

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૩૯૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ મણિડાન્ત ડાહ્યામાળા

વિષય ૬-૧૧

સચિત્ર—

મણિકાન્ત- કાવ્યમાળા.

લેખક, “મણિકાન્ત.”
તે

શંકરલાલ મગનલાલ પંડ્યા હળધરવાસવાળા.

“પાપી પિતા અને સદ્ગુણી સીતા”ના લેખક.

૬૦ ગાયવાડી, માધવજી ઠાકરશીનો માળો-મુંબઈ નં. ૨.

પ્રકાશક,

મોહનલાલ લલ્લુભાઈ સોજીતરીયા.

૬૦ લખમીદાસ ખીમજીનો માળો, ગણેશવાડી-મુંબઈ નં. ૨.

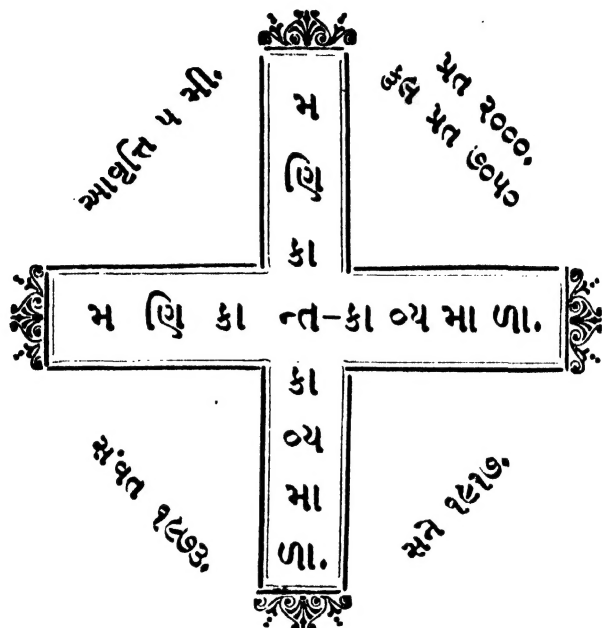
સોલ-એજન્ટ,

સોજીતરીયા બ્રધર્સ—બુકસેલર્સ.

૬. લખમીદાસ ખીમજીનો માળો, ગણેશવાડી-મુંબઈ નં. ૨.

કીંમત રૂ. ૨-૦-૦.

રાત્રી પોસ્ટાલ સંસ્થા
આ પુસ્તક ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક મુજબ કૌપીરાધટને માટે
રજીસ્ટર કરાવેલું છે, તથા સર્વ હક શ્રેષ્ઠકને સ્વાધીન છે.

અમદાવાદ, સલાપોસ રોડ
ધી હાયમંડ જ્યુબિલી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છાનલાલે છાપી.

અમારા અમદાવાદના મુખ્ય એજન્ટ:-
રા. જેસીંગભાઈ નથુભાઈ ખરીદીયા.
ઠે. રાયપુર આકાશેઠ કુવાની પોળમાં-અમદાવાદ.

મહર્ષિ દ્વાદશામાર્શ નવરોચ,

અર્પણપત્રિકા.

સોરઠા.

હિંદ કય શિર હાથ ! ઉજ્જુ અશ્રુ વરસાવતી !
દશભક્ત વિખ્યાત ! દાદા ! તમ દેહાન્તથી !
સ્વદેશ સેવા માટ, કય સહન આપે કરું !
કરી સમર્પણુ જાત, પરદુઃખભંજન દેવતા !
માન ખાન ને પાન, અંતરથી અળગાં કરી !
ત્યાગી હિંદુસ્થાન, વિદેશમાં વસતા હતા !
સ્વતંત્રતાનાં બીજ, વાવ્યાં હિંદભૂમિ વિષે !
દાદા ! તમ શ્રમથીજ, સ્વરાજ્યના ફળુગા કુટયા !
ધૌર વૌર ને ગંભીર, ડહાપણુનો દરિયો હતા !
હિંદ દેશનું હીર, દાદાભાઈ નવરોજજી !
ઓ ! મીઠા મહેમાન ! ભરતભૂમિના લાડકા !
“ મહાર્ હિંદુસ્તાન ! ” મંત્ર હતો એ આપનો !
તન મન ધન હે તાત ! ભારતને અર્પ્યા તહમે !
પુસ્તકની ન વિસાત ! છતાં સમર્પણુ હું કરું !
પવિત્ર આત્માનેજ, મળજો શાન્તિ સર્વદા !
દુઆ દિલની એજ, થજો વાસ બિહિસ્તમાં !

હિંદમાતાનો બાળક,

“ મણિકાન્ત ”

લેખક તરફથી બે બોલ.

આ પુસ્તકનો ઉપોદ્ધાત જાણીતા સાક્ષર શ્રીયુત્ કરમઅલી રહીમભાઈ નાનજીઆણી બી. એ. એ લખેલો છે એટલે તે સંબંધી વધુ લખવું હું ઉપયોગી ધારતો નથી.

હું લેખક યા કવિ હોવાનો દાવો કરતો નથી પણ મહારી હૃદય વાટિકામાં પ્રસંગાનુસાર પ્રકૃષ્ટિત થયેલાં કાવ્ય કુસુમોની આ નાળુંક કાવ્યમાળા મહારા સાહિત્ય પ્રત્યેના પ્રેમનુંજ પરિણામ છે.

જેમ બને તેમ સાદી સરળ પણ શુદ્ધ ભાષા વાપરવામાં મહને મજા પડે છે અને તે મહારા પ્રિય વાંચકોને રચીકર છે તેથી સંસ્કૃત-મય ઉચ્ચ ભાષા વાપરવાની મહારા કેટલાક વિદ્વાન મિત્રોની સલાહ તરફ રહેજ રહેલ રહે છે.

ગઝલમાં મુખ્યત્વે કરીને પ્રેમ અને વિરહનુંજ વર્ણન હોવું જો-
ઈએ; એવો ફારસી કાવ્ય રચવાનો કાયદો છે પણ ગઝલ જેવી સરળ,
રસમય અને હૃદયની લાગણી જાગ્રત કરનારી રાગણીમાં જો નૈતિક,
વ્યવહારિક વીગેરે વિષયોની ગુંથણી કરી હોય તો જનસમાજ અને
તેમાંજે વળી જનસંઘ તેનો વધારે લાભ લઈ શકશે એવા હેતુથીજ
તે કાયદો તોડવાની મહને ફરજ પડી છે અને તેનું પરિણામ પણ
સંતોષકારક આવ્યું છે તે આ પુસ્તકની પ્રગટ થએલી પાંચમી આવૃત્તિ
ઉપરથી સહજમાં સનજશે.

અંતમાં ઉપોદ્ધાત લખનાર મહાશયનો આભાર માની તથા
પુસ્તકમાં રહેલા દોષ માટે વાંચકોની ક્ષમા ચાહી વિરમુ છું,

ભાદરવા શુદ્ધ બીજ ૧૯૭૩.

ગાયવાડી-મુખ્યધ.

શુભેચ્છક.

“ મણિકાન્ત, ”

मणिशाल.

ઉપોદ્ધાત.

કવિરાજ મણિકાન્તની ઇચ્છાને માન આપી આ લેખ લખતાં મને આનંદ ઉપજે છે ! હર્ષ ઉપજે છે ! આમ લખવાનું કારણ શું ? કવિરાજના પોતાના શબ્દોમાં કંઈક ફેરફાર કરી કહીએ તો એમની કાવ્યમાળાની ચોથી આવૃત્તિમાં સમાવેલી ગજલોના ગુલઝરમાં આવેલ હોજમાં સ્નાન કર્યાથી ઉક્ત મનોભાવ પ્રાપ્ત થયો છે. શરસી ઢબની ગજલો ગુજરાતીમાં પ્રવેશ કરાવવાની પહેલ તો સ્વ. કવિ-વર નર્મદાશંકરે કરી છે. એ માન એમનેજ ઘટે છે. નીચે આપેલો નમુનો જુઓ.

“ખલકનારે ! ખુદા ખાવિંદ ! ખમા કર ખો ! ખુરી તું ખુલંદ”
 “અગર આંતુર ! કેશીરાજ ! ખદસ્તા રદ ! દિલે મારા” (હાફિઝ)
 મફાઈલુન ! મફાઈલુન ! મફાઈલુન ! મફાઈલુન.

આમાં સાત સાત માત્રાનો સમુદાય સાથે લઘ મવાય છે અને એ બહરેહજ્જ કહેવાય છે. મિ. મણિકાન્તે પણ એજ માપને અનુસરી પુષ્કળ ગજલોના ગુચ્છાની સુંદર રચના કરી છે. કવિતા બનાવવાની એમની શક્તિ ખુદાદાદ (ઇશ્વિરદત્ત) કહી શકાય કેમકે મનોરંજક કાવ્યને અનુકૂળ આવે એવી શબ્દ રચના સ્વતઃ પ્રકાશ પામતી હોય એવું જણાઇ આવે છે. એમના કવનની ચમત્કૃતિનો ઝગઝગાટ ખાસ કરી ગજલોમાં દીપ્તિ નીકળે છે.

“ગઝલમાં હું બન્યો ઘેલો ! ગઝલ દિલજાન ગાવા દે !
 હજારો કામને છોડી, અહા ! ગુલતાન થાવા દે !
 ગઝલના હોજમાં હર્ષે, અહાહા ! ચાર ! નહાવા દે !
 ગઝલ રસથી ભરી પ્યાલી પીને મસ્તાન થાવા દે !”

દત્તાત્રિ.

અહાહા ! શી રચના ! કેવી ચમત્કૃતિ ! શી મધુરતા ! ફરી ફરી વાંચતાં અધિક અધિક આનંદ ઉદ્ભવે છે.

વિશેષ વાનગી.

- “ કંઈ તેવું જરૂર પામે, લણે છે જેવું જે વાવે;
જગતનો એજ ધારો છે, અદલ ઈનસાફ તારો છે ! ”
- “ સમજ સંસારના પ્રાણી, યુવાની માન મરેતાની;
અરે પણ ચાર દાંહડાની, યુવાની જાણ કાની છે ! ”
- “ ખુશામનના તમે માલિક, ખુશામતખોર છે જાજા;
જલે લેગા કરી ખુદ્દિ, તમારી બોળવા દેશો ! ”
- “ હુંકારા સાસુના ખાધા, નણુંદના બોલ સાંખ્યા છે;
ક્ષમાની ઢાલ ધારી છે, અમારા કંથને માટે ! ”
- “ અમે ભગવાનને ભજીએ, તમે અદલા ઉચારો છો;
અમે શ્રીરામને રટીએ, તમે રહ્માન ધારો છો. ”

- “ જો ઇશને સમરે નહિં જન્મ્યો વૃથા જખ મારવા !
જો દેશ સેવા નહિ કરી, જે.પી.(J.P.)થયા જખ મારવા ! ”

(આ ગજલ બહારે હજજને બદલે બહોરજજ છે અને તે હરિગીત છંદને બહુ મળતી આવે છે.)

સ્વ. કૃતીશ્વર દલપતરામે કવિતાની જે ખૂબીદાર બ્યાખ્યા આપી છે તેને આખાદ અનુસરતી મણિકાન્તની કવિતાઓ છે.

- “ કવિતા કહીએ કદપના, જન મન રંજન જાણુ;
સરસ રસ શખ્દો વડે, અર્થની રચના આણુ. ”

કેટલાક કહેવાતા કવિઓ અથરા અથરા કર્ણ કઠોર શખ્દો વાપરી પોતાનું પાંડિત્ય પ્રસિદ્ધ કરે છે તે કાંઈ વખાણને પાત્ર નહીં ગણાય.

કવિ કલાપીની કવિતા બહુ જોશવાળી, ઉંડા વિચાર દર્શાવનારી છે પરંતુ માધુર્યની બાબતમાં મણિકાન્તની પદવી ઉચ્ચતર ગણી શકાય.

“ અમારી લાડકી લેવા બહે જરૂર આવોને !
 અમારું મન મનાવાને, મની(money)કલહાર લાવોને ! ”
 “ ત્રિજેરી કોઈની ફાડો, અગર દેવું કરી કાઢો !
 ગીરો ઘર કે મુકો વારો, બલા અક્કલ લડાવોને ! ”

ઉપલા ચાર ચરણમાં હાસ્ય તત્વ મિશ્રિત હોવાથી મિહાશમાં વૃદ્ધિ થાય છે.

નિદ્રા તથા એ સખીઓ વચ્ચે ચાલેલો સંવાદ પણ બહુ સરળ નેમજ હાસ્યજનક છે.

એમના સવૈયા, હોરી, કુંડળીઆ, મનહર વિગેરે વાંચવા લાયક છે પણ ગજલને મુકાબલે કેટલેક અંશે મોળાં જણાય છે.

ઉદાહરણ.

મનહર.

“ જામિનગીરી યા ઠામ કેકાણું તપાસ્યા વિના.
 અમારું ખીસ્સું બરીને હુંડીઓ સ્વીકારીશું;
 નફો જો થશે તો અમે તે ખીસ્સામાં મુકવાના,
 ખોટ જશે ત્યારે ખસ એકને રડાવીશું ! ”

ધત્યાદિ

વસંતતિલકા.

“ અંબા બવાની જગદંબ કરો સહાય !
 આરાસુરી મન સદા તમ બક્ષિત રહાય. ”

ધત્યાદિ ધત્યાદિ.

ધણીખરી કવિતાઓમાં ચાનકની સાથે નીતિ રૂપી તત્વ જોવામાં આવે છે. પરંતુ કોઈ કોઈ સ્થળે એ ઉપયોગી તત્વનો અભાવ જણાય છે. નવી આવૃત્તિમાં સુધારો થાય એવા હેતુથી કવિરાજનું ધ્યાન ખેંચવાનું ઉચિત જણાય છે.

પૃષ્ઠ ૯૪.

“ કનૈયા કાન ઓ મહારા, બલવો બંસળી પ્યારા. ”

શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર થઇ ગયો. ફરીથી અવતાર લઇ વાંસળી વગાડે એમ વિનવવું વૃથા છે. નીતિ તત્ત્વ નથી.

પૃષ્ઠ ૧૧૬.

“ નસીબે જે લખ્યું થાયે, ન ભુલ હું દેવની દેખું. ”

દરેક બનાવ નસીબમાં લખ્યા પ્રમાણે થાય તો કરણી માટે માનવીની જવાબદારી રહેતી નથી. વળી નસીબનો ઘડનાર કોણ ? ઇશ્વર કે દેવ. છતાં લખ્યું છે કે “ ન ભુલ હું દેવની દેખું ” એ ભૂલ ભરેલું કહેવાય. કવિરાજે પ્રારબ્ધ ઉપરથી ભૂલ થાપ ખાધેલી જણાય છે. નસીબને માનનારા પ્રથમના અવતારને સ્વીકારતા નથી.

ચાર મહિનામાં ચોથી આવૃત્તિની ૧૫૦૦ પ્રત ખપી તે ઉપરથી વાંચક વર્ગની પ્રસન્નતા અચૂક જણાઇ આવે છે.

પ્રભુ બંગલો, કચ્છ કેરા.

તા. ૨૬-૭-૧૭

શુભચિંતક,
કરમઅલી રહીમભાઈ નાનજીઆણી.
ખી. એ.

ચોથી આવૃત્તિનો ઉપોદ્ધાત.

લેખક નરોત્તમ જેઠા “ નરમણિ ”

(૩૭૧ હાર્નખીરોડ, કોટ, મુંબઈ.)

આઠ મહિનાના ટુંકા અરસામાં “ મણિકાન્ત કાવ્યમાળા ” ની ત્રીજી આવૃત્તિની બધી પ્રતો ખપી જવાથી ચોથી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવાનો વખત આવી લાગ્યો, એટલી એજ હકીકત એ ગ્રંથની સોઠપ્રિયતાના પુરાવા માટે બસ છે. ગુજરાતીમાં કોઇ પણ કાવ્ય ગ્રંથની ત્રણ વરસના ટુંકા અરસામાં ચાર આવૃત્તિઓ આજ સુધી નીકળેલી અમારા જાણવામાં નથી, સાદી સરસ ભાષામાં લખાયેલાં મણિકાન્તનાં કાવ્યોએ વાંચક વર્ગને હ્રસ્ત કરી નાખ્યા છે એટલુંજ

નહિ, પણ “ સાક્ષરોએ લખેલાં તેટલાંજ કાવ્ય ને આકીતો તે કચરો ” એવી જે ભ્રમણા ચાલુ હતી તે મશ્વિકાન્તે દૂર કરી છે.

મશ્વિકાન્તનાં કાવ્યોની કસોટી કરવા માટે કાવ્ય તે શું અને તેની કસોટી કેમ કરવી તે સંબંધમાં અમોએ ત્રીજી આવૃત્તિમાં સવિસ્તર લખેલું છે અને આ ઉપોદ્ધાતમાં પણ મશ્વિકાન્તનાં કેટલાંક કાવ્યોને છૂટક છૂટક લઇને કસોટીએ ચડાવી જોઈશું, પરંતુ મશ્વિકાન્તની ફત્તેહની મોટામાં મોટી કુંચી શી છે ? તે જાણવાની ખાચ ધરાવનારાને મારે જણાવવું જોઈએ કે “સાદી ને સચોટ ભાષા” એજ મશ્વિકાન્તની લોકપ્રિયતાનું એકજ જગી સાધન છે. હમણાં હમણાં ઘણા એક હિતૈષીઓએ મશ્વિકાન્તને ભલામણ કરી છે કે તમારી વાણીને સંસ્કૃતમયી ને ક્ષરસીમયી તથા હીક હીક અધરી બનાવી નાંખો તો તમો સાક્ષરમાં ખપી શકશો. પરંતુ સુમાએ મશ્વિકાન્તને એવું કાંઈ અષ્ટમ પષ્ટમ આવડ્યું નહિ ને રુચ્યું પણ નહિ. બાકી જે એમ થાય તો અમો નથી ધારતા કે મશ્વિકાન્ત પોતાની લોકપ્રિયતા ટકાવી શકે !

ગુજરાતીમાં પ્રાચીન કવિઓમાં પ્રેમાનંદ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે ને અર્વાચીનમાં દલપતરામ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. વારુ, કહો હવે, એ બેઉમાંથી કોની વાણી સંસ્કૃતમય ને કુર્કશ છે ? વાર્તાના ગ્રંથોમાં “કરણબેલો” શ્રેષ્ઠ છે; પરંતુ તેની શૈલી કેવી સાદી ને સુગમ્ય છે ?

સરસ્વતિચંદ્રનો ચોથો ભાગ સંસ્કૃતમય શબ્દોથી ભરપૂર છે પરંતુ તેનું કારણ એ કે તે વિષય એવોજ છે કે જેમાં વાપરવા યોગ્ય શબ્દો ચાલુ ગુજરાતી ભાષામાં મળી શકતા નથી. પરંતુ મશ્વિકાન્તનાં કાવ્યોના વિષયો બધા સામાન્ય છે અને તેને માટે સચોટ સાદા શબ્દો ભાષામાં પુષ્કળ છે તો તેવા શબ્દો મૂકીને મશ્વિકાન્ત પર ભાષામાં ચોરી કરવા નીકળે તો અમે નથી ધારતા કે એમનાં એ કાવ્યો જન સમાજમાં વખણાય.

આપણા મનના વિચાર ખીજના હૃદયમાં આબેહુમ ઉતારવાનું સાધન તે ભાષા. જે ભાષા સર્વે સમજી શકે એવી સરળ હોય તોજ

તેમાંના વિચારોની લેહેજત સર્વ કોઇ આપી શકે. કદી કોઇ ઠેકાણે વાપરવા યોગ્ય સાદા શબ્દો પોતાની ભાષામાં મળી ન શકે તો તેવે ઠેકાણેજ માત્ર સંસ્કૃત કે અન્ય ભાષાના શબ્દોનો પ્રયોગ કરવો તે વાજબી દેખાય. પરંતુ તેથીએ સારો લેખક રાજ થતો નથી. પારકી ચીજો પર આધાર રાખવાનું સારા લેખકને પસંદ હોયજ નહિ. પોતાની વિદ્વતાને છલકાવવાને ખાતર અથવા સાદા શબ્દો ઉપર પોતાનો કાબુ ન હોવાને ખાતર જે લેખક ભારે ભારે શબ્દોથી માતૃભાષાને શણગારવા ચાહે છે તે ખરું જોતાં માતૃભાષાને અણુછાજતો પોષાક પેદેરાવીને તેની રેવડી કરે છે. “ ટેમલ ઉપર ખડિયો ગોડવો ” એમ કહેવાને બદલે જે લેખક “ પીઠીકાને વિષે-લેખિની નૃત્યાલયનું અધિષ્ઠાન કરો ” એમ લખે તે લેખક માતૃભાષાની રેવડી નહિ તો ખીજું શું કરે છે વાર ?

ભાષા એવી સરળ જોઈએ કે તેનો લાભ વધારેમાં વધારે વા-ચકો લઇ શકે. જરાક જેટલા વાંચનારાને પોતાના લખાણનો લાભ ઇજારે આપી દેવો એ સારા લેખકનું કામ નથી. સાહિત્યનું દિવાનખાનું સર્વને માટે ખૂલ્લું મૂકવું જોઈએ. સાહિત્યનાં દિવાનખાનાને અંદરથી બંધ કરીને સાડાત્રણ સાક્ષરો માંડે એકલા બેસીને ચોડા એક કડણ શબ્દોની જળ રચીને આપસ આપસમાં તેની “ નવ કાંકરી ” ખેંચે એ તે કાંઈ કવિતા કહેવાય ? કડણ શબ્દાર્થને સમજવા બેસતાં ભાવાર્થ ઉડી જાય છે જેથી કવિયે પાડવા ધારેલા ચિત્રનો છાપ વાચકના અંતઃકરણ ઉપર પડી શકતો નથી. હજારો ને લાખો ગુજરાતી કવિ-તાઓ આજે કચરાની ટોપલીને સ્વાધિન થઇ ગઇ છે તેનું કારણ એજ છે; ને વગર ડીઘી પામેલા અને સાક્ષરોની મંડળીમાં લાગવગ નહિ ધરાવતા છતાં મણિકાન્ત લોકપ્રિય થયા તેનું કારણ પણ એજ.

ઉપર કહેલો સર્વથી મોટો ગુણ મણિકાન્તમાં હોવા ઉપરાંત બીજી શું શું ખૂબીઓ મણિકાન્તમાં છે ? તે હવે આપણે તપાસીએ :
 “ મણિકાન્ત ” માં હૃદય છે-ઓરીજનેલીટિ છે-હુન્નર થોડો છે

પણ જે કંઈ હુમર છે તે ધારેલા કામને સચોટ બજાવી શકે છે. કુદરતમાં varieties શા માટે છે તે જાણવાને “મણિકાન્ત” કેવા તલપે છે તે નીચેની લીટીઓથી સમજાશે;—(કુદરતને—એ નામનાં કાવ્યમાં જુવો.)

“ સુગંધીયુક્ત કરતુરી, અહા ! કાળી કરી કુદરત !

સફેદી છે છતાં કાંદે, અરે ! બદબો ભરી કુદરત ! ”

ધશ્વરના ઇન્સાશીપણા માટે મણિકાન્તને ભરોસો છે તે માટે જુવો “ અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ” એ કાવ્યમાં:—

“ કરેલાં પાપ જામે છે, પછી જન કષ્ટ પામે છે;

અહા એ શુભ મારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! ”

પરોપકારની ખરી વ્યાખ્યા જાણવા માટે પરોપકારનું આખું કાવ્ય ફરી ફરીને વાંચવા જોગ છે. “ એકગણું દાન ને સહસ્રગણું પુન્ય ” એવા લાલચુ વેપારીઓને એમાંથી ઘણું સમજવાનું મળશે,

જીંદગીનો જીવવા જેવો ભાગ પૂછો તો જુવાનીજ છે. મુંબઈમાં

૧૧ થી ૫ વાગ્યા સુધીના છ કલાક એટલા એજ ધંધા રોજગારને માટે સાચો દિવસ ગણાય છે તેજ પ્રમાણે જીંદગીનું કર્તવ્ય બજાવવાને જુવાનીને જાણવી. છતાં મોતીની કીંમત ન સમજતાં વાંદરાંઓ તેને ચાવી જાય છે તેમ જુવાની કીંમત ન સમજનારા તેના ગેરક્રિયોગ કરી નાખે છે તેટલા સારૂ મણિકાન્તને લખવું પડે છે કે:—

“ અભિમાને કરે અંધા, કરાવે નીચના ધંધા;

વિચારો ફેરવે સંધા, યુવાની તો દીવાની છે ! ”

નિષ્કામ કર્મયોગ સમજાવવા માટે મણિકાન્ત યોડા શબ્દોમાં કેટલું બધું રહસ્ય વર્ણવી શકે છે તે માટે જુવો “ પતીવૃત્ત પ્રાણથો પ્યાડ ” એ કાવ્યમાં:—

“ ભલે રોગી અભોગી હો ! અગર ધન હીજુ યોગી હો !
પતી ભગવંત સમ ધાડું પતિવૃત્ત પ્રાણથો પ્યાડ ! ”

અપજોના કાવ્યમાં “ મણિકાન્ત ” એક દમડીનો સારામાં સારો ઉપયોગ કેવી રીતે કરી શકાય તેને માટે કહે છે કે,

“અમારું ટંકનું ભોજન, તમારી પાન સોપારી;
દયા દિલમાં વસે જો તો, વિનંતિધ્યાન ધરતો જા, !”

“તો શું ના કાવ્યમાં મણિકાન્તનો ઝપાટો અજળ છે !

“કદર વણુ નોકરી કો'ની, કરી યા ના કરી તો શું ?
યકિન વણુ હસ્તમાં માળા, ધરી યા ન ધરી તો શું ?

* * * * *
ચતુરા નથી ચાહતો, ચતુરા ના મને રહાતી;
કદી એ સ્નેહ વણુ સાદી, ઠરી યા ના ઠરી તો શું ?

* * * * *
મનુષ્યોથી ભરી હોડી, ડુબી જઇ મધ્ય દરિયામાં;
પડી ઉઘી તરી પાછી, તરી યા ના તરી તો શું ? ”

Sugar coated pills ખવરાવી એ દિવિઓનું કામ છે.

દલપતરામ એમજ કરતા. “ધનવાન સગા ” ના કાવ્યમાં પણ
મણિકાન્તે એવીજ ગોળીઓ ખવરાવી છે:-

“આવ્યા તમારે આંગણે, આવો ભલે કહેતા નથી !
કરિયે પ્રણામ સલામ પણ, કંઈ લક્ષમાં લેતા નથી !
નવ બેસવા આસન કરો, નવ પાન સોપારી ધરો !
અવલોકતાં અવળા કરો, સહામું જરા જોતાં નથી ! ”

મુંબઈવાસીઓને આએ કાવ્ય થાળમાં મૂકીને અર્પણ કરવાબ્નેગ
છે. એ થાળ ઉપર ઢાંકવાના રૂમાલમાં નીચેનો શ્લોક ગુંથવો જોઈએ.

તૃણાનિ ભૂમિ રુદ્રકં વાકચતુર્થી ચ સુનૃતા ।

પતાન્યપિ સતાં ગેહે નોચ્છિદ્યંતે કદાચન ॥

ઋતુ વર્ણનો ઘણાં લખાયાં છે. એ જાતનાં કાવ્યમાં થોડા
શબ્દોમાં આખી ઋતુનો મુખ્ય હેવાલ જે કાવ્ય બતાવી આપે.
તે શ્રેષ્ઠ ગણાય. “મણિકાન્ત ” પણ ઠીક કામ બજાવે છે:-

“ગ્રીષ્મે ઘણી ગરમી પડે, બળતું દૃઢ્ય ઝાડું બળે !
પણ પ્રેમ પાણી પ્રીતથી, પાનાર કાં આવ્યા નહિ ? ”

ઉપરનાં વિવેચનોથી “મણિકાન્ત”નું હૃદય સમજી શકાશે. હવે મણિકાન્તના હૃદયર વિષે થોડાક શબ્દો બોલી હું બંધ કરીશ, વાંચો “વફા પર જફા.”

“સફા થૈ ઇશક બ્યાપારે, નફાનું નામ ના જોયું !

વફા પર ના જફા કરે તું, બફા થાતાં બધું જોયું !

ઝઝમકના ઝપાટામાં પણ “મણિકાન્ત”ની તીવ્ર લાગણી પોતાની તીવ્રતા મૂકતી નથી એજ પ્રશંસાપાત્ર છે. જુવો:—

“પ્રથમ જો પ્રેમ આપો તો, દહને લૂટશે ના-ના !

મગર મરજી તમારી તો, અવલથી આપશે ના-ના !”

“મણિકાન્તે” પસંદ કરેલા છંદોમાં ગઝલો વિશેષ કરીને છે ને તે ગઝલો ઉપર તેમનો કાબુ પણ અનુપમ છે, સ્વર્ગસ્થ ગોવર્ધન-રામલાઇએ અને સ્વર્ગસ્થ મણિલાલ નલુભાઇએ ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ અને ‘આત્મનિમજ્જન’ દ્વારા ગઝલને પેહેલી વાર ગુજરાતી ભાષામાં જાહેર કીધી. પરંતુ હોજતમય પકવાનના આકારમાં ગઝલોને પીરસવાનું પ્રથમ માન કલાપિને ઘટે છે. ત્યારબાદ ગુજર્જર પ્રજા ગઝલોને એટલે બધે દરજ્જે ભોગવતી થઇ છે કે ગઝલ એ પરદેશી પકવાન છે તેનો ખ્યાલ વટીક થોડે કાળે ભૂલી જવાશે. ગાનપ્રિય ઇટાલી દેશમાં પણ ગઝલો એવીજ લોકપ્રિયતા ભોગવે છે મણિકાન્તની બધી કવિતા-ઓમાં સૌથી વધારે અસર કરનાર ગઝલોજ છે—સૌથી વધારે લોકપ્રિયતા મેળવનાર તે ગઝલોજ છે એ જોઇને ગઝલો ગળવવાનો “મણિકાન્ત”નો હૃદયર કાંઈ કમી વખાણુને પાત્ર નથી !

છેવટમાં અમારી એજ ઉમેદ છે કે ગુજર્જર પ્રજા જેમ મણિકાન્તની કદર બૂજી શકે છે તેજ પ્રમાણે ગુજર્જર પ્રજાની વધારે મોટે પાયે સેવા કરવામાં “મણિકાન્ત” હમેશાં તત્પર રહેા અને ફતેહ પામેા ! અસ્તુ.

“નરમણિ.”

મંગળ યાચના !

—ગઝલ—

અમારા હિંદમાં સર્વે;
 સ્થળે ઈશ સ્થાપને-મંગળ !
 અહા ! સૌ આર્યના અંતર;
 વિષે બસ વ્યાપને-મંગળ !
 કરી મન માનતી વૃષ્ટિ;
 વધાર્થ આપને-મંગળ !
 પ્રભુ ભારત તનુ દિલમાં;
 ભલાઈ છાપને-મંગળ !
 વધો હુન્નર કળા હિંદે;
 સકળ કાર્યો થને-મંગળ !
 વળી વ્યાપાર પણ વધને;
 સુખુદ્ધિ વાધને-મંગળ !
 તમે પાસે સકળ પત્નિ;
 પતિનું માગને-મંગળ !
 ગવાને ગીત ને વાળં;
 વિમૂળ વાગને-મંગળ !

“ મણિકાન્ત ”

ગઝલમાં ગુલતાન !

ગઝલમાં હું બન્યો ઘેલો !
 ગઝલ દિલબન ! ગાવા દે !
 હજારો કામને છોડી !
 અહા ! ગુલતાન થાવા દે !
 ગઝલના હોજમાં હર્ષે !
 અહાહા ! ચાર ! નહાવા દે !
 ગઝલ રસથી ભરી ખ્યાલી !
 પી ને મસ્તાન ! થાવા દે !
 નથી ખાવું નથી પીવું !
 મઝા ખસ ! એ ઉડાવા દે !
 અયે ! નિદ્રા ! જજે નાસી !
 નશો ! એનો રહાવા દે !
 નીતિ, શંગારનાં કાવ્યો !
 ગઝલમાં હા ! બનાવા દે !
 વિષય વૈરાગ્યનો વીરા !
 ગઝલમાં રે ! બતાવા દે !
 ભલે છે અત્ય રાગો પણ પળ !
 ગઝલમાં ગાન ! થાવા દે !
 વળી વાજંત્ર તે સાથે !
 ગઝલમાં હા ! બનવા દે !

—૦૦૦૦—

“મણિકાન્ત”

વિભૂ વાક્ય.

—ગઝલ—

જગતમાં ધર્મની પડતી અધર્મે થાય છે જ્યારે !
નિરાકારી છતાં ભારત ! લઉં અવતાર હું ત્યારે !

* * * *

ભજે જે ભાવથી મુજને ત્રિવિધિ તાપ-કાપું છું !
કરે પરમાર્થ જે પ્રેમે પ્રથમનાં પાપ-કાપું છું !
સદાચરણે સદા ચાલે દિધેલા શ્રાપ-કાપું છું !
જીગરમાં તે જનો કેરી ભલી હું છાપ-છાપું છું !

* * * *

કરે આરાધના મહારી પછી તપની-નથી પરવા !
રહ્યા જેના હૃદયમાં હું પછી જપની-નથી પરવા !
પિછાને જે મહને ત્હેને અવર લપની-નથી પરવા !
પુરાણો કે, પુરાણીની અગર ગપની-નથી પરવા !

“ મણિકાન્ત. ”

વિભૂ વાક્ય.

યથા પદા કિં ધર્મસ્ય ક્યાચિન્નયતિ ભારત
અનુભાવમધર્મસ્ય સદાચાર્યે મૂળામ્ભસ્ય

શિવમ કામમ્ સર્વનુભાવત્ કોત્યુખઃ ।
નિર્મલ પિરહંકાર તઃ સંતોમોદ્યત્યતિ ભારતભાવમ્ ॥
એ વાચ્યવાચી મેષુજા, જયમી ભગદુરજાન ।
ત્યારે નિધર્મ કિયુ જયમી મળાવડુ જયમી ભારતભાવમ્ ॥
નિરકાર નરદુર્ગારે કારે ભારતભાવમ્ ॥
કામ કોદમ્ભના કોમલમુલેલ જયમી ભારતભાવમ્ ॥

“જગતમાં ધર્મની પડતી અધર્મ થાય છે જ્યારે,
નિરાકારી છતાં ભારત! લઈં અવતાર હું ત્યારે.”
“મણિકાન્ત.”

નીતિ-બોધ.

"કદી તસવારની ધારે ભડે ચરદન કપાયા દે!
તથાપિ ધીર ધારીને નીતિને ના હુટાયા દે!"

"મણિકાન્ત,"

નૈતિક-કાવ્ય.

—ગાઝલ—

ભલે દુઃખમાં ડુબી જૈને,
સકળ સુખને સમાવા દે !
હૃદયને ભય ભમાવે તો,
ભુલ્લી તું ના ભમાવા દે !
અહા ! અગ્નિ વિષે હર્ષે,
અતિ તનને તપાવા દે !
કદી તલવારની ધારે,
ભલે ગરદન કપાવા દે !
ડુખાવે દેહને દરિયે,
ખુશીથી તો ડુખાવા દે !
પૌંવાડે ઝેર તો પી—લે !
રખે ! દિલને દુઃખાવા દે !
પડી પર્વત પરેથી હા !
શરીરને તો છુંદાવા દે !
તથાપિ ધીર ધારીને,
નીતિને ના બુંટાવા દે !

“ મહાકાન્ત. ”

“અદલ ઇન્સાફ તહારો છે !”

—ગઝલ—

અહો ! કિરતાર ઇન્સાફી અદલ ઇન્સાફ તહારો છે;
 ખલકને ખૂબ ખ્યારો છે ! અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કુકર્મે કષ્ટ લોગર્વીએ, તમોને દોષ કાં દઈએ ?
 ગુન્હો સઘળો અમારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 રમીને પાપના પાસા, સુખોની રાખીએ આશા !
 ખરે ! ખોટા વિચારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 સદાચરણે સદા આલે, સદા સુખ તેહને આલે !
 પુરાવા તો હજારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કરેલાં પાપ જામે છે, પછી જન કષ્ટ પામે છે !
 અહો ! એ ગુપ્ત મારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કંઈ જન એમ ખોલે છે, પ્રભુ ઇન્સાફ ભૂલે છે !
 અરે ! ગાંડા ગમારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કરે તેવું જરૂર પામે, લાણે છે જેવું જે બાવે !
 જગતનો એજ ધારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 વસીલાને મુકે ઠહેતો, ન કો'ની લાંચ તું લેતો !
 વિભૂ તું ન્યાય બાળો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કથે શંકર વકીલોની, ગરજ તુજ પાસ ના પડતી !
 અહો ! એ રાહ સારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !

પુરી આદત યાને દુર્ગુણદર્શક !

—ગઝલ—

મળે શરખત છતાં ખ્યાલી શરાબે રે ! ભરે છે કાં ?

ખરે ! ખીસ્સે બની ખાલી નશો વ્યસની કરે છે કાં ? મળે.

મનોહર મેનકા જેવી રૂપાળી ઘર વિષે રામા;

• છતાં છટકેલ રાંડોમાં રખડતા રે ! ફરે છે કાં ? મળે.

કરે કિરતાર સર્વે પણ કયું મહેં એમ માનીને;

અભિમાને બની અંધા હુંપદ ગદ્દા ધરે છે કાં ? મળે.

દીપકની જ્યોતને આંખી પતંગો ભાન ભુલીને;

ઉડે છે ભેટવા ત્હેને બળે છે રે ! મરે છે કાં ? મળે.

જળાશય છે ભર્યાં જ્યાં ત્યાં તથાપિ કાક પક્ષીઓ;

પનીહારી શિરે મટકી તહાં ચંચૂ ભરે છે કાં ? મળે.

ભરીને પય તાણું ખ્યાલું મણિધરને તમે પાશો;

હળાહળ ઝેરની ધારા મુખેથી રે ! ઝરે છે કાં ! મળે.

બુગારે સૌ ગુમાવ્યું છે બન્યો બેહાલ હા ! બંદો;

છતાં અફસોસ ! મન તેનું બુગારેજે ઠરે છે કાં ? મળે.

કરી છે કેદની યાત્રા અરે ! કેં વાર દંડાયો;

તથાપિ ચોર સૌ ચૂકી ફરી પરધન હરે છે કાં ? મળે.

કયો ઉપકાર જન કો'એ ભુલી આભાર સૌ ત્હેનો,

કૃતમ્ની નીચ અપકારી બુઝું ત્હેનું કરે છે કાં ? મળે.

+

+

+

કથે શંકર સુણો શાણા પડી આદત ટળે—ના તે;

ધુવે જો કોયલા તો પણ સફેદીમાં ભળે—ના તે.

પરોપકાર !

—ગઝલ—

પ્રભાકર તે પ્રકાશીને જગત સેવા કરે છે કાં ?

અહા ! રજનીપતિ નિત્યે નલે ફરતો ફરે છે કાં ? પ્રભાકર.
નવાણો નીરથી ભરવા પકવવા પાક હા ! ક્ષેત્રે;

નિયમસર મેઘ સૃષ્ટિમાં અહા ! વૃષ્ટિ કરે છે કાં ? પ્રભાકર.
સકળના પ્રાણનો રક્ષક મધૂરો છે અહા ! વાયૂ;

વિના સ્વાર્થે વહે સઘળે વકુશી વાપરે છે કાં ? પ્રભાકર.
ઝાડી કરમાં કુહાડીને સુખડને છેદશો કોઈ;

ભલે ને અગ્નિમાં નાંખો સુગંધી હા ! સ્ફુરે છે કાં ? પ્રભાકર.
ચરે જંગલ તણો ચારો મહિષી, ગાય ને બકરી;

મધૂરું દૂધ આંચળથી છતાં તહેને ઝરે છે કાં ? પ્રભાકર.
તપેલો તાપથી પંથી વિસામો વૃક્ષનો લે છે;

પછી પથ્થરથકી મારે છતાં ફળ હા ! ખરે છે કાં ? પ્રભાકર.
સદાચરણી અને સંતો તણું ખૂરું કરે કોઈ;

છતાં પરમાર્થના પ્રેમી દયા હરદમ ધરે છે કાં ? પ્રભાકર.
કથે શંકર ભલા લોકો પરાયાં કષ્ટ કાપે છે;

અહા ! પરમાર્થના માટે ઘટે તો પ્રાણ આપે છે. પ્રભાકર.

—સોરઠો—

ઉપકારે ઉપકાર, કરનારા જન કૈંક છે;

અપકારે ઉપકાર, કરનારા જન જૂજ છે !

પુશામતથી રાજ થનારને !

—ગઝલ—

તમે બોલી રહ્યા ભાઈ અમોને બોલવા દેશો ?

અમારા દિલનું તાળું ખુશીથી બોલવા દેશો ? તમે.

તમે બોલ્યા બધું સાચું ! કહીશું કેમ હા એ હા ?

ખડું મોઢું હૃદય કાંટે તપાસી તોલવા દેશો ! તમે.

ગપાટા સપાટા એ તમારા કામ ના આવે;

ભરેલી છે અગર ખાલી ? ફળીને ફેલવા દેશો ! તમે.

તમે બોલ્યા પટારામાં ભર્યાં મુક્તાફળો મોંઘાં;

અમારાથી મનાયે ના પટારો બોલવા દેશો ! તમે.

અમે તો સત્યના સાથી પુશામત છે ખરે ખારી !

અમારી અલ્પ બુદ્ધિથી અરે ! અવલોકવા દેશો ! તમે.

તમે માઠું લગાડો તો તમારી મૂર્ખતા મ્હોટી !

તપ્પું ને હોય મસ્તિક તો જરા ઠંડું થવા દેશો ! તમે.

કથન લાગે કદી કડવાં અમોને ને નહિ ચાહો !

રજા આપો અમે રાજ ! જીગરથી હા ! જવા દેશો ! તમે.

પુશામતના તમે માલિક ! પુશામતખોર છે આજ;

ભલે ભેગા કરી બુદ્ધિ તમારી બોળવા દેશો ! તમે.

છતાં પણ શેઠજી મ્હારા ! શિખામણ રંકની માની !

વ્યસન આજું પુશામતનું ગળે ના બાઝવા દેશો ! તમે.

“યુવાની તો દીવાની છે”

—ગઝલ—

જરા જન જાળવી લેજે અરે ! ઝેરી યુવાની છે;
 કલંકિત કિર્તિને કરશે ખરે ! વૈરી યુવાની છે ! જરા.
 સદા મન મોહમાં રમતું, રહે પરનારમાં લમતું;
 નીતિને લેશ નાં નમતું યુવાની તો દિવાની છે ! જરા.
 લલે હો ! બ્રાતની નારી અગર હો ! મિત્રની ખ્યારી;
 નજર ત્યાં થાય બદકારી ખરાબીની નિશાની છે ! જરા.
 સગું રનેહી નહિ જોશે લલે વિધવા કદી હોશે;
 અરે ! અક્ષલ બંધી ખડોશે લલે ગુણવાન જ્ઞાની છે ! જરા.
 અલિમાને કરે અંધા કરાવે નીચના ધંધા;
 વિચારો ફેરવે સંધા યુવાની તો ગુમાની છે ! જરા.
 બનાવ્યા કૈંકને કેદી નખાવ્યાં શીષ કૈં છેદી;
 યુવાની શત્રુ છે લેદી ન માનો કે, મઝાની છે ! જરા.
 હૃદય કિરતાર ના રટતું નથી પરમાર્થમાં પળતું;
 રહે રસલોગમાં લળતું જીવનની જાણ હાની છે ! જરા.
 વિકારોને બળગનારી બતાવે પાપની ખારી;
 સુઝાડે બુદ્ધિ ના સારી પોડાકારક પિછાની છે ! જરા.
 સમજ સંસારના પ્રાણી ! યુવાની માન મરતાની;
 અરે પણ ચાર દા'ડાની ! યુવાની જાણ ફાની છે ! જરા.
 કથે શંકર જુઠી કયા જુઠી સંસારની માયા;
 યુવાનીની જુઠી છાયા જુઠી આ જીંદગાની છે ! જરા.

“ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! ”

—ગઝલ—

કરો જે કામ હે પ્યારા ! ખરું જોડું જન્મે જોઈ;
 વિચારીને લરો પગલું નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 ખનીને કોઢમાં અંધા કરે સાહસ અરે ! સંધા;
 ખુરું થાતાં રહે રોઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 ભમાવ્યા ના ભમો કો'ના કરો ના કાનને કાચા;
 સુખો સૌ ખેસશે ખોઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 નિહાળો નેત્રથી તો પણ તપાસો પૂર્ણ હે પ્યારા !
 ભલે હો કામ હરકોઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 પડ્યા છે કૈં જનો એવા ચઢાવે ચિત્ત ચગડોળે;
 ભરૂં ના રહો ભાઈ ! નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 *હતી હા ! વિપ્રની નારી બિચારા નોળને મારી;
 કરી સહસાજ પસ્તાઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 *કર્યો સંહાર પોપટનો બચાવ્યો ઝેરથી જેણે;
 પછી રાજા રહ્યો રોઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 હજારો દાખલા એવા બન્યા કૈં ને નવા બનતા;
 ગણો સહસા ઉંડી ખાઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.

* ગુજરાતી દેશપ્રકાશકની કવિતા ‘સિદ્ધપુર નામે સુંદર ગામ’ વાંચો !

* “ ” ” ” ‘ધોધા પાટણ ગામ ગંભીર’ વાંચો

સોનેરી શિખામણ !

ગઝલ-સોરઠી (હરિગીતમાં પણ ચાલશે.)
કીર્તિ કલંકિત જે કરે એ કાર્ય તો કરવું નહિ !
અપયશ અપાવે જે અરે ! એ રીત આચરવું નહિ !

અનીતિ તણા આગારમાં !
અખો ઉડે જ્યાં ખહારમાં !
વ્યસની તણા વ્યવહારમાં !
પળવાર પણ ઠરવું નહિ !

ખોલ્યું વચન તે પાળવાં !
ખોટાપણાને ખાળવા !
હા ! સત્યને સંભાળવા !
દુઃખ જો પડે ડરવું નહિ !

વ્યભીચારને વૈરી ગણો !
રે ! મોહ મમતાને હણો !
રસ્તો તજો લાલચ તણો !
પર દ્રવ્યને હરવું નહિ !

પરમાર્થને પ્યારો કરો !
અસ્ત ધ્યાન ઇશ્વરનું ધરો !
ભક્તિ તણું ભાથું ભરો !

ફટકેલ થઈ ફરવું નહિ !
કીર્તિ કલંકિત જે કરે એ કાર્ય તો કરવું નહિ !
અપયશ અપાવે જે અરે ! એ રીત આચરવું નહિ !

“જનુની જણ તો જણ જન એવા !”

—ચંદ્રાવળા છંદ—

(૧)

જનુની જણતો જણ જન એવા, દાતા, ભક્તા, શૂર,
સ્વદેશની સેવામાં દાના, પર ઉપકારી પૂર;
પર ઉપકારી પૂર કહાવે, જે બોલે તે તુરત બળવે,
નહિ પથ્થર તે ઝવેર જેવા, “જનુની જણ તો જણ જન એવા !”

“દાતા”—

(૨)

દયા તણો દરિયો છે ‘દાતા,’ દીનપર જેનો ખ્યાર,
ભૂખ્યાને ભોજન જે આપે, અપંગનો આધાર;
અપંગનો આધાર ન ડરતા, પરમારથમાં ધન વાપરતા,
કૃપણ કદી ના મનથી થાતા, દયા તણો દરિયો છે ‘દાતા’!

“ભક્તા”—

(૩)

ભૂધરની ભક્તિ મન ભાવે, ગાતા તેનું ગાન,
કામ, ક્રોધ, મદ, માયા ત્યાગે, જ્ઞાન વિષે ગુલતાન;
જ્ઞાન વિષે ગુલતાન રહેતા, હરદમ હરિનું નામજ લેતા,
સૌપર સરખો ખ્યાર બતાવે, ભૂધરની ભક્તિ મન ભાવે !

“શૂરો”—

(૪)

શોભે રણસંગ્રામે શૂરો, ધરી ઢાલ તલવાર,
દુશ્મનના દળમાં જે ધૂમે, ડરે નહિ તલભાર;

કરે નહિં તલભાર હૃદયમાં, હોય ભલે તે ભારી લયમાં,
પ્રાણ અર્પવામાં પણ પૂરો, શોભે રણસંગ્રામે 'શૂરો' !

(૫)

'જનુની જણુ તો જણુ જન એવા,' કવિ, લેખક, ગુણુવાન,
લેખ લખી સંસાર સુધારે, જેને અંતર જ્ઞાન;
જેને અંતર જ્ઞાન રહે છે, જળ સમ જગમાં જ્ઞાન વહે છે,
સ્વદેશની કરતા તે સેવા, 'જનુની જણુ તો જણુ જન એવા'!

“ જનુની ના જણુજે જન એવા ! ”

—ચંદ્રાવળા છંદ—

(૧)

જનુની ના જણુજે જન એવા, લુચ્યા ચોર લખાડ,
અભિમાની અવગુણના પોષક, કરે ન કો' પર પા'ડ;
કરે ન કો'પર પા'ડ કદાપિ, અપંગને કે' શકે ન આપી !
જાણો તે જન છે જડ જેવા, 'જનુની ના જણુજે જન એવા' !

(૨)

જનુની ના જણુજે જન એવા, વ્યભિચારી ચંડાળ,
આપમતલખી અને અદેખા, ખોટું આપે આળ;
ખોટું આપે આળ ખરાને, ભાર રૂપ તે છેજ ધરાને,
જાણુ જનાવર ઝેરી જેવા, 'જનુની ના જણુજે જન એવા' !

(૨૭)

(૩)

જનુની ના જણુજે જન એવા, જે ચુગલીકરનાર,
લોળા જનનાં દિલ લમાવે, દુર્ગુણના લંડાર;
દુર્ગુણના લંડાર કહાવે, માત પિતાનું નામ લજાવે,
જનમે તુજને દોષજ દેવા, ‘જનુની ના જણુજે જન એવા’ !

(૪)

જનુની ના જણુજે જન એવા, લોભી ને કંજૂસ,
‘પૈ’ ના પરમારથમાં આપે, મૂર્ખા મજખીચૂસ;
મૂર્ખા મજખીચૂસ કહાવે, ખાય ન પોતે ના ખવરાવે,
સ્વદેશની કરતા ના સેવા, ‘જનુની ના જણુજે જન એવા’ !

(૫)

જનુની ના જણુજે જન એવા, નિમકહરામી હોય,
ખાતા જેનું ખોદે તેનું, નહિં વિચારી જોય;
નહિં વિચારી જોય કદાપિ, લલે લડસે રહો તથાપિ,
છે જીવતા પણ શયના જેવા, ‘જનુની ના જણુજે જન એવા’ !

“ અમારા કંથના માટે ! ”

—ગાઝલ—

અમે આ દેહ ધારી છે, અમારા કંથના માટે;
વળી માયા વધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અં
પિયર પળમાં તજી દઈને, સુભાગી સાસરે આવ્યાં;
રમત સરવે વિસારી છે, અમારા કંથના માટે ! અં

પિતાથી લાડ કરતાં'તાં, પજવતાં માતને ભારે;
 હવે બુદ્ધિ સુધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અં
 કહ્યું ના કોઈનું કરતાં અતિ ઉન્મત્ત થઈ ફરતાં;
 હવે તો લાજ ધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અં
 જુનાંની પ્રીત તોડીને, નવાંથી રનેહ જોડીને;
 ગરવની ગાંઠ ગાળી છે, અમારા કંથના માટે ! અં.
 દુંકારા સાસુના ખાધા, નણુંદના ખોલ સાંખ્યા છે;
 ક્ષમાની ઢાલ ધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અં
 પરાધીન પિંજરે રહીને, હશે કદી કષ્ટ કેં વેઠ્યું;
 ઉદ્ધાસી ટેવ ટાળી છે, અમારા કંથના માટે ! અં
 પતિની સેવ છે સાચી, રહી નિજ નાથમાં રાજી;
 અનીતિ તો અકારી છે, અમારા કંથના માટે ! અં
 ધરી શણગાર શુભ અંગે, ઠમકતી ચાલ ચાલીને;
 શરૂં શોભા વધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અં
 કહે તે કંથ કરવાનાં, પતિને દેવ ગણવાનાં;
 અડગ એ ટેક ધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અં
 પતિના સુખમાં સુખીયાં, પિયુના દુઃખમાં દુઃખિયાં;
 સરસ રીત એ સ્વીકારી છે અમારા કંથના માટે ! અં
 પતિનું આંસુ પડશે ત્યાં, અમારું લોહી આપીશું;
 પતિવ્રત માળ ખેરી છે, અમારા કંથના માટે ! અં

“અમારા કંથના માટે !”

સાચી સેવ

“પતિની સેવ છે સાચી રહી નિજ નાથમાં રાજ ;
અનીતિ તો અકારી છે અમારા કંથના માટે !”

“મણિકાન્ત.”

“ પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !”

“ભલે રોગી અભોગી હો! અગર ધનહીણ યોગી હો!
પતિ ભગવંત સમ ધાડું-પતિવ્રત-પ્રાણુથી પ્યાડું!”

“ મણિકાન્ત.”

“પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું!”

—ગઝલ—

અમારું સ્વર્ગનું ખા'રું પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું;
 અમોને મોક્ષ દેનારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !
 સુખુદ્ધિ સાથ વસનારું, કુખુદ્ધિ દૂર કરનારું;
 પિયુનો પ્રેમ પાનારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !
 ભલે ભૂખે મરી જઈએ, કદી કંગાલ નો થઈએ;
 દુઃખો દેખી ન ડરનારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !
 અમોને કેદમાં રાખો, કદાપિ બેડોંઓ નાંખો;
 છતાં ના ટેક તજનારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !
 ભલેને લય ઘણો આપો, કદી તલવારથી કાપો;
 નહિં તલભાર ડગનારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !
 ઘણું દુઃખ સાસરે સહોંશું, કદી ના કોઈને કહોંશું;
 અમારા શ્રેયને સારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !
 પતિ નો હોય પતવાળો, કુટિલ યા અંધ હો કાણો;
 તથાપિ ચિત્ત રહનારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !
 ભલે રોગી અભોગી હો, અગર ધનહીણ યોગી હો;
 ઘણી ભગવંત સમઘારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !
 અભણ કે હોય અજ્ઞાની, શકે ના પ્રેમને જાણી;
 છતાં શિરછત્ર છે મહારું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યાડું !

અમારો દેવ છે સ્વામી, અમારી ભક્તિ ત્યાં જમી;
 હૃદય ભરથાર રટનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યારૂં !
 નહિં લલચાઈયે લોભે, નહિં મન માનશે મોહે;
 ખરેખર ! એ બધું ખારૂં ! પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યારૂં !
 ભર્યા ભંડાર નાણાંથી, સુવસ્ત્રો કે ઘરેણાંથી;
 કદી ના ચિત્ત ચળનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યારૂં !
 રવિ પશ્ચિમ ઉદય થાયે સિંહણ સુત તૃણ જો ખાયે;
 તથાપિ હામ ના હારૂં, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યારૂં !
 દ્રુપદ તનયા અને તારા, સુકન્યા ને સતી સીતા;
 પતિવ્રત તેહ સમ પાળું, પતિવ્રત પ્રાણુથી પ્યારૂં !

*

*

*

*

કહે શંકર સફળ જીવ્યું મળે જેને સતી નારી;
 તરે પોતે અને નિજ નાથને, સંસાર દે તારી.

ખાસ વાંચવા લાયક !

સચિત્ર ગુજરાત રત્નોત્તર.

(ગુર્જર રાજ્યના રસીક હંકા ઇતિહાસ સાથે કાવ્યમાં.)

લેખક:—“ મણિકાન્ત. ”—હળધરવાસવાળા.

કો. રૂ. ૦-૩-૦ બહારગામથી મંગાવનારે રૂ. ૦-૩-૬ ની
 પોષ્ટની દીકીટ બીકવી.

સોલએજન્ટ, સોજીતરીઆ-અધર્સ, બુકસેલર્સ.

૬.—ગણેશવાડી, મુંબઈ નં. ૨.

ઇશ્કનો અન્નમ !

—ગઝલ—

અરે ના ઇશ્કમાં પડશો, પૂરા પસ્તાઈને રડશો;
 બની કે' ઇશ્કના બંદા, મરાયા —ઇશ્કના માટે !
 ઘણા જન ઇશ્કમાં ઘેલા, બની ઘરબાર મેલીને;
 જગાવી જોગ જંગલમાં, લરાયા —ઇશ્કના માટે !
 ભલે હો શાહ કે સેવક, ભલે રાણી અગર દાસી;
 સકળનું સુખ ને વૈભવ, હરાયા —ઇશ્કના માટે !
 ખરેખર જુન કે' કીધાં, જીલમનાં જામ પી લીધાં;
 પડીને પાપના ફંદે ફસાયા —ઇશ્કના માટે !
 ભલાં લૈલી અને મજનું, પડ્યાં'તાં ઇશ્કની આગે,
 અરે ! અન્નમ એ આબો, હણ્યાયાં —ઇશ્કના માટે !
 વળી ફરહાદ ને શીરી, વિના મહોતે મુવાં બન્ને;
 કસોટી ખ્યારની પર જૈ, કસાયાં —ઇશ્કના માટે !
 અહા ! કે' રાજ્ય પલટાયાં, કુટુંબો નાશ કે' પામ્યાં;
 વહેતા જુનથી ખાડા, લરાયા —ઇશ્કના માટે !
 કથે શંકર નથી રહેલો, કઠણ છે ઇશ્કનો રસ્તો;
 અરેરે ! ઇશ્કના ચેલા, ચલાયા —ઇશ્કના માટે !

“શયતાન કે સદ્દો ?”

—ગઝલ—

લગાડી લેશ લાલચને, ફસાવે હાય ! ફંસામાં;
 કલેબુ' કતલ કરનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્દો ?
 અરે ! સદ્દા તણા સાથી, સુવે ના શાન્તતા ધારી;
 ઠરી ના ઠામ ઠરનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્દો ?
 ખતાવી ગોળનું ગાડું, જમાડે ઝેરના લાડું;
 સખ'ધીનેજ છળનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્દો ?
 તબવે લાજ ને લક્ષ્મી, કરાવે કર્મ કે'ં કૂડાં;
 દગો કરતાં ન ડરનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્દો ?
 કરાવી ને કરજ કે'ં ને, કઢાવ્યાં કે'ંક દેવાળાં;
 કપટ ભંડાર ભરનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્દો ?
 પડી કે'ં પાસમાં તેના, મુઘા પીસ્તોલ મારીને;
 પલકમાં પ્રાણ લેનારો અરે શયતાન કે સદ્દો ?
 અરે કે'ં ઝેર-પી-સૂતા, ડુબ્યા કે'ં હાય જૈ દરિયે;
 ખરેખર ખુન પીનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્દો ?
 કહે શંકર સુણો પ્યારા ! ખુરો છે છંદ સદ્દાનો;
 સકળ સુખનેજ હરનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્દો ?

સદ્દા વિષે!

—છપ્પા—

સદ્દો કરે ખુબાર, માર સદ્દો બહુ મારે,
સદ્દો દે પરિતાપ, કરજ કંકાસ વધારે;
સદ્દાથી જશ જાય, નિંદ પણ નામ ન આવે,
અણચિંત્યું દુઃખ થાય, વળી ઘરખાર લૂંટાયે;
દોન ‘શંકર’ દે શિખ સર્વને, બિનતિ જો ધ્યાને ધરો!
લાખ મળે કદો લાલમાં, તોપણ સદ્દો નવ કરો. ૧

કવિત.

કળયુગ કે રાજનમેં, ધંધેપે ઘાડ પડી,
સદ્દાકું ખેલ ખૂબ, ખવાર લોક હોતે હય;
ધનકો વિનાશ હોય, કીર્તિકો બીજ બોય,
સદ્દાકું ખેલ કુંન, સુખનસે સોતે હય.
સદ્દાસે સાત બખત, લીખનકા કાજ લલા,
સદ્દા કે લીયે કૈંક, પોક પોક રોતે હય;
‘શંકર’કી ખાત સુન, સદ્દેકું ત્યાગ કરો,
સદ્દેસે કૈંક લોક, જીવનકું ખોતે હય. ૧

નિંદાખોરને અર્પણ !

—ગઝલ—

કરે નિંદા અમારી કે,	અમોને છે નહિં પરવા !
કરે મહેનત બિચારા તે,	અમારાં પાપને હરવા !
લઈ પૈસા અને ઘોળી,	અમારાં વસ્ત્રને ઘોતા;
વિના પૈસે જનો એવા,	અમારાં પાપને ઘોતા !
હશે જે ખાયલા પોતે,	અગર ધંધા વિના ફરતા;
અદેખા એકઠા થૈને,	અવર નિંદા અરે ! કરતા !
ઘણીની ધાક ના હોયે,	અગર વિધવા કદી હોશે;
મળી કમળત કુલટાઓ,	અવરની કૂથલી કરશે !
હશે ઉસ્તાદ જે એમાં,	કચેરી ચોકમાં ભરશે;
મળી બે ચાર રંડાઓ,	સુખે નિંદા પછી કરશે !
ભટકતી કેસ લાવે છે,	વિવેચન વંતરી કરશે;
ચઢી અન્યાયની ગાદી,	ચળેલી ન્યાય ચૂકવશે !
ફલાણી આમ ચાલે છે,	ફલાણો રાફ મારે છે;
ફલાણી રાંકડી કેવી ?	ઘણીની ધાક ધારે છે !
ફલાણી ફાંકડી એવી,	જુઓ ઘરમાં ચલણ એ'નું;
પિલાડે પાંદડે પાણી,	નશીબ ચઢતું અહા ! તેનું !
ફલાણીને ઘણું દુઃખ છે,	ફલાણીને અતિ સુખ છે;
ફલાણી ખાય છે થોડું,	ફલાણીને ઘણી ભુખ છે !
કરીને કૂથલી એવી,	અવરનાં ઘર ભગાવે છે;
નથી કંકાસ જે ઘરમાં,	તહાં ટંટો જગાવે છે !

કુટિલ સ્ત્રીનો વિશ્વાસ ન કરવા વિષે.

તોટક-છંદ.

કહો નાથ કહી શિર હાથ ધરે,
સ્મિત હાસ્ય થકી ખુશ નાથ કરે;
કહો રાત પડે અતિ રીસ કરી,
નિજ નાથ પરે તલવાર ધરે. ૧

કહો નાથ પળે પરગામ વિષે,
નવ નાથ જશે કહી આંખ ભરે;
પણ નાથ ગયા પછો નીચ ત્રિયા,
નિજ ચાર થકી વ્યભિચાર કરે. ૨

પળમાં હસતી પળમાં રડતી,
પળમાં નિજ નાથ દુઃખે બળતી;
પળમાં ધનમાલ લૂટાવો દઈ,
નિજ ચાર લઈ રસતે પડતી. ૩

જન જે નિજ નારતણે વશ થૈ,
તનને ધન રનેહ ધરી અરપે;
પણ નાર નહિં દરકાર કરે,
ઉપકાર નહિં હૃદયે કલપે. ૪

કૂંર વાઘ તણે વિસવાસ કરો,
વળો સાપ મુખે જઈ હાથ ધરો;
સુણ્યો વિનતિ દોન 'શંકર'ની,
નહિ નાર તણે વિસવાસ કરો. ૫

વ્યભિચારી વિષે!

તોટક-છંદ.

ધિક તે નરને ખર તુલ્ય ગણો,
પકડે રસતો વ્યભિચાર તણો;
દુઃખ ભોગવશે સુખ શું મળશે?
રખડી અન્ન પાણી વિના મરશે. ૧

બળી લાજ જશે દુઃખ દેહ થશે,
નિજ નૂર ગુમાવિ બધે ફરશે;
પણ કોઈ નહિં વિસવાસ કરે,
છટકેલ તણી ક્યમ દાઝ ધરે? ૨

વ્યભિચારથી નિંદા સદા અળગી,
દિલમાં નિત્ય આગ રહે સળગી;
સળગી ભડકે બળી ખાખ થશે,
મુકી પોક પછી મુરખો રડશે. ૩

પરનાર પતિવ્રત ભંગ કરો,
કિરતાર તણા ડર દિલ ધરો;
તજ 'શંકર' એ લખ છેજ ખુરો,
વ્યભિચાર શિરે ઝટ મૂક પુજો. ૪

વ્યભિચારી સ્ત્રી પ્રત્યે !

હરિગીત-છંદ.

જા ! જા ! અરે ! વ્યભિચારણી ! નહિ લાજ કેં દિલ લાવતી;
 નખરાં કરી એ નીચ શું ? મમ હૃદયને લલચાવતી;
 મીઠું વદી કપટે કરી, કેંને ક્ષમાવ્યા જાળમાં,
 હા ! હા ! ભૂલી હું કેમ પડું ? એ દોજખી અંગારમાં !
 તુજ તુંબ સમ અધરોષ્ટનું, પય કેં જને પીધું હશે,
 વર્જો નીચ સુખ તુજ સંગમાં, લાખ્યો જને લીધું હશે;
 તુજ ડુંગરાસમ કુચને, સહસ્રો જને સાધ્યા હશે,
 મીઠી પ્રપંચી વાણીથી, કેં કેં જનો વાધ્યા હશે !
 વર્જો શ્વાનને ખાવા તણી, જે ચાટ સમ તુજ ક્રય છે,
 વિષયી હજારો કુતરા, તુજ અંગ ઉપર ધાય છે;
 આવું છતાં નહિ તૃપ્ત થાતી, એ અજબની વાત છે;
 આવી મ્હને લલચાવવા, ધિક્કાર તારી જાત છે !
 જગમાં ભૂવી સુત સુર પામો, શિયળવંતી નારોઓ,
 તારા સમી વ્યભિચારણીની, બંધ થાજો ખારોઓ;
 વાણી વદે શંકર વિમળ, આ પાપ લઈ તું ક્યાં જશે ?
 ન્યાયી હરિ હરખારમાં, માઠી દશા તારી થશે !

વ્યભિચાર વિષે.

લાવણી-(મુજ ઉપર ગુજરી પિતા પાદશાહ) એ રાહ.

હે આર્ય બંધુઓ મુણો વિનંતિ મહારી;
વ્યભિચાર મહા અપરાધ બહુ દુઃખકારી. ૧

વ્યભિચારી જનની નથી આબરૂ જગમાં;
તૈ હસ્ત કુહાડો મારે છે નિજ પગમાં. ૨

પૈસાની હાની થાય આળ ઝટ આવે;
છટકેલો કહે છે લોક લાજ ના લાવે. ૩

વળી સુવે નહિ કે દિન શાન્તતા ધારી;
વ્યભિચારી જનની નિંદ ગઈ પરવારી. ૪

વ્યભિચાર કપાવે શિર અરેરે ! પળમાં;
વ્યભિચારી જનનો જીવ સદા જોખમમાં. ૫

ચોરી જૂઠું ને કૈં પાપ કરાવે જનને;
રે ! કરે અતિ બેહાલ હરે તન ધનને. ૬

પરનાર પતિવ્રત ભંગ કરે ના ભાઈ;
પરનાર નર્કનું દ્વાર તજે દુઃખદાઈ. ૭

જેવી પોતાની નાર અન્યની એવી;
કાં હરે પરાયો માલ ? દુષ્ટતા કેવી ? ૮

પર નાર તણા થૈ ચાર ખુવાર થયા કૈં;
કૈંએ છોડ્યા નિજ પ્રાણ કાળ મુખમાં જૈ. ૯

નિજ નાર મિષ્ટ પય પાન તજીને ભટકો;
વ્યભિચાર હળાહળ ઝેર પોતાં ના અટકો. ૧૦

નિજ નાર સરસ પકવાન નજરમાં ના'વે;
વ્યભિચાર વાલુકા અર્તિ અરેરે ! ભાવે. ૧૧

વાણી શંકરની સુણી રીસ નવ કરજો;
વ્યભિચાર રૂપો મહા પાપ સદા પરહરજો. ૧૨

“ મણિકાન્ત ” નાં લખેલાં પુસ્તકો.

મણિકાન્ત કાવ્યમાળા, (છપાય છે-સચિત્ર આવૃત્તિ ૫ મી)	૨-૦-૦
પાપી પિતા અને સદ્ગુણી સીતા છપાય છે ,, ૨ જી)	૧-૦-૦
સંગીત સુખોદ-ખિંદુ. સચિત્ર ,, ૨ જી)	૦-૫-૦
સંગીત મંગળમય. સચિત્ર ,, ૭ મી)	૦-૫-૦
નિર્ભાગી નિર્મળા. સચિત્ર ,, ૫ મી)	૦-૫-૦
ગુજરાત સ્તોત્ર. સચિત્ર ,, ૧ લી)	૦-૩-૦
બ્રહ્મહત્યા યાને આપઘાત કે ખૂન ? ,, ૧ લી)	૦-૨-૦
જ્ઞાન પ્રવાહ. ,, ૧ લી)	૦-૧-૦

સોલ એજન્ટ:-સોજીતરીયા બ્રધર્સ બુકસેલર્સ.

૬. ગણેશવાડી લખમીદાસ ખીમજીનો માળો.

પોસ્ટ નં. ૨-મુંબઈ.

“ યુવાની ” વિકાર !

હરિગીત—છંદ.

ચંચળ થઇ ચિત્ત ભટકતું, ઘડોએ કંઈ ના ગોઠતું,
હરિભજન કે પરમાર્થમાં, પણ વાર પણ ના ચોટતું;
નિર્ભય અને નિશ્ચળ થઇ, પરનારમાં ભમતું કરે,
ફટ ! ફટ ! ‘યુવાની’ આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે ! ૧

નિજ લાજ બહાલી ના ગણે, નિજ કાજને પણ નવ ગણે,
નિજ જાતને પણ નવ ગણે, નિજ નાતને પણ નવ ગણે;
નિજ પાપથી પણ નવ ડરે, જગનાથથી પણ નવ ડરે,
ફટ ! ફટ ! ‘યુવાની’ આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે ! ૨

નિજ કુટુંબની કે નિજ સગાની નારને પણ નવ જીવે,
પત્નિ ભલે હો પુત્રની, ગુરૂપત્નિને પણ નવ જીવે;
નિજ મિત્રની પત્નિ થકી, હેતે અનીતિ આદરે,
ફટ ! ફટ ! ‘યુવાની’ આંધળી તું વિષયને બહાલો કરે ! ૩

વિધવા ભલે પણ રૂપવંતી, હોય તો તું ચ્હાય છે,
ક્યારે મળે ? ક્યારે મળે ? મળવા અતિ અકળાય છે;
વિધવા ગમનથી પાપ છે, તે પાપથી પણ નવ ડરે,
ફટ ! ફટ ! ‘યુવાની’ આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે ! ૪

ઉંચ નીચ કંઈ પરખાય ના, ભુંડું ભલું જોવાય ના,
ગદ્દાપચીશીમાં પડી, કંઈ લેદ અવલોકાય ના;

મન માંકડું છે શ્વાનની માફક બધે ફરતું ફરે,
 ફટ ! ફટ ! 'યુવાની' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે ! ૫
 બાળાપણે લગવંતને નર હેતથી લજતો હતો,
 વ્યભિચારમાં સમજે નહિ, સૌ પાપને તજતો હતો;
 ત્હારી અસર જ્યાં થાય કે, તે સૌ પરે પાણી ફરે,
 ફટ ! ફટ ! 'યુવાની' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે ! ૬
 આત્મા અતી અકળાઈને, આપે શિખામણ ચિત્તને,
 પણ તું નહિં ટકવા દોંએ, ઇચ્છેજ ત્હારી જીતને;
 ડર કોઈનો રાખે નહિ, મૃત્યુ લલે માથે ફરે,
 ફટ ! ફટ ! 'યુવાની' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે ! ૭
 અલમસ્ત મલ્લ 'યુવાની' થી સૌ ભાઈ ચેતી ચાલજો,
 એ સર્પણી ડાંખે નહિ, માટે જરા સંભાળજો;
 દિવાની એ 'યુવાની' ને, દુશ્મન ગણી શંકરે ડરે,
 ફટ ! ફટ ! 'યુવાની' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે ! ૮

અમારે ત્યાં સાલ-મુબારકની ગઝલોનાં ફ્રેન્સી કાર્ડો
 તથા ફ્રેન્સી કંકોત્રીઓ તથા નવા વરસની ડાયરીઓ મળશે.

સોજીતરીયા બ્રધર્સ-બુકસેલર્સ.

૬. ગણેશવાડી મુબર્ક, નં. ૨.

અદેખા વિષે.

મનહર—છંદ.

ભાવે ભૂપ ભોજ રાજ, દાન દેવા બેસે ત્યારે,
 માગણો ને કવિઓનાં, ટોળે ટોળાં ઢુટે છે;
 ભાળીને ભંડારી તાણું, ચિત્ત બળે ચરચર,
 “ભીખારીનાં ટોળાં આવી, ભંડારને લુટે છે;”
 સદાવ્રત આપે કોઈ, શેઠ કે શ્રીમંત ત્યારે,
 કોઠારી કકળી કહે, “દાણો હવે ખુટે છે;”
 શંકર કહે છે તેમ, વરો કોઈ કરે ત્યારે,
 નિહાળી નિહાળી ‘નાંનો’, નાવી પેટ કુટે છે ! ૧
 વર્ષાની રૂતુમાં જ્યારે, વનસ્પતિ ખુબ ખીલે,
 જંગલી જવાસો શોક, કરીને સુકાય છે;
 ચોમાસામાં ચારે ચરી, પ્રાણી સહુ પુષ્ટ બને,
 ગમાર ગધેડો ઘણો, શરીરે શોષાય છે;
 શ્વાનને ખાવાનું આપ્યું, હોય પણ ખાતાં ખાતાં,
 અન્યને અપાતું દેખી, ઘણો ધૂરકાય છે;
 શંકર કહે છે તેમ, ભલું કો’નું થતું ભાળી,
 આદમી અદેખો કોઈ, ઊરે અકળાય છે ! ૨

ઐક્યતા !

—ગઝલ—

અમારું તે તમારું છે, તમારું તે અમારું છે;
 અમારા ને તમારામાં, પ્રભુનું નામ ખ્યારું છે !
 અમે જગદીશને લજીયે, તમે અદલાહ ઉચારો છો;
 અમે શ્રી રામને રટીયે, તમે રહેમાન ધારો છો !
 અમે ગીતા તણા રાગી, તમે કુરાન માનો છો;
 સકળનું તત્વ છે એક, છતાં કાં લેદ જાણો છો ?
 તમે છો હિંદના બેટા, અમે પણ હિંદના જાયા;
 બિરાદર આપણે બન્ને, સકળને હિંદની છાયા.
 અરેરે ! ધર્મના લીધે, ગણો જૂદાઈ કાં ખ્યારા ?
 કુસંપે કલેશ કાં માંડો ? અરે ઓ બંધુઓ મહારા.
 લલો સુલતાન અકબરશાહ, પ્રજામાં લેદ ના રાખ્યો;
 ગણી સૌ કોમને સરખી, અમર રસ યશ તણો ચાખ્યો.
 કુસંપે નાશ થૈ લક્ષ્મી, કુસંપે દેશ છે દુઃખિયો;
 તજી તોફાન જાતીનું, બનાવો દેશને સુખિયો.
 અરે ! ઓ ! બંધુ હિંદુઓ ! બિરાદર હે ! મુસલમાનો !
 બનો એકત્ર નિજ માટે, સ્વમાતા હિંદને જાણો !

અપંગોની યાચના !

—ગઝલ—

પ્રભુએ જે તને આપ્યું અમોને દાન દેતો જા;
 અપંગો આશરો માગે અરે ! આશીષ લેતો જા ! પ્રભુ
 વિકારોથી ભરી દુનિયાં રૂપી સહરા તણા રણમાં;
 વહે પરમાર્થનું વારી ભરી ખ્યાલીજ પીતો જા ! પ્રભુ
 અરે ! સંસાર અરણ્ય આ અર્તિ મસ્તાન તોફાને;
 સખાવતની તરે હોડી ધરી ધનવાન તરતો જા ! પ્રભુ
 હજારો રૂપિયા ભાઈ ! મઝામાં તું ઉડાવે છે;
 લખ્યું જે કિસ્મતે તારા અરે ! કેં ધર્મ કરતો જા ! પ્રભુ
 હરિ દરબારમાં જાવા મુસાફિર છે મજલ મહોટી;
 ભલા સત્કર્મનું લાથું અરે ! આ ભાઈ ! ભરતો જા ! પ્રભુ
 અમારું ટંકનું ભોજન તમારી પાન સોપારી;
 દયા દિલમાં વસે જે તો વિનંતી ધ્યાન ધરતો જા ! પ્રભુ
 અમોને અન્ન ના મળતું અપંગો શું કરી શકીએ ?
 બને તુંથી બિરાદર તો અમારું કષ્ટ હરતો જા ! પ્રભુ
 અમોને જે અપાશે તે વવાશે ધર્મના ક્ષેત્રે;
 મળે આ પુણ્યનું ટાણું અહા ! સ્નેહે ઉજવતો જા ! પ્રભુ
 અમારા કર્મના યોગે અમે આ કષ્ટ ભોગવીયે;
 હૃદયમાં રે'મ લાવીને ફરજ તારી બજાવતો જા ! પ્રભુ
 અમોને અન્ન જે મળશે તમારી વાંચના ફળશે,
 પ્રભુ તોડાઈં ભલું કરશે જરા અમને રિખવતો જા ! પ્રભુ

મોજશાખમાં મસ્ત રહેનાર ધનવાનોને !

—ગઝલ—

અરે ! ધનવાન ! નિર્ધનનાં કહો દુઃખ કાપશો ક્યારે ?

પ્રીતે પરમાર્થમાં પૈસા તમારા આપશો ક્યારે ?

અપંગો યા અનાથોની હૃદયમાં કંઈ દયા લાવી ?

સ્થળે સ્થળ ધર્મશાળાને, સદાત્રત સ્થાપશો ક્યારે ?

નિરાશ્રીત દર્દીઓ માટે, દવાખાનાં ઉઘાડીને !

“મક્ત અત્રે દવા મળશે” દિવાલે છાપશો ક્યારે ?

અરે ! કૈં રંક બાળકને, સુવિદ્યા દાન દેવાને !

નિશાળો પાઠશાળાઓ; તમે બંધાવશો ક્યારે ?

તમે મરણ થતાં મોંઘા, જમો મિષ્ટાનને મેવા !

મરે ભુખે ગરીબો તે, જીવરથી જાણુશો ક્યારે ?

હજારો મોજ મેળવવા, ધુમાડો દ્રવ્યનો કરતા !

અપંગો અશ્રુ પાડે છે, અરે ! અવલોકશો ક્યારે ?

તમારી પાન બીડીમાં, સુખે જન એક પોષાયે !

વિવેકે તે વિચારીને, રહમ દિલ રાખશો ક્યારે ?

તમે દરરોજ મોટરમાં, પ્રીતે પેટ્રોલ પૂરો છો !

ભુખ્યાના પેટના ખાડા ! ખુશીથી પૂરશો ક્યારે ?

તમારા અંગના માટે, કરાવો ફેનસી કપડાં !

ગરીબો ટાઢથી ધૂળે ! દયા દરશાવશો ક્યારે ?

નકામું માન મેળવવા, કરો પૈસા તાણું પાણી !

પ્રભુના પ્રેમના માટે, અપંગો પોષશો ક્યારે ?

તમે શ્રીમંતમાં ખપતા, બળવી ના ફરજ શકતા !
 કરી પરમાર્થ એ પદવી, કહો શોભાવશો ક્યારે ?
 ભમે છે મર્ણુ તો માથે, મળે ના સંપત્તિ સાથે !
 સુતા શું સોડ તાણીને ? ગ્રહસ્થો જાગશો ક્યારે ?
 જતાં પરગામ એ ગાઉ, ભરો છો સાથમાં ભાથું !
 મજલ મ્હોટી તાણું ભાથું, બિરાદર બાંધશો ક્યારે ?
 તમારા આત્મમંડળ સમ, અવરપર ખ્યાર રાખીને !
 ગરીબોને મદદ કરવા, હૃદય વિકલાવશો ક્યારે ?
 કથે શાંકર યથાશક્તિ, કરી નિષ્કામ કેં સેવા !
 અહાહા ! આંખમાં ખ્યારા ! અમી ઉભરાવશો ક્યારે ?

* * * * *

અનુભવ દુઃખનો ડંકો હૃદયમાં વાગશે જ્યારે !
 પરાઈ પીડની પૂરી કદર દિલને થશે ત્યારે !

—

નવીન નીતિ, ભક્તિ, તથા વૈરાગ્યની ગરબોથી ભરપુર !

સચિત્ર સંગીત સુબોધ બિંદુ.

લેખક:—“મણિકાન્ત” હજીધરવાસવાળા.

સુંદીર ત્રણ રંગમાં ચિત્રયુક્ત આર્પેપરતું પુઠું, લગભગ ૭૦

પેજનું આકર્ષક પુસ્તક. કીં. ૦-૫-૦. ચિત્રો (૬)

સોલ્વએન્ટ, સોલ્વતરીયા બ્રધર્સ, બુકસેલર્સ.

૬. ગણેશવાડી, મુંબઈ નં. ૨.

કઠણ હૃદયવાળા ધનવાન !

શિખરણી—છંદ.

ધની પાસે જૈને, નિરધન બિચારો કરગરે !
અહંકારી થૈને, અરજ નવ તેની ઉર ધરે !
નિસાસા નાખીને, નિરધન પછી પંથ પળતો !
ધનીના હૈયાને, કઠણ હરિ તું કેમ કરતો ?

ધનવાન અભિમાની સગાઓને ઠપકો !

ગઝલ સોરઠી—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

આબ્યા તમારે આંગણે આવો ભલે કે'તા નથી;
કરિયે પ્રણામ સલામ પણ કે' લક્ષમાં લેતા નથી !
કહો શેઠ કુશળ ક્ષેમ છે? તમ બાળ બચ્ચાં કેમ છે?
આ રંકના પર રે'મ છે? ઉત્તર અરે દેતા નથી !
નવ ખેસવા આસન કરો, નવ પાન સોપારી ધરો;
અવલોકતાં અવળા કરો, સ્હામું જરા જોતા નથી !
જળપાત્ર નિજ હાથે ભરી, ખેલાં તમો સ્હામે ધરી;
વિવેકની વૃષ્ટિ કરી, પાતા અગર પી-તા નથી !
જળપાન વણ કહેવે કર્યું, અંતર અમારું હા ! બળ્યું;
ના ધ્યાનમાં આપે ધર્યું, નરમાશમાં ન્હાતા નથી !

કૈં વાત કરીયે જો અમે, પણ સાંભળો ના તે તમે;
ના બોલવું તમને ગમે, કિરતારથી ખીંટા નથી !

દુઃખ-વાત તમ પાસે કહે, ના રે'મ તમ હૃદયે રહે;
અમ આંખથી આંસુ વહે, એ આંસુડાં લહોતા નથી !

ધનહીણ શું હલકા અમે ? ધનવાન તે ભારે તમે ?
તમને સદા ચહિયે અમે, અમને તમે રહાતા નથી !

અંધા બનો અભિમાનમાં, ના વાત લ્યો કૈં ધ્યાનમાં;
છેવટ જવુંજ શ્મશાનમાં, પણ ગર્વને તજતા નથી !

છે રંક રાજા હારમાં, કિરતારના દરબારમાં;
કો ઊંચ નીચો-ધાર માં, જૂઠું અમે ગાતા નથી !

શું આપ ગઝલમાં ગુલતાન થયા છો ?

જો આ પુસ્તક વાંચતાં આપને રહેજ પણ આનંદ
પ્રાપ્ત થયો હોય તો ઉત્તમ ગઝલોના ભંડાર રૂપ સુંદીર
ત્રીસ ચિત્રો યુક્ત “ મણિકાન્ત કાવ્ય માળા ”
તાકીદે મંગાવો. લગભગ ૩૫૦ પેજ. કી. રૂ. ૨-૦-૦.

સોલ એજન્ટ,

સોજીતરીયા બ્રધર્સ-બુકસેલર્સ.

કે. ગણેશવાડી, મુંબઈ નં-૨.

જેવા દેવ તેવી પૂજા !

—ગઝલ—

અમે મુકલેસ તે માટે, નકામા કાં સતાવો છો ?
 દયા સાટે અયે આદમ ! તમે તો દમ-ખતાવો છો ! અમે
 અરે ! નિર્બળ અપંગોને, નથી ભોજન પુરું મળતું;
 રંખડતા હાલને દેખી તમે ક્યાં ગમ-ખતાવો છો ? અમે
 ભલે ના આપશો ભાઈ ! મગર ધક્કા નહિં મારો;
 અરે ! એવું કરી અછલ તમારી કમ-ખતાવો છો ! અમે
 તમારા એક ધક્કાથી અમે નીચે પડી જઈએ;
 અતિ બળવાન તે અમને, તમે તાલિમ-ખતાવો છો ? અમે
 ગની હો યા ગદા હો પણ પ્રભુ દરબારમાં સરખા;
 બુલમ જગદીશની દ્રષ્ટે, અયે અલિમ ખતાવો છો ! અમે
 મુકી ધનમાલ ને માયા, ગયા ચાલી હમરો કેં;
 બુચો છો તે છતાં હું પદ, તમે હરદમ-ખતાવો છો ! અમે
 ગરીબો છેક છે હલકા, ગણી અપમાન કાં આપો ?
 તમારી જાતની હાથે કરી નહાનમ-ખતાવો છો ! અમે
 અમે તો માગવા લાયક, તમે છો આપવા લાયક;
 કરીને કોપની દ્રષ્ટિ, કટૂતા ક્યમ-ખતાવો છો ? અમે
 તમારે આંગણે આવ્યા, અમે આશા અતિ ધારી;
 “અયે ! જા !” કર કરી લાંબો, જવું જહનમ ખતાવો છો ! અમે
 ભરીને ફંડમાં નાણાં, સખાવત કાં ખતાવો છો ?
 અપંગો આશ્રયે આવે, અદાવત-કાં ખતાવો છો ? અમે

“એવી દયાને શું કરે ?”

—હરિગીત છંદ—

નિર્દોષ પક્ષી પાડવા ગોળી છુટી બંદુકથી,
ચોકાર પાડીને પડયું પક્ષી બિચારું વૃક્ષથી;
નિરખી ત્રકડતું તેહને હાણુનારનું અંતર બળે;
પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૧

અરજ સુણી પણ મેઘજી આવ્યા ન ચોમાસા વિષે,
દુનિયાં દુઃખી દુષ્કાળથી જન ભૂખથી મરતા દોસે;
પણ માઘ માસે મેઘજી લાવે દયા અવની પરે,
પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૨

પૈસો ઘણો ખચારો ગણી બાળા વળાવી વૃદ્ધને,
બાળાપણે વિધવા થતાં આવી દયા દુર્બુધને;
દુઃખ દેખતાં દિકરીતાણું રે ! આંખ આંસુથી ભરે,
પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૩

રે ! નવિન વધુના બોધથી મૈયત પ્રિયાના પુત્રને,
બાળાપણે તરછોડીયો સમજ્યો નહિં ઘરસૂત્રને;
પત્નો મળ્યો ના પુત્રનો મનમાં મુંઝાઈને મરે,
પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૪

ધનવાન હુંપદમાં રહ્યો આખું નહિં કંગાલને,
દુર્બળ હતો રે ! ભૂખથી પૃથ્વી પડ્યો તત્કાળ તે;

પડતાં મરણુ પામ્યો દયા ધનવાનના દિલમાં ઠરે,
 પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૫
 કબજે કરી કીલ્લો કતલ શાહે ચલાવી શહેરમાં,
 હો બાળ વૃદ્ધ યુવાન પણ સૌ કો કપાયા કેરમાં;
 પોકાર મરતાંનો સુણી અફસોસ કરતો શાહ રે,
 પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૬

જાર સાંધીને મૃગ મારવા રે ! પારધી પુઠે પડ્યો,
 શર વાગતાં ધરણી ઢળ્યો પોકાર મૃગલીને કર્યો;
 મૃગલી મરી શિર પટકીને ઘાતક દયાથી થરથરે,
 પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૭

બોટો ડુબાવા આગની દરિયે કર્યું તોફાનરે !
 જોડાં વિઝૂટાં બહુ કર્યા લીધા કંઈના પ્રાણ રે !
 પસ્તાવો કરતો તે પુરો નિજ શાન્ત થાવા આદરે,
 પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૮

ખેલાં હૃદય કંપે નહિ એવી દયા શું કામની ?
 મૃત્યુ થતાં આણે મયા રે ! એ મયા શું કામની ?
 ‘શંકર’ કહે છે શિર છેદી પાઘ બાંધે શું વજે ?
 પાછળ પછાડે પૂછડું એવી દયાને શું કરે ? ૯

(૫૨)

ઢોંગી ધર્મગુરુનું ધતીંગ !!!

—ગજલ—

ગુરુ જો થયા છો તો તમે બસ જ્ઞાન-આપોને !
પ્રભુને ભેટવા ભક્તિ તાણું રસ પાન-આપોને !
અરે ! છે દેવ સૌ સરખા ગણીને માન-આપોને !
ખુલાસો પૂછીયે તે પર ધૌરજથી ધ્યાન-આપોને !
ગુરુ સ્વર્ગમાં જાવા બતાવો જ્ઞાનની ઘોડી !
અરે ! સંસારને તરવા બતાવો જ્ઞાનની હોડી !
રહ્યું અજ્ઞાન અંતરમાં અપાટે નાંખજો તોડી !
ગુરુ આપ છો મહારા કહું છું હાલ કર જોડી !
લગાવી તેલ ને અત્તર ફરો છો ફાંકડા ફક્કડ !
નથી કેં નમ્રતા તમમાં અભિમાને રહો અક્કડ !
જમો મિષ્ટાન્ન ને મેવા પિવાને દૂધ ને શક્કર !
મઝા એ રાજ્ય વૈભવને ઘડીભર ભારતી ટક્કર !
ચઢી ગાડી અને ઘોડે નથી ફરવા-તમે જનમ્યા !
મઝા ને મોજ સંસારે નથી કરવા તમે જનમ્યા !
કરી પધરામણી પૈસા નથી હરવા-તમે જનમ્યા !
ગુરુ પારકે તુંખે નથી તરવા-તમે જનમ્યા !
અમોએ જ્ઞાન મેળવવા-ગુરુ આપને કીધા !
અમારી ખુદ્દિ કેળવવા-ગુરુ આપને કીધા !
હૃદયમાં ભક્તિ મેળવવા-ગુરુ આપનો કીધા !
અરે ના ભક્ત ભોળવવા-ગુરુ આપને કીધા !

ગુરૂ પારકા જર પર ગુનરો-આપ લે બેઠા !
 જગતને ધૂતવાનો શું ઇનરો-આપ લે બેઠા ?
 દગાથી દેવના નામે મુનરો-આપ લે બેઠા !
 ઇલાજે દ્રવ્યને હરવા હનરો-આપ લે બેઠા !
 અરે ! સમજી જનો કેરી ક-રાજી-આપ લે બેઠા !
 હતા જે અંધ શ્રદ્ધાજી હરાજી-આપ લે બેઠા !
 મુકીને નમ્રતા નેવે મિનજી-આપ થે બેઠા !
 અરેરે ! ગર્વની ગાદી ગુરૂજી-આપ લે બેઠા !
 ધ્વજ નિજ ધર્મની હસ્તે ધરીને-કલેશ કાં માંડે ?
 પરાયા ધર્મની નીંદા કરીને-કલેશ કાં માંડે ?
 અવરના ધર્મનું જોરવ હરીને-કલેશ કાં માંડે ?
 ગુરૂ પાપની ખ્યાલી ભરીને-કલેશ કાં માંડે ?
 ગુરૂ છો આપ ધરખારી વિરાગી શિષ્યને કરતા !
 પછી ધનમાલ લે તેનો સુખે ભંડારમાં ભરતા !
 નથી લાયક તમોને એ અરે ! કાં લોભ ના તજતા ?
 ગુરૂજી આપ જંજળી જરા ભગવાન ના ભજતા !
 અહા ! ધનવાન જો આવે ખુશીથી માન-આપો છો !
 દઈ પરસાદના પડોયા ઉપરથી પાન—આપો છો !
 ધકેલા ખાચ નિર્ધનોયા છતાં કયાં ધ્યાન—આપો છો ?
 સુખે ફટકા મરાવીને અરે ! અપમાન—આપો છો !
 ભલું ના આપનું ઇચ્છો અવરનું શું કરી—શકશે ?
 રહ્યું અજ્ઞાન અંતરમાં અવરનું શું હરી—શકશે ?
 અરે ! કાગળ તણે નાવે ગુરૂજી શું તરી—શકશે ?

ડુબો છો આપ પોતે તો અમોને શું ધરી—શકશો ?
 ગુરૂજી ને રૂઢે ગુસ્સો મયાથી માફ—હા ! કરને !
 વિકારો વેગળા મુકી હવે દિલ સાફ—હા ! કરને !
 ખરા ખોટા તણો ખંતે અરે ! ઇન્સાફ—હા ! કરને !
 વહે શાંકર જગત્ કર્તા તણો બસ બપ—હા ! કરને !

ઢોંગી વૈરાગીને !

(—મુખડાનો માયા લાગીરે—એ રાહને મળતો—)

ઓરા આવો વૈરાગીરે, વાત સુણાવું. (૨)
 સંસાર શાને છોડ્યો ? ગૃહસ્થાશ્રમને કાં તોડ્યો ?
 જીવ જોગવટામાં જોડ્યો રે ! વાત સુણાવું. ઓરા૦
 શા કારણ ગલી જોળી ? અંગે વિભૂતિ ચોળી;
 ભરમાવો દુનિયાં ભોળીરે ! વાત સુણાવું. ઓરા૦
 ગલીએ ગલી ફેરા ફરતા, ભટકીને પેટજ ભરતા;
 કલ્યાણ ન કો'નું કરતારે ! વાત સુણાવું. ઓરા૦
 વનમાં જૈને ના વસતા, ભાવે ના ભૂધર ભજતા;
 સંસાર હજી ના તજતારે ! વાત સુણાવું. ઓરા૦
 છે કામ ક્રોધ તમ સાથે, રે ! મોહ લોભ સંગાથે,
 માયા ફરતી, તમ માથેરે ! વાત સુણાવું. ઓરા૦
 જો જોગવટાને જાણો, ગિરનારે તાંબુ તાણો;
 ભક્તિમાં મોજજ માણોરે ! વાત સુણાવું. ઓરા૦

યોગીને આસંત્રણ !

(તોટકમાં લખતો રાહ.)

ઓ યોગીજી ! તમે આવોને !
 તમ યોગની રીત ખતાવોને !
 કાં ભક્તિ સુધારસ પાવોને !
 કાં પાપ જળે નહવરાવોને ! ઓ યોગીજી !
 કાં સદ્ગુણ શીખ ચઢાવોને !
 કાં દુર્ગુણ માંડી ડુબાવોને !
 કાં અલખની જ્યોત જગાવોને !
 કાં સ્વાર્થની ધૂન લગાવોને ! ઓ યોગીજી !
 કાં સ્વર્ગનું સુખ ખતાવોને !
 કાં નર્કનો સ્વાદ ચખાવોને !
 કાં ભૂધર ભેટ કરાવોને !
 કાં રામનું નામ ભુલાવોને ! ઓ યોગીજી !
 કાં વિદ્યા વ્યસન લગાડોને !
 કાં ચડસને ગાંજો ચઢાવોને !
 કાં હરિકિર્તન ગવરાવોને !
 કાં અવરની નિંદા સુણાવોને ! ઓ યોગીજી !
 જો પહેલો ગુણ ધરો યોગી !
 તો આવોજી ભલે આવોને !
 જો ખીજો ગુણ ગ્રહો ખાવા !
 તમ યોગમાં આગ લગાવોને ! ઓ યોગીજી !

“ ઝખ મારવા ! ”

ગઝલ—સોરઠી. (હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

ને ઇશને સમરે નહિં, જનમ્યો વૃથા ‘ઝખ મારવા’ ?

પરમાર્થને પોખ્યો નહિં, જીવ્યો જગે ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

ખાધું પીધું હા ! ખંતથી, જાડા થયા પાડા સમા;

પર પીંડને પોખ્યો નહિં, જાડા થયા ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

માણે હજારો મારતા, ગાડી અને ઘોડે ચડી;

સત્કર્મ કેં કીધું નહિં, માણે કરે ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

રાજા થયા કેં દેશના, પીડા પ્રજાને આપતા;

રૈયત સદા રડતી રહે, રાજા થયા ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

સુખ મેળવે રૈયત સદા, ના રાજ્યને રહેતી વફા;

ટટો ખખેડો ને કરે, રહે રાજ્યમાં ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

ખાવા અને યોગી બની, માયા મેંકી ના વેગળી;

ઢાંગી થઈ જગ ધૂતતા, ખાવા બને ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

વિદ્યા ભણી કેં કેં શીખ્યા, પંડિત ને જ્ઞાની બન્યા;

ના જ્ઞાન આપ્યું અવરને, જ્ઞાની થયા ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

નખરાં કરે છે નવ નવાં, નિજ નાથને સંતાપતી;

સંતોષતી ના સ્વામીને, નખરાં કરે ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

અતિ કષ્ટથી ઉછેરીને, ડાહ્યા બનાવ્યા દિકરા;

માખાપને માને નહિં, પેટે પડ્યા ‘ઝખ મારવા’ ! ને.

જો પૂરતું આપે નહિં, જલિમ ! જૂલમથી કામ લે;
 એ શેઠીયા કે શકું છે ? જૂલમો કરે ‘ઝખ મારવા’ ! જો.
 ખાઈ નિમક નિજ શેઠનું, હલાલ ના હોતે કયું;
 એ ચાકરો કે ચોરટા, ખાતા નિમક ‘ઝખ મારવા’ ! જો.
 વાણી ઉચારી ‘શંકરે’ સર, નાઈટ, ને જે-પી થયા;
 જો દેશ સેવા નહિ કરી જે-પી થયા ‘ઝખ મારવા’ ! જો.

કન્યાવિક્રય વિષે !

લાવણી. (મુજ ઉપર ગુજરી-એ રાહ.)

- હે આર્ય બંધુઓ સુણો, શિખ આ સારી;
 “કન્યાવિક્રય” કરો બંધ વિનંતી મહારી ! ૧
 જે જન લઈ પૈસા નિજ પુત્રીને દેશે;
 તે પાપ તણો લઈ પુંજ દુઃખ ભોગવશે. ૨
 પૈસાના લોભે જીએ નહિં વર સારો;
 પછી તે કન્યાનો બળી જાય જન્મારો. ૩
 સાસરીયે જાતાં સુખવૃત્તિ નહિં આવે;
 જીવ રહે અતિ ઉદાસ દુઃખ બહુ લાવે. ૪
 હોય જીવે પણ ધનના લોભે પરણાવે;
 એ રંક સુતાને સુખ કદિ ના આવે. ૫

- એ બુઢ્ઢા સાથે ઘર શી રીતે માંડે ?
ખ્યારી પુત્રી તે ન્હાની વયમાં રાંડે. ૬
- પામે નહિ સુખ સંસાર તાણું તે ખ્યારા !
કરો બંધ તમે “ કન્યાવિક્રય ” ના ધારા. ૭
- દે શ્રાપ પછી “ માબાપો મહારાં મરજો !
હે પ્રભુ ! તેમનો નરકે વાસો કરજો. ” ૮
- થાય પુખ્ત ઉમ્મરે તે તનયા તો જ્યારે;
કરે બ્યલિચાર ને અનાચાર તે ભારે. ૯
- શાસ્ત્રાની વાતો ધ્યાન મહીં તો ધારો;
પૈસાના લોભે કરો ન વિક્રય ચારો ! ૧૦
- તે પૈસા તમને પચન થશે નહિં ભાઈ;
લેશો તે કરતાં જશે વિશેષ તણાઈ. ૧૧
- ‘ કન્યાવિક્રય ’થી લાભ નથી કંઈ ચારો !
પુત્રીનો પૈસો ગાય રૂદ્ર સમ ધારો. ૧૨
- ‘ કન્યાવિક્રય ’ કરનાર અતિ દુઃખ પામે;
ફટ ફટ ! દુનિયામાં થાય આબરૂ વામે. ૧૩
- ‘ કન્યાવિક્રય ’થી દેશ થયો બેહાલ;
હે મિત્ર માહ્યરા ! નજરે તે તું ન્યાળ. ૧૪
- વહે વાણી ‘ શંકરલાલ ’ મિત્ર એ મારા !
કરો બંધ તમે ‘ કન્યાવિક્રય ’ના ધારા. ૧૫

“ તું શું કરે ? ”

ગઝલ-સોરઠી (હરિગીતમાં પશ્ચ ગવાશે.)

આ કાષ્ટની માળા અરે ! તું ફેરવીને શું કરે ?

કિરતાર ના અંતર વિષે હસ્તે ધરી-‘ તું શું કરે ? ’
નિત્ય ન્હાય નિર્મળ નીરથી સરિતા સરોવરમાં જઈ !

પણ મેલ ના મનનો મટયો જળ વાપરી-‘ તું શું કરે ? ’
ટીલાં અને ટપકાં કરી, છે ભસ્મ સૌ અંગે ભરી !

પણ શરીરમાં શયતાન છે, ભલૂંતી ભરી-‘ તું શું કરે ? ’
બસ રામ રામ પુકારતો, પણ પ્રેમ ના પ્રભુના પરે !

ના રે’મ તુજ હૃદયે રહે, ઇશ છેતરી-‘ તું શું કરે ? ’
રે ! દેવદર્શન માટ તું કરતો કરે સૌ મંદિરે !

આકીન ના અંતર વિષે, ફોકટ ફરી-‘ તું શું કરે ? ’
તું નેત્ર ઢાંકીને સદા, બસ ધ્યાન ધરતો ઢાંગથી !

પણ ચિત્ત તુજ ચંચળ રહે, ફતવા કરી-‘ તું શું કરે ? ’
ધારણુ કર્યા છે શ્વેત વસ્ત્રો, શ્વેત દિલ કીધું નહિ !

દેખાઓ છે સુતકી સદા, ઘોળાં ધરી-‘ તું શું કરે ? ’
એકાદશી ને અન્ય કૈં, ઉપવાસ કરતો કષ્ટથી !

પણ બ્રહ્મ છે તુજ ભાવના, ભૂખે મરી-‘ તું શું કરે ? ’
જે ડાળ રાખે ખડારનો, તે હોય જો હૈયા વિષે !

હરિ હાથ છે “શંકર” કહે, ખટપટ કરી-‘ તું શું કરે ? ’

“તો શું ?”

—ગઝલ—

કદર વણુ નોકરી કો'ની કરી યા ના કરી ‘તો શું ?’

યકિન વણુ હસ્તમાં માળા, ધરી યા ના ધરી—‘તો શું ?’

મહોબત વીણુ મહબુબની, કદી સંગાથ બેસીને !

શરાબોની સરસ ખ્યાલી, ભરી યા ના ભરી—‘તો શું ?’

મહા મહિના તણી મોસમ, ગગનમાં વાદળી ગાળે !

અરે ! એ વાદળી ભૂ પર, ઝરી યા ના ઝરી—‘તો શું ?’

ચતુરાને નથી રહાતો, ચતુરા ના મને રહાતી !

કદી એ સ્નેહ વણુ સાદી, ઠરી યા ના ઠરી—‘તો શું ?’

અનીતિ કાર્ય આદરતાં, અવલથી ના કરી રામા !

બનીને બ્રષ્ટ ભુંડી તે, કરી યા ના કરી—‘તો શું ?’

મનુષ્યોથી ભરી હોડી, ડુબી જૈ મધ્ય દરિયામાં !

પડી ઉંઘી તરી પાછી, તરી યા ના તરી—‘તો શું ?’

નથી મન મોહમાં રમતું, કદી ના કામની ઇચ્છા !

અરે ! કુબળ મળી ‘તો શું ?’ મળી જો ગુલ પરી—‘તો શું ?’

ગર્હ ધરને તજી રામા, અવરથી સ્નેહ છે સાંધ્યો !

પછી પસ્તાઈને પાછી, ફરી યા ના ફરી—‘તો શું ?’

કમાયો કષ્ટથી પૈસા, કદી કોડી નહિં ખરચી !

મુરખ મુકલિસ રહ્યો ‘તો શું ?’ અગરદોલત મળી—‘તો શું ?’

કહે ‘શંકર’ ધરીને જન્મ, જો પરમાર્થ ના પોષ્યો !

જીવે જગમાં કદી ‘તો શું ?’ ગયો તે જો મરી—‘તો શું ?’

ક્રોધ વિષે !

પલંગમ છંદ.

ક્રોધ ક્ષણીધર નાગ ! કદી ના પાળશો !
 ક્રોધ કરાવે રાગ, વૃથા ચિત્ત બાળશો !
 ક્રોધ કરાવે વેર, સુખદિ કાપશે,
 ક્રોધ હળાહળ ઝેર, રંગે રંગ વ્યાપશે ! ૧
 ક્રોધ કરે યશ જાય, પલકમાં આળ દે,
 ક્રોધ કરે દુઃખ થાય, અરે ! અપવાદ દે;
 માટે મ્હારા મિત્ર, તને એ ક્રોધને,
 થાને સદા પવિત્ર ! સુણી આ બોધને ! ૨

“તે દુનિયાંના દેવતા !!!”

—સોરઠા—

નારાયણનું નામ, અંતરથી અળગું નહિ;
 હરદમ રટતા રામ, ‘તે દુનિયાંના દેવતા !’ ૧
 પરમારથમાં પૂર, પરહિત માટે પ્રાણ દે;
 દયા થકી ના દૂર, ‘તે દુનિયાંના દેવતા !’ ૨
 જૂઠ તણી ના જાણ, સત્ય સદા જે બોલતા;
 છે સદ્ગુણની ખાણ, ‘તે દુનિયાંના દેવતા !’ ૩

પરધન પરની નાર, પેખીને લલચાય ના;	
ગણે અસિની ધાર, 'તે દુનિયાંના દેવતા !'	૪
અંતર ના અભિમાન, જ્ઞાન હૃદયમાં ગરજતું;	
દે સૌને સન્માન, 'તે દુનિયાંના દેવતા !'	૫
અપંગનો આધાર, ભુખ્યાને ભોજન દીયે;	
દુર્ખોયાંનો દાતાર, 'તે દુનિયાંના દેવતા !'	૬
લોભ, ક્રોધ ને કામ, અંતરથી અળગાં કરે;	
મોહ તણું નામ, 'તે દુનિયાંના દેવતા !'	૭
પર દુઃખ દેખી આપ, આંસુડાં આંખે ભરે;	
દિલે દયાની છાપ, 'તે દુનિયાંના દેવતા !'	૮
નિર્મળ આપે ન્યાય, પક્ષપાત પ્યારો નહિ;	
સાચાને જે ચ્હાય, 'તે દુનિયાંના દેવતા !'	૯
સ્વદેશની જે સેવ, કરતા રનેહ થકી સદા;	
'તે દુનિયાંના દેવ,' શાખ લખો ! "શંકર" તણી.	૧૦

ઝેવડા મંડળીના મેનેજરની આમંત્રણ પત્રિકા !

ગણલ—સોરઠી.

મિજલસ અમારી આજ છે ! મોંને ઉડાવા આવળે !
રે ! ઝેવડાની ખાટલી ! દમભર ચ્હડાવા આવળે !

છે શુદ્ધ જળ એ ફળ તારું !

હા ! પાક પાણી આપણું !

બસ એજ ગંગાજળ ગણું !

તે ગટગટાવા આવજો !

દોષિત દિવાનાઓ ગણે !

નાદાન તે નિંદા કરે !

બસ બેવકુફી વાપરે !

ભર જામ પીવા આવજો !

લહઝત શરાબે જે રહી !

પીનાર તો જાણે સહી !

અંજાણુ તે જાણે નહિ !

ગમ્મત જમાવા આવજો !

અમૃત અમારું એજ છે !

પકવાન ખ્યારું એજ છે !

બસ સ્વર્ગ ખારું એજ છે !

એ લાલ લેવા આવજો !

પઈશું અને પીશું અહા !

મસ્તાન તો બનશું અહા !

મનથી મઝા કરશું અહા !

ગુલતાન થાવા આવજો !

મુકલિસ થૈશું બે ધડક !

છે આવતા દુઃખના ખડક !

પણ બેવડો પીશું કડક !

સૌ પાપ ધોવા આવજો !

રે ! આપને ! રે ! આવને !

દિલનન દોસ્તો લાવને !

આવી સભા શોભાવને !

આનંદ કરવા આવને !

મિજલસ અમારી આજ છે ! મોંને ઉડાવા આવને !

રે ! ખેવડાની ખાટલી ! રનેહે ચડાવા આવને !

ખાળ લગ્ન વિષે !

ચોપાઈ—(તુલસીદાસની ચોપાઈનો રાહ.)

હે મમ વીર અર્જ ઉર ધારો; ખાળલગ્નનો ચાલ નકારો.
અણુસમજી ખાળક પરણાવો; લે સંસાર તણો શો લ્હાવો ?
લગ્ન કરજ કરી લગ્ન ન જાણે, પ્રેમ ચીજ શું ? તે ન પિછાણે.
રમત ઢીંગલા તણી રમાડે, ખાળકનો અવતાર ખગાડે.
ખાળલગ્નથી ખાળ સુકાયે; વિદ્યાભ્યાસ પુરો નવ થાયે.
તન મનની અતિ થાય ખુવારી, સુખ ના પામે તે નરનારી.
નિર્જળ સંતતિ તે પ્રકટાવે, રોગ કદી ઘર છોડી ન જાવે.
સુણી સુખોધ સમજ દિલ લાવો, સંતતિ પુખ્ત વયે પરણાવો.

તંબાકુની “બીડી” વિષે !

કુંડળીયા.

બીડીમાં બહુ દોષ છે, અવગુણમાં આબાદ,
રક્તતાણું પાણી કરે, મધુર નથી કેં સ્વાદ.
મધુર નથી કેં સ્વાદ, છતાં સૌ લોક પીંચે છે,
ખાંસી ને ક્ષય થાય અરે ! પણ કેણુ ખેડીયે છે ?
કહે દિજ રાંકરલાલ ચુડો ના રોગ સીડીમાં,
પૈસા પાણી થાય, ગુણ નથી કેં ‘ બીડીમાં.’

દારૂના દોષ વિષે !

ગઝલ—(સરકાર રજા દીછએ—એ રાહ.)

દારૂથી હનરો લોક, થઈ ગયા ખરાબ;
માટે મિત્ર માદ્યરા, પીંશે નહિ શરાબ. ૧

દારૂથી અનેક દુઃખ આવેને પડે;
લાજ લોક માંહી જાય બહુજ તે નડે. ૨

દારૂના પ્રતાપે વળ્યો, યાદવોનો ઘાણ;
સીકંદર શૂરાનો ગયો દારૂનાથી પ્રાણ. ૩

દાડના પીંધાથી ગયું રજપૂતોનું રાજ;
કેંક તેથી મર્ણુ પામ્યા બગડ્યાં કંઈનાં કાજ. ૪

દાડના પીંધાથી ભાન નવ જરી રહે;
આખર પિતાની ઉપર પાણી તો વહે. ૫

આટલી આ શિખ સૌ ઊરે તમે ધરો;
'શંકર' કહે છે સહુ દાડ પરકરો. ૬

દાડના દુર્ગુણ વિષે !

એકત્રીસો સવૈયો.

દાડમાં દુર્ગુણ છે ઝાઝા, તેમ છતાં નવ કેમ તબાય ?
દ્રવ્ય અને કીર્તિની હાની, ડાહ્યો પણ ગાંડોજ ગણાય;
સ્વાદ નથી ન સુવાસ મળે કેં, પણ પીધે મુખડું ગંધાય,
શરીર સંપત્તિનો દ્વય થાયે, માન ભંગ એથીજ થવાય. ૧

છપ્પન કોટી ચાદવ કેરો, મધપાનથી નિકળ્યો ઘાણ,
શૂરા સિકંદર રાજાએ પણ, દાડથીજ ગુમાવ્યો પ્રાણ;
કેં રજપૂતો શરાબ પીને, થયા ખરાબ નથી આણુજાણ,
માટે મિત્રો શિખ સુણીને, તજે તમે એ અવગુણ ખાણ. ૨

મધપાન નહિ કરવા વિશે !

લાવણી—(લલાછ મેં બાલકડી હોતી-એ રાહ.)

સુણો હે બ્રાત વાત મારી (૨)

વ્યસન મધનું આ જગમાં છે અતિશય દુઃખકારી.

વ્યસન એ જે જનને વળગે (૨)

તેના દિલમાં ગુમજ લાહો અહોનીશ સળગે.

ખખર નહિં તે જનને પડશે (૨)

થોડે થોડે મિત્ર માહરા તે દુઃખ તો નડશે.

આખરૂં લોક વિષે જાયે (૨)

ઉંચ જ્ઞાતાના જન થકીં આવું વ્યસનજ ના થાયે.

કરે નહિં વિશ્વાસજ કોઈ (૨)

કહેશે આ તો છે છટકેલો સર્વ આખરૂં ખોઈ.

વળી સહુ લોક કહે ગાંડો (૨)

મિત્ર માહરી શિખ સુણી એ વ્યસન હવે છાંડો.

મિત્રતા ઉપર જળ અને દૂધનું દષ્ટાંત !

—ઇંદ્ર વિજય છંદ.—

પ્રીત કરો જન જોઈ જરા કદીં કામ પડે ન તુટેજ કદાપિ,
ભીરૂ બને ભયમાંજ સદા, તન ને ધન દે પળમાં પણ આપી;
મોજ કરે સુખમાં રહી સંગ, પડે દુઃખ તો ન શકે ભય કાપી,
સ્વારથ સાધક મિત્ર તજો કદીં હિમ્મત લેશ શકે નવ આપી !

વારિ અને પયને ઝ્રીત છે કદો દૂધ વિષે જળને જન નાખે,
 રૂપ અને દર્ધ સ્વાદ સદા દૂધ હેત થકી નિજમાં જળ રાખે;
 દૂધ રહુલે રહડતું નિરખી બળી અંતરમાં મુખથી જળ લાખે,
 આશ્રય લેઈ અરે! તુજમાં જીવવું ક્યમ હાય! ગમે તુજ પાખે!
 એમ કહી પય પાસ રહી જળ બાળતું ખેલ કરી નિજ કાયે,
 દેખો અતિ દુઃખ મિત્ર તાણું દૂધ અગ્નિ વિષેજ પછી ઉભરાયે;
 કોઈ લઈ જળને નૌરશે પયમાં કદો જો જળ તો ખુશ થાયે,
 મિત્ર મળે સહુ કષ્ટ તજી પય શાન્ત પડી ઉભરોજ સમાયે!

વચન પાળવા વિષે!

ગઝલ—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

બોલી વચન પાળે નહિં ને કાલ તોડે આપનો;
 વિશ્વાસ કો તેનો કરે સારો ભરૂસો સાપનો! બો.
 હોયે ખરો કુળવાન તે નિજ ટેકને છોડે નહિ;
 શિર જાય તો પણ શું થયું? દર્ધ કાલને તોડે નહિ! બો.
 સરતો કરે છે રનેહથી, આવે સમય જો હારવા;
 બે બોલ થાયે બાયલા સરતો કરે ઝખમારવા! બો.
 આપે શિખામણ અન્યને પણ બોલ બોળે આપનો;
 તે જીંદગીમાં ઘુળ છે, જો કાલ તોડે આપનો! બો.
 આખું વચન તે પાળવા, હરિશ્ચંદ્ર દુઃખ પામ્યા ખરે;
 વિક્રય કરી સુત નારનો, પોતે રહ્યા નિચના ઘરે! બો.

આખું વચન નીલાવવા, બળીં રાય પાતાળે વસ્યા;
 પાંડવ ગયા વનવાસ પણ, તે સત્યથી ડગ ના ખસ્યા.   બો.
 આખું વચન તે પાળવાને, પ્રાણ છોડયો દશરથે;
 ગુણો ગવાયા સૃષ્ટિમાં, કવિઓ કવિતામાં કથે.   બો.
 વાણી વહે શંકર સદા, જો બોલ બોલ્યો પાળશે;
 કિરતાર કરશે સ્હાય, જો નિજ ટેકને સંભાળશે.   બો.

જરા પણ વિવેકભ્રષ્ટ થયેલો માણસ ફરી
 વધુ ને વધુ વિવેકભ્રષ્ટ થતો જાય છે;
 એ ઉપર ગંગાનદીનું દ્રષ્ટાંત.

શાદૂલ વિક્ષિપ્ત—છંદ.

સ્વર્ગે શ્રી હરિ પાદથી નિકળીને,
 ગંગા પડ્યાં હર શિરે !
 ત્યાંથી હિમગિરી પરે જઈ પડ્યાં,
 નીચે પડે હા ! અરે !
 રે ! હિમાલયથી પછી પ્રસરીને,
 પૃથ્વી સમુદ્રે પડે !
 નીચું સ્થાન સ્વિકારતો સુજન હા !
 ઊંચે ફરી ના રહડે !

(૭૦)

ગર્વ વિષે !

કુલશા-છંદ.

તજ અરે ! માનવી ! તુઝ અભિમાનને,
સાર કેં ના મળે ગર્વ કીધે !
દુઃખનું વારી તું ગર્વ ગણુજે સદા,
નાશ સુખ સૌ થશે તેહ પીધે !
ગર્વ છાજ્યો નહિં, રાય રાવણુ તણો,
સંપત્તિ સંતતિ હા ! ગુમાવી !
પ્રાણ અર્પણુ કર્યો ગર્વની ધૂનમાં,
લ્હાણુ કાઢ્યું નહિં ગર્વ લાવી !

“ તો શું થયું ? ”

ગઝલ સોરઠી—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

હરિ ભજન કર ! હરિ ભજન કર ! હરિ ભજનમાં હિત છે રહ્યું !
કિરતાર નામ ઉચ્ચારતાં, આયું વહ્યું—‘ તો શું થયું ? ’
નીતિ નિયમને પાળતાં !
અનીતિ ઊરેથી ટાળતાં !
સત્સંગને સંભાળતાં !
દુઃખ જો સહ્યું—‘ તો શું થયું ? ’

થઈ સત્યનો સાથી સદા !

જીકું જીવ્યરવું ના કદા !

આવી પડે જો આપદા !

સુખ સૌ ગયું—‘તો શું થયું ?’

પરમાર્થમાં ધન આપતાં !

બળી કષ્ટ કેનાં કાપતાં !

સ્થળ સ્થળ સદાવ્રત સ્થાપતાં !

કે ના રહ્યું—‘તો શું થયું ?’

તુચ્છ લોભ લાલચ ટાળતાં !

કટુ કામ ક્રોધ વિદારતાં !

મન મોહ માયા મારતાં !

મૃત્યું થયું—‘તો શું થયું ?’

પરકાજ કષ્ટ જોડાવતાં !

સુખ સૌ તજ્યાં મન ભાવતાં !

નિજ દેશ સેવ બળાવતાં !

શિર જો ગયું—‘તો શું થયું ?’

હરિ ભજન કર ! હરિ ભજન કર ! હરિ ભજનમાં હિંત છે રહ્યું !

કિરતાર નામ જીવ્યારતાં, આયુ વહ્યું—‘તો શું થયું ?’

યોગી કે હોંગી ?

—ગઝલ—

જલાવી દે ! જલાવી દે ! અયે યોગી ! જટા તહારી !
 અરે ! સંસાર છોડયો છે છતાં માયા અતિ ખ્યારી !
 પિતા માતા તબ્યાં છોડૂ નિસાસા નાંખતી નારી !
 સગાં સ્નેહી તજી દીધાં અહા ! ભગવાં તને ધારી !
 કમાવું ના ગમ્યું ત્યારે બની બાવા તમે બેઠા !
 પડયા સંસારને માથે કપટ પડદા વિષે પેઠા !
 શરીરે ભરમ ચોળી છે ભલાં લોકો ભમાવાને !
 અહાહા ! સ્કંધ ઝોળી છે ખરેખર ! જર જમાવાને !
 બતાવો મંત્ર ને જાહૂ ચમત્કારે તમે પૂરા !
 ઉપાર્ધિ એ તમારે શી ? કપટછળમાં રહો શૂરા !
 ભગાવો ઘર તમે કૈનાં અરે ! બુદ્ધિ બગાડો છો !
 ઘલાવો બહેમ કો' ઘરમાં ભમાવી ભૂત કાઢો છો !
 અહા ! અલમસ્ત છે કાયા ! હરામી કાં થઈ બેઠા ?
 જગતને ધૂતવાનો શું ? તમે ધંધો લઈ બેઠા ?
 ભમીને ભીખ માગો છો ઉદર એથી ભરો યોગી !
 ગયા છે હાથ શું ભાગી ? અરે ! ધંધો કરો યોગી !
 અયે ખાકી ! અયે ખાકી ! કરી લે ખાકથી ચારી !
 જલાવી ખાક કર માયા પછી એ અંગ લે ધારી !
 પડે ના પાસ માયાનો તહાં કર વાસ હે સાધુ !
 અલખ ધુનમાં રહે રાચી તજી સૌ આશ હે સાધુ !

કન્યાપિક્કયનો “કબાલો !”

—ગઝલ—

અમારી લાડકી લેવા, લલે જરદાર આવોને !

અમારૂં મન મનાવાને, ‘મની’ કલદાર લાવોને ! અમારી.
અમે ના રૂપને જોતા, નથી કુળવાનને મ્હોતા !

કરન્સી ખેંકની નોટો, અવલ અમને અપાવોને ! અમારી.
લણેલા કે અલણુ આવો, લલે અજ્ઞાનીને લાવો !

અમારો દામ પર દાવો, દઢ દિકરી ઊઠાવોને ! અમારી.
લલે ભુંડો અગર ગાંડો, લલે રાખે ઘણી રાંડો !

લલે પરણ્યા પછી છાંડો, નગદ દમડા અપાવોને ! અમારી.
બુવાનીને નથી જોતો, બુઢાપાને નથી રોતો !

નથી જોવો ખરો ખોટો, ખરીદીને ખટાવોને ! અમારી.
હશે કન્યા થકી ન્હાનો, છતાં ના રાખશે છાનો !

કજોડાનો નથી વાંધો, વસૂ વેગે વસાવોને ! અમારી.
લલે દર્દી દિવાનો હો ! કુટિલ યા અંધ કાણો હો !

અગર શયતાન શાણો હો ! ખરે ખીસ્સાં ભરાવોને ! અમારી.
રૂપાળી લાડકી મ્હારી, વયે મ્હોટી મનોહારી !

થવું જો હોય ઘરખારી, અમારૂં મન મનાવોને ! અમારી.
નહિ કન્યા મળે સોંધી, અમારી માગણી મોંધી !

વગર ધનના બધા ઢોંગી, અહીંથી દૂર જાવોને ! અમારી.

થવું જો હોય વરરાજા, પ્રથમ અમને કરો તાજા !

પછી વગડાવજો વાજાં, હજારી પાંચ લાવોને ! અમારી.

અમોને રૂપીયા દેશો, છતાં ના કોઈને કે'શો !

હૃદયમાં જાળવી રે'શો, બહીવા બહાલે વધાવોને ! અમારી.

ત્રોજેરી કોઈની ફાડો, અગર દેવું કરી કાઢો !

ગીરો ઘર કે મુકો વાડો, લલા અછલ લડાવોને ! અમારી.

અમારી લાડકી બેટી, ઉછેરી આપદા વેઠી !

હવે પૈસે ભરો પેટી, પછી પલ્લુ કરાવોને ! અમારી.

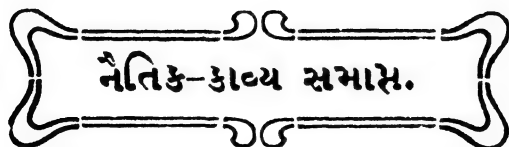
અમારી માગણી એ છે, તમારું દિલ શું કે' છે ?

“કબાલો” આ કબુલ છે કે? બિચારીને જણાવોને ! અમારી.

+ + + + +

સુણી “શંકર” કહે સ્વાર્થી ! તમારું ધી:ક છે જીવ્યું !

કમાવા હોય ના સત્તા ! ભલે માથું મુંડાવોને ! અમારી.

કન્યાવિક્રયનો “કબાલો”!

“અમારી લાડકી લેવા! ભલે જરદાર આવોને!
અમારું મન મતાવાને મની કલદાર લાવોને!”

“મણિકાન્ત.”

સ્વરૂપ પ્રશંસા.

“સરસ ખદન ચંદ્ર વદન, તદન તેજ વાળુ!
શ્યામ ખાલ લાલ ગાલ, દીલડી ભાલ ભાળુ!”
“મણિકાન્ત.”

શૃંગારિક-કાવ્ય.

—૦૦૬૫૦—

મહાદીપ છંદ.

સરસ ખદન ! ચંદ્રવદન ! તદન તેજરાણુ !
શ્યામ ખાલ ! લાલ ગાલ ! દોલડો બાલ બાણુ !
નમણું નાક ! અજખ આંખ ! ઝાંખતાં જણાયે !
મુખ દિસંત ! ધવલ દંત ! ખંતથી ગણાયે !
ટોક સરસ ! કનક કળશ ! છાતોંએ ધુપાવે !
ઉદર ઉપર અજખ નાભી ! નિરખી ફેર આવે !
કદળી રથંભ ! સરખી જંઘ ! અંગમાં જણાયે !
કનક રંગ ! અવર અંગ ! ના હવે બાણાયે !
હરેત ચરણ ! કરણ તણી ! કૃતિ પ્રીય લાગે !
હંસ ગમની ! રસીક રમણી ! જોઈ પ્રેમ જાગે !
વચન મધુર ! અપળ અતુર ! પતિવૃતા સગુણી !
પૂર્વનાંજ પુણ્ય હોય ! એ મળે સહુણી !

“મણિકાન્ત.”

“અલખેલું યૌવન આવે છે !”

(માત્રામેળ-તોટક છંદ-સખી સ્વપ્ન મહીં મન મોહન-મૈને મળતો.)

બધતાં બધ કન્યા શરમાયે ! બદલાતું બાળાપણ જાયે !
રે ! રમત ગમત વિસરાવે છે ! અલખેલું ! યૌવન આવે છે !

મન નવિન વિચાર વિષે રમતું !

લથુવા ગણવાનું ના ગમતું !

ચંચળ ચિતકું ચમકાવે છે ! અલખેલું યૌવન આવે છે !

સ્તન નિતંબ ગુરૂતાને ધરતાં !

કટિ લચકાયે હરતાં ફરતાં !

સ્મિત હાસ્ય ધ્વજા ફરકાવે છે ! અલખેલું યૌવન આવે છે !

બસ મદન અગન તનમાં લાગે !

યૌવનની બાંસલડી વાગે !

તન અવય સકળ વિકસાવે છે ! અલખેલું યૌવન આવે છે !

મન થાય અલૌકિક રસવાળું !

તજી ઓઢણી અંગ ધરે સાળું !

રતિ રંગ હૃદય રેલાવે છે ! અલખેલું યૌવન આવે છે !

લરથાર તણે મન મંત્ર લણે !

ચતુરા ચીંતાનો કોટ ચણે !

વિરહાનળ શોર મચાવે છે ! અલખેલું યૌવન આવે છે !

તન રંગ સુવર્ણ સમો થાયે !

મુખમંડળ રક્ત બની જાયે !

ચક્ષુને ચપળ બનાવે છે ! અલખેલું યૌવન આવે છે !

અલખેલું યૌવન આવે છે !

તે મોહક મંત્ર જપાવે છે !

રસધેલું ! યૌવન આવે છે ! અલખેલું ! યૌવન આવે છે !

મોહક મુરલી !

(દાસપરે દયા લાવોરે—એ રાહ.)

મોહક મુરલી વાગીરે ! (૨)

મોહન વરની—મોહક મુરલી વાગી !

સૂતી'તી શાન્ત બનીને, નિંદ્રામાં નાદ સુણીને;

રજનીએ ઝબકી જાગી જાગીરે ! મોહન વરની૦

સૂનાં ઘરખાર છોડી, મુરલી સાંભળવા દોડી,

લગની લાલાની લાગી લાગીરે ! મોહન વરની૦

આધારે ચાલી સ્વરને, ભેટી હું ભૂધરવરને;

આ લવની ભાવટ લાગી લાગીરે ! મોહન વરની૦

મનહર મુરલી !

આશા ગોડી.

મનહર મુરલી વાગી ! કનૈયાની મનહર મુરલી વાગી !

સુતી હતી હું ભર નિંદ્રામાં, શબ્દ સુણીને જાગી ! કનૈયાની૦

બની ખડાવરી બંસી નાદે, ઉઠી હું આજસ ત્યાગી ! કનૈ૦

મોહિત થૈ હું મુરલી સ્વરમાં, મુરલીધરની રાગી ! કનૈ૦

મનહર મોહનને મળવાની, લગન અલૌકિક લાગી ! કનૈ૦

કહે દૌન 'શંકર' શ્યામ મળેથી, લવની ભાવટ લાગી ! કનૈ૦

“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ! ”

તોટક—છંદ—(માત્રામેળ.)

(સખી સ્વપ્ન મહીં મન મોહનમે—એ રાગમાં પણ ગવાશે.)

- મધુરો સ્વર ક્યાં થકી આવે છે ?
અમૃત વૃષ્ટિ વરસાવે છે !
અતિ પ્રીય શ્રવણને લાગે છે !
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ! ”
રે ! ગાય ગોપ સૌ સ્તબ્ધ રહ્યાં !
યમુના જળ જોને શાન્ત થયાં !
પશુ પક્ષી વિચરવું ત્યાગે છે !
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ! ”
મમ અંતરમાં કેં થાયે છે !
મોહન મળવા મન રહાયે છે !
રે ! ભૂખ તરસ પણ ભાગે છે !
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ! ”
જો તપ ધારીએ તપ મુક્યાં !
ધ્યાની યોગી નિજ ધ્યાન ચુક્યા !
નર નાર નિંદથી જાગે છે !
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ! ”
સખી મોહનને મળવા ચાલો !
મધુવનમાં નંદ તણો લાલો !
મન ભૂધર ભક્તિ ભાગે છે !
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ! ”

કૃષ્ણની ખાળ લીલા !

—હોરી—

સખીરી મોહન માન મુકાવે (૨)

કામળી કાંધે, લાકડી હાથે, વન વન ધેનું ચરાવે !

મહોંયારણનાં મહોં ઉતરાવે, ખાય અને ખવરાવે !

ગોવાલણને ગભરાવે ! મોહન માન મુકાવે—સ૦

શરદ પુનમની, શુભ રજનીમાં, રસિયોજી રાસ રચાવે !

એક એક ગોપીને, એક એક કાન્હો ! થન થન નાચ નચાવે !

મેઘેરીશી મુરલી બજાવે ! મોહન માન મુકાવે—સ૦

ગોપીની ફરિયાદ !

(સૈયાં પડું મેં તારે પૈયાં એ રાહ.)

ગઈતી ઘાટે, મોહન મળ્યો વાટે, બોલાવીને અટકાવી. ગઈતી૦

મને કહે છે તારું શું નામ શાણી ? નામ આપી સુખેથી જાઓ પાણી;

સુખેથી જાઓ પાણી, મુરલીધર વદ્યો વાણી;

મનમાંડી, બીક આણી, ગભરાણી, શરમાણી ! ગઈતી૦

નામ દીધું પછી નામ દીધું મેં, રસિયો હસોયો શબ્દ સુણીને;

કાનુડો કામણગાળો ! મોહનજી મુરલીવાળો !

શંકરનો છોગાળો ! ગોવાળો ! હઠવાળો ! ગઈતી૦

રાધા વિયોગી કૃષ્ણ !

—હોરી—

શોચત હે ગિરિધારી, રાધે બિન શોચત હે ગિરિધારી !
 રાધેકું શોધત કૃષ્ણ મુરારી, ગલી ગલી રાધે પુકારી;
 હુંઠ ફીરા પત્તા નહિં પાયા, કહાં ગઈ રાધે ખ્યારી ?
 અયે બ્રહ્મખાન દૂતારી ! શોચત હે ગિરિધારી ! રાધે૦
 બિનતી સુણો સખ ચે પુરખાસી, જહાં મીલે રાધે ખ્યારી,
 જાકે કહો કે કૃષ્ણ હુંઠત હે, ગલી ગલી રાધે પુકારી;
 કહાં ગઈ એ વ્રજનારી ? શોચત હે ગિરિધારી ! રાધે૦
 યહી બધિ શોચત, પલપલ કૃષ્ણ-ગોવિંદવર ગિરિધારી,
 કહત હે શંકર સુનો સખ ખ્યારે, લીલા હરિકી બિચારી;
 ગતી ગોવિંદકી ન્યારી ! શોચત હે ગિરિધારી ! રાધે૦

હોળી વિષે !

—હોળી—

અહા ! આઈ રસીલી હોળી !
 ફીઓ અંગ રંગે ઝમોળી ! આઈ૦
 ઠામ ઠામ સખ ભવ પૌચકારી,
 છાંટત રંગમે બોળી;

રંગ ગુલાલસે ધૂમ મચત હે,
 નાચત ગાવત હોરી;
 જમે શેવ સાકર પોળી ! આઈ૦
 હોળીમેં ગાન કરો હરિ હરકો,
 ગાઓ ન કાગ નઠોરી;
 કયું ધૂળ પાનીમેં અંગકું રોળો ?
 શરમ હૃદયમેં ધરોરી;
 કહા શંકરકા કારોરી ! આઈ૦

પ્યારાને આવકાર ?

(ઢખુંગી પ્યારે અબખાકા મુખડા—એ રાગ.
 આવોને પ્રીય સુંદર સુભાગી ! (૨)
 લાવો ! લાવો ! લાવો ! લાવો ! લાવોરે;
 સુજ મનને સુભાગી ! આવો૦
 લહેરી લાલા ! છો લટકાળા ! (૨)
 લગની લહારી ! લાગી ! લાગી ! લાગીરે !
 ઓ શાણા સુહાગી ! આવો૦
 ઓ બહાલા છું તુજ ગુણ રાગી ! (૨)
 પ્રેમની ભેત છે, જાગી ! જાગી ! જાગીરે !
 હવે જાઓ ન ત્યાગી ! આવો૦

“ અહાહા !! આજ છે હોળી ! ”

—ગઝલ—

કસુંબે ચુંદડી યોળી અહાહા !! આજ છે હોળી !
 જમાડું શેવ ને પોળી, અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 ધરી ઘોળાં તને વસ્ત્રો, બનું હું પ્રેમની ભેગણ;
 ગુલાલે હા ! ભરૂં જોળી, અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 વસાવો કંથ કેસૂડાં, ભરીશું રંગનાં કુંડાં;
 રમાડું રંગમાં હોળી, અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 સિતારે ચિત્ત સાંધીને, વગાડું પ્રેમથી બહાલા;
 સુશ્યાવું રાગ હાં ! હોરી, અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 મગાવો રેશમી મલમલ, વળી મજલિન જે મોંઘી;
 કરાવો ચુંદડી ચોળી, અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 હશે નરનાર નિર્લજ જે, ઉઘાડા ફાગ તે ગાશે;
 શરીરે રાખને ચોળી અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 બને છે કૈંક જન ઘેલાં, બળરે ભાખતાં ભૂંડું;
 મળી દશ વીશની ટોળી, અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 ભરે છે ધૂળ માથે કૈં, રમે છે છાણ માટીથી;
 ભલા એ ભીલ કે કોળી ? અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 હશે સજ્જન અને ડાહ્યા, હરિને હેતથી ગાશે;
 હૃદયને ભક્તિમાં રોળી, અહાહા !! આજ છે હોળી ! કસુંબે.

“અહાહા !! આજ છે હોળી !

“કસુંભે થુંદડી બોળી અહાહા !! આજ છે હોળી !
જમાડું શેવ ને પોળી, અહાહા !! આજ છે હોળી !”

“મણિકાન્ત.”

પ્રેમ ચેષ્ટા!

“લલે મમ નેત્ર તું ઢાંકે! છતાં હૃદયે રમા-રહી છું!
મધુરી પ્રેમની મૂર્તિ! જીગરને તું ગમી-રહી છું!”
“મણિકા-ત.”

પ્રેમ યેષ્ટા !

—ગઝલ—

ભલે મમ નેત્ર તું ઢાંકે !
 છતાં હૃદયે રમી-રહ્યો છું !
 મધૂરી પ્રેમની મૂર્તિ !
 જીગરને તું ગમી-રહ્યો છું !
 હૃદયને ના શકે રોકી !
 દબાવે આંખ કાં ખાલી ?
 સુકોમળ હસ્તના સ્પર્શ !
 અહા ! મહેં ઓળખી બહાલી !
 હૃદય ધડકે મધુર તહેના !
 પડે પડધા જીગર મહારે !
 છતાં શું ના પિછાનું હું ?
 મહને બસ મૂર્ખ તું ધારે ?
 ચતુરા ચોર પકડાયો !
 હવે તુજ હસ્ત દે છોડી !
 સલૂણી ભેટ ! બસ સ્નેહ !
 જીગર સાથે જીગર જોડી !

‘ખંસી બબનેવાલા!’ (શ્રી કૃષ્ણને)

(હ્યો ફુલ જાની વે—એ રાગ.)

‘ખંસી બબને વાલા’ ! (૨)

ખંસી બબચો લાલારે ! ખંસી૦

ખંસી મધૂરી વાગે, મિઠી શ્રવણને લાગે !

સુણતાં ત્રિભુવન જાગેરે ! ખંસી૦

કામણુ ભર્યું મુરલીમાં, મોહ્યો મધૂર મુરલીમાં !

ગાંડો બન્યો મુરલીમાંરે ! ખંસી૦

ખંસી હૃદય લલચાવે, મુરલીધર નામ જપાવે !

ગુણગાન શંકરે ગાવેરે ! ખંસી૦

નીતિ, ભક્તિ, તથા વૈરાગ્યની ગજલોથી લરપુર !

—સંગીત મુખોધ બિંદુ— (સચિત્ર.)

લેખક—“મણિકાન્ત”.

લગભગ ૭૫ પેજ, કી. ૦-૫-૦.

સોલએજન્ટ, સોજીતરીઆ-પ્રધર્સ, બુકસેલર્સ.

ઠે.—ગણેશવાડી, મુંબઈ નં. ૨.

(૮૫)

મિયાના રૂપની પ્રશંસા !

—ગઝલ—

ગમે છે ગુલ બદન ત્હાડું, ચતુરા ચિત્ત ચટકે છે;
અરે ! વિયોગથી બહાલી, ખરેખર દિલ ખટકે છે ! ગ૦
અતિશે કેશ લાંબા છે, સુંવાળા શિરપરે શોભે;
અદ્દખો અંતરે થૈને, ફણીધર શિશ પટકે છે ! ગ૦
લલાટે ચાંદલો શોભે, નિહાળી નેત્ર લોભે છે;
શશી છે એમ ધારીને, કુમુદની મુખ મટકે છે ! ગ૦
હરણુ સમ નેત્ર છે ત્હારાં, વળી વિશાળ ને કાળાં;
નયન નથથી નથાયો તે, નહિં કેા કાળ છટકે છે ! ગ૦
ગુલાબી ગાલ છે ગોરા, સુશોભિત નાકમાં નથની;
અહા ! નથની તાણું મોતી, અધર પર છેક લટકે છે ! ગ૦
મનોહર મુખ ત્હાડું છે, તરૂણી તેજ વાળું છે;
શશી શરમાઈને ગગને, ગુમાવી ગર્વ લટકે છે ! ગ૦
સુવાસીત મુખમાં દાડમ, કળી સમ દાંત શોભે છે;
હશે તે મોતી માનીને, ઝવેરી રહેજ અટકે છે ! ગ૦
પ્રવાળાં પાળ છે કે ઓષ્ઠ ? તેની ગમ નથી પડતી;
અધરનું પાન કરવાને, હૃદય તુજ પાસ સટકે છે ! ગ૦
અહા ! શું ડોક ઉંચી છે ! રહ્યા બે છાતીએ કંઠૂંક;
ઉદર સુંદર નિહાળીને, વિલાસી જીવ ફટકે છે ! ગ૦

કટીથી સિંહ શરમાઈ, વને વૈરાગ્ય લઈ વસતા;
 જઘન છે કેળના જેવી, હવે બસ વાત અટકે છે ! ગ૦
 ચરણને હસ્ત તો જાણે; રૂપેરી રંગના લાઠા;
 હોરાની વીંટી આંગળીએ, અનુપમ તેજ અળકે છે ! ગ૦
 કમકટી ચાલ ચાલે છે, અહાહા ! હંસના જેવી;
 લલિત લટકો નિહાળીને, ભ્રમિત થૈ ચિત્ત ભટકે છે ! ગ૦

વિરહી વામાનું ખટરતુનું અવલોકન !

ગઝલ-સોરઠી (હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

પરદેશમાં પ્રિયતમ ગયા, નારી તજી ન્યારા થયા;
 રે ! વાયદા જાણે વહ્યા, ભરથાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 આવી વસંત રતુ રૂડી, કુલ પાન વૃક્ષે લાવતી;
 ના લાવતી દિલ દાહ છે; દિલદાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 કલ્લોલ સૌ પક્ષી કરે, કોયલ કરે ટૌકારરે;
 સંતાપતા એ શબ્દ હા ! સુખકાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 ગ્રીષ્મે ઘણી ગરમી પડે, બળતું હૃદય અર્જુન બળે;
 પણ પ્રેમ પાણી પ્રીતથી, પાનાર—કાં આવ્યા નહિ ?

સૌન્દર્ય વર્ણન !

કટીથી સીંહ શરમાઈ ! વને વૈરાગ્ય લઈ વસતા !
જઘન છે કેળના જેવી હવે ખસ ! વાત અટકે છે !

“ મણિકાન્ત.”

વિરહી વામા !

આવ્યા દિવસ લોળી તણા, મોહન પધાર્યા મંદિરે!
વામા ગળે વળગી પડી, વહાલા! ભલે આવ્યા અહીં!

“ મણિકાન્ત.”

પંખા પવન ગમતાં નથી, અત્તર સુગંધી શું કરૂં ?
 વાલમ વિના વસમું બધું, વરનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 વર્ષા વિષે વારી પડે; હરિયાળી સૌ પૃથ્વી કરે;
 નવ શાન્ત હું મમ શરીરના, શણગાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 આકાશ ચમકે વીજળી, ગગડાટ વાદળ ગાજતાં;
 બોલે પપૈયા મોર પાણુ, દુઃખહાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 આસો પુનમની ચાંદની, રૂતુ શરદમાં શોભે ઘણી;
 પણુ અધર રસ પાનાર ને, ખીનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 પંથી ઘરે પાછા ફર્યા, દિપોત્સવી દિન આવીયા;
 વિરહી હૃદયમાં બ્હાલથી, વસનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 હેમંતમાં સૌ હોંશથી, નરનારોઓ ક્રીડા કરે,
 ચતુરા કહીને ચિત્તથી, ચ્હાનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 ઠંડી પડે થરથર ધુળું, બાળા બની છું બ્હાવરી;
 પકવાન સાથે પ્રેમથી, જમનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 વાયુ શિશીરે વાય છે, વામા ઘણી ગભરાય છે;
 મમ કપને હરનાર એ, સરદાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 કુલપાન વણુ વૃક્ષો થયાં; ભયકાર આ ભવ ભાસતો;
 અકળાઉં છું અબળા તણા, આધાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 આવ્યા દિવસ હોળી તણા મોહન પધાર્યા મંદિરે;
 વામા ગળે વળગી પડી, બ્હાલા ભલે આવ્યા અહીં !

અલૌકિક-પ્યારમાં મસ્તાન !

—ગઝલ—

બનીને પ્યારના બેગી, જગે અહલક-જગાવીશું;
 અમે બસ પ્યારના નામે, સુખે ગરદન-કપાવીશું !
 હજારો માલ મિલકત કે' વળી જાહોજલાલી કે';
 અમે દિલદારના બોલે, બધું પળમાં-બપાવીશું !
 અમોને ઝેરતું પ્યાલું, ભરી કે' પ્યારથી આપે;
 અમે શંકા વિના શરબત, ગણીને-ગટગટાવીશું !
 કિતાબો જ્ઞાનની જોવા, જરા અમને નથી ગમતી;
 અમે કોરી કિતાબે પ્યારની બેતો છપાવીશું !
 અમે શાળા સ્થપાવીને, ભરીશું પ્યારના ચેલા;
 તહાં બસ પ્યારના જાપો, અમે હરદમ-જપાવીશું !
 તપાવી લાલ કીધેલા, ઉન્હા લોખંડના સ્થંભે;
 કહે કે પ્યારને લેટો ! મળી કાયા-તપાવીશું !
 અમે મસ્તાન મહોબતમાં, દિવાના ખાસ દિલબરમાં;
 દિલાસો જો નહિ દેશે, કદમ ગરદન-ઝુકાવીશું !
 દિવાનો છો કહે દુનિયાં, નથી દરકાર દુનિયાંની;
 અમે બસ પ્યારના બંદા, બની સેવા-બજાવીશું !
 અમારા હર્દના માટે, દવા ના કામ કે' આવે;
 અમોને પ્યારની પરવા ! મળે મૌજે-ઝંડાવીશું !

જયાનક ખ્હાડ તોડીશું, લડીશું શેરની સાથે;
 અમે તો પ્યારના મંત્રે, મહા મહેનત-ભેંઠાવીશું !
 અમારો પ્રેમ છે કાતિલ, નથી કાચો જરાએ કૈં;
 કહો તો પ્યારની કૂંકે, ફના દૂનિયાં-ખનાવીશું !
 રહીશું પ્યારની સાથે, મરીશું પ્યારના માટે;
 અમે આ જાંઘળી દિલદારની પાછળ-લૂંટાવીશું !

૫૬૮ ૫૨ જ૬૮ !

—ગઝલ—

સનમ ત્હારી જુદાઈમાં, જળુ છું હું મરું છું હું;
 તને તેની નથી પરવા, કદમ ખોસી કરું છું હું !
 વિરહના તાપમાં ત્રફડું, છતાં કાં જાય તરસાવી ?
 કદમખોસી અમારી કૈં, અરેરે ! કામ ના આવી !
 પૂંજારી હું પડું પાચે, દયા દેવી ન તું લાવે;
 અમારી જાંઘળી બિલકુલ, નજરમાં હાય ! ના આવે !
 ખુદાની જાંઘળી કરતાં, ખુદા બહિસ્ત બક્ષે છે;
 નગુણી નાર છે તું તો, અગર શયતાન પક્ષે છે !
 અરે ! ના થા અભિમાની, ખુદાને એ નહિં ગમશે;
 પ્રભુ પ્રેમી પડે રાજી, તુમાખી આખરે નમશે !

અયે દિલખર ! દિવાનો હું બન્યો છું પ્રેમમાં તહારા;
 રહમ કર તું ! રહમ કર તું ! સુખન આ સાંભળી મહારા !
 નથી દૌલત તણી પરવા ! નથી ગુલઝાર વણુ ગમતું;
 હૃદય દિલદારના દિદારના, દર્શન વિષે લમતું !
 હવે તલસાવ ના ખ્યારી, હવાલે જીવ હું આપું;
 કહે તો તીવ્ર તલવારે, સનમ મુજ શીષ હું કાપું !
 પિવાડયો જામ મહોબતનો, હવે ખ્યારી પચાવા દે;
 સનમ મસ્તાન મનડાને, મઝા મોજે મચાવા દે !
 સનમ તહારી જુદાઈમાં, અમારી જીંદગી ખારી;
 સનમ તહારી જુદાઈમાં, અમારી મહોતની વારી !
 સનમ જે રહાય આપણને, છતાં તેને નહિં ચહિયે;
 અરે ! ઇન્સાફની રાહ, સદા હોના થઈ રહિયે !
 સફા થઈ ઇશક વ્યાપારે, નફાનું નામ ના જોયું;
 “વફા પરના જફા” કર તું, ખફા થાતાં બધું ખડોયું !
 પ્રથમ જે પ્રેમ આપો તો, દઈને લૂટશો ના ! ના !
 મગર મરજી તમારી તો અવલથી આપશો ના ! ના !
 અરે ! એ પ્રેમ તૂટયાથી, જીગર બસ તૂટશે હોનું !
 જહાંથી તે થશે બાતલ, ઝબાહિર ખૂટશે હોનું !
 રમત ના પાલવે એવી, અરે ! એ હાસ્ય ના કરવું;
 સનમ લયલિત એ સૌદો, સદા એ રાહથી ડરવું !

અમી તુજ આંખમાં રાખી, ભ્રમરને લેટવા દેને;
 અધર પર મધ રહેલું તે લખોથી ચુસવા દેને !
 દુઃખી આ જીવંતી મહારી, સુખી તહેને થવા દેને;
 સનમ બેહાલ દહીંને દવા દેને ! દવા દેને !
 સનમ તું બોલ બોલે તે, સુખન છે શાસ્ત્રના મહારે;
 ચતુરા હું બનું ચેલો, ગુરૂપદ તું ભલે ધારે !
 “દિવાનો” છે કહે લોકો, નથી પરવા મહને તહેની,
 ઉદાસી આશરે આવ્યો, ઉડાવી દેજ બેચેની !
 હવે તો હદ થઈ હાથે ! હઠીલી હઠ ધરી ખડોશે;
 કળ મહારી થશે એથી, ભરીને પેટ તું રોશે !
 પછી અકસોસ તું કરશે, નહિં આશક મળે આવો;
 સનમ તું ભોગવી લેને, ભલો સંસારનો લ્હાવો !

સ્ત્રીમાં વશીકરણ છે !

(એક નારી જગતમાં પ્યારી—રાહ.)

છે વશીકરણ વનિતામાં (૨)
 મહોટા નર પણ માન મુકીને પડ્યા પ્રેમ સરિતામાં ! છે
 પરાશર પ્રભુતાને ત્યાગી, મોહ્યા મચ્છગંધામાં;
 ઈંદ્ર ચંદ્ર સરખા લલચ્યાયા, ગૌતમની ભામામાં ! છે

શિવજી પણ જપ તપ ભૂલીને, ભગ્યા ભીલ રાણીમાં; છે
 બ્રહ્મા જેવા નર પણ ભૂલ્યા, ગયું જ્ઞાન પાણીમાં ! છે
 ભલા ભલાનાં પણ મુકાબ્યાં, નેત્ર તણા મટકામાં; છે
 મ્હોટા મ્હોટા મુનીવર મોહ્યા, લલનાના લટકામાં ! છે
 લટકે મટકે મધુર વચનથી, નરને લે પાસામાં; છે
 પતંગ સમ પુરૂષો લલચાઈ, પડે પ્રેમ ફાંસામાં ! છે
 લોહચુમ્બકનો ગુણુ રહ્યો છે, સત્ય કહું શ્યામામાં; છે
 કહે શંકર ધન્ય છે તે નરને, ભમે નહિં ભામામાં ! છે

પાનની ખીડી !

—ગઝલ—

કપૂરી પાન પુનાનું સમારી સાફ મ્હેં કીધું;
 કળીના કેશરી ચુના થકી તે ચોપડી દીધું !
 સુગંધીનો મુકી કાથો લવીંગે તે દોધું ભીડી;
 પતિ ખ્યારા સ્વિકારોને પ્રિયાની પાનની ખીડી !
 મુકી છે કાતરી સ્વામી સુડીથી કેળ સોપારી;
 વળી વીણી ભરી ભાવે ધરીને બહાલ વરિયાળી !
 અહાહા ! એલચી મેલી ધરે છે પ્રેમ પંખીડી;
 પતિ ખ્યારા સ્વિકારોને પ્રિયાની પાનની ખીડી !

પિયૂ આ પાનની ખીડી લહું લોજન પચાવે છે !
 વળી વાયૂ અને વ્યાધી અજીરણથી ખચાવે છે !
 મહા સંગ્રામ શરદીને હઠાવાને મચાવે છે !
 પતિ તે કારણે લોકો જમીને પાન ચાવે છે !
 વદન ફીક્કાસ હરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 અધરમાં રક્ત લરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 કટૂતા દૂર કરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 મધુરો સ્વાદ ઝરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 અનુપમ પાનની ખીડી ખનાવી લાલ હું લાવી !
 મુકીને કામ સૌ અળગાં ઉમંગે આપવા આવી !
 સ્વિકારો સ્નેહથી સ્વામી પ્રશંસા શું હવે ગાવી ?
 અહોનિશ પ્રેમ માગું છું પતિ દો બહાલ વરસાવી !

****
 * શૃંગારિક-કાવ્ય સમાપ્ત. *
 *
 ****

અમારે ત્યાં મનપસંદ ગઝલોનાં છુટક પેપરો મળશે.
 રૂ. ૧) નાં ૧૧૫ તથા છુટક એક પેપરનો એક પૈસો.-

સોજતરીયા-અધર્સ, બુકસેલર્સ.

ડૉ. ગણેશવાડી-મુંબઈ નં. ૨

કનૈયાની ખંસી !

—ગઝલ—

કનૈયા કા'ન ઓ મહારા ! બળવો ખાંસરી ખ્યારા ! ટેક.
 મધુરી ખાંસરી વાગે, સુકોમળ કાનને લાગે,
 રસીક હું ખાંસરી રાગે, અજબ જ્યોતી હૃદય જાગે;
 ઢળે અંતર અમીધારા ! બળવો ખાંસરી ખ્યારા !—કનૈયા.
 ભેલીને ભાન હું ભટકું, સુણાયો શબ્દ આ ક્યાંથી ?
 દિવાની થૈ દિશે દોડું, ઝમકતો નાદ એ જ્યાંથી;
 દિયો દર્શન દયાવાળા ! બળવો ખાંસરી ખ્યારા !—કનૈયા.
 કહે છે લોક કાનુકો, અજબ જાદૂ જરૂર જાણે,
 અહાહા ! ! ખંસીના નાદે, નગર નરનારીને તાણે;
 ત્રિકમ તાબે—બનું તારા ! બળવો ખાંસરી ખ્યારા !—કનૈયા.
 ગમે તે લોક છો બોલે, તમો પર પ્રેમ છે મહારો,
 ઉગારો આપની દાસી, ભરૂસો છે મને તારો;
 નરોત્તમ ના થશો ન્યારા ! બળવો ખાંસરી ખ્યારા !—કનૈયા.
 કહે શંકર કનૈયાની, સુણીને 'ખંસી' હા ! સુંદિર !
 બની થેલી સકળ ગોપી મધુરો નાદ એ મનહર !
 વિભૂ વસન્તે હૃદય મહારા ! બળવો ખાંસરી ખ્યારા !—કનૈયા.

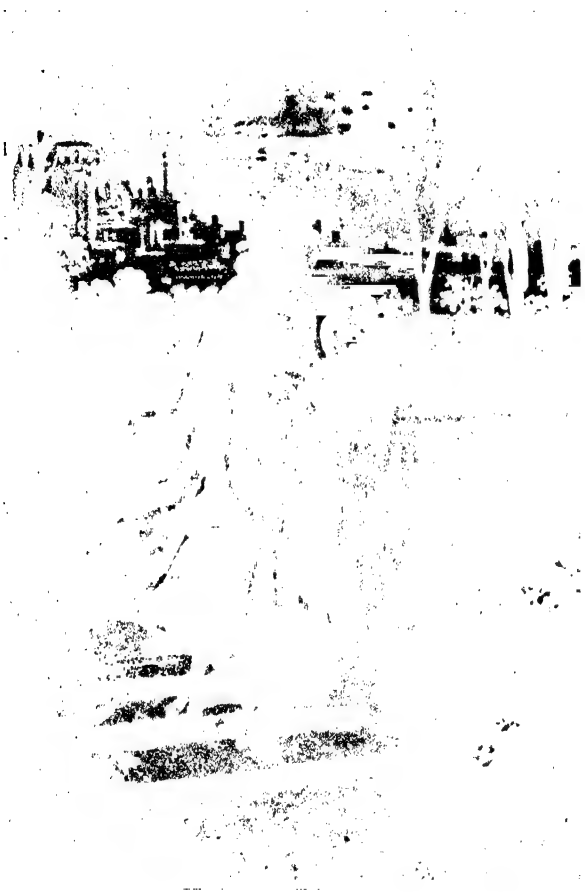
કનૈયાની બંસી !

“કનૈયા કાંન હે મહારા! બજાવો બાંસરી પ્યારા!
બજાવો બાંસરી પ્યારા! બજાવો બાંસરી પ્યારા! કનૈયા!”
“મણિકાન્ત.”

માયાનો ત્યાગ !

“મહુને બસ ઝાલ આ માયા ! હવે વનવાસ જવા દે !
ગુફા ગિરનારની ગોલી ! અહા ! અલહક જગાવા દે !”
“મણિકાન્ત.”

વૈરાગ્ય-કાવ્ય.

—ગાંધી—

મહને ખસ છોડ ઓ માયા ! હવે વનવાસ જાવા દે !
ગુફા ગિરનારની ગોતી અહા ! અલહક જગાવા દે !
તજ સંસાર ફળ ખાટું મધુર ફળ માઈ ખાવા દે !
હરિના નામથી હરદમ લલિત ધુન તો લગાવા દે !
સગાંના રનેહથી છોડી પ્રભુથી પ્રીત થાવા દે !
શરીરે ભસ્મ ઓળીને હવે ધૂણી ધખાવા દે !
અરે ! સંસાર છે ખોટો છતાં ફેગટ ફસાવા દે ?
જીડી જંજળને છોડી હરિનું ગાન ગાવા દે !
અહોનિશ પહોડથી ઝરતાં ઝરણુ જળમાંજ ન્હાવા દે !
મોઠાં ફળકૂલ વૃક્ષેથી સ્વહરતે લેઈ ખાવા દે !
તજ પરતંત્રની બેડી સ્વતંત્ર સદાય થાવા દે !
વહે શંકર વિભૂના નામની ખંસી ખળવા દે !

“ મહિમાન્ત ”

“ પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી ! ”

—ગઝલ—

અલૌકિક મીઠ રસવાળી ! પૌંવા દે જ્ઞાનની ખ્યાલી !

અહા ! અજ્ઞાનને ટાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

જગતમાં બેઉ બાજુ છે, અરે ! કાળી અને ઘોળી;

ગ્રહી ઘોળી તજી કાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

કુટાયો હાય ! અંધારે, જરાએ જોત ના આંખી;

હવે જો જોત છે ભાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

અખોધે ખૂબ અથડાઈ, ભુલી ભવસાગરે ભટકયો;

નકામી જાંઘળી ગાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

અનીતિ ખર સદા છોડી, નૌતિના અશ્વ પર બેસી;

દઈ દુર્બુદ્ધિને બાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

મળ્યો છે સદ્ગુરૂ સાથો, બતાવ્યો નેક આ રસ્તો;

અલાવી જ્ઞાનની ડાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

પ્રભુનો પ્રેમ દેનારી ! બતાવે મોક્ષની ખાંરી !

અહાહા !! હસ્તમાં આલી ! પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

આ સુંદર અને મનોરંજન પુસ્તક ખાસ આપને
ખરીદવા લાયક છે !

સચિત્ર

સંગીત મંગળમય.

સુંદર આકર્ષક અને લાવમય ૬ ચિત્રો !

આર્ટપેપરનું ત્રણ કલરમાં છાપેલું મનોહર પુકું !
અને તે ઉપરનાં લક્ષિત તથા પ્રેમને સતેજ કરે એવાં
લાવમય ચિત્રો ! બોધક ગઝલોનો ખાસ ચુંટી કાઢેલો
અસરકારક સંગ્રહ ! ચટાકેદાર ચટણી !

વળી આ સુંદર પુસ્તક નવા વર્ષની શરૂઆતમાં
કુટુંબવર્ગ તથા મિત્રવર્ગને ભેટ આપવા ઉપયોગમાં
આવે માટે પહેલે પાને સાલ મુખારકનું મનોહર લાવ-
મય ચિત્ર ! તથા સાલમુખારકની અસરકારક ગઝલ !
મુકવામાં આવી છે. સુંદર છપાઈ તથા ૮૦ પેજ !

આવૃત્તિ ૭ મી. કી. રૂ. ૦-૫-૦. પોસ્ટેજ ભુદં.
સોલ એજન્ટ:—

સોજીતરીયા બ્રધર્સ—બુકસેલર્સ.

કે. ગણેશવાડી-મુંબઈ, નં. ૨.

બોધક ગઝલો તથા કાવ્યોનો અપૂર્વ સંગ્રહ ! ! !

સંગીત

સુબોધ ણિંદુ.

(સચિત્ર)

નીતિ, ભક્તિ તથા વૈરાગ્યની ગઝલોનો
અસરકારક સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં છે.

સુંદર આર્ટપેપર પર ત્રણ રંગમાં છાપેલું મનોહર
ચિત્રયુક્ત પુઠું તથા બીજાં ૪ ભાવમય ચિત્રો મૂક-
વામાં આવ્યાં છે.

સફાઈબંધ છપાઈ તથા ૭૫ પેજ. કીં. રૂ. ૦-૫-૦.

બહારગામવાળાઓએ રૂ. ૦-૫-૬ ની ટીકીટ બી-
ડવી. વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ.

સોલ એજન્ટ:-

સોજીતરીયા બ્રધર્સ બુકસેલર્સ.

ડે. ગણેશવાડી-મુંબઈ, નં. ૨.

મરતાન ફકીર !

—ગઝલ—

અરે ! કો' ઝેરની ફાકી ખુદાનો લાલ લાવો ને !
ફકાવી ફેંસલો લાવો ! મહને મુરદુ' બનાવો ને !
નથી નેકી મગર બદી તણો અન્નમ આવ્યો છે;
જહાંથી કુચ કરવાનો જુઓ પયગામ આવ્યો છે !
અયે ! કમબખ્શ નાદાની ! ખુરાઈ યાદ આવે છે;
જીગરને ચાક કરવાને જુઓ જલ્લાદ આવે છે !
નથી ખયરાત કીધી તે ખુદાથી માગવાનો છું;
તજીને રાહ જીત્તતનો અરે ! જહન્નમ જવાનો છું !
અરે ! ઇસ્લામ મજહબમાં મના છે હા ! શરાબીની;
મગર તેનો બન્યો બંદો ! કસુર ખાનાખરાબીની !
જુગારે જર ગુમાવીને ગનીનો છું ગદા આજે;
ફકીરી હાલ આ મહારો અરેરે !! પેટને કાજે !
ભરીને જામ પીતાં હું ખુદાઈ રાહને ભૂલ્યો;
નતીજો આ મલ્યો તહેનો જહાંના શાહને ભૂલ્યો !
તજી મસજીદ હું હરદમ જતો'તો હાય ! મયખાને;
ખુદાની બંદગી કરવા ભૂલાવ્યો હાય ! ક્ષયતાને !

ભૂંલી ઈન્સાનનો દાવો, બન્યો હયવાન હું હાથે !
 નશા ને નાચ મુજરામાં રહ્યા ગુલતાન હું હાથે !
 ગુલોના બાગને છોડી ગટરની છે હવા લીધી !
 ખુદાના નૂરને છોડી શરાબી જામ મહેં પીધી !
 ખિરાદર કોઈ આવોને ! ડુખૂ છું હું બચાવોને !
 કદમ પર સર ઝુકાવું છું અદલ રસ્તો બતાવોને !

*

*

*

*

ભલાઈ કર અયે આદમ ! રહે આ-દમ જહાં સુધી !
 ખુદાનું નામ લે હરદમ ! રહે હર-દમ જહાં સુધી !

વૈરાગી થતા મિત્રનો સંસારી મિત્ર સાથે સંવાદ !

(શા માટે શ્રમ કરે સતી તુજ પતિ ભક્તિ સાચી-એ રાહ.)
 સંસારી-શા સાઈં સુખ તને, અરે ! કાં લેખ તમે ધારો ? (૨)
 અહા ! સંસાર અતિ ખ્યારો ! (૨)

વૈરાગી-અનુભવ લીધો મહેં અતિ, આ સંસાર અસાર,
 સગાં સહોદર સર્વ છે, સ્વાર્થ તણાં સરદાર.
 ગરજ પડે સૌ કો' બોલાવે, અંત સમે કો' કામ ન આવે,
 તે સાઈં સૌ તણ, અમોએ યોગ ગણ્યો ખ્યારો ! (૨)
 અરે ! સંસાર અતિ ખારો ! (૨)

સંસારી-સુત ભગિની પિતુ માત તજીને, વામાની માયા વરજીને;
 શું સન્યાસી બનો ? હૃદયમાં રે'મ જરા ધારો ! (૨)
 અહા ! સંસાર અતિ ખ્યારો ! (૨)

વૈરાગી-સુત ભગિની પિતુ માત સૌ, આ જગની જંજળ;
 ત્રીયા તજે પળવારમાં, કષ્ટ પડે તત્કાળ.
 સુખમાં સૌ કો' રોડે બતાવે, વિપદ સમે દઈ કષ્ટ સતાવે;
 શું સમજી મમ મિત્ર, તમે સંસાર ગણો સારો ? (૨)
 અરે ! સંસાર અતિ ખારો ! (૨)

સંસારી-મહેલ અને ધનમાલ તમારાં, અરે ! કરો કાં મિત્ર અકારાં ?
 સુખ સંપત્તિ પરહરી, હવે કાં હિમમ્ત સૌ હારો ? (૨)
 અહા ! સંસાર અતિ ખ્યારો ! (૨)

વૈરાગી-મહેલ અને ધનમાલ સૌ, અચળ નથી નિરધાર;
 લક્ષ્મી ના'વે સંગમાં, મર્ણુ સમે આ વાર.
 સકળ મુકી એકલડું જીવું, સૂણો રોડેથી સૌ સમજીવું;
 પાપ પુણ્ય લે સાથ, જવાતું છે નિશ્ચય ધારો ! (૨)
 અરે ! સંસાર અતિ ખારો ! (૨)

સંસારી-ધરી લેખ જંગલમાં જાશે, મિત્ર કહોને ત્યાં શું ખાશે ?
 ગમશે ના પળવાર, તમારો મુમત હવે મારો ! (૨)
 અહા ! સંસાર અતિ ખ્યારો ! (૨)

વૈરાગી-ફળફૂલ જંગલમાં ઘણાં, તે જમશું સુખકાર;
 પશુ પક્ષી મિત્રો ગણી, જૈ વસવું તે ઠાર.

લજન કરીશું લવતારકનું, ધ્યાન ધરીશું દુઃખહારકનું;
મોહ લોભ સૌ તજી, ભક્તિનો ખાંધીશું ભારો ! (૨)
અરે ! સંસાર અતિ ખારો ! (૨)

સંસારી-રહો સંસારે રામ લજ્જેને, લગવાં કાઢી લેખ તજ્જેને;
આ છેવટની અરજ, અમારી ધ્યાન વિષે ધારો ! (૨)
અહા ! સંસાર અતિ ખારો ! (૨)

વૈરાગી-સંસારે રહીને નહિં, માયા મોહ તજાય;
જંજાળી જીવડા થકી, ના લગવાન લજાય.
માફ કરો મુજને મમ બધું, નથી સાર છે ખોટું સંધું;
જગનાયક જપવાજ, અમોએ જોગ ગણ્યો ખ્યારો ! (૨)
અરે ! સંસાર અતિ ખારો ! (૨)

સંસારી-ધન્ય ! તમારો અચળ ટેક છે, ભમે નહિં એવોજ લેખ છે !
સુખે સિધાવો મિત્ર, કરોને સફળજ જન્મારો ! (૨)
અહા ! સંસાર અતિ ખારો ! (૨)

મનને ઉપદેશ !

તોટક—છંદ.

રટવા રણછોડ તને ન ગમે,
ઘરકાજ મહીં મન તારૂ ભમે;
નવ એક ઘડી ઇશને સમરે,
જગમાં જનમી હરિને વિસરે !

સુત નાર અને ઘરખાર મહી,
મન લોડ ફરે મશગૂલ થઈ;
યમનો ભય શિર પરે લટકે,
પણ મૂરખને ન જરા ખટકે !

ધન ધામ થકી મસતાન ફરે,
નવ નાથ તાણી દરકાર કરે;
દુઃખ આવી પડે વિભૂને સમરે,
સુખમાં કદાચે નવ યાદ કરે !

રઘુનાથ ભજે ભવ દુઃખ જશે,
સહુ પાપ ટળી મન શાન્ત થશે;
મનવા ભજને ભવતારકને,
જગનાથ વિના નવ કાજ બને !

હરિને સમરે સહુ દુઃખ ટળે,
ઇશને સમરે મન ચ્હાય મળે;
રછેછોડ વિના રણ કોણ હરે ?
કિરતાર વિના કુણ હાથ ધરે ?

સુણ શંકરની શિખ આ મનવા,
સુખ થાય હમેશ બતાવું દવા;
રટજે રસથી જગનાયકને,
કર યાદ સદા સુખદાયકને !

પદભ્રષ્ટ થયેલો લૌકિક પ્યાર !

—ગઝલ—

તપાવેલા તવા જેવું, અરે ! અંતર અમારું છે;
 તમારાં પ્યારનાં બીંદુ, પડ્યા પહેલાં બળી જશે !
 અમારી દિલ વાડીમાં, બોંયાં ના પ્યારનાં રોપો;
 સુકાશે ને સડી જશે, ફળી ફળ ફૂલ ના થાશે !
 અમારા મન રૂપી મચ્છી, ન આવે પ્યારની જાળે;
 કદિ સપડાય તો છેદી, સપાટામાં છુટી નાસે !
 અમારું મન રૂપી મૃગલું, ફસે ના પ્યારના ફાંસે;
 જશે નાસીજ જંગલમાં, નહિં કો' કાળ સપડાશે !
 અમારા દિલના દરિયે, નહિં મળશે મોઠું પાણી;
 ખરેખર ! છે બધું ખાડ, પીશે તે તૂટ પસ્તાશે !
 અમારા દિલનો શીશો, નથી શરબત શરાબોનો;
 ઝરેલું ઝર છે તેમાં, પોતામાં પ્રાણુ તો જશે !
 અમારું મન નથી મેવો, લડસે ના લૂંલી લેવો;
 જમી ને દોષ ના દેવો, નહિં તો દુઃખ બેવાશે !
 અમોને નાથ ના કે'શો, ન અમને બાથમાં લેશો;
 બિજડ અંતર અમારું છે, લયાનક દેખતાં ભાસે !
 નથી દિલદાર પર દિલ આ, નથી મહબૂબમાં મોહ્યા;
 તમારાં નાઝ નખરાંથી, નહિં મન પ્યારમાં ન્હાશે !
 તમારી પ્યારની વાતો, અકારી કાનને લાગે;
 અમારા કાન છે ખંડેરા, લલે બુલબુલ પરી ગાશે !

કિતાબો પ્યારની જોવા, જરા અમને નથી ગમતી;
 અમે તો પ્યારના દુશ્મન, ન કો' પ્યાલી ભરી પાશે !
 અમે ના પ્યારના ચેલા, નથી માલીક મહોબતના;
 કરોડો કોસનું અંતર, પડયું પાછું ન સંધાશે !
 “કૃતમ્ની” લોક છો કે'તા, તમા-શી-લોકની અમને ?
 અમારામાં અમે રાજી, અમોને કોઈ ના ચ્હાશે !
 સુનાં પીંજર અમારાં છે, મળે ના પ્યારની મેનાં;
 હતી તે હાથથી ગઈ છે, કદી પાછી ન દેખાશે !
 અમે તો પ્યારને ખાળી, ખનાવી ખાખ ખાધી છે;
 કદિ લાખો ઇલાજોથી, સજીવન તે નહિં થાશે !
 અમોને છે નહિ પરવા, સજીવન પ્યાર કરવાની;
 અમારી જીંદગી આખી, ખરેલા ઝાડ સમ જાશે !

જીવ હંસ મૃત્યે !

માલિની છંદ.

સમજ સમજ હંસા ! કાળ જાયે નકામો,
 વગર સમજ લીધો, વિશ્વમાં તે વિસામો;
 નવ પળ પણ એકે, વિશ્વના નાથ ગાયા,
 ફૂલ સમ કરમાશે, હંસ તારી સુ કાયા ! ૧
 બહુ વરસ કરેલો, સાગરે વાસ લાઈ !
 તદ્દપિ નવ જણાયું, જ્ઞાન તહાજ્જ કાંઈ;

પય જળ નવ ભ્રુદાં, તુજથી હાય ! થાય,
જળ સમ ઝટ ચાલ્યું, આયુ તહોરજ જાય ! ૨

સ્મરણ કર સદાયે, તાપને પાપ જાયે,
વિપદ સહુ હણાયે, નાથને જો જપાયે;
ધર ! ધર ! ધર ! કાને, શંકરે શિખ દીધી,
સરસ વખત ખોયો, જ્ઞાન ખ્યાલી ન પીધી ! ૩

પ્રેમ કથાના સુધારા વધારા સાથે સચિત્ર પાંચમી
આવૃત્તિ છપાઇને બહાર પડી છે !!

સચિત્ર-નિર્માણી નિર્મળા.

યાને એક યુવકની કરુણાજનક પ્રેમકથા !

સુંદીર આર્ટપેપરનું ત્રણ રંગમાં ચિત્રવાળું પુઠું તથા
નાયક, નાયિકાનાં સુંદીર છ ચિત્રો યુક્ત સારા કાગળમાં
છાપેલું લગભગ ૭૨ પેજનું આકર્ષક પુસ્તક કીં. ૦-૫-૦

તા. કઃ—બુકસેલરોને તથા સામટી કોપી ખરીદનારને
સારું કમીશન આપવામાં આવશે. છુટક નકલ મંગાવનારે
૦-૫-૬ ની પોસ્ટની ટીકીટ બીડવી. છુટક વી. પી. કરવામાં
આવશે નહિ.

સોલએજન્ટ—સોજીતરીયા બ્રધર્સ. બુકસેલર્સ.

ડે. ગણેશવાડી લખમીદાસ ખીમજીનો માળો—મુંબાઇ નં. ૨

“ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ”

—ગઝલ—

હરિ હરદમ ભજે ભાઈ ! ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’
 કરો સત્કર્મ તો કાંઈ, ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 સગાં સંસારનાં છોડી, જીવનના તારને તોડી;
 શરોર રૂપ કુંભને ફેડી, ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 મુકી ધન માલ ને માળા, બગીચા બાગ ફૂલવાળા;
 તજ સંસારની શાળા, પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 ત્રીયા તન માતને મેલી, પિતાના પ્રેમને ઠેલી;
 લઈ પુણ્ય પાપની થેલી, ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 મૂંચળને મીઠ પય દીધું, હઠીલો હાથ ના લીધું;
 હળાહળ વીષ હા ! પીધું, ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 ઘણી બહાલી ગણી માયા, હરિના ગુણ ના ગાયા;
 તજને કારમી કાયા, ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 નથી ત્હે કોધને ટાળ્યો, ન પાપી કામને બાળ્યો;
 બધો ભવલોભમાં ગાળ્યો, ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 મનુષ્યા દેહ છે મોંઘો, ગુમાવો કાં ગણી સોંઘો ?
 અરે ! શું ઊંઘમાં ઉઘો ? ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 ગુણો ગોવિંદના ગા તું ! ભરી લે ભક્તિનું ભાથું;
 અરૂં ફળ અંતથી આતું ! ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.
 જોરે લ્યો અર્જ અંતરની, સ્વિકારો શિખ શંકરની;
 કરોને ભક્તિ ભૂધરની, ‘ પલકમાં પ્રાણ જવાનો ! ’ હરિ.

“ખસ એક દિને મરવુંજ ખરે !”

અહ ઉતર તોટક છંદની ચાલ. (સખી સ્વપ્નમહીં મનમોહનમેં)
મન હીત તણી શીખ આ સૂણજે, દિલ રહાય લલે પ્રિય તો ગણજે;
કિરનાર નહિં કયમ યાદ કરે? ‘ખસ એક દિને મરવુંજ ખરે!’

ધન માલ અને ઘરખાર તણ !
પડશે જવું હાય ! બિના મરણ !
સુત નાર કુટુંબ સદા વરણ !
પડશે તુજને જવું આખરણ !

જ્યમ દોર તૂટેજ પતંગ પડે, જ્યમ શુષ્ક થયેલું પુષ્પ ખરે !
ત્યમ માન અરે ! મન સુરખરે ! ‘ખસ એક દિને મરવુંજ ખરે !’

જન જે નિજ હુંપદમાં કરતા !
મન રહાય સુ મોજ સદા કરતા !
નવ કોઈની શિખ રૂઢે ધરતા !
પરમેશ્વરથી પણ ના ડરતા !

જન તે પણ કાળ અપાટ રહડે, જ્યમ તેતર ઉપર બાજ કરે !
નવ યત્ન કરે પણ તે ભોગરે, ‘ખસ એક દિને મરવુંજ ખરે !’

ધર ધ્યાન સદા ધરણીધરનું !
નવ કાજ તું બાણુ અરે ! પરનું !

પર કાજ વિષે જર વાવર તું !
પરતું હોત પ્રાણુ જતાં કર તું !

શિખ શંકરની મન ધ્યાન ધરે, કિરતાર નહિં ક્યમ સ્થાય કરે ?
જગનાયકનો ભરૂસો કરે ! 'ખસ એક દિને મરવુંજ ખરે !'

ત્યાગીના વિચાર !

(એક નારી જગતમાં ખ્યારી (૨)—એ રાહ.)

જંગલમાં ખ્યારા જઈશું (૨)

હિમગીરીના સુંદર વનમાં; હવે હમે તો રહીશું ! જંગલમાં.

ગંગા નીરથી નિત્ય નહીશું, હરિગુણ હરનિશ ગઈશું;

હિમાલયનાં સુંદર વનફળ, હેત ધરીને ખઈશું ! જંગલમાં.

આ દુનિયાની તજી ઊપાધી, ઇશ્વરને આરાધી;

સહુ દુઃખ ત્યાગી લઈ સમાધી, સુખી નિરંતર રહીશું ! જંગલમાં.

સદ્ગુણના શણગાર સજીશું, માયા મોહ તજીશું;

ભાવ ધરી ભગવાન ભજીશું, સદા સ્વતંત્ર થઈશું ! જંગલમાં.

શંકર વાણી સદા સુખાણી, અંતરમાં પ્રભુ આણી;

એ સુખ આપો સારંગપાણી, ચરણ કમળ સુખ ચહીશું ! જંગલમાં.

માયાનો તિરસ્કાર !

શાદ્દલ વિક્રિત છંદ.

લાગી છે હરિ નામની લગન તે, છોડી નહિં ધૂટશે,
ભક્તિનો અતિ તેજ તાર પકડયો, તોડયો નહિં તૂટશે;
જા! માયા! ઝખમારતી ફર હવે, ત્હાડું નથી કામરે,
આરાધું ઇશિ નામ હેત ધરીને, હાડું નહિ હામરે. ૧

પૂરીને દૂધપાક શાક તજીને, કો ખીચડીને જમે ?
ભક્તિનું ભલું ગાન તાન તજીને, ત્હારા થકી કો રમે ?
ઝાલીને કરમાં દોવો મૂરખ કો, જૈને કુવામાં પડે ?
મ્હોટા સાગરને મુકી નહીં કૂવે, મોતી કદી ના જડે. ૨

મન સમજ !

—ગઝલ—

સમજ મન શિખ દહીં સારી,
વિભૂ ના મેલ્ય વિસારી;
ભજન કર ભાવથી ભાઈ !
ન સંગે આવશે કાંઈ !
ભજનથી પાપ સૌ કાપે,
વિદારી દુઃખ સુખ આપે;

(૧૧૧)

પ્રભુની ભક્તિ કર ખ્યારી,
અનીતિને સદા ટાળી !
કરે ભક્તિ કપટ વામે,
પ્રભુની પ્રીત તે પામે;
ન કર તું ચોરી ને ચાડી,
ભજન કર ભાઈ તું દા'ડી !
તજ પરનારની પ્રીતિ,
સકળથી રાખ તું નીતિ;
થશે ઇશ મ્હાય ઓ ભાઈ !
વળી પરમાર્થ કર કાંઈ !
કહે શંકર, સૂણી ખ્યારા,
મનન કર ચિત્ત તું મ્હારા;
હતું તે મહેં કહ્યું જે તે,
ચતુર જે હોય તે ચેતે !

મુમુક્ષુઓ તથા વેદાન્તના અભ્યાસીઓને ખાસ
મનન કરવા લાયક શાંકરભાષ્ય ઉપરથી
સારાંશમય રચાએલો ઉત્તમ ગ્રંથ.

અદ્વૈતાનંદ મોક્ષમાર્ગ.

સુંદર બાંધણીનું, સોનેરી નામવાળું પાકું પુસ્તક. કી. રૂ. ૧-૦-૦

સોજીતરીયા. બ્રધર્સ. બુકસેલર્સ.

૬. ગણેશવાડી. મુંબઈ. નં. ૨.

મરણ પથારી પર પશ્ચાત્તાપ !

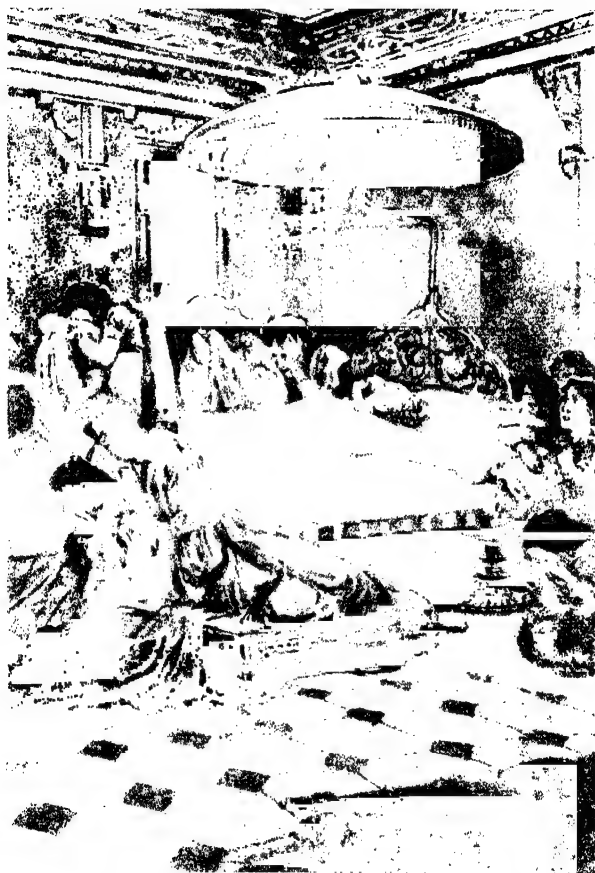

—ગઝલ—

અરે ! આબ્યો હતો જ્યાંથી, હવે હું ત્યાં જવાનો છું;
 તજ આ દેહ પીંજરને, નિરાકારી થવાનો છું ! અરે !
 રહ્યો માયા વિષે રાજ, જીત્યો હું જૂઠ્ઠી બાજ;
 જરા જગનાથ ના જાખ્યા, હવે ત્યાં હારવાનો છું ! અરે !
 કરી કાળાં અને ઘોળાં, ઊંડાવી મોજ દુનિયાંની;
 કર્યો જે કર્મ તેનું હું, કટુ ફળ આપવાનો છું ! અરે !
 સગાંના રનેહને છોડી, પ્રિયાના પ્રેમને તોડી;
 હવે કિરતારના દરબારમાં, હાજર થવાનો છું ! અરે !
 પ્રભુને કોલ દીધો 'તો કરીશ સત્કર્મ સંસારે;
 હરિ દરબારમાં તેનો, હિસાબજ આપવાનો છું ! અરે.
 કમાયો ખુબ દોલત ને, વસાવ્યા મહેલ ને માળા;
 અરે ! હું એકલો સઘળું, મુકી અહીંથી જવાનો છું ! અરે !
 કર્યું પરમાર્થ ના કેં એ, ભર્યું ના ભક્તિનું ભાથુ;
 પ્રભુની પાસ જૈને હું; હવે શું માગવાનો છું ? અરે !
 જગતમાં જન્મ લેતાં હા ! હતી બાંધી મુઠી મહારી;
 ઉઘાડી લેધને હાથે ! હવે હું તો જવાનો છું ! અરે !

મરણપથારી પર પશ્ચાતાપ !

સગાંના સ્નેહને છોડી ! પ્રિયાના પ્રેમને તોડી !
હવે કિસ્તારના દરબારમાં હાજર થવાનો છું !

“ મણિકાન્ત. ”

પસ્તાચો ! (પૂર્વદર્શન.)

નાચ રંગમાં રેજ રહ્યો ગુલતાનજો
ત્રીકમજી ત્હારો છે મ્હારે આશરો !

“ મણિકાન્ત. ”

(૧૧૩)

પરતાવો !

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને-એ રાહ.)

ત્રીકમજી તારો છે મારે આશરો,
નેહ નજરથી નિરખો નટવરલાલ જો;
લવસાગરમાં ભુલો લટકું ભૂધરા,
શરણે લેજો જાણીને નિજ બાળ જો ! ત્રીકમજી.

નામ કદી નારાયણનું લીધું નથી,
નથી કર્યું મહેં પરોપકારી કામ જો;
જપ તપ તિરથ દાન ધર્મ કીધાં નથી,
માફ કરો રાધા વર શ્રી ધનશ્યામ જો ! ત્રીકમજી.

માયામાં હું મસ્ત બનીને મ્હાલતો,
હું પદમાં શ્રી હરિ વિસાર્યા છેક જો;
ધામ, ધરા, ધન, કાજ કપટ કેં કેં કર્યા,
જ્યા નહિં જગદીશ્વરને પળ એક જો ! ત્રીકમજી.

ધનવંતાને માન દઈ બોલાવતો,
નિર્ધન જનનું કરતો હું અપમાન જો;
મેળવવાને મોજ બહુ ધન વાપર્યું,
નાચ રંગમાં રોજ રહ્યો ગુલતાન જો ! ત્રીકમજી.

સંત જનોની સેવાથી અળગો રહ્યો,
નથી કર્યું મહેં જ્ઞાન સુધારસ પાન જો;

(૧૧૪)

કામી થઇને કર્મ કર્યો મહેં કેં કુડાં,
થરથર કંપુ જ્યારે આળ્યું ભાન જો ! ત્રીકમજી.

અપંગ જનને આશ્રય મેં આપ્યો નથી,
દેશ હીતનું કાર્ય કર્યું નવ એક જો;
ખર મિત્રોની માંજ મહીં ધન વાપર્યું,
યૌવન મદમાં છક્યો હતો હું છોક જો ! ત્રીકમજી.

દેવ તણે દર્શન જાતાં પગ દુઃખતા,
લજન મંડળીમાં નવ લીધો ભાગ જો;
નૃત્ય અને નાટકમાં સહુ પહેલો જતો,
ખોયો મેં શ્રી નાથ સ્મરણનો લાગ જો ! ત્રીકમજી.

અવિનાશી અરજી આ અંતરમાં ધરો,
લક્ષિત માગુ ભવતારક ભગવાન જો;
શંકરના સ્વામિ સદ્બુદ્ધિ આપજો,
તુજ ઇચ્છાથી ટળો સકળ તોફાન જો ! ત્રીકમજી.

ભ્રમરના દ્રષ્ટાંતથી મનને શિખામણ !

(એક નારી જગતમાં પ્યારી-એ રાહ.)

શું ભ્રમર કમળમાં પેઠો ? (૨)

કમળ મીંચાશે ભ્રમર મુંઝાશે, દોષ પ્રથમ ના દીઠો ! શું.
મન મૂંઝાયા તું મનન કરી લે, એ પેઠો છો પેઠો;
તું ત્હાડું સંભાળી લેજે, નહિં તો પડશે હેઠો ! શું.

સ્વરૂપની સુંદરતા દેખી, શું લલચાઈ બેઠો;
 મૂર્ખ ભ્રમર સમ તું ભટકાશે, એ દુઃખ શીદને વેઠો ! શું.
 મોહ લુપ્થ ના થા ! ઓ મનવા ! ભગવતથી કર ભેટો;
 કહે દોન શંકર કૈંક છુંદાયા, રાય રંક ને શેઠો ! શું.

સાથે શું લઈ જઈશ ?

—ગઝલ—

ચીવટ રાખી હરિ લજને, જગત જળ ઝાંઝવા જેવું;
 જમાવેલું પડયું રે'શે, નથી સાથે કશું લેવું !
 મગન મનમાં નહિં થાતું, અરે ! દિન એક તો મરવું;
 છતાં કાં લાગ જાવા દે ? પ્રભુનું નામ દઈ તરવું !
 સગાં બહાલાં લઈ સાથે, નથી તું ભાઈ ! જાવાનો;
 સકળ ધન તો ધર્યું રહેશે, પછી ત્યાં શું બતાવાનો ?
 ભરી લે ભક્તિના લાડુ, અવલ એ કામમાં આવે;
 પછી ના રાખ તું શંકા, બળને ખોટ ના જાવે !
 લખી લેજે હૃદય શંકર, તણી આ શિખ છે સારી;
 સકળ થાશેજ જન્મારો, રટણ કર કૃષ્ણ ગિરધારી !

સંસારને સુખી જાણી-ભૂલેલા ભમરાને!

—ગઝલ—

સુખી સંસારને ધારી, ભૂલો તું કાં ભમે ભમરા ?
 દુઃખોથી છે ભરેલો આ, સકળ સંસાર મન ભમરા !
 સુખોની છાંયડી જાયે, દુઃખોના વાયરા વાયે;
 સુખો લાગે અતિ મીઠાં, દુઃખો હાયે ! ન રહેવાયે !
 ભલે સુખ હોય સૌ વાતે, ન હોયે ન્યુનતા કાંઈ;
 મરે જો મૃત બહાલો તો, સુખો સૌ જાય પલટાઈ !
 અગર પુત્રી બને વિધવા, કહો દુઃખ એજ ક્યાં કમ છે ?
 કુસુમ સુખ કેરૂં કરમાયે, નહિં ઓછો સિતમ એ છે !
 કંઈ જન દર્દથી ઘેલા, કંઈને અન્ન નહિ ખાવા;
 કુટુંબ પરિવારથી ત્રાસી, બને છે કેંક જન ખાવા !
 કંઈ જન જઈ કૂવે પડતા ! કંઈ ખંજર ખઈ મરતા !
 કંઈ જન ઝેર ફાંસીને ! દુઃખી નિજ દેહ પરહરતા !
 કંઈ સ્થળ વાગતાં વાળાં ! લગન કોઈ સ્થળે થાતાં !
 રૂદન કોઈ સ્થળે થાયે ! સગો બહાલો મરી જતાં !
 અરે ! સંસાર આ એવો, દુઃખોથી છે ભરેલોરે !
 કહે શંકર જ્યો જગનાથ ને જંજળ મેલોરે !

સાધારણ જ્ઞાન મળતાં-ઉન્મત્ત થયેલા જીવ-હંસને ઠપકો !

(આધવજી સંદેશો કહેજે શ્યામને-એ રાહ.)

સુણુ ઓ હંસા ! ઠપકો આપું હિતનો,
ના ઉન્મત્ત થા અંતરમાં આણુ ભાર જો;
ઉપમાને હજી યોગ્ય નથી તું હંસની,
એ ઉપમા છે સદ્ગુણનો શણગાર જો ! સુણુ.

પય પુરું વિદ્યાનું તહે પીધું નથી,
નથી થયો તું જ્ઞાન વિષે ગુલતાન જો;
જ્ઞાન ચીજનો અંત નથી અવની વિષે,
અધુરા જ્ઞાને મૂર્ખ બન્યો મસ્તાન જો ! સુણુ.

હંસ થયો પણ પય-જળ જૂદાં નહિં કરે,
મૌક્તિક ચારો તુજથી નહિં ચરાય જો;
કમળ વને વસવાનું તુજને ના ગમે,
તેમ છતાં કાં ફેકટ તું ફૂલાય જો ? સુણુ.

પય-જળ જૂદાં કરવાની વિદ્યા ભણી,
મૌક્તિક ચારો ચરતાં હંસા શિખ જો;
તો' તો તુજને હંસ ખરો કહું હેતથી,
નહિં તો ખગ-ખગ કરતાં નહિં અધિક જો ! સુણુ.

(૧૧૮)

તહારથી અધિકા જ્ઞાની છે સૃષ્ટિમાં,
હું'પદ છોડી કર સદ્ગુરૂનો સંગ જો;
મુક્તિની યુક્તિ જાણ્યામાં આવશે,
લવસાગરને તરશે તો છે રંગ જો ! સુષુ.

મહારી દુર્બુદ્ધિ કાપો !

(દેખુંગી પ્યારે અખમાકા મુખડા—એ રાહ.)

કાપોરે ! દુર્બુદ્ધિ દયાળુ ! (૨)

આપો ! આપો ! આપો ! આપો ! આપોરે ! સદ્બુદ્ધિ કૃપાળુ ! કાપોરે !

મોહનવર છો ! શ્યામ સુંદર છો !

ટાળો દુખ આ.....

મહારૂં ! મહારૂં ! મહારૂંરે ! મોહનજી માયાળુ ! કાપોરે !

ભર દરિયામાં ભૂલો પડ્યો છું,

દુખી મરૂં છું.....

તારો ! તારો ! તારોરે ! ત્રીકમજી કૃપાળુ ! કાપોરે !

દોન શંકરની અરજ સ્વીકારો !

જ્યાં ત્યાં તમને.....

ભાળું ! ભાળું ! ભાળુંરે ! સર્વત્ર નિહાળું ! કાપોરે !

હે નાથ ! મહને તારો !

મહીદીપ-છંદ.

જય ! જય ! જગનાથ ! હાથ, અલૌને ઉગારો !
 દુઃખ છે અનેક એક, આશરો તમારો !
 ભવનિધી વિષે તણાય, નાથ ! નાથ મહારૂં !
 કેં નથી ઉપાય તાત ! શણું છે તમારૂં !
 કામ ક્રોધ મોહ લોભ, નાથમાં ભરાયા !
 પાપ કેરા પોટલા, અપાર ઉભરાયા !
 જ્ઞાન શઢ તૂટી ગયો, ગર્વ વાયૂ વા'યો !
 અજ્ઞાન અંધકાર ઝટ, અંતરે છવાયો !
 નાથ જો તણાઈ નરક ખડકમાં કુટાશે !
 દુષ્ટ જીવ તણી હાય ! દુર્દશાજ થાશે !
 પાપ તો અમાપ બાપ ! જન્મ ધરી કીધું !
 મુક્તિની ન યુક્તિ જાણી, વિષય વારિ પીધું !
 આપનું લગાર વાર, નામ ના જપાયું !
 મોજ શોખમાંજ હાય ! આયુ સૌ ખપાયું !
 પણ હવે દયાળુ દેવ ! દિલ દયા લાવો !
 જ્ઞાન હાથ આપો નાથ ! નાથને બચાવો !

“ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ”

ગઝલ સોરઠી—(હરિગીતમાં પણ ગવાયે.)

કિરતારની કુદરત તણી, કીર્તિ કથાયે ના કથી !

અકળોત કળા અવલોકવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

દરિયા વિષે મોજાં ઉડે, મીઠી લહર ત્યાં આવતી;

પણ મસ્ત પાણી માપવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

નયને નિરખતાં નભ વિષે, અતિ તેજ તારા આપતા;

લાખોની સંખ્યા લેખવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

શશિ સૂર્ય ને પૃથ્વી ગ્રહો, આધાર વણુ અદ્ધર રહ્યા;

એ ભેદ અદ્ભુત ભેદવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

વાયુ મધૂરો વાય છે, પૃથ્વી બધી પોષાય છે;

પણ પાર તેનો પામવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

ધન વરસતો વારિ વહે, નિપજે અનાજ વનસ્પતિ;

જુખી એ વિભૂની ખોળવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

અગણિત જીવો ઉત્પન્ન થતા, કેં મહોતને તાબે થતા;

ઘટમાળ એ ઊકેલવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

વન ગ્રાડ પહાડ અને નદી, પક્ષી પશુ સૌ પેખતાં;

કૃતિ એ કિતાબે છાપવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

પાત્રો બન્યાં સૌ પૃથ્વીમાં, નાટક નરોત્તમજી તણું;

નિરખું સકળ પણ સમજવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ !’

શંકર કહે એ સમજવા, મુનિ દેવ સૌ હારી ગયા !

જગનાથ લીલા જાણવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ’ !’

જાગ્યો કોણ ?

શાર્દૂલ વિકિરિત-છંદ.

જાગ્યો જે જગનાથ નામ જપતો,
માયા મૂકી વેગળી !

જાગ્યો તે નરનો સદાય ભય સૌ,
વ્યાધિ ઉપાધિ ટળી !

આત્મીને જપમાળ શાન્ત મનથી,
રાધાપતિ ના ભજે !

ચાલી જીવંતી જાય વારિ સમ આ ?
ચેતાય તો ચેતજે !

શું ગ્રહણ કરશે ?

—માઠ—

જેણે જીવતર જૂઠું જાણ્યું ! તે તરશે આ સંસાર;
પણ મીઠ ગણીને માણ્યું ! તે સમજ્યો ના કેં સાર.
દુનિયાં દહીંની ગોરસી છે, ભીતર માખણ ખાસ;
સમજી જન તે માખણ ખાશે, મૂખાં ખાશે છાશરે. તે.

દુનિયાં દરિયો છે ઊંડારે ! મુક્તાક્ષી દેનાર;
 શાશ્વત મુક્તાક્ષી મેળવશે, ગોતે શંખ ગમારે ! તે.
 જગ બાજી પાસા તણીરે ! ખેલે સૌ નરનાર;
 હારી જશે હીર વિનાનો, પાડે ચતુર પોખારે ! તે.
 બાગ ખીલ્યો છે ખલ્લુનોરે ! પુષ્પ અનુપમ સાર;
 મોગરો ગુલ ગુણિયલ જન સુંઘે, કેતકી લે કુંભાર રે. તે.
 મોઢક છે બે હસ્તમારે ! મિષ્ટ અને વિષદાર;
 મિષ્ટ જમો મણિકાન્ત કહેછે, વિષ જીવને હણનારે ! તે.

દુઃખોદ્ગાર !

—ગઝલ—

દુઃખી દુનિયાં અમારી છે, ન છાયા સુખની દેખું;
 કસમ કાયા અકારી છે; પળેપળ દુઃખની દેખું ! દુઃખી.
 દરદથી દેહ છે અડધી, દવા પી પી હવે થાક્યો;
 ન ભોજન નામ પણ ભાવે, ન ઇચ્છા ભૂખની દેખું ! દુઃખી.
 કદી હું તાવથી તરફડું, કદી હમ ખાંસીથી લથડું;
 ગયો આનંદ અંતરથી, ઉઠાસી મૂખની દેખું ! દુઃખી.
 અરે ! આ દેહને છોડી, ન દહોને જવા ગમતું;
 સદા મન ઝહેમથી ભમતું, ન આશા સુખની દેખું ! દુઃખી.
 નિરોગી દેહ છે જેની, સુખી છે જીવંતી તેની;
 નસીબે જે લખ્યું થાયે, ન ભૂલ હું દેવની દેખું ! દુઃખી.

સંસારમાં સંપૂર્ણ સુખી કોઈ નથી !

હરિગીત છંદ.

ધન સંપત્તિમાં કમ નથી, ભંડાર તો ભરપૂર છે,
કીર્તિ તણો કિલ્લો ચણ્યો, બ્યાધિ થકી તન દૂર છે;
પણ સંતતિનું સુખ નથી, ચિતડું સદા તેથી બળે,
આ સારવિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જનકો' નવ મળે ! ૧

સુખપાલ ઘોડા ગાડોને, આકર તણો ટોટો નથી,
બહાલાં સગાંનો સ્નેહ છે, પ્રિય નારનો ભેટો નથી;
પણ બ્યાધિ તનથી ના ખસે, ના વૈદ ઘરમાંથી ટળે,
આ સારવિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જનકો' નવ મળે ! ૨

વિદ્વાન ને ગુણવાન છે, યુવાન ને કુળવાન છે,
છે સંતતિનું સુખને, શરીરે સદા બળવાન છે;
પણ પાસ કોડી નવ મળે, ચગદાય પરના રણ તળે,
આ સારવિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જનકો' નવ મળે ! ૩

રાજા મહારાજા થયા, મુલકો હજારો મેળવ્યા,
પૈસા ગ્રહી પર રાજ્યના, ભંડાર ભેગા ભેળવ્યા;
પણ નાર કુલટા નિવડ્યાથી, ગર્વ રાજાનો ગળે,
આ સારવિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જનકો' નવ મળે ! ૪

કૈને કુટુંબનું દુઃખ છે, કૈના શરીરે રોગ છે,
ધન સંતતિ વિણ કૈં દુઃખી, બહાલાં મુઆનો શોક છે;

એ રીત કો'ના શિરપરે, સંપૂર્ણ સુખ જળ નવ ઢળે,
આ સારવિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જનકો' નવ મળે ! ૫

“ છતાં જગનાથ ના જોયા ! ”

—ગઝલ—

સદા સંસારથી છટક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’
બની ખાવા બધે લટક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.
બનારસ દ્વારકાં બદ્રી, ગયા ગોકુળ મથુરાંમાં;
અયોધ્યા આર્વાને અટક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.
શુક્ર ગિરનારની ગોતી, હિમાલય ને હરિદ્વારે;
ફરીને ટાંટીયા ફટક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.
અતિ તપ તાપમાં કીધું, ઘણું દુઃખ દેહને દીધું;
અહા ! ઉંધે શિરે લટક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.
નદીના નીરથી ન્હાયા, કસી જોપવાસથી કાયા;
પૂંજમાં પ્રાણુ છે પટક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.
થયા જોગી જટાધારી, વિભૂતિ લાવથી ચોળી;
મરણુ લયથી નહિં લડક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.
પઢ્યા પૂરાણુ, રામાયણુ, મહાભારત લણ્યા લાવે;
અનીતિને નહિં અડક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.
કહે શંકર તપાસી જો ! હૃદયમાં શ્રી હરિ રાચે;
નકામા ભવ વિષે લટક્યા ! ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.

“ નકામી જાંદગી એવી ! ”

—ગઝલ—

હરિને ના લજ્યા હેતે, ‘નકામી જાંદગી એવી !’
ચતુર થઈને નહિં ચેતે, ‘નકામી જાંદગી એવી !’

પ્રભુનું નામ ના લીધું,
લજન ના લાવથી કીધું;
હરિ પય હાય ! ના પીધું,
‘નકામી જાંદગી એવી !’ હરિ.

થયો માયા તણો રાગી,
કુબુદ્ધિ લેશ ના ત્યાગી;
લગન તો લોલની લાગી,
‘નકામી જાંદગી એવી !’ હરિ.

અતિ અંધો અલિમાને,
શિખામણુ ના ધરે કાને;
કહ્યું ના કોઈનું માને,
‘નકામી જાંદગી એવી !’ હરિ.

કદાપિ કોધ ના કાપ્યો,
રગેરગ કામ છે વ્યાપ્યો;
સદા છળ છાતિએ છાપ્યો,
‘નકામી જાંદગી એવી !’ હરિ.

કુકર્મે કાળ છે ગાજ્યો,
નહિં લય મોહમાં ભાજ્યો;
પૂરો વ્યભિચારને પાજ્યો,
‘નકામી જાંદગી એવી !’ હરિ.

કદી સત્સંગ ના કીધો,
 ભજનમાં ભાગ ના લીધો;
 દગો વિશ્વાસ દઈ દીધો,
 'નકામી જીંદગી એવી !' હરિ.

પ્રમાણિક તંત્રને તોડી,
 સુસોળત સત્યની છોડી;
 જૂઠામાં જીંદગી જોડી,
 'નકામી જીંદગી એવી !' હરિ.

રહે છે સ્વાર્થમાં રાચી,
 કળા પરમાર્થમાં કાચી;
 ત્રીયા નયને રહે નાચી,
 'નકામી જીંદગી એવી !' હરિ.

અપંગોને નહિં આપ્યું,
 ન કો'તું કષ્ટ તો કાપ્યું;
 દયામાં દિલ ના સ્થાપ્યું,
 'નકામી જીંદગી એવી !' હરિ.

સુખો સંસારનાં લેવા,
 જમ્યો મિષ્ટાન્ન ને મેવા;
 કરી ના દેશની સેવા,
 'નકામી જીંદગી એવી !' હરિ.

પૂરીને પેટના ખાડા !
 કહે શંકર થયા જાડા !
 હરાયા હોય જ્યમ પાડા !
 'નકામી જીંદગી એવી !' હરિ.

“અમારું ના સગું કોઈ !”

—ગઝલ—

અહા ! દુનિયાં બધી જોઈ, અમારું ના સગું કોઈ !
 રહે સૌ સ્વાર્થને રોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !
 કૃપાળુ તાત યા માતા, લજન સૌ સ્વાર્થનાં ગાતાં;
 લલે હો મા જણ્યો ભાઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !
 સગા કાકા અને કાકી, નથી કો સ્વાર્થ વણુ બાકી;
 લલે લગિની અને ફેઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !
 સુતા સુત કે હશે નારી, સગાઈ સ્વાર્થની ખ્યારી;
 વિના તે નાંખશે ઘોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !
 અહા ! મામા અને મામી, વળી માસા અને માસી;
 પડ્યાં સૌ સ્વાર્થને મોહી, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !
 સધાયે સ્વાર્થ તો ખ્યારા, નહિં તો લાગશે ખારા;
 કરે છે સર્વ બદબોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !
 વિના સ્વાર્થે અરે ! બ્રાતા ! નથી કો' મિત્ર પણ થાતા;
 સંબંધી હોય હર કોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !
 સગો છે શ્રીહરિ સાચો, અહા ! સૌ તેહને યાચો !
 જપીશું નામ સુખદાઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

(૧૨૮)

ફરિયાદ !

—ગઝલ—

ફસાયો મોહના ફાંસે બચાવો ! કો' કનૈયાને !

સકળ ગોપી મળી ઘેરો છુડાવો ! કો' કનૈયાને ! ફસાયો.

અરે ! અવળી વહે ગંગા ! ચડે નીર નેવનાં મોલે !

ડુબે છે નાવમાં નહોંઓ ! બતાવો ! કો' કનૈયાને ! ફસાયો.

પ્રથમ જે કૃષ્ણને દેખી અહા ! ઘેલી થતી ગોપી !

બન્યો તે ગોપીમાં ઘેલો ! જગાવો ! કો' કનૈયાને ! ફસાયો.

મધૂરી બંસોના નાદે ! સકળ કુરબાન તન કરતી' !

પડી શું બંધ એ બંસી ? જગાવો ! કો' કનૈયાને ! ફસાયો.

હતો નિર્લેપ જે યોગી ! બન્યો તે લુપ્થ લલનામાં !

પરાધિન પિંજરે પેઠો ! ઉડાવો ! કો' કનૈયાને ! ફસાયો.

કનૈયો નિજને ભૂલી ! બન્યો સૈાન્દર્યનો બંદો !

અલૌકિક પ્રેમની બંસી ! સુણાવો કો' કનૈયાને ! ફસાયો.

કરે છે હાસ્ય સૌ ગોપી ! કનૈયાનું હૃદય રોતું !

કરાવી જ્યોતની આંખી ! હસાવો કો' કનૈયાને ! ફસાયો.

કથે શંકર સિતમ વરસે ! સળગતી આગ અંતરમાં !

અખંડાનંદનું દર્શન ! કરાવો કો' કનૈયાને ! ફસાયો.

(૧૨૯)

રામ નામ રટવા વિષે.

(નિત્ય નિત્ય લાજએ તહારું નામ (૩) એ રાહ.)

રટ ! રટ ! મનવા ! રામ નામ, રામ નામ, રામ નામરે !
મનુષ્ય મર્ણિ હવે ફરો ના મળે હોજી.

કાયા ને માયા તહારી, કાચનો કુંપોરે;
ફૂટી તૂટી જશે તે તમામ, તે તમામ, તે તમામરે ! મનુ.

કે'ના. ધન, ધામ, ધરા, સગાં, સુતનાર સર્વે;
આખર ના આવે તહારે કામ, તહારે કામ, તહારે કામરે ! મનુ.

બાળપણું રમતાં જોયું, યુવા મોહ લેલેરે !
આવ્યો કાળ પાસે હાર્યો હામ, હાર્યો હામ, હાર્યો હામરે ! મનુ.

સમજે સઘળું તું શંકર ! છતાં કેમ ભૂલેરે ?
ન્યારે ત્યારે તહારો એ અન્નમ ! એ અન્નમ ! એ અન્નમરે ! મનુ.

સોશલિસ્ટ બ્રધર્સ.

ઉકસેલર્સ, પબ્લીશર્સ, એન્ડ કમીશન એજન્ટ્સ.
૬. ગણેશવાડી લખમીદાસ ખીમભનો માળો, પોસ્ટ નં. ૨ હુંબઈ.

અમારે ત્યાં દરેક જાતનાં પુસ્તકો ઑડિયો મેગે ટી. ટી.
રવાના કરવામાં આવશે. બહાર ગામના ઑડિયો ઉપર પુસ્તકો
અને તાકીદે ધ્યાન આપવામાં આવશે.
ઉકસેલર તથા સામગ્રી નક્કો ખરીદનારને સાફ.
કમીશન આપવામાં આવશે.

લખો ! ઉપરના શિરનામે.

મનને શિખામણ !

તોટક-છંદ—કક્ષા વારી.

કરજે સદ્કામ સદા મન તું,
સ્વસજે નિચ કર્મ થકી દૂર તું;
ગણજે જગમાં સહુને સરખા,
ઘટમાં હરિ ધ્યાન ધરી હરખા ! ૧

ચળજે નવ નીતિ થકી કદોંએ,
છળ ભેદ કરી બૂંઠ ના વદોંએ;
જશવંત થશે તુજ આવરદા,
ક્ષરણાં ઝરશે સુખનાંજ સદા ! ૨

ટળશે તુજ આધિ ઉપાધિ અરે !
ઠરશે નવ રોગ કદી શરોંરે;
ઢરશે તુજથી નિચ નિર્ઘનતા,
ઢગલા વળશે જ સદા ધનના ! ૩

તન ને ધન ધામ ધરા પળમાં,
થઇ જાય અલોપ ભૂમંડળમાં;
દશ શિષ ગયાંજ દશાનનનાં,
ધરોં ગર્વ કદી મૂરખો બન ના ! ૪

નભમાં શશિ સૂર્ય અતિ ચળકે,
પરમેશ્વરની પ્રભુતા ઝળકે;

ફળ ફૂલ અને તરૂં ખડાડ નદી !
 બળવાન પિતા ન ભૂંડાય કદી ! ૫

મગવાન ભજે ભવ દુઃખ ટળે,
 મન વાંચ્છિત સુખ હમેશ મળે;
 યશ વૈભવને નિજ તેજ વધે,
 રઘુનાથ તણું ધર ધ્યાન રૂઢે ! ૬

લખી રાખ શિખામણ અંતરમાં,
 વણસી વય જાય ભૂલો ફરમાં;
 જાક રાખ નહિંજ શિખામણમાં,
 સહુ સત્ય કહું જુઠું તું ગણમાં ! ૭

હરિને ભજજે ! દુઃખ મુક્ત થવા,
 ક્ષય પાપ થશે સઘળાં મનવા !
 સમજે પણ શંકર કેમ ભૂલે ?
 વય જાય વહું તુજ વારિ તેલે ! ૮

મન પ્રત્યે !

(મુદર શામળીયા નામ જપીશ નિત્ય તારૂં-એ રાહ.)

ઓ મનડા મૂંઝા ! માન કહું રજ મ્હારૂં;

નાહક ના ધૂળ ખા ! અરે ! થશે શું ત્હારૂં ? ઓ.

પાતાળે ચંચળ થઈ પેસે, ખડાડ પર પળમાં જઈ બેસે,

આલની ખબરો પણ લેશે, પાણીમાં પણ રહેજ પ્રવેશે;
હરિ લજવું નહિ ખ્યારૂં ! ઓ મનડા મૂરખા !
ચેત ! ચેત ! અવસર આ જાયે, હરિ લજવાથી દુઃખ દૂર થાયે,
માયામાં તું કાં લપટાયે ? 'શંકર'ની જો શિખ મનાયે;
તો લજ ! પરમ કૃપાળુ ! ઓ મનડા મૂરખા ?

જીવડા જગીને જો !

(પઢારે પોપટ રાજ રામના—એ રાહ.)

જગીને જો તું તો જીવડા, ઉઘને કર અજગી;
આંખ ઉઘાડી થા ઊભો, આગ ચોમેર સજગી ! જગી.
કામ ક્રોધ મોહ શત્રુએ, બંધ કીધી છે બા'રી;
બચીશ હવે કેમ આગમાં ? લજ શ્રી ગિરધારી ! જગી.
માળપણે ભલે ના લજ્યા, અજ્ઞાની ગણાયો;
મોટો થયો ત્યારે મૂરખા ! માયા નહીંએ તણાયો. ! જગી.
મ્હારાં સગાં મ્હારાં છોકરાં મ્હારૂં ધન મ્હારી નારી;
ભૂલો ભમે તું એમ કાં ? ત્હારો કુંજ બિહારી ! જગી.
પાપના કીધા પોટલા, ત્હારી સાથે બંધાશે;
પુણ્યતું કર્મ કર્યું નથી; ત્હારી શી ગતિ થાશે ? જગી.
બચવાની બા'રી એક છે, ભાવે ભજી લે મોરારી;
દૌન 'શંકર'નો નાથ એ, લેશે તુજને ઊગારી ! જગી.

“ રે ! રે ! તથાપિ તુજને નવ ભાન
આવ્યું ! ”

વસંત તિલકાવૃત.

જા ! જા ગમાર નર શું જગમાં કમાયો ?
પામ્યા અપાર ધન તું ઈશ ના લજાયો;
લોભાન્ધ ને નફ્ટ થૈ વય તેં ગુમાવ્યું,
રે ! રે ! તથાપિ તુજને નવ ભાન આવ્યું ! ૧

હાકે હલાવી જગને વિરલા ગણાતા,
ધાકે ધુળવી જનને જમડા જણાતા;
આલ્યા ગયા ખખર કો' નાથ તેની લાવ્યું,
રે ! રે ! તથાપિ તુજને નવ ભાન આવ્યું ! ૨

ખાતા હતા મગન થૈ મિષ્ટાન લાવે,
જાતા દીડા જમપુરે નવ કો' બચાવે;
માટીતણું શરીર જૈ ધૂળમાં સમાયું,
રે ! રે ! તથાપિ તુજને નવ ભાન આવ્યું ! ૩

ખાળાપણે રમતાં હરિને વિસાર્યા,
મહોટો થયો પણ નહિં જગનાથ ગાયા;
આલ્યું જાશે જળ સમુ સરવે સુ આયુ,
રે ! રે ! તથાપિ તુજને નવ ભાન આવ્યું ! ૪

જેનો ઉચાર જન સૌ પહોં ઉપાડે,
 જેનું અપાર ધન તે ન સમાય ગાડે;
 વૉરંટ તે જન પરે જમડે બળાવ્યું,
 રે ! રે ! તથાપિ તુજને નવ લાન આવ્યું ! ૫

વાણી વદે વિમળ 'શંકર' આ સદાચે,
 ટાળે ત્રિવિધ દુઃખ જો ઇશને લગાચે;
 સાથે મળે નવ કદી ધન જે જમાવ્યું,
 રે ! રે ! તથાપિ તુજને નવ લાન આવ્યું ! ૬

ગાડું અધવચ અટક્યું !

(સુજ ના પડે પીયુ પ્યારા—એ રાહ.)

અધવચ ગાડું અટક્યું !—એ ટેક,
 ભૂલી રાહ લવે લવ લટક્યું, તૂટી ખીલી ને જોતર સટક્યું;
 લખ્યા લેખ પ્રમાણે લટક્યું. અધવચ.

અહંકારે આંતરીયું ગાડું, મોહ લોભ થયા વાટ પાડું;
 ત્રણે સંપીને પાડ્યું ધાડું. અધવચ.

નહિ આઘું કે પાછું જવાય, ગાડું ગાળામાં ઘુંચાય;
 બહાલા વિકૃલ કરજો સહાય. અધવચ.

હવે એકે જડે નહિં આરો, અલી હાથ આ નાથ ! ઉગારો ?
 છે 'શંકર' ને ભરૂસો તહારો. અધવચ.

“ કયમ ચાલશે ? ”

મજલ સોરઠી—(હરિગીતમાં પશુ ગવાશે.)

તેડું થયું કિરતારનું, માન્યા વિના ‘કયમ—ચાલશે ? ’
ઝાંખી થઈ જમહૂતની, જાવા વિના ‘કયમ—ચાલશે ? ’

જાવું મજલ મ્હોટી તહીં !

તૈયારી કેં કીધી નહિં !

ભાથું બરું ના સાથ કેં !

ભાથા વિના ‘ કયમ—ચાલશે ! ’

શણગાર ધારી અંગમાં !

રમતો ત્રિયાથી રંગમાં !

રામા ન આવે સંગમાં !

રામા વિના ‘ કયમ—ચાલશે ? ’

મિત્રો મહીં તું મ્હાલતો !

ફક્કડ બની ફરતો હતો !

ના એકલો કેં એ જતો !

સોબત વિના ‘ કયમ—ચાલશે ? ’

સેવક તથા સહવાસમાં !

હુકમો કયાં હુલ્લાસમાં !

નોકર મળે ના સાથમાં !

ચાકર વિના ‘ કયમ—ચાલશે ? ’

સુખ લોગનાં સાધન ધણાં !

હાજર હતાં કે' ના મણા !

અંતે ન કીધાં આપણાં !

તેના વિના ' ક્યમ—ચાલશે ? '

માયા અને મિલકત ખરે !

મુકી જવું પડશે—અરે !

નાણાં નકામાં આખરે !

નાણાં વિના ' ક્યમ—ચાલશે ? '

પરમાર્થ તો પ્રીતે કરો !

લક્ષિત તણું લાથું લરો !

કલ્યાણ—કાયાનું કરો !

તેના વિના ' ક્યમ—ચાલશે ? '

હે રાજન ! ત્હમારો અને અમારો

પંથ ન્યારો છે !

—ગઝલ—

ત્હમે છો દેશના રાજા, અમે જંગલ વસાવ્યું છે;

ત્હમે અજ્ઞાનના તાબે, અમે તેને ફસાવ્યું છે !

ત્હમારે મહેલ ને માળા, ખગીયા ખાગ વસવાના;

અમે સુંદીર ગૂંફા શોધી, તહાં જગનાથ જપવાના !

ત્હમે ગાદી અને તકિયા, તથા શય્યા વસાવી છે;
 અમે તો પ્રેમથી પૃથ્વી, પરે કંથા બિછાવી છે !
 ત્હમે મિષ્ટાન્ન ને મેવા, અતિશે સ્વાદથી જમતા;
 અમે ફલ ફૂલ ખાનારા, નથી મિષ્ટાન્ન પર મમતા !
 ધરી વસ્ત્રાભુષણ અંગે, ત્હમે મોજે ઉડાવી છે;
 શરીરે ભસ્મ ચોળીને, અમે કફની ચ્હડાવી છે !
 વિષય તમને અતિ બહાલો, વળી માયા તણા રાગી;
 અમે તો મુક્તિને મોહ્યા પ્રભુની ધૂન છે લાગી !
 ત્હમે હર કામમાં નોકર, પરે હુકમ બળવાના;
 અમારા હસ્ત ને ચરણો, અમોને સ્હાય થાવાના !
 સગાં ને મિત્રની સાથે, ત્હમોએ સ્નેહ રાખ્યો છે;
 અમે જંગલ તણાં પક્ષી, પશુનો પ્રેમ આખ્યો છે !
 સદા ચિંતા અને ભયમાં, તમોને શાન્તિ ના જરોએ;
 અમે નિશ્ચિંત ને નિર્ભય, હરિનું ધ્યાન હા ! ધરોએ !
 ત્હમે રાજ મહારાજ, અરે ! તેમાં અમારે શું ?
 નથી કે 'લેવું' કે દેવું', પછી પરવા લગારે શું ?
 ત્હમારો રાહ જૂદો છે ! અમારો પંથ ન્યારો છે !
 ત્હમે છો ભોગના ભોગી ! અમોને યોગ ખ્યારો છે !
 ત્હમારો ભોગ છે રોગી, અમારો યોગ બળવાળો !
 અમે જીવન સફળ કરોએ, ત્હમે આયૂ વૃથા ગાળો !

****
 *
 * વૈરાગ્ય-કાવ્ય સમાપ્ત. *
 *
 ****

રાજા અને યોગી!

“તહામે રાજા મહારાજા, અરે! તેમાં અમારે શું?
નથી કેં લેવું કે, દેવું, પછી પરવા લગારે શું?”

“મણિકાન્ત.”

નળદમયંતી વનવાસ (અપ્તોદય).

“કરમ હારી કળા ન્યારી, હનરોને નચાવે છે।
 ચહુરે જ ચક્કરે હારા, ઘણુ તંહેન ભમાવે છે।”
 “ મણિકાન્ત.”

પ્રસ્તાવિક-કાવ્ય.

—ગઝલ—

કરમ ! તહારી કળા ન્યારી ! હજરોને નચાવે છે !
 રહુડે જે ચક્કરે તહારા ! ધણું તહેને લમાવે છે ! ક૦
 હતો જે કાલ લીખારી અને ધનવાન તે આજે !
 અહા ! ધનવાનને પળમાં લમી લીક્ષા મગાવે છે ! ક૦
 હજરો મોજ જે કરતા મહારાજ કહેવાતા !
 તજવી મોજ તહેને તું અહા ! બાવા બનાવે છે ! ક૦
 લગનનાં વાગતાં વાજાં ! ગવાતાં ગીત બ્હીવાનાં !
 અરે ! એ ઘેર તું પળમાં મરણ પોકો પડાવે છે ! ક૦
 નહિંકૈં વાત જે સમજે અલણ જ્યાં ત્યાંજ અથડાતો !
 બનાવી જ્ઞાનિ તું તહેને અતિ ઊંચે રહાવે છે ! ક૦
 સુવાસણ હોય જે નારી પતિની પ્રાણની પ્યારી !
 અરે ! વિધવા બનાવીને બિચારીને રડાવે છે ! ક૦
 બનાવે યોગીને ભોગી ! કરે બળવાનને રોગી !
 નૌચાની ઊંચના પાસે ગુલામી તું કરાવે છે ! ક૦
 ઘડીમાં તું રડાવે છે ! પલકમાં હા ! હસાવે છે !
 કથે શંકર તું કંદામાં સકળ જગને ફસાવે છે ! ક૦

“ મણિકાન્ત.”

કુદરતને !

—ગઝલ—

અરે ! ઓ કારમી કુદરત ! તને અવળું સુઝયું ક્યાંથી ?
 સુધાર્યું હોત તો સુધરત ! તને અવળું સુઝયું ક્યાંથી ?
 સુશોભિત ને સુગંધી છે છતાં કાંટા ગુલાબે કાં ?
 મહા ખેંચાણુ મુક્યું છે અયે ! કુદરત ! શરાબે કાં ?
 ભર્યું ત્રણ ભાગમાં પાણી જમિન તો એક ભાગે છે ?
 છતાં જળ છે બધું ખાઈ ! કહે એ ઠીક લાગે છે ?
 રૂડો રજની તણો રાજા કલાંકિત ચંદ્ર કાં કીધો ?
 બનાવ્યો કેમ ક્ષય રોગી ? અરે ! અપવાદ કાં દીધો ?
 મનોહર કંઠની કોમલ કરી કાં તેહને કાળી ?
 બનાવ્યો બગ રૂપાળો કાં ? તને કો' ના શક્યું ખાળી ?
 સુગંધી યુક્ત કરતુરી અહા ! કાળી કરી કુદરત !
 સફેદી છે છતાં કાંદે અરે ! બદખો ભરી કુદરત !
 પુરા પ્રેમી પપૈયાને તૃષાતુર કેમ રાખે છે ?
 કરે દરકાર ના ત્હેના પરે તું રે'મ રાખે છે !
 નથી પીનાર કો' પાણી ભર્યાં મીઠાં સરોવર જ્યાં !
 અરે ! કે' દેશ છે એવા પુરૂં પાણી મળે ના ત્યાં !
 ગુન્હો શું છે ? ધુબડનો તે; દિવસમાં ના શકે દેખી !
 હળાહળ ઝેર છે જેમાં સફેદી સોમલે મુકી !
 ઘણા છે દાખલા એવા ! ગણાવું શું ? તને કુદરત !
 અજબ કાંટા અરે ! ત્હારા ! જણાવું શું ? તને કુદરત !

દાનો કે દિવાનો ?

—ગઝલ—

દિવાનાને તમે છેડી ! નકામા શિર ફેડો છો !

અમારા ઝખમના ટાંકા તમે શા માટ તોડો છો ? દિ.
દિવાની છે બધી દુનિયાં દિવાનો અન્યને ધારે !

સમજ વણુ પારકી પોથી સખળ વણુ કેમ છોડો છો ? દિ.
દિવાના હાલ આ સાથી ? અમારૂં દિલ જાણે છે !

પરાઈ પીડ સાંભળવા તમે કાં જીવ જોડો છો ? દિ.
ઝખમ ઝેરી કટારીનો ! પિછાને છે પડયો જેને !

દિશા દેખ્યા વિના જે તે દિશાએ કેમ દોડો છો ? દિ.
અમારા કષ્ટની કા'ણી સૂણીને શું તમે કરશો ?

અરે ! એ યાદને આપી પડેલાને પછડો છો ! દિ.
છતાં ઇન્છા તમારી છે અમારો હાલ સાંભળવા !

કહું દુ'કાણુમાં કા'ણી મગર બાજી બગાડો છો ! દિ.
અરેરે !! એ કથા કે'તાં જીગર મ્હારૂં જળી જાશે !

અધૂરી વાત એ રે'શે લલા કાં દિલ લગાડો છો ? દિ.
સૂણી શાણા દિવાનાની કથા દિલમાં દયા ધરજે !

અરે ! બાજી'ત્ર તુટેલું ! તમે વીરા વગાડો છો ! દિ.

*

*

*

*

અમારો પ્રેમનો તાંતું ! અરે ! એ ભાઈ ! તૂટયો છે !

લરેલો કુંભ અમૃતનો ! અરેરે !! હાય ! ફૂટયો છે !

અરે ! તે રોજથી અછલ ખળનો છેક ખૂટયો છે !
અમારા દિલનો ઘોડો કરી તોફાન છૂટયો છે !

* * * *

પ્રભુએ પ્રેમની દેવી ! ભલી દિલખર મહને લીધી !
પતિ ભક્તિ તણા હૈયે હતો હા ! મિષ્ટ વારિધિ !
ભરીને પ્રેમની પ્યાલી ! હતી મહેં પૂર્ણ ના પીધી !
અરે ! અલીમ ! જમડાએ જોપાડી તેહને લીધી !

* * * *

નિરખજો આ દિવાનાને ! નયનમાં નીર-આવે છે !
હવે કાંટે હૃદય મહારૂં ! અરે રે !! ફેર-આવે છે !
કહી હું ના શકું કા'ણી 'દિવાની' દહેર-આવે છે !
કલેણું કરલ કરવાને જુઓ ! સમશેર-આવે છે !

* * * *

પધારો ! પ્રેમની દેવી ! અહા ! પુષ્પે વધાવું છું !
અમારો પ્રેમ છે કેવો ? હૃદય ખોલી ખતાવું છું !
અરે ! પણ તું નથી પાસે પછી કો'ને જણાવું છું !
કબરમાં તું સખર કરજે ! ખખર લેવાજ આવું છું !

* * * *

દિવાનો એટલું ખોલી હર્યો હી ! હી ! અને નાઠો !
દિવાનાને રડાવી મહેં ! અનુભવ મેળવ્યો માઠો !
અવલની યાદ આપીને હૃદય તહેતું દુઃખાવ્યું મહેં !
હવે પસ્તાજી છું પૂરો ! અરે ! આ શું બનાવ્યું મહેં ?

* * * *

—દોહરો—

અંતરના આઘાતથી, મસ્તિક ભ્રમ ને થાય;
દિવાનો દુનિયાં કહે, વૃથા જીવગી જાય.

મહારી મીઠી કોયલનું મ્હોત !

—ગઝલ—

સુકોમળ કંઠની કોયલ ! સૂણાવી રાગ રમતી'તી !

બિચારી બાગ ભમતી'તી ! અરે ! ધાયલ કરી કોણે ?
ન કો'ને હુ;ખ તે દેતી ! ન કો'નું નામ તે લેતી !

છતાં નિર્દોષ પર ગોળી ! અરે રે ! ! વાપરી કોણે ?
કરી ઉત્પન્ન કિરતારે ! હતી ના કોઈને ભારે !

તથાપિ તેહને હણવા ! અરે ! હિંમત કરી કોણે ?
હુ;ખી આ દિલ મ્હારાને, અહા ! આરામ દેતી'તી !

મધુર ગાન ગાતી'તી ! ગુણી ગાયક હરી કોણે ?
હતો હું તેહનો આશક ! મીઠી મોહક હતી મ્હારી;

મ્હને નારાજ કરવાની, કુબુદ્ધિ એ કરી કોણે ?
અહા ! આંખા તણી ડાળે ! મનોહર ટોકતી માળે !

ધડાકે ભોંય પાડી પાપની પ્યાલી ભરી કોણે ?
નહિં કોયલ વિના ચાલે, હવે આનંદ કે આલે ?

અમારા પ્રેમની દોરી, અરેરે ! ! કાતરી કોણે ?
અરે ! કો' આંહી આવોને ! સિતમગરને બતાવોને !

કરું શિક્ષા સિતમની હું ! હવે ઘેલો બન્યો છું હું !

“ બળી એ નોકરી કરવી ! ”

—ગઝલ—

કદર જ્યાં થાય ના કૈં એ, બળી એ નોકરી કરવી !

પુરા પરતંત્ર જ્યાં થઈએ, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

સગું બહાલું તજ દીધું, ગમન પરદેશમાં ફીધું;

છતાં ના સુખ પય પીધું, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

કરી નિજ શેઠની સેવા, જખ્યા ના લેશ જગદેવા;

રહ્યા જેવા હતા તેવા, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

મળે દશ બાર કે પંદર, વીંશીનું ખર્ચ પણ અંદર;

રખડવું કોટ ને બંદર, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

હશે જે શેઠના સાળા, નહિં કૈં કામ કરનારા;

મફતનો માલ ખાનારા, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

ખુશામત શેઠની કરતા, સલામો દર કદમ ભરતા;

બનીને બેફીકર ફરતા, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

અપાટામાં જમી લઈએ, નિયમસર નોકરી જઈએ;

છતાં ઠપકો અર્તિ ખઈએ, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

મળે ના પેટને પુરતું; હૃદય તેથી રહે ઝુરતું;

અરે ! એ ચાકરી તજ તું ! બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

રબા ના કો' સ્થળે જાવા, દુંકારા શેઠના ખાવા;
 ભલે એથી બનો ખાવા, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

મળે કુરસદ નહિં જરોંએ, કઠણ થૈ કામ સૌ કરોંએ;
 છતાં ના આપદા હરોંએ, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

ધરમ કે, ધ્યાન ના થાયે, દિવસ સૌ કામમાં જાયે;
 છતાં જો શેઠ ના ચાહે, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

ચિવટથી ચાકરી ચ્હડોંએ, પરાધિન પિંજરે પડોંએ;
 છતાં જો રાદણાં રડોંએ, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

થયા પરતંત્ર તન તોડી, જુવાની ઝેરમાં જોડી;
 છતાં ના પાસ રહી કોડી, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

મળે સર્વિસ સરકારી, અગર કો' રાજ્ય દરબારી;
 ખુશામતની બધે સ્વારી, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

અધીકારી કંઈ એવા, વસીલાની કરે સેવા;
 ખુશામતના જમે મેવા, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

ખુશામતખોર જનજ્યાં છે, સુખો 'શંકર' બધાં ત્યાં છે;
 કદર તો કામની ક્યાં છે ? બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

(૧૪૬)

કિસ્મતનો આંક !

—ગઝલ—

નજૂમી જોઈ પાસે જૈ,
ખતાવ્યો જોષ કિસ્મતનો !
“તમેને દ્રવ્ય મળશે કે”,
જગાડો જોસ”-કિસ્મતનો !

અહા ! કિસ્મત જગાવાને,
ભરી ટીકીટ ડરખીની !
અરે ! ઘોડો નહિં લાગ્યો,
થયો જ્યાં રોષ-કિસ્મતનો !

રમ્યા કેં જાતની સરતો,
જુગારી જીંદગી ગાળી !
કરી સદ્દે અર્તિશે હા !
તપાસ્યો કોષ-કિસ્મતનો !

ઘણા ધંધા કર્યા એવા,
છતાં ના પાસ થઈ કોડી !
પછી અપવાદ દે કો'ને ?
ખધો છે દોષ-કિસ્મતનો !

નજીમી જોઈ સૌ જૂઠા,

ચહુડાવે આશ ચગડોળે !

વિભૂ વિષુ “આંક” જોનારો.

ન કે’ ખાહોશ-કિસ્મતનો !

ચાલૂ જમાનાનો “ સુધારો ! ”

—ગઝલ—

જમાનો વહિ ગયો જૂનો, અરે ! ફેશન વિના સૂનો;

અમોને શાખ ખ્યારો છે ! અમારો એ ‘સુધારો’ છે !

ગમે ના પાઘડી જરૂરે, શિરે ટોપી ધરી ફરૂરે;

જુનો ધારો અકારો છે ! અમારો એ ‘સુધારો’ છે !

વિના દર્દે ધર્યો ચસમો, લલે આંખે પડે વસમો;

સુનેરી ફ્રેમ વાળો છે ! અમારો એ ‘સુધારો’ છે !

લલે ઘરમાં નથી ખાવા, લલે બાપા બને ખાવા;

નવિન પોશાક ખ્યારો છે ! અમારો એ ‘સુધારો’ છે !

ગમે ના જ્ઞાનનાં પોથાં, નકામાં એ બધાં થોથાં;

સરસ શૃંગાર ખ્યારો છે ! અમારો એ ‘સુધારો’ છે !

નથી કિરતાર જેવું કૈં, લૂલી લટકી મરે છે કૈં;

બકુફ વણુ એ વિચારો છે ! અમારો એ ‘સુધારો’ છે

પુરાણો શાસ્ત્ર છે ખોટાં નકામાં ખાય સૌ ગોથાં;
ધરમ ખાલી ધખારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

પૂજા ને સ્નાન સંધ્યાનું, વળી પરમાર્થ કરવાનું;
નકામે એ ફૂટારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

ગમે ના ધર મહીં ખાવું, સદા હાટલ વિષે જાવું;
તહાનો સ્વાદ સારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

ગમે તે જ્ઞાતિનું ખાવું, અરે ! એ'હુ જુહું કેવું ?
ખરે ખોટા વિચારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

ફરીશું ફાંકડા ફછડ, અલિમાને અતિ અછડ;
વિનયનો તો ઉધારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

ચડાવી બૂટ ને મોજાં, ફરીશું બાગ વાડીમાં;
લજન ખાલી લવારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

મરાવી રાફ જૈરીને, જશું નાટક તમાસામાં;
સુધારાનો વધારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

અહાહા ! આન્ડો ને બીડી, અમારી સ્વર્ગની સીડી;
પીંચે ના તે ગમારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

અનીતિમાં મજા જેવી, નીતિમાં ના મળે એવી;
કહે કો' એ કુધારો છે ? અમારો એ 'સુધારો' છે !

પિતા માતા તણે તાળે, રહેવું એ કહ્યું કાણે ?
પ્રિયાનો પ્રેમ ખ્યારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !

અમે તો ખ્યારમાં ઘેલા, ચતુરાના બન્યા ચેલા;
 ગુરુજી એ અમારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !
 ગરીબો છેક છે હલકા, નથી મિત્રો થવા જેવા;
 અમારો રાહ ન્યારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !
 તમોને જે કહી વાતો, સુધારા જુજ છે એ તો;
 હજુ ખીજા હજારો છે ! અમારો એ 'સુધારો' છે !
 કહે શંકર તમો જેવા, અરે ! દુનિયાં ડુખાવાના;
 અમારો જે કુધારો છે ! તમારો તે 'સુધારો' છે !

સુધરેલાનો સંતાપ !

—ગઝલ—

સુણો સાથી સુધારાના ! અરે ! સૌ આંહિ આવોને;
 તમારા લાષણે ભૂલ્યો, હવે રસ્તો બતાવોને ! સુણો.
 તમારા રાહ પર ચાલી, સુધારો ઘર વિષે ધાલી;
 પીંધી મહેં ઝેરની ખ્યાલી, તમે તેથી બચાવોને ! સુણો.
 પ્રિયાનાં પોલકાં લાવી, નર્વોન પોશાક પહેરાવી;
 ગરીબી ઘર વિષે આવી, હવે તેને હઠાવોને ! સુણો.
 પ્રિયા ઘરકાજને છોડી, ચઢાવી ખૂટની જોડી;
 હવા ખાવા જતી દોડી, કહે “નોકર વસાવોને !” સુણો.

“ નથી હું કાંઈ લઠોયારી, નથી કેં કામ કરનારી;
 હવે હકદાર હું નારી, નિયમસરનું બજાવોને ! સુણો.
 સુધારો આપણે માથે, નહિ ખાવા કફ હાથે;
 પિયૂજ રાંધવા માટે, રસોયો એક લાવોને ! સુણો.
 સુશોભિત ડ્રેસ લાવોને, સરસ ચરમાં અપાવોને;
 હુકમ મહારો બજાવોને, મડમ મુજને બનાવોને ! સુણો.
 જવું ફરવા પગે ચાલી, સુધારાની નહિં બહાલી;
 દિયો એ આપદા ટાળી, સરસ સાઈકલ અપાવોને ! સુણો.
 બનું હું રાયની રાણી, જવું નાટક વિષે જાની;
 ટિકિટ લાવો તમાસાની, સુધારાને વધાવોને ! સુણો.
 ઘણું છે કામ તમ માથે, તમે ના આવશો સાથે;
 કુલાજ ફ્રેન્ડને માટે, ટિકિટ બીજી મગાવોને ! સુણો.
 અદેખા શું બનો એમાં ? કુલાજ સાથ છે તેમાં;
 સુધારો છે રહ્યા જેમાં, જરા વિશ્વાસ લાવોને ! સુણો.
 સુધારાના થયા સાથી, પછી ખટપટ કરો આ શી ?
 કરે અજ્ઞાનિયો હાંસી ! કુધારાને હરાવોને ! ” સુણો.
 સુધારો આ જુઓ ચારો ! તમોને જે અર્થિ ખ્યારો !
 હવે લાગે મને ખારો ! લલે લપકો બતાવોને ! સુણો.
 ખરચ પોષાય ક્યમ આવું ? મુસારો સાઠનો લાવું;
 પ્રિયાને કેમ સમજાવું ? જરા યુક્તિ જાણાવોને ! સુણો.
 રસોયો ક્યાં થકી રાખું ? હૃદયનું દુઃખ ક્યાં દાખું ?
 નિસાસા હાય ! હું નાખું, દયા દિલમાં ધરાવોને ! સુણો.

છકેલી કૈં થઈ નારી, જરાએ લાજ ના ધારી;
 પતિ તો શાક તરકારી ! પતિવ્રત તો પળાવોને ! સુણો.
 લળબ્યા તાતને કૈંએ, બનાબ્યા બ્રાતને કૈંએ;
 ડુબાબ્યું ફુળ હા ! કૈંએ, લલે દિલને મનાવોને ! સુણો.
 નિયમસર છુટ છે સારી, નિયમસર કેળવો નારી;
 નિયમસરની બલીહારી ! નિયમસર સૌ ચલાવોને ! સુણો.
 સુધારો ! એ તમારો તો, લલે તમને મુખારક હો !
 અરે ! પસ્તાઉ છું પૂરો ! પ્રભુ તેથી બચાવોને ! સુણો.

*

*

*

સુણી શંકર કહે શાણા ! ભવાડા આ ' સુધારાના ! '
 સુણી ના કોપશો પ્યારા ! અરજ દિલમાં ઠસાવોને ! સુણો.

પરપોટા પેઢી યા ખેંકના મેનેજરની
 મનોભાવના !

—ગઝલ—

અમે પેઢી ઉઘાડી છે ? મઝા મોજો ઉડાવોને !
 અમોએ ખેંક કાઢી છે ! ગરીબોને રડાવોને ! અમે.
 તમારા રૂપિયા લાવો ? જમે અમ ખેંક મંડાવો !
 અમે હાજર છિયે આવો ! હુકમ માથે ચડાવોને ! અમે.

સુભાષિત શબ્દ લાખીશું, તમારું દ્રવ્ય રાખીશું;
 મઝાનું બ્યાજ આપીશું, પછી પોકો પડાવાને ! અમે.
 અમે મોટર વસાવીશું, નવી બિલ્ડીંગ બનાવીશું;
 પુરો લપકો બતાવીશું, પ્રથમ પૈસા કઢાવાને ! અમે.
 બનીશું ફાંકડા એવા ? નવલશા હીરજી જેવા !
 કરીશું કેંકના દેવા ? ઘરેણાં તો ઘડાવાને ! અમે.
 પુનાની રેસમાં જઈશું, બુગારે દોકડા દઈશું;
 અજબ સદ્દે ઉઠાવીશું ! અહા ! કિસ્મત લુહડાવાને ! અમે.
 બનીશું મીલના માલિક, હજારોના થશું પાળક;
 મુકીશું મીલને ગીરો, નગદ નાણાં કઢાવાને ! અમે.
 કરીશું કુંપની ઉભી, ખરેખર ! વાપરી ખૂબી !
 અમે શેરો લરાવીશું, સખંધીને ફસાવાને ! અમે.
 ડબલ શેરો બનાવીશું, પ્રજામાં તે ખપાવીશું;
 ખુશીથી બ્યાજ આપીશું, સુખે મૂડી પચાવાને ! અમે.
 કરીશું હાથને કાણા, લરીશું ફંડમાં નાણાં;
 સખી શ્રીમંત છે એવું, જગતને તો જણાવાને ! અમે.
 અમારી ધારણા એવી, સખાવતમાં રકમ દેવી;
 થવું સર, નાઈટ, કે, જે. પી. અહા ! મહોટા મનાવાને ! અમે.
 અહાહા !! પાર્ટીઓ આપી, વિગત છાપા વિષે છાપી;
 જશે-જશ જગ વિષે-બ્યાપી, પુરા પ્રખ્યાત થાવાને ! અમે.
 ટિલાં તાણી ભગત થૈશું, હવેલી મંદિરે જૈશું;
 વસૂ પરમાર્થમાં દૈશું, મહા ધર્મી ગણાવાને ! અમે.

બનીશું કેંકના ત્રસ્ટી ! બગાડીશું પછી દ્રષ્ટિ !

હજમ મોલકત કરીશું તે ! અહા ! રાંઝે નચાવાને ! અમે.
અવલથી વાપરી અક્ષલ, પ્રિયાના નામ પર મિલકત;
ચઢાડાવીશું નહિં હરકત, હજારોને હરાવાને ! અમે.
અમારો ધીકતો ધંધો ! ધિરજ ધારી ધોંકાવીશું !
તગાદો બહુ થશે ત્યારે ! દેવાળાને દીપાવીશું ! અમે.

પરપોટા ખેંકના મેનેજરનો

ભવિષ્યમાં ભુલકો !

—મનહર છંદ—

(૧)

આવો મહારા મહેરબાન ! છાની વાત ધરો કાન;
ખીસાં ખાલી છે તે માટે, ખેંક તો ઉઘાડીશું !
ડિરેક્ટરો મ્હોટાં મ્હોટાં, પુછડાંવાળા શોધીને;
મ્હોટી મ્હોટી આશા આપી, નામ તો ઘુસાડીશું !
જાહેર ખખરો મીઠી મીઠી પેપરોમાં આપી;
શંરો લેવા માટે બસ જગતને જગાડીશું !
લાગ વગ વાપરીને શંરોને ખપાવા માટે;
દલાલો રોકીને તેને એ કામ લગાડીશું ! !

(૧૫૪)

(૨)

વ્યાજે નાણું ધીરવાની કૈંકને આશાઓ આપી;
થોડા ઘણા શૌર લેવા તેને લલચાવીશું !
ખાકીના વઘેલા શૌરો જેને તેને ગળે ઘાલી;
હુંડીઓ લખાવી લઈ ગાડું ગબડાવીશું !
ખોટે નામે નાણું લખી પછી તે નાણું વિષેથી,
ડિરેક્ટરો તણા નામે શૌર તો ચડાવીશું !
ગોટાળા પીંડાળા વાળી શૌરનો નીકાલ લાવી;
ભરાએલી થાપણ હા ! મ્હોટી ખતલાવીશું ! !

(૩)

જમે નાણું ખેંચાવાને ડિપોઝીટ ખાતાં ખોલી;
ખાંધી મુદતોનું વ્યાજ મ્હોટું હા ! ઠરાવીશું !
ગરીબ નોકર વર્ગ, યાને રાંડીરાંડો માટે;
સેવીંગ ખાતું ખોલીને નાણું ત્યાં ભરાવીશું !
ચાલુ ખાતાં લગવગ વાપરી વધારવાના;
હરીફ ખેંકેને ધરી હીમ્મત હરાવીશું !
ખહાર ગામ તણું નાણું ખારોખાર ખેંચવાને;
અનેક શાખાઓ ખોલી વસુલ કરાવીશું ! !

(૪)

જામીનગીરી યા ઠામ ઠેકાણું તપાસ્યા વીના;
અમારું ખીરસું ભરીને હુંડીઓ સ્વીકારીશું ! !

(૧૫૫)

અમારા પોતાને માટે બીજે નામે નાણાં લખી;
 ઘાલખાદ ખાતે પછી છેવટે ઉધારીશું !
 સગાં સ્નેહી મીત્ર વર્ગ સર્વેને હુંડી ધીરીશું;
 નાદાર બનાવી તેને જોખમ ઉતારીશું !
 ડિરેક્ટરો અગર કો' વાંધો ના ઉઠાવે માટે;
 જોટે નામે નાણાં ધીરી તેમને સુધારીશું !

(૫)

ચાંદી, રૂ, મોતી, શરોનો, સદ્દો ખૂબ ખેલવાના;
 અન્યને નામે ઉધાર, જમે બતલાવીશું !
 નફો જો થશે તો અમે તે ખીસ્સામાં મુકવાના;
 જોટ જશે ત્યારે બસ ! બેંકને રડાવીશું !
 ગાડી ઘોડા મોટરમાં, મજા કરવાના અમે;
 બાયડીના નામે મહોટી, મિલકત ચઢાવીશું !
 મહોટાઈનાં કામ કરી, મહોટામાં ખપીશું અમે;
 પારકો મુડીએ મોજ અહાહા ! ઉડાવીશું ! !

(૬)

જોંટાં જોટાં સરવૈયાં, બહાદુરીથી બહાર પાડી;
 જોટ હશે પણ મહોટો, નફો હા ! જણાવીશું !
 શર હોલ્ડરોને સાફ વ્યાજ આપી પતાવીશું;
 બોનસ બહેંચી તેઓને, મુરખા બનાવીશું !

(૧૫૬)

અનામત ફંડ મહોટી રકમનું બતલાવી;
 બેંક છે સદ્દર એવું દીલમાં ઠસાવીશું !
 સીન્ડીકેટ કરી ભાવ શરના બધારી દેશું;
 હીમ્મત રાખીને બધી આફતો હઠાવીશું ! !

(૭)

આપણા કહ્યામાં રહે, એવા આડીટરો રાખી;
 તેનું મન મનાવીને, કામ તો કરાવીશું !
 પ્રજાના વિશ્વાસ માટે, ખોટું ખર્ચું સમજાવી;
 ચોપડા તપાસ્યા કેરું બીલાડું ખેંચાવીશું !
 ભાગીદારો ભીખ માગે, લેણુદારો પોક મુકે !
 તેની દરકાર અમે લેશ ના ધરાવીશું !
 ભોપાળું જણાતાં લેવા લેણુદારો આવશે તો;
 બંધ કરી બેંક પછી, નાદારી નોંધાવીશું ! !

“કુકાયો વા દેવાળાનો !”

(સને ૧૯૧૩.)

—ગઝલ—

જીઓ ! જ્યાં ત્યાં પ્રસરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો !
 હૃદય લયભીત કરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જીઓ.
 હજારોને હવા લાગી, લડાલટ પેઢિયો ભાગી;
 ઈજતપર ડાઘ દેનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જીઓ.

- પડી છે બંધ કંઈ બેન્કો વસાયાં ખારણે તાળાં;
સકળની હામ હરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- હતી ખાંધી અરે ! મૂઠી, ઝવેરી કંઈ ગયા તૂટી;
ધનીકોને ધુજવનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- ગયા ભાગીજ ધીવાળા, વળી તે સાથ રૂવાળા;
અરે ! ચોપાસ ફરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- દલાલો શંરના ડુલ્યા, ભરમ ખાંધ્યા બધા ખુલ્યા;
ભરૂસાને ભરડનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- ગયા છે ભાવ હા ! ગગડી, અરેરે ! શંર, મોતીના;
નથી દેનાર લેનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- અધીરા કેં થયા લોકો, ઉપાડી કેં ગયા નાણાં;
નથી બહેપાર વધનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- “ ફલાણી બેંક તુટે છે, ફલાણો શેઠ ખૂટે છે;
ઉપાડો રૂપિયા ચારો ! ” કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- ફલાણો ભાગવાનો છે, ખુમો દરરોજ ઊડે છે;
અર્તિ ઉત્પાત કરનારો, -કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- ઘલાયાં કેંકનાં નાણાં, ગરીબો પોક મૂકે છે;
રહ્યો ના એક જ્યાં આરો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- બન્યા બેહાલ કેં લોકો, ગુમાવી ગાંઠની મૂડી;
રિખાવીને રગડનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
- બિચારી કેંક વિધવાઓ, રડે છે પોક મૂકીને;
નિસાસા લાખ લેનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.

બન્યા બેચેન ધનવાનો, નિરાંતે નિંદ ના આવે,
 ફફીરી હાલ કરનારો, ફુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જીઓ.
 દિવાળીના ગયા દા'ડા છતાં હોળી હતી હેયે !
 ફજેતીમાં ફસાવનારો, ફુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જીઓ.
 અરે ! શયતાન સદ્ગુણે, લગાડયો દવ દેવાળાનો !
 ગરીબો પર પડે મારો, ફુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જીઓ.

વાંઢાની વિનંતી !

—ગાઝલ—

દયાળું દીકરીવાળા ! દયા વાંઢા પરે લાવો !
 દુઃખી છે જીંદગી મહારી, કૃપાળું કોઈ પરણાવો ! દયાળું.
 સુનું ઘરબાર મહાઈ છે, વિના નારી અકાઈ છે;
 પરણવું પ્રાણ પ્યાઈ છે, હવે ના લેશ તરસાવો ! દયાળું.
 સકળ લોકો કહે “વાંઢા” ! ભરૂંસો તેહનો છાંડો;
 કહે છે લોક કેં ગાંડો, તપેલાને નહિં તાવો ! દયાળું.
 સગું ના કોઈ સંગાથે, અરેરે ! ! રાંધવું હાથે;
 વળી ઘરકામ તે સાથે, કડું હું કેમ ? બતલાવો ! દયાળું.
 કડાકુટ ઘર તણી કરવી, નિયમસર નોકરી ભરવી;
 નથી નવરાશ બે પળની, કડું કો'ના પરે દાવો ! દયાળું.

હૃદયની વાત ક્યાં કરવી ? પ્રીતી ખ્યાલી કહાં ભરવી ?

ધૌરજ તો ક્યાં સુધી ધરવી ? નિવેડો તેહનો લાવો ! દયાળુ.

પ્રિયાનાં સ્વપ્ન આવે છે, મહને મોજ બનાવે છે;

પ્રભાતે તે સતાવે છે, દયા તો કોઈ દરશાવો ! દયાળુ.

પિતા સૌ દ્રવ્યને રહાવે, સુતા ધનકાજ વેચાવે;

અછત કન્યા તણી થાવે; કુધારો કોઈ અટકાવો ! દયાળુ.

પુરો પૈસો નથી પાસે, અરેરે ! ! કેમ પરણાશે ?

કુંવારી જીંદગી જાશે, ઠરું દરરોજ પરતાવો ! દયાળુ.

સુતાનું દ્રવ્ય લેનારા ! સુણો તમથી કસઇ સારા;

તમો પર શ્રાપ છે મહારા ! હૃદયમાં લાજ કે લાવો ! દયાળુ.

અહો ! કન્યા તણા વાલી ! પિવાડો પ્રેમની ખ્યાલી;

અરેરે ! ! દુઃખ દો ટાળી, લજી સંસારનો દહાવો ! દયાળુ.

બિનંતી આ સુણો મહારી, ગયો છું હામ સૌ હારી;

કરોને કોઈ ધરખારી, નહિ તો હું બનું બાવો ! દયાળુ.

*

*

*

કહે શંકર બિચારા રંકને ના દાદ કો' હેતું !

પિતા જ્યાં દ્રવ્યના લોભી ! પછી ફરિયાદ કો' લેતું ? દયાળુ.

બહારે વસંત.

લેખક:-વસનજી દયાળજી ગણાત્રા (વસંત) ની ગઝલો
તેમજ તેમનાં બીજાં રસમય, ભાવનામય તથા બોધક કાવ્યો.

નો અપૂર્વ સંગ્રહ. કી. ૦-૪-૦.

સોજીતરીયા પ્રથમ બુકસેલર્સ. ડૉ.ગણેશવાડી મુંબઈ નં.૨

“ રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે ! મમ કર્મ કાં
આવું ઘડયું ? ! ! ”

હરિગીત છંદ.

સુખ મેળવ્યું મેં કંઈજ ના, બળતું હૃદય મ્હારું સદા,
ધન ધાન ને ઘરખાર મેળવવા ખમી બહુ આપદા;
હા ! હા ! તથાપિ નવ મળ્યું, સુખ મ્હારું તો બહીલું પડ્યું,
રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહેં મમ કર્મ કાં આવું ઘડ્યું ?
નિજ ગામ ને ઘરખાર ત્યાગી, લેશ કેં નહોતો ખસ્યો,
ધન કાજ તે સર્વે તજી, પરદેશમાં આવી વશ્યો;
બહાલાં સકળ પરિવાર સૌ, પણ એકમાં તજવું પડ્યું,
રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહેં મમ કર્મ કાં આવું ઘડ્યું ?
વળી આકરી અતિ આકરી, ખરી ખંતથી મહેં તો કરી,
કીધી ખુશામત શેઠની, કે આપદાને લે હરી;
પણ પેટ પુરતું નવ મળ્યું, ન્યાં નસિખ આવીને નડ્યું,
રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહેં ! મમ કર્મ કાં આવું ઘડ્યું ?
વળી દેહથી પણ સુખ નહિ, બ્યાધિ હજારો આવતી,
ના એક-દી-સાને રહું, ચિંતા અતિ ચીત્તમાં થતી;
કાલે હતો ને તાવ તો, આજે વળી માથું ચડડ્યું !
રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહેં ! મમ કર્મ કાં આવું ઘડ્યું ?

કેં કેં ઇલાને આદરૂં, પણ એક આકે ના ચહડે,
 ભુવથી ઘણો હું જાળવું, પણ ઝટ તે ભાગી પડે;
 લોકો કહે છે “ મુખ્ય છે ” ! એને કંઈ ના આવડયું,
 રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે ! મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?

મોળે હજારો મારતા, જાતા દોઠા કેં વાડોએ,
 ખાતા હતા પકવાનને, ફરતા દોઠા કેં ગાડોએ,
 ના પુરતું ખાવા મળે, જોડા વિનાનો આથડું,
 રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે ! મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?

કૈનું દુઃખે રજ પેટ તો, બેઢોની દોડાદોડ છે,
 રિખાઊં હું દરદે ઘણો, સંભાળનારૂં કોણ છે ?
 નાખું નિસાસા હું ઘણા, કે પાપ કો ભવનું નડયું ?
 રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે ! મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?

કૈના પરાણે મિત્ર થાવા, જન હજારો જાય છે,
 હું મિત્ર શોધું એક પણ, તે દાદ ક્યાં લેવાય છે ?
 શું જતનો એ નિયમ કે ? પડતા જોપર સૌ કો' પડયું ?
 રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે ! મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?

શાને કરે મન શોક તું ? તારા સમા જગમાં ઘણા ?
 તું તો હજુએ ઠીક છે, કૈનાં દુઃખોની નહિ મણા ?
 વાણી વહે શંકર' વિમળ-સંતોષમાં સુખ છે પડયું ?
 રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે ! મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?

બેવફા ભરથારને.

—ગઝલ—

નથી ને પ્યારની પરવા !
સગાઈ કાં બતાવો છો ?
સગાઈ ને ગણો છો તો !
ઠગાઈ-કાં બતાવો છો ? નથી૦
સગાઈ લગ્નથી સાંધી !
સગાંએ ગાંઠ આ બાંધી ?
અરે ! એ ગાંઠને તોડી ?
બુદ્ધાઈ કાં બતાવો છો ? નથી૦
પ્રભુ છો પ્રાણુથી પ્યારા !
સદા શિરછત્ર છો મહારા !
બનીને બેવફા બહાલા !
ખુરાઈ-કાં બતાવો છો ? નથી૦
હૃદયમાં ને હતી ચોરી !
ફસાવી નાર કાં લોળી ?
સગાઈ સાંધતાં ખેલાં !
સફાઈ કાં બતાવો છો ? નથી૦
અમારું ચિત્ત હરવાને !
અમોને હાથ કરવાને !

(૧૬૩)

અમારી સાથ વરવાને !
ભલાઈ-કાં બતાવો છો ? નથી૦
અમોને છે અતિ આશા !
તમારો પ્રેમ મેળવવા !
જુની આંખે નવી પ્યારા !
નવાઈ-કાં બતાવો છો ? નથી૦
તમારા પ્રેમને સાફ !
કફં કુરખાન ! તન મ્હાફં !
છતાં હે ! નાથ ! મ્હારા !
ખેવફાઈ કાં બતાવો છો ? નથી૦
પડું તમ ચર્ણુમાં પ્યારા !
દયા હા ! કયાં-બતાવો છો !
તમારે આશ્રયે આવી !
અરેરે ! કાં સતાવો છો ? નથી૦

પરીક્ષા વિના નકામું !

—સોરઠા—

મોતીનું શું મુલ્ય વાનર જ્યાં ટોળે વળ્યાં !
ત્હેને તો ફળ તુલ્ય ! ફેડીને ફેંકી દીધે !

ગમાર જનને જાણુ, ગુણવંતી ગોરી મળે !
કરી ન શકે પિછાણુ, લવ ખગડે લામા તણા !

હોય પુરૂષ વિદ્વાન, નાર મળે જો શંખણી !
આપીને અપમાન, લાજ ઘટાડે લોકમાં !

ખડેરા આગળ ગાન, મધુર સ્વરે જન કો' કરે !
ચહુડે ન હોને તાન, વૃથા દુઃખાવે કંઠને !

દુનિયાનો દેખાવ, અંધાને શું કામનો ?
પડે નકામી સાવ, ' અંધા આગળ આરસી ' !

ઉત્તમ હીરો એક, જડે કદી કુંભારને !
કચ ગણીને છેક, ખાંધે ગર્ધવના ગળે !

ગાંડાને જો જ્ઞાન, ગુણવંતો દેવા જશે !
શું પામે સન્માન ? માન ભંગ તે થાય છે !

મધુર કાવ્ય રસદાર, રસિક વિના શું કામનું ?
ગુણ સમજે ન ગમાર, લવાઈમાં મનડું લમે !

પતિવ્રત કેરો પંથ, પાતર શું જાણી શકે ?
અતિ અખળાનો કંથ, પ્રેમ કદી ન પિછાણશે !

એમ પરીક્ષા વીણુ, મોઘું પણ શું કામનું ?
કેં અછલના હીણુ, લાલ ગુમાવે લક્ષનો !

પેટ વિષે !

રાગ—સારંગ (હરિભજન વિના દુઃખ દરિયા-
સંસારનો પાર ન આવે.) એ રાહ.

ઓ ! પાપી પેટ ! તારી ખાતર કષ્ટ કેટલાં વેઠીએ ?
ભટકી મરીએ, ભાવ થકી ભવતારકને નવ લેટીએ. ઓ !

નિજ દેશ તજી પરદેશ રહ્યા,
સુત નાર કુટુંબ વિયોગ થયા;
અતિ ટાઢ અને તડકાજ સહ્યા !..... ઓ પાપી !

પરની તાબેદારી કરીએ,
કહો “શેઠ” સલામ સદા ભરીએ;
વળી ધાક અથાગ ઉરે ધરીએ !..... ઓ પાપી !
ઉદ્યોગ નવિન કેં આદરીએ,
જૂઠ વચન ઉચરતાં ના ડરીએ;

નહિ કરવાનાં કમો કરીએ !..... ઓ પાપી !
પ્રશામત કેં ખોટી કરીએ,
અન્નદાતા કહોને કર ધરીએ;

દોન વચન અરેરે ! ! ઉચરીએ !..... ઓ પાપી !
કો’ પંડિત ને યોગી ખનતા,
કો’ વૈદ વકીલ ખની ફરતા;

કેં રખડી કાસીદાં કરતા !..... ઓ પાપી !

કેં મુછ મુઠાવી નૃત્ય કરે,
 નર થૈ નારીનો વેષ ધરે;
 ગાયન વાદનથી ઉઠર ભરે !..... ઓ પાપી !
 કેંના ત્હેં હાલ કર્યા ભુંડા !
 જન સર્વ બન્યા ત્હારા લુંડા !
 ત્હારા ખાડા છે અતિ ઊંડા !..... ઓ પાપી !

અંતરનો દાહ !

(નાથ કેસો ગજકો બંધ છોડાયો-એ રાહ.)

ગુરૂ ! દિલ દુઃખ કર્યાં જઈ કહીએ !
 બળી રાજ હૃદયમાં રહીએ ! ગુરૂ !
 માથું કે તાવ ચઢ્યો હોય ત્યારે, વૈદની પાસે વિચરીએ;
 ચિંતાની આગ બળે અંતરમાં, ઔષધ ત્યાં શું લઈએ ! ગુ.
 ભૂખ કદી લાગે અતિ ભારી, ચીજ લઈ કંઈ ખઈએ;
 અંતરનું દુઃખ છે ગુરૂ એવું, અંતરમાં બળી રહીએ ! ગુ.
 તેમ તૃષ્ણા લાગે ને ગુરૂ ! પાણી થકી તે છોપીએ;
 દુઃખ-કર ચિંતા વળગી પુંઠે, તેને કહો શું પઈએ ! ગુ.
 એમ મળે ઔષધ સૌ દુઃખનું, પણ ચિંતા પરહીએ;
 એવો ઉપાય કહો શંકરને, તો સેવક થઈ રહીએ ! ગુ.

નિદ્રાને વિનંતી !

—ગઝલ—

અયે ! નિદ્રા ! અરે ! નિદ્રા ! હઠીલી કેમ ના આવે ?
 કડું છું ખંદગી દેવી ! દયા ! ના કેમ દરસાવે ?
 પ્રહર બે રાત્રીના બિત્યા ટકોરા બારના વાગ્યા !
 સકળ સૃષ્ટિ વિસામો લે ! અમારા લોગ છે લાગ્યા !
 સ્મરણ તહાડું કડું સ્નેહે રસીલી ! તું રિસાઈ છે !
 બિનબણી હું કડું બહાલી ! છતાં તું ક્યાં મનાઈ છે ?
 નથી દરકાર જે કરતું, કરે તેના પરે દાવો !
 અંરેરે ! ઉઘ ! તું ઉઘી, કરે ઇન્સાફ શું આવો ?
 બિચારા જેલના સંત્રી અગર દરવાન દરવાજે !
 ફરજ તહેની બુલાવે તું વગર તેડી તહાં ગાજે !
 અગર કેં કામ કરતાને અરેરે ! આવતાં ઝલાં !
 બિચારા હોય બેઠેલા છતાં તે જોખતા તોલાં !
 નથી મચ્છર અગર માકણ પવન હા ! મંદ આવે છે !
 પલંગે હું પડ્યો ત્રફડું ! છતાં ક્યાં નીંદ આવે છે ?
 કયો અપરાધ શું તહારો ? અરે ! તું કેમ કોપી છે ?
 દયા દિલમાં નથી તહારા, ખરે ! તહેં લાજ લોપી છે !
 હવે તો ટેક છોડી દે ! બિનંતી આ સુણી મહારી !
 અમીની એક દ્રષ્ટિથી, મહને લે પાંખમાં તહારી !
 સકળ કબ્જે બુલવનારી ! ફિકરને દૂર કરનારી !
 મધુરાં સ્વપ્ન દેનારી ! દયા કર ! ઓ મનોહારી !

(૧૬૮)

ગરજ વિષે !

—ગરજ—

ગરજ તો ચીજ છે એવી,
નરમ સૌને બનાવે છે !
સલે હો શાહ કે, સેવક,
ગરજ સૌને નચાવે છે !
કદી કો' હોય ગાંડો તો,
ગરજ ડાહ્યો ઠરાવે છે !
ગરજથી ગાયને ચારો,
સકળ લોકો ચરાવે છે !
ગરજ નદી મદારીને,
રમત દોરે ચહાવે છે !
ગરજથી નાટકી લોકો,
અરે ! મૂછો મુઠાવે છે !
ગરજથી બેલ, ખર, ઘોડા,
અતિ બોલે બેપાડે છે !
ગવૈયા ગાય છે ગરજે,
વળી વાળાં વગાડે છે !
ગરજ તો બિંચની ગરદન,
નીચા પાસે નમાવે છે !
વદે શંકર ગરજ કૈને,
અહા ! પાણી બરાવે છે !

સુખી ગૃહસ્થાશ્રમ !

શિખરણી છંદ.

સદા આનંદે જો, સદન સધળું પ્રેમમય છે,
પિતૃ ભક્તિવાળા, સકળ ગુણુશાળી તનય છે;
હશે સ્નેહી સ્વામા, મનહર મુખે મિષ્ટ વદતી,
અતિ રિદ્ધિ સિદ્ધિ, દિન પ્રતિદિને હોય ચડતી.

મળે પ્રેમી મિત્રો, નવ હૃદયમાં સ્વાર્થ ધરતા,
પડે કષ્ટો ત્યારે, તન મન ધને સ્હાય કરતા;
નથી અંગે વ્યાધિ, અગર ન ઉપાધિ દિલ વિષે,
ભલા આજ્ઞાધારી, અચળ મનના ચાકર હશે.

અપંગો ને સાધુ, સતત બસ પોષાય ધરમાં,
રહે ભક્તિ ભાવે, હૃદય રમતું રોજ હરમાં;
બળી પ્રેમી પોતે, વિમળ મન વિદ્વાન જન છે,
અહા ! જે તે પામે, પરમ પુણ્યશાળી સુજન છે.

*

*

*

*

અહાહા ! એથી કેં, અધિક સુખવાળા સુર નથી !
મળે જો એવું તો, સ્વરગ સુખ એથી દૂર નથી !
હશે જેણે પૂર્વે, જપ તપ કરી દેવ રિઝવ્યા !
અહા ! તે પુણ્યાત્મા, સકળ સુખધારી જન થયા !

દિવ દુર્દશા !

શિખરિણી-છંદ.

ગયા ક્યાં એ વિપ્રો ? જપ તપ અને હોમ કરતા,
 ગયા ક્યાં એ વિપ્રો ? હરનિશ હરિ ધ્યાન ધરતા;
 હશે ક્યાં એ વિપ્રો ? સતત મુખથી વેદ વદતા,
 અરે ! એ વિપ્રોના, તનય ધન લોભે ભટકતા !
 દિનેની આશીષે, તન, ધન, ધરા, સુખ મળતું,
 દિનેની આશીષે, સકળ ભય ને પાપ ટળતું,
 દિનેના શ્રાપોથી, રવિ શશિ અને દેવ ડરતા,
 અરે ! તેના પુત્રો, વિનય તજી જે તે ઉચરતા !
 મહારાજા આવી, મુનિવર કહી પાય પડતા,
 મુનિ જો માગે તો, તન ધન ધરા રાજ્ય ધરતા;
 સુતો તેના હાથે ! નૃપતિ દરબારે રાજતા,
 કરીને કાસીદાં, અધમ થઈને પેટ ભરતા !
 ગુમાવી ગાયત્રી, જપ તપ ભૂલીને ઝઘડતા,
 પ્રભુતાને ત્યાગી, ધરધર અરેરે ! ! રખડતા !
 કરે છે સેવા કેં, ઉદર ભરવા કુદ્ર જનની,
 કરી કાળાં ઘોળાં, અચળ ધરતા આશ ધનની !
 ઘણા પંથો કાઢી, અસલ રીતભાતો વિસરતા,
 પ્રભુના પૈસાથી, ઠગ ગુરૂ બની મોજ કરતા;

મુકી નીતિ નેવે, અવર મતનું ખંડન કરે,
 અવિશ્વાસી થાયે, જગત પણ પોતે નવ હરે !
 ઘણા માઝા મુકી, અણુઅણુ ખાયે નફ્ટ થૈ !
 કરી કુડાં કર્મો, અપયશ ઊંપાડે મૂંઝા કૈં,
 મલીદા મિષ્ટાન્ને, દ્વિજ ચિત્ત સદા ચંચળ રહે,
 પિતાજી ઓ બ્રહ્મા ! તનય તમ મુક્તિ નવ ચહે !
 ગયા વિશ્વામિત્ર ! મુનિવર ગયા ગૌતમ અરે !
 ગયા ભારદ્વાજ ! ભરત, શુક ને વ્યાસ મુનિ રે !
 વશિષ્ઠ, વાલ્મીકિ ! જમદ મુની ને કશ્યપ ઋષિ !
 તપસ્વી અત્રી કયાં ? ચ્યવન, ભૃગુ ને નારદ ઋષિ !
 ગયા પુણ્યાત્માઓ, સકળ જગને પાવન કરી !
 રહ્યા તેના પુત્રો, નિજ ફરજનું જ્ઞાન ન જરી !
 તરે એ કે, તારે ? અધવચ્ચ ડૂબાડે જગતને !
 કળીની લીલાથી, ભયભિત સદા શંકર બને

—દોહરો—

બ્રહ્મ તત્ત્વ ભાગી ગયું, પુણ્ય ગયું પાતાળ;
 વિદ્યા સૌ વણસી ગઈ, દ્વિજ તણી નિરધાર.
 બ્રાહ્મણના બાંમણ થયા ! દ્વિજવરના બીજવર !
 સ્થાન ભ્રષ્ટ વિપ્રો થયા, કર ! કરૂણા નટવર.

“ખિચારા બચ્ચાની મનહરણ માતા
નવ મરો.”

શિખરિણી છંદ.

ઘણું કઠો, વેઠી ઉદર મહિ રાખે ગરભને,
વળી બાયા કેડે, મધુર પય દે પોષક બને;
તણ ખાટું તીખું, નિરસ જમવા ટેક અઘરો,
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !”

સુવાડે સૂકામાં, શયન પલળેલે સ્થળ કરે,
દુઃખી દેખી બાળ ભૂખ તરસ નિદ્રા પરહરે;
અરે ! એ માતાનું, જગણવનણ રક્ષણ કરો !
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !”

નથી માતા તુલ્યે, સકળ જગમાં કો' સુખકર,
ભલે આપે પિતા, અધીક સુખ હેતે વયભર;
તથાપિ માતાની સુખકરણ છાયા નવ ફરો !
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !”

ઘણું રાખે હેત, સુત ભગિની દારા જગ બધું,
વળી બ્રાતા મિત્રો, પણ જનુનિની પાછળ બધું;
પ્રભુ ! માતા રૂપી, અચળ ધન કો'નું નવ હરો !
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !”

મરે માતા જેની, પરમ સુખ તેનું ઝટ ટળે !
મરે માતા તેનું ત્રિભુવન વિષે કોઈ ન મળે !
મળે ના મા તુલ્યે, દશ દિશ ભલે શંકર ફરો !
“ખિચારા બચ્ચાની મનહરણ માતા નવ મરો !”

“ ચમત્કારે નમસ્કાર ! ”

—ગઝલ—

અરે ! કળિયુગની દુનિયાં, સમજતી લેશ ના સાર;
 અબોધે ખાય અરબડીયાં, ચમત્કારે નમસ્કાર !
 હજારો દેવનાં દેરાં, સકળ પ્રેમે ન પુનયે;
 પુનરી હોય પાખંડી, ચમત્કારે નમસ્કાર !
 પુનરી મંત્ર જ્યાં બોલે, પ્રતિમા દેવની ડાલે;
 દોઢેલાં દ્વાર બોલે તો, ચમત્કારે નમસ્કાર !
 ધ્વજઓ આવતી અદ્ધર, ગણુતા દેવ તે સદ્ધર;
 તપાસી કોણુ જ્ઞેનાર ? ચમત્કારે નમસ્કાર !
 ભરાશે મંડળી મેળા, હજારો માનતા થાશે;
 પુનરી પુત્ર પણ આપે, ચમત્કારે નમસ્કાર !
 સદાચરણી ભલો સાધુ, નહિં સન્માન કેં પામે;
 “ છુમંતર ” ભૂત કાઢે તો, ચમત્કારે નમસ્કાર !
 સુપાત્રે દાન ના કરશે, અપંગો અન્ન વિણુ મરશે;
 કુછંદીના થશે શિષ્યો, ચમત્કારે નમસ્કાર !
 બનીને નમ્ર પૂછે તો, નહિં કોં રાહ બતલાવે;
 દબાવી દમ બતાવે તો, ચમત્કારે નમસ્કાર !
 ધરો પોષાક સાદો તો, મીઠીંગે માન ના પામો;
 વિદેશી વસ્ત્ર વળગાડે, ચમત્કારે નમસ્કાર !

(૧૭૪)

બિનયથી વંતરી વામા, કહ્યું ના કંથનું કરશે;
પડે સોટી સપાટો તો, ચમત્કારે નમસ્કાર !
ચમત્કારે સકળ ચૂકી, અહા ! વશ થાય નરનારી;
વિવેકે ના વિચારે કૈં, ચમત્કારે નમસ્કાર !

ભુંગળ વિનાની ભવાઈ !

હરિગીત છંદ.

હે ! આર્ય ખંધુઓ ! તમે, જોયા તમાસા છે ઘણા,
નાટક સિનેમા સર્કસો, રાખી હશે ના કૈં માણા;
લાળી ભવાઈ પણ હશે, નવું કૈં નિરખવા-આવજો !
ભુંગળ વિનાની આ ભવાઈ ! ભાઈ ! જોવા આવજો !

x x x x

ગૌરી પુજનનું પર્વ છે, ખાળા જુઓ ટોળે મળી,
ભુડું પરસ્પર ભાખતી, નખરાં કરે નિર્લજ્જ વળી;
કૈં ફૂટતી રોતી અરે ! તે સાથ રોવા-આવજો !
ભુંગળ વિનાની આ ભવાઈ ! ભાઈ ! જોવા-આવજો !

x x x x

આવો ! નવી વહુજી તણી, અત્રે અઘરણી આજ છે,
બાળં વગાડી લોકને, ભેગા કરે ક્યાં લાજ છે ?

વહુને બનાવે “ વાઘ ” ભુડાં ગીત ગાવા-આવજો !
ભુંગળ વિનાની આ લવાઈ ! લાઈ ! જોવા-આવજો !

x x x x

આ લગ્ન મંડપમાં જુઓ ! વિધી યુક્ત મંત્ર લણાય છે;
વર વહુ વચે ખટ વર્ષનાં, શું લગ્ન ચોચ ગણાય છે ?
વર તો ભંધે ! કન્યા રડે ! એ અશ્રુ દહોવા-આવજો !
ભુંગળ વિનાની આ લવાઈ ! લાઈ ! જોવા-આવજો !

x x x x

આ જાય વરઘોડો જુઓ ! ખુદ્દા બખુચકજી તણો,
ઘર વર્ષ પંચોતેરના, પણ મોહ અંતરમાં ઘણો;
કન્યા વર્યા દશ વર્ષની, કુલ પાન લેવા-આવજો !
ભુંગળ વિનાની આ લવાઈ ! લાઈ ! જોવા આવજો !

x x x x

આ ખારમાની ન્યાત છે ! પુત્રે પિતાનું ઋણ ભર્યું,
ઘરખાર સૌ ગીરો મુકી, પકવાનનું ભોજન કર્યું;
પદ્મ ગયું પત્નિ રડે ! પકવાન જમવા-આવજો !
ભુંગળ વિનાની આ લવાઈ ! લાઈ ! જોવા-આવજો !

x x x x

આ દીકરીના દોકડા, લેનાર દેવીદાસ છે,
કન્યા કુવામાં નાંખવાનો, નીચ ધંધો ખાસ છે;
કન્યા દલાલી પણ કરે, તેને ખટાવા-આવજો !
ભુંગળ વિનાની આ લવાઈ ! લાઈ ! જોવા-આવજો !

x   x   x   x

આવો ! હવે આ પોળમાં, કુળવાન સૌ કહેવાય છે,
 ખેરામણીથી પરણતા, વસુ કાજ વર વેચાય છે;
 બે ચાર બૈરી લાવતા, ઇન્સાફ કરવા-આવજો !
 ભુંગળ વિનાની આ લવાઈ ! ભાઈ ! જોવા આવજો !

x   x   x   x

ભાઈ ! લવાઈ ! ભાગતાં આજે અસૂરૂં થઈ ગયું !
 મળજો ફરી કો'દી હજી, જોવું ઘણું ખાકી રહ્યું !
 જો ઝાંખ આંખે હોય તો, ચરમા ખરીદી લાવજો !
 ભુંગળ વિનાની આ લવાઈ ! ભાઈ ! જોવા-આવજો !

કર્કશાનો કંથ !

—ગઝલ—

પુરાણાં પાપ જો જાગે, મળે છે કર્કશા નારી;
 અકારી જીંદગી લાગે, ખરેખર ! ખારથી ખારી ! પુરાણાં.
 ઉદય થાયે અરૂણનો કે, ઉગે ઉર કલેશ અખળાને;
 તપી પોતે તપાવે છે, જીગરમાં ઝખમ કરનારી ! પુરાણાં.
 કુશબ્દો સાસુને ભાષે, નણુંદથી રનેહ ના રાષે;
 નીતિને નીરમાં નાંખે, પતિને પણ પજવનારી ! પુરાણાં.

શ્વસુરને શાપ આપે છે, દિયરને દાખમાં રાખે;
 ગણે ના જેઠ જેઠાણી, જરા ના લાજ ધરનારી ! પુરાણાં.
 ગધેડી ગર્વથી ગર્જે, બિચારાં બાળને મારે;
 પડોસી સાથ લડવાને, બને વિકાળ વઢકારી ! પુરાણાં.
 નિશાએ નાથને કનડે, કરે ફરિયાદ સર્વેની;
 કરે શું ! કંથ કમલાગી ! ફરે તલવાર બે ધારી ! પુરાણાં.
 કરી આખો દિવસ ધંધો, ધણી આરામ ઇચ્છે ત્યાં;
 કલેજુ કોરતી કુબળ ! વચનનાં બાણુ રે ! મારી. ! પુરાણાં.
 શિખામણુ સ્વામિ જો દેશે, કહેશે જૈ કુવો પૂરું;
 અગર આપો અર્ફાણુ ખાઉં, કહી ભય આપતી ભારી ! પુરાણાં.
 સુવા દે શેજ ના સુખે, જગાડે જામિની આખી;
 પ્રભાતે કંથ પરવારી, જશે કે, નીંદ લેનારી ! પુરાણાં.
 સુખી છે કે, દુઃખી સ્વામિ, નથી દરકાર દારાને;
 અરે ! એ વંતરી વળગી, પતિનું રક્ત પીનારી ! પુરાણાં.
 ભલો ભરથાર શિર ફૂટે ! “ ડરે છે ભૂત ભુંડથી; ”
 પડી તે ટેવ ના જાયે, કરીને લગ્ન ઝખમારી ! પુરાણાં.
 પ્રભુ જો પત્નિ આપો તો, સગુણી સોંપજો શ્યામા;
 નહિં તો નાથ ! ઇચ્છુ છું, કુંવારી જીંદગી સારી ! પુરાણાં.

મુંબઈની ઈમીટેશન શેઠાણી !

—ગાઝલ—

તમે મુંબઈ વિષે આબ્યા, નિહાળી સર્વ હરખાયા !
 છતાં સાહેબ ! ઓ મ્હારા ! જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 અહા ! મુંબઈની અલખેલી ! છકેલી કંઈક સુધરેલી;
 લટકતી લાજને મેલી, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 કરે છે કંથ ઉધરાણી, લખે નામું નયન તાણી;
 છતાં કહેવાય “ શેઠાણી ” જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 પતિ પરદેશમાં આવે, પ્રિયાને પાસ તેડાવે;
 પછી વહુ પાંખ ફરડાવે, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 સ્વદેશે કામ સૌ કરતી, ખુશીથી ખાંડતી દળતી;
 હવે “ રામા ” વિના રડતી, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 ઘરે સસરો અને સાસુ, ખરચ વિણ ખેરવે આંસુ;
 જમે વહુ મિષ્ટ કરમાસુ, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 કુવેથી ખેંચતી પાણી, નણુંદની સાચવે ભાણી;
 હવે થઈ રાયની રાણી, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 ઘણી મુંબઈ તણી નારી, બતાવે ઠાઠ બસ ભારી;
 ભલે વર થાય ભીખારી, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 અને મુંબઈની શેઠાણી કરે પૈસા તણું પાણી;
 રળે વર ટાંટીઆ તાણી, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 પતિ સીત્તેર લાવે છે, સકળ પત્નિ ઉડાવે છે;
 છતાં દેવું કરાવે છે, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !

વસાવે નવનવી સાડી, કુલેલી ફેનસી ચોળી;
 ખરીદે ખૂટની જોડી, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 સુવાસિક તેલ ને અત્તર, રૂમાલો રાખતી સત્તર;
 ગણે છે કોણ ત્યાં ગણતર ? જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 કબાટો કે તીજેરી ના, છતાં દશબાર ચાવીના;
 રૂપાના રાખતી ઝૂકા, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 જશે નાટક તમાસામાં, અગર સરકસ સિનેમામાં;
 ગણે મહોટાઈ લપકામાં, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 સદા નરવી રહે નાડી, જતાં કેં જોઈશે ગાડી;
 જશે લટકો કરી લાડી, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !
 કરે ઘરકામ સૌ ઘાટી, પદમણી પાલવે જાતી;
 અહા ! હોંશે હવા ખાતી, જુઓ ! મુંબઈની શેઠાણી !

*

*

*

*

નથી નારી સકળ એવી, સતી કેં છે સૌતા જેવી;
 દયા સૌભાગ્યની દેવી, અસલ છે એજ શેઠાણી !
 નકલ કરનાર શેઠાણી ! સુણી ના કોપશો વાણી;
 હશે પરમાર્થિ ને શાણી, ખરી મુંબઈની શેઠાણી !
 અપંગો પર દયા આણી, દુઃખીના દર્દને જાણી;
 મદદ દેતાં ન અચકાણી અહાહા !! એજ શેઠાણી !
 સ્થિતિ સ્વામિ તણી જાણી, વિના “ઘાટી” ન ગલરાણી !
 શિયળવંતી ! વિનયવાળી ! ગુણી ગૃહરાજ્યની રાણી !

(૧૮૦)

એક અદેખા કવિનું કલ્પાંત !

—ગઝલ—

કવિતા ! ઓ પ્રિયા ! મહારી ! હવે તું દૂર હુંથી થા !
ગયું પિંગળ થયું ડીંગળ અરે ! પાતાળ પેસી જા !
કવિનો રાફડો ફાટ્યો ! કવિતા છોકરાં જોડે !
પરાણે પ્રાસ બેસાડે વળી ગણ તાલને તોડે !
ભણેલી કૈંક લામાઓ અવરનાં કાવ્ય તફડાવી !
છપાવે સઘ પેપરમાં નીચે નિજ નામ લટકાવી !
વધી માસિકની સંખ્યા નવું દરમાસ શું આપે ?
કરીને એકઠો કચરો ! પછી તે છુટથી છાપે !
વળી કૈં ડીઝીઓવાળા ! બનાવી શબ્દનું ખોખું !
મળે ના પ્રાસ-ગણ તોપણ કહેશે કામ આ ચોખું !
નવી ઢબની કવિતા એ કરે છે પાસ સાક્ષર જે !
ખરૂ ખોટું તપાસે શું ? પઢ્યા ના હોય પોતે તે !
ચઢીને તેલની ઘાણી “ ગજો ” ઘાંચી ગઝલ જોડે !
ગઝલમાં બેલને હાંકે નકામું શિર એ ફેાડે !
મુકીને કામ ચણવાનું કબાલી ગોઠવે કર્ડોઓ !
પડે ના કામ કાગળનું કલમ યા ના મળે ખર્ડોઓ !
રચે છે છંદ બસ ! સોની લુહારો લાવણી કરતા !
રસોધ્યા રાસડા જોડે ભવૈયા તે કવિ ઠરતા !

કવિ શ્રી ક્યાં હશે દલપત ? ગુરુ નર્મદ પધારોને !
 બગડતી કાવ્યની શૈલી તમે સત્વર સુધારોને !
 અમારો ભાવ ના પૂછે નવિન તે તૂર્ત પોષાયે !
 જીવનમાં આગ વરસે છે ! સહન ના આ સિતમ થાયે !

x x x x x
 સુણો શ્રીયુત્ કવિ પ્યારા ! કરો છો કાં અદેખાઈ ?
 સકળ દરિયાતાલું પાણી ગણો ના આપનું ભાઈ !
 મહાશય ! કાવ્ય રચવાનો ઈન્તરો શું તમે લીધો ?
 તમોને શારદાએ કે રજીસ્ટર માર્ક ના લીધો !
 વધી છે વિશ્વમાં વિદ્યા સમય પ્રગતિ તણો જાણો !
 જમાનો એ ગયો જૂનો ! નકામો રોષ કાં આણો ?
 જગતને જે રૂચિકર છે સરસ બસ ! તે ગણાયે છે !
 હશે તે કાચ યા હીરો ! ઝવેરીને જણાયે છે !

પુશામત !

—ગઝલ—

પુશામત ખલકમાં મીઠી ! ખરેખર ! ખાંડ સમ લાગે;
 અમીરો ને ફકીરો સૌ પુશામત ખંતથી માગે !
 અજબ જાદૂ ભર્યું એમાં સખળ સત્તા ચલાવે છે;
 ભલે રાણી અગર દાસી સકળને તે નમાવે છે !
 હરામી નોકરો હરદમ પુશામત શેઠની કરતા;
 કહે હાજી ! કરે રાજી ! સલામો દરકદમ ભરતા !

ખપોરે શેઠજી બકતા હોંસે રાત્રી મુનિમ મહારા;
 “ ખરોખર બાપજી બોલ્યા જણાયે આલમાં તારા ! ”
 અહા ! દરિયાતણું પાણી ગળ્યું છે સાવ મહેતાજી;
 મુનિમ માથું હલાવીને પગે લાગી કહે હાજી !
 નિરંતર ખંત રાખીને નિયમસર નોકરી ભરતા;
 ખુશામત વીણુ નોકરની કદર ના શેઠજી કરતા !
 ભલું માલિકનું કરતા ખુશામતથી સદા ડરતા;
 જીઓ ! ચાલૂ જમાનામાં બિચારા તેજ રડવડતા !
 દિવસ આખો દુકાને જે ચિવટથી ચાકરી કરશે;
 મળે ના પેટને પૂરતું હજૂરી હોજરૂ ભરશે !
 હજુરમાં શેઠની રહેતા ઉપાડી બોલ બસ લેતા;
 ગણીને શેઠને મૂર્ખો સદાયે હાજી ! હા ! કહેતા !
 બિચારા અન્ય નોકરની કરે છે શેઠને ચાડી;
 કપટથી કાન ભંભેરી મુકાવે કૈંકને કાઢી !
 અધિકારી અમલદારો ખુશામતખોરને ચાહે;
 ડબલ દેતાજી દરમાયો જતા અન્યાયને રાહે !
 ખરાને કોઈ ના ચાહે ખુશામત રંગભીની છે !
 નથી કંઈ કામની કિમ્મત ! કદર કયાં નોકરીની છે ?

x   x   x   x   x

ભલે સત્તા ખુશામતની મુરખ લોકે વધારી છે;
 અકારી આખરે લાગે સ્વભાવે સાવ ખારી છે !

ખુશામતખોર દુનિયામાં ખરે ! ઝેરી જનાવર છે;
 દગાથી ડંસ તે દે છે ગણો ! ઘાતક ખરાખર છે !
 વ્યસન ખૂરાં ગણાયે જે અશ્વિણ ગાંજે શરાબી છે;
 સકળ કરતાં અધિક જાણો ખુશામતથી ખરાબી છે !
 કથે શંકર સુણો ચારો ! નથી હું ગર્જતો ગર્વે;
 ખુશામતને સદા ત્યાગી થજે સત્યાગ્રહી સર્વે !

“ યુવાની શું ગઈ ચાલી ? ”

—ગાંધી—

હતી તું નાર નખરાલી ! હતી મદમસ્ત મતવાલી !
 હવે છે હુશ્ન વણ ખાલી “ યુવાની શું ગઈ ચાલી ? ”
 અરે ! ના ચશ્મ છે કાળી ! ગઈ ક્યાં ગાલની લાલી ?
 બુઢાપાની પીંધી ખાલી “ યુવાની શું ગઈ ચાલી ? ”
 હતી હા ! તું મનોહારી ! લટકતી ચાલ ક્યાં ત્હારી ?
 અરે ! કર જ્યેષ્ઠીકા ઝાલી “ યુવાની શું ગઈ ચાલી ? ”
 બદનનો જોસ ક્યાં ત્હારો ? હૃદયનો રોષ ક્યાં ત્હારો ?
 તુમાખી તોર ક્યાં ત્હારો ? “ યુવાની શું ગઈ ચાલી ? ”
 સફેદી શિર પરે બાળી ગઈ ક્યાં જુદ્દી એ કાળી ?
 ગરૂરી કેમ ત્હેં ગાળી ? “ યુવાની શું ગઈ ચાલી ? ”
 પડ્યા છે ગાલમાં ખાડા ! કળી સમ દંત ક્યાં ત્હારા ?
 ગયા ક્યાં ચેન ને ચાળા ? “ યુવાની શું ગઈ ચાલી ? ”

પ્રપુલિત પુષ્પ બે ઉરનાં કહે તે કેમ કરમાયાં ?
 જરાને જોઈ શરમાયાં “યુવાની શું ગઈ ચાલી ?”
 બદનમાં ખૂન ના ખીંટું ! સુકાયો રક્તનો સીંધું !
 ગુમાવ્યું ક્યાં કહે સંધું ? “યુવાની શું ગઈ ચાલી ?”
 થયું છે ગાત્ર સૌ ગંદું ! ઘટી ગરમી પડ્યું ઠંડું !
 બળી વ્યવહારમાં મંદું “યુવાની શું ગઈ ચાલી ?”
 “યુવાની’ ક્યાં ગુમાવી છે ? વિષય જવાળા સમાવી છે !
 જુદી બાજુ જમાવી છે ! “યુવાની શું ગઈ ચાલી ?”
 “યુવાની ” એ ગઈ ત્હારી ! હવે તો મ્હોતની વારી !
 પ્રભુની ભક્તિ કર પ્યારી ! “યુવાની શું ગઈ ચાલી ?”

—●—

“ એ નિશ્ચય નર્કે જશે ! ”

—સોરઠ—

આપ થઈને આપ, વિક્રય કન્યાનો કરે;
 આપ નહિં પણ સાપ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x

x

x

x

પોતે મારે માંજ, માત પિતા ભૂખે મરે;
 જન્મ્યા પેટે બોજ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x

x

x

x

કરે અન્યથી ખ્યાર, પતિવ્રત જો પાળે નહિં;
બહાલો છે બ્યભિચાર, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x

ઘેર સલૂણી નાર, રાંડોમાં રખડ્યા કરે;
ધીઃક ધયોં અવતાર, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x

પતિ પત્નિનો પ્રેમ, બહેમ ઘલાવી તોડતા;
હૃદય વિષે ના રે’મ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x

જીઠાણાનું જોર, સત્ય નહિં સ્વપ્ના વિષે;
છે ઇશ્વરના ચોર, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x

આપીને વિશ્વાસ, નાશ કરે છે આશનો;
લે કૈંના નિશ્વાસ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x

પરધન પરનો માલ, ચોર ખનીને ચોરતા;
નહિં થવાના ન્યાલ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x

ખાય શેઠનો માલ, હલાલ ના હોતે કરે;
હરામ ચાલે ચાલ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x

ઉપકારે અપકાર, અવસર આવે આપતા;
કરે ભૂમિને ભાર, “ એ નિશ્ચય નર્કે જશે ! ”

x x x x

રાજા થઈને આપ, રૈયતને રંજાડતા;
પડે પ્રજાના શ્રાપ ! “ એ નિશ્ચય નર્કે જશે ! ”

x x x x

ગુરૂ અગર થઈ દેવ, દુર્ગુણમાં ડૂબી મરે;
વૃથા કરાવે સેવ, “ એ નિશ્ચય નર્કે જશે. ”

x x x x

ગરીબ કેરી હાથ ! આંતરડી કકળાવશે;
જડામૂળથી જાય, “ એ નિશ્ચય નર્કે જશે ! ”

x x x x

પરનીંદા કરનાર, ચાડી ચુગલી જે કરે;
ના કો' દી-તરનાર, “ એ નિશ્ચય નર્કે જશે ! ”

x x x x

કરે ખરાખર ભાવ, ઓછું આપે તોલમાં;
કો' કરશે અટકાવ; “ એ નિશ્ચય નર્કે જશે ! ”

x x x x

ભરે ખરોખર હાથ, તસુ ઘટાડે ફાડતાં;
જીએ જગતનો નાથ, “ એ નિશ્ચય નર્કે જશે ! ”

x x x x

યોગ અને સન્યાસ, જગ ધૂતી ખાવા ધરે;
મન માયાની પાસ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x
ખોટી પૂરે શાખ, લાંચ લઈ રાજી થતા;
અંતે રહેશે રાખ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x
અધિકારનું જોર, જુદમ કરી અજમાવતા;
બને ન્યાયના ચોર, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે !”

x x x x
એન હજારો લાખ, પાપ વસાવી પરવરે;
છે ઇશ્વરની શાખ, “એ નિશ્ચય નર્કે જશે. !”

સદુચી સરસ કોણ ? !

મનહર

સખી-૧-સુણજે સખી મહેં આજ, લાલનું કંઈું છે કાજ,
ઠીકરાં વસાવા માટે, માટલાં ભગાવ્યાં છે !
રંગે જરા કાળી છું તે, ઘોળું વસ્ત્ર શોભે નહિ,
સફેદ સુવસ્ત્ર સર્વે, ગળીમાં રંગાવ્યાં છે !
મોતીનાં તોરણ ખારસાખે સારાં લાગ્યાં નહિં,
તેને તોડી તુરીઆનાં તોરણ ટંગાવ્યાં છે !
બપોરના ખાર વાગે, ભૂખ લારે લાગી તેથી,
આટા સાટે ગામમાંથી, ગાજર મંગાવ્યાં છે !

સખી-૨-આવાં જુજ કામ કરી, રખે ! તું ફૂલાતી અલી !
 ત્હારાથી અધીક મહેં તો, અછલ દોડાવી છે !
 ફૂલનો સુવાસ ફૂલ, ખીલે ઊડી જાય માટે,
 કુસુમની કાચી કાચી, કળીઓ તોડાવી છે !
 ઊન્હાળામાં શાક લાજી, મોંઘી મળે માટે કરી,
 સામટી છ માસની મહેં લાજી તો ભરાવી છે !
 દેવું છે ધણીના માથે, છતાં પણ હઠ કરી,
 ખેતર વેચાવી કડાં કાંખીઓ કરાવી છે !

સખી-૩-જાણી ત્હારી ચતુરાઈ, બોલતી થા બંધ બાઈ !
 ત્હારાથી અધીક કેંક પદવી વધારી છે !
 ખીરમાં નાંખે છે ખાંડ, ગાંડા ને ગમાર લોક,
 મીઠું નાંખી મહેં તો, જીની પદ્ધતી સુધારી છે !
 ધણી પરે ધાક રાખું, રાંધતાં રસોઈ ચાખું,
 એવી એવી રીત મ્હારા પુણ્યથી પધારી છે !
 વિસારી પ્રભુ ને પતિ, સેવું છું ભુવા ને જતી,
 વર વશ કરવાની, ધારણા મહેં ધારી છે !

સખી-૪-પોઠણ કડું છું પહેલી, સવારે ઊઠું છું છેલ્લી,
 દોઢ પ્હોર દા'ડા ચઢે, દાતણ સંભાળું છું !
 ન્હાવાનો નિયમ નથી, ખાઈ છું ખરી ખંતથી,
 પર નિંદા કરવામાં, વખત હું ગાળું છું !
 સાસુને સંતાપુ ધણું, જેની તેની સાથે વડું,
 સાચાનું જૂઠું ઠરાવી, સ્વામી ચિત્ત બાળું છું !

(૧૮૯)

શંકર કહે છે એક એક ને ઊથાપે એવી,
ભુંડી કૈંક લામિનીઓ, ભૂતળમાં લાળું છું !

સોરઠો.

જે ઘર ભુંડી નાર, દુઃખ દાવાદળ તેહને !
ભલે તને સંસાર, ખાવા થઈ વનમાં વસો !

હું આળસું કે તું ? !

મનહર છંદ.

ખોરડીના ઝાડ નીચે, આળસુનો સરદાર,
લાંબો થઈ સુતો હતો, કરને પ્રસારીને !
એટલામાં છાતી પરે, ખોરડીથી ખોર પડ્યું,
મુખમાં મૂકાય નહિ, જુએ ધારી ધારીને !
ઊંટે ચઢી એક જણ, જતો હતો તેને કહ્યું,
“ખોર મૂખે મૂક મહારા, નીચે તું પધારીને !”
પેલો બોલ્યો ઝટ જવું, ત્યારે સુતા જને કહ્યું,
“ઊંટવાળા આળસુ તું !” બોલ્યો ખૂમ મારીને !
ઊંટવાળો બોલ્યો પછી, આળસુ હું કે તું અલ્યા ?
હાથે ખોર ઝાલી મૂખે મૂકતાં શું થાય છે ?
ઊંટેથી ઊતરી નીચે, ખોર ખવરાવું તને,
કામ મહારૂં ચૂકું તહારા, હાથે શું દુઃખાય છે ?

અંગે કંઈ રોગ નથી, માતેલો તું મહારા થકી,
આજસું કહેતાં મને, બોલતાં લજાય છે ?
શંકર કહે છે બોરવાળા જેવા બેવકૂફ,
છુપાવી પોતાનો દોષ, શિખ દેવા જાય છે !

સોરઠો.

દે બીજને શિખ, દોષ જુવે ના આપનો !
તે જીવતરને ધીક, શિખ દોંએ ઝખ મારવા !

બેમાં જૂઠો કોણ ?

મનહર છંદ.

બે માણસો બેઠા હતા, વાતને તડાકે ચઢ્યા,
એક કહે કૌતુક મહેં, નજરે નિહાળ્યું છે !
બાવાજીની બકરીએ, બાર બચ્ચાં સાથે જાણ્યાં,
બાવાજીનું બધું દુઃખ, બકરીએ ટાળ્યું છે !
સાત અશ્વ, ત્રણ ખર, ઊંટ એક, હાથી એક,
એટલું અવતરતાં, આપોઆપ લાળ્યું છે !
ખરને સુથારે લીધા, રૂપિયા હજાર લીધા,
ઊંટ ઘોડા, હાથી, સહુ, કુંભારે સંભાળ્યું છે !

“ વાંકાબોલા વાત એવી, કેમ માનવામાં આવે ?
 સામટાં શું ખાર ખચ્ચાં, ખકરીને થાય છે ?
 હાથી, ઘોડા, ઊંટ, ખર, ખકરીને કેમ આવે ?
 ખરને ખરીદીને શું, સુથાર કમાય છે ?
 હાથી, ઘોડા, ખરીદીને, કુંભાર ક્યાં છે જવાનો ?
 જૂઠું ત્હાડું સુણુ હવે, મહારી વાત થાય છે !
 સોયના નાકમાં થઈ, સાત હાથી સાથે ગયા !
 નજરે જોયેલું આનું નામ કહેવાય છે ! ”

દલાલી વિષે !

મનહર છંદ.

દલાલીનો રોગ આખી દુનિયાને લાગ્યો ભાઈ !
 જેની તેની ખસ હવે, દલાલીજ થાય છે !
 ધાતુની દલાલી થાય, અન્નની દલાલી થાય,
 ગોળ, ખાંડ, તેલ, ઘીની, દલાલી ગણાય છે !
 ઝવેરાતની દલાલી, કાપડ, રૂની દલાલી,
 હાડકાં, ને ચામડાંમાં, દલાલી પોષાય છે !
 શંકર કહે છે જેમાં તેમાં દલાલોનો લાગો,
 કળી કાળ આવ્યો એવું, આ થકી જણાય છે !
 લોન, શર, હુંડીઓ ને, વીમાની દલાલી થાય,
 આડ, પાન, લાકડાંની, દલાલી લેખાય છે !

ફળ, ફૂલ, પશુ, પક્ષી, કોલસા, પથ્થર, ઇંટો,
 દરેક જાણુસ પર, દલાલી લેવાય છે !
 ભલે તેનું કંઈ નહિ, પણ આ તો હદ થઈ,
 આજ કાલ કન્યાઓની, દલાલી ખવાય છે !
 શંકર કહે છે ભુંડી, દલાલીએ દાટ વાળ્યો,
 યોગ્ય કે અયોગ્ય ભાઈ ! ક્યાં હવે જોવાય છે !

મુંબઈની ચોપાટીની દહેર !

છપો.

ચોપાટીની દહેર, શહેર મુંબઈની ખ્યારી !
 ચોપાટીની દહેર, મહેર સાગરની સારી !
 ચોપાટીની દહેર, રોગને શોક સમાવે !
 ચોપાટીની દહેર, હૃદયને શાન્ત બનાવે !
 પચરંગી મુંબઈની પ્રજા, તે સ્થળ લેગી થાય છે !
 સાંઝ પડે કે લોક સૌ ઝટ, ચોપાટી પર જાય છે !
 શીતળ વાયુ વાય, દહેર સાગરની આવે !
 બેસી સૌ જન ત્યાંય, ગાન કુદરતનું ગાવે !
 કે' ગાડીની મહાંય, પગે કે' આવે ચાલી !
 કે' મોટરની મહાંય, બાઈસીકલે પગ ઘાલી !
 અઢારે વરણુ ત્યાં આવતી, નવિન નવિન વસ્ત્રો ધરી !
 ચોપાટી ચિત્ત રમી રહે, જવું ગમે ત્યાં ફરી ફરી !

ગાયોનો પોકાર !

—ગઝલ—

અરે ! ઓ હિંદના ખેટા ! અમારું હિંત રહાનારા;
 બનીને સુસ્ત કાં ખેઠા ? અમારું દૂધ પીનારા !
 અમારા માંસને માટે કસાઈઓ કાપતા અમને;
 અમારી દીનની ફરિયાદની દરકાર ના તમને !
 અમારાં બાળ તરછોડી તમોને દૂધ તો દઈએ;
 અમારા દુઃખની વાતો કહોને ક્યાં જઈ કહીએ ?
 હજારો ગાય દરરોજે કપાયે હિંદમાં હાથે !
 તમોને છે નહિં પરવા ! અમોને કષ્ટ જે થાયે !
 અમારા પુત્ર ખેતીમાં તમોને કામ આવે છે;
 અતિશે ભાર ખેંચીને સરસ સેવા બજાવે છે !
 તમારા બાપ, દાદાઓ, અમોને માન દેતા'તા;
 કહીને ગાય માતા સૌ અમારી સેવ કરતા'તા !
 અમારો વધ થતો અટકાવવાને પ્રાણ પણ દેતા;
 અરે ! પુત્રો તમે તેના અમારી દાદ ના લેતા !
 તમારા શાસ્ત્રના લેખો તપાસો હિંદુઓ ખ્યારા !
 ઘણું છે પાપ ગૌવધથી સૂણોને સ્નેહીઓ મારા !
 બચાવોને ! બચાવોરે ! કતલ થાતાં બચાવોને !
 અમારો ગુણુ લ્યો હૈયે ! જરા સેવા બજાવોને !
 અમારી અર્જ લ્યો ધ્યાને ! અમારાં આંસુ લહોનારા !
 અમારું દુઃખ દેખીને અમારા માટ રોનારા ! !

ગૌ રક્ષા કરો !

ધીરાના પદનો—રાહ.

સુખ સૌને કરનારી રે ! મરતી માતા “ગાવડી;”

હુઃખ દરિયે તરનારી રે ! નવ હુખવા દો નાવડી. સુખ.

માંસને માટે કુર કસાઈઓ, આણે તેનો કાળ;

બળતણ સાટે કદપતડનો, છેદ કરે તત્કાળ.

ધૃત માંખણ દેનારી રે ! દહીં દૂધ દાતા—“ગાવડી.” સુખ.

તેના તનુજો બળધ કહાવે, ઉપાડે અતિ ભાર,

ખેતર ખેડે જગત જીવાડે, કાં વિસારો ઉપકાર ?

જૈ જંગલ ચરનારી રે ! પણ નવ રહાતા—“ગાવડી.” સુખ.

પોતાનાં છોડ તરછોડી, પય દુનિયાંને પાય;

ગાય સમાન ગરીબ ન કોઈ, જ્યાં દોરે ત્યાં જાય.

અમૃત રસ ઝરનારી રે ! ગુણ સૌ ગાતા—“ગાવડી.” સુખ.

કેમ કૃતઘ્ની થયા હિંદુઓ ? ગાયો માગે દાદ;

ન્યાયી પ્રજા પાળક રાજાને, ખેંચાડો ફરિયાદ.

વણુ મહોતે મરનારી રે ! બળધ જનેતા—“ગાવડી.” સુખ.

ગૌ હત્યાથી પાપ ધણું છે, અટકાવો ધરી ટેક;

શાસ્ત્ર તમારાં શાખ પુરે છે, વાંચો કરી વિવેક.

વૈતરણી તરનારી રે, છે તે ત્રાતા—“ગાવડી.” સુખ.

હો ધનવાનો ! ધનને ખરચો ! ગૌ રક્ષાને માટ,

ધર્મ કરો મણિકાન્ત કહે છે, દુષ્ટો વાળે દાટ.

વણુ અપરાધે મારીરે, પાપી ખાતા—“ગાવડી.” સુખ.

“ ઘનરાજ સવારી આવે છે. ”

(માત્રામેળ-તોટક છંદ.)

જો ! વાદળમાં ડંકો વાગ્યો !
 રે ! સૂર્ય છુપાવાને લાગ્યો !
 વિજ શ્વેત ધ્વજ ફરકાવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે !
 જો ! મોર મોંઠા ટોંકાર કરે !
 દ્રઢ લક્ષ્મી પપૈયા ખૂશ ખરે !
 તે પિયુ પિયુ શબ્દ સુણાવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે !
 પક્ષી સૌ માળામાં પેસે !
 વનચર જૈ વૃક્ષ નિચે બેસે !
 પંથીનો પીંડ ધ્રુજાવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે !
 રે ! પવન વાય છે શિતકારી !
 જો ! મેઘ ગર્જના છે ભારી !
 તે ઝાડ પાન ડોલાવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે !
 કૃષિકાર હૃદયમાં ખુશ થાયે !
 નરનાર મલ્હાર મોંઠા ગાયે !

સૃષ્ટિને શાન્ત બનાવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે !
 ઝરમર ઝરમર વરસે વારિ !
 ખળખળ ઝડેતું જળ જો ! ભારી;
 ગરમીનું નામ ભૂલાવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે !
 બિરહી વામા વર વાટ બુલે !
 “ રે ! ઘેર પધારો ! નાથ ! હવે ! ”
 પિયુના પર પત્ર પઠાવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે !
 આનંદ ! બધે ફેલાવે છે !
 જયકાર ! જગે રેલાવે છે !
 ઘનરાજ સવારી આવે છે ! !

વર્ષાત્રિતુનું વર્ણન !

(એક નારી જગતમાં પ્યારી—એ રાહ.)

ટળે તાપ પડે અતિ વારિ ! (૨)

હરિયાળી હરિયાળી પૃથ્વિ, લાગે સૌ ખુશકારી ! ટળે.
 આકાશે વિજળીઓ ચમકે, ગગન ગર્જના ભારી;
 ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે, પવન વાય શિતકારી ! ટળે.

મોર બપૈયા હર્ષિત થઈને, બહે શબ્દ પ્રિયકારી;
 જંગલ પણ મંગલ સમ લાગે, વન રચના અતિ સારી ! ટળે.
 ખેડુતો મન હોંસ ધરીને જાય ક્ષેત્ર હળ ધારી;
 હેત ધરીને ખેતર ખેડે, કરે જમીન કસવાળી ! ટળે.
 તળાવ ને નદીઓ ઊભરાઈ, ખળખળ બહેતું વારિ;
 ઘાસ પાન ને ફૂલ ખીલે છે, કરે ગાન નરનારી ! ટળે.
 ઘન વરસે ને અનાજ ઊગે, ટળે સકળ લય ભારી;
 કહે રાંકર છે સર્વ ઋતુ પણ, વર્ષાની બલિહારી ! ટળે.

ગ્રીષ્મ ઋતુની પીડા !

(એક નારી જગતમાં પ્યારી !)

પડે તાપ તપે અતિ વારિ ! (૨)
 સુખકારી ગઈ શિત ઋતુ, થૈ ગ્રીષ્મ તણી અસવારી ! પડે.
 પક્ષી સૌ કલ્લોલ તળને, જઈ ખેડાં તરૂં ડાળી;
 વનચર પણ નિજ ખાન તળને, સ્થળ શોધે શિતકારી ! પડે.
 નદી તળાવે મીનો ત્રકડે, મળે ન પુરતું વારિ;
 ફળફૂલ ત્યાગી ઝાડ સુકાયાં, ભાસે સૌ લયકારી ! પડે.
 ત્રાસ પામતા કૈંક મુસાફર, તાપ થકી અકળાઈ;
 દેલા ઊંતરે પરસેવાના, જતાં વસ્ત્ર લિંગઈ ! પડે.

કામ ન સુઝે આળસ આવે, દિવસ લાગતો ભારી;
 ભલે મોજ મારે ધનવંતા, ગણી ગ્રીષ્મને ખ્યારી ! પડે.
 વર્ષાથી પૃથ્વિ હરિયાળી, શિત અતિ ગુણકારી,
 ફળ, ફૂલ થાયે ઋતુ વસંતે, ત્રણ સર્વેથી સારી ! પડે.
 એ વિણ અન્ય ઋતુ ત્રણ છે પણ, ગ્રીષ્મ નહિં ગમનારી,
 કહે શંકર એ વિણ નવ ચાલે, પણ તે નહિ ખુશકારી ! પડે.

“ ક્ષયરાજ સવારી આવે છે ! ”

માત્રા મેળ તોટક છંદ.

ઉધરસ દમના ડંકા વાગ્યા,
 સુખ શાન્તિના સેવક લાગ્યા;
 જ્વર જીર્ણ ધ્વજ ફરકાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !
 નવ ભોજન પાચન કેં થાયે,
 રજની હું હું કરતાં જાયે;
 ચ્હડી તાવ પસીનો લાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !
 કિન્નિયત શ્રમથી જો શ્વાસ ચ્હડે,
 કફ મિશ્રિત જો કદિ રક્ત પડે;
 એ ચિન્હ ખુરાં બતલાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

રે ! શરિર સુકાતું ને જાયે,
 નિજ તોલ કદી હલકું થાયે;
 ગભરાટ ઘણો ફેલાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

* * *

એ દુઃખ દેખી ના ગભરાવું,
 નવ ચિંતાતુર કદી થાવું;
 ચિંતા ચમદાર બતાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

વસવું જ્યાં ખુદલી હોય હવા,
 પાચન શક્તિની સેવ દવા;
 શરદી ક્ષયને બોલાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

હૂંધ, ઘી માવાનું લક્ષ કરો,
 પોષક વસ્તુથી પેટ ભરો;
 એ સુખકર સેવ બજાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

સુવૈદ્ય તાણું ઔષધ લેજો,
 જ્વર જીર્ણ હઠાવાનું કે'જો;
 ભગવાન ભરૂસો ભારી છે,
 ક્ષયરોગ મહા દુઃખકારી છે !

પારસી ભાઈઓને સાલ મુબારક !!

—ગઝલ—

નવિન શુભ સાલ જરથોસ્તી બિરાદરને મુબારક હો !
સદા સુખ સંપતિ યશને, હૃદય શુદ્ધિ-મુબારક હો !

કૃપા કિરતારની હોજો !

સદા આનંદમાં રહેજો !

કરો પરમાર્થનાં કામો, અખુટ રિદ્ધિ મુબારક હો !

તમારાં કષ્ટ સૌ જાઓ !

પૂરા ધીમંત તો થાઓ !

શૂરા શ્રીમંત કહેવાઓ, સદા સિદ્ધિ-મુબારક હો !

અહા હા ! દંપતી વચ્ચે !

જીગરનો પ્રેમ બસ જામો !

રહો સૌ સંપ સંપીને, પ્રજા વૃદ્ધિ-મુબારક હો !

તમો પર પાક પરવરની !

રહમ હરહમ અહા ! રહેજો !

સકળ પરિવાર સુખ પામો, રૂડી બુદ્ધિ-મુબારક હો !

નવું આ સાલ જરથોસ્તી !

નવિન“નવરોજ”નો દિન છે !

હુઆ દોન શાંકરે દીધી, હુઆ મહારી-મુબારક હો

(૨૦૧)

પારસી બિરાદરને લગ્નની મુબારકબાદી !

ભુજંગી.

(૧)

ઘણું વર્ષ જીવે ઘણું માન પામે !
તમે દમ્પતીમાં ખરે પ્રેમ જામે !
ટળો આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ તમારી !
મળો સંપત્તિ સંતતિ લાલકારી

(૨)

અહાહો ! મુબારક ! અહોહો ! મુબારક !
સદા શુભ સાદી તમારી મુબારક !
રૂંડો રોજ છે સાલવારી મુબારક !
દુઆ દિલ ખરાની અમારી મુબારક !

પારસી ખુયાને નવજોતની ભલી દુઆ !

(૧)

મુબારક તને તુજ નવજોત આજે !
યશોગાન તારાં ગવાજો સમાજે !

(૨૦૨)

પુરો પાક જરથોસ્તી ખંદો નિવડજે !
પ્રુદાની દયા હો ! ભલાં કામ કરજે !

(૨)

અહાહા ! અહોહોહો !! આનંદ આજે !
પ્રુદાવંદ નેકી હૃદયમાં નવાજે !
ભલો ભાગ્યશાળી દયાવંત થાજે !
સુવિદ્યા તણો જાણનારો ગણાજે !

પારસી ખુચીને નવજોતની
ભલી દુઆ !

---

(૧)

મુખારક તને ખડેન નવજોત આજે !
પ્રુદાવંદ નેકી હૃદયમાં નવાજે !
ભલા ગુણવાળી દયાવંત થાજે !
સદા પાકપરવર તણું ગાન ગાજે !

(૨)

સુખી સર્વ વાતે તું ખડેની ગણાજે !
સુકિર્તી તણી તો દિવાલો ચણાજે !
સદા શત્રુ તારા હણાજે ! હણાજે !
દુઆના સખૂનો છે “શંકર” તણા જો !

મુખારક ! તને નેક ખાનું નિવડજે !
 ભલું થાય તહાડું ! ભલાં કામ કરજે !
 ખુરાં કામથી ખડેન દરરોજ ડરજે !
 સુબિદા તણો ખડેન ભંડાર ભરજે !

દક્ષિણ આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહની લડત!
 અને તે પ્રત્યે આપણી ફરજ !

સને-૧૯૧૩-૧૯૧૪.

—ગાઝલ—

અરે ! ઓ હિંદના વાસી, બિનંતી ધ્યાનમાં ધરજો;
 યથાશક્તિ મદદ આપી, ફરજ સૌ કો' અદા કરજો.
 સહે છે કષ્ટ આફ્રીકે, ખિરાદર આપણા ખંતે;
 ખરેખર ! ટેક સાચવવા, ગયા કે' કેદમાં અંતે;
 અરે ! સરકાર ખાયરની, ગુજારે જુદમ હિંદુ પર;
 નવા ધારા બધારીને, લોંચે ત્રણ પૈંડનો તે કર.
 કરે ના “ કર ” કબુલ તેને, ધકેલી કેદમાં દે છે;
 વસુલ વેરો અરે ! કરવા, ઇલાજો સખત તે લે છે.

કરેલાં લગ્ન હિંદીનાં, કબુલ તેઓ નથી કરતા;
 નથી હક્કદાર એ લગ્નો, કહીને કાયદો ધરતા.
 નથી અપમાન એ ઓછું, અરેરે ! આર્ય પત્નિને;
 નહિં અપમાન એ ઓછું, ગણાયે હિંદ વતનીને.
 વળી લે અંગુઠા કેરી, સકળ હિંદી તણી છાપો;
 ગુલામો સમ ગણે છે તે, સહન ના થાય એ તાપો.
 અરે ! એવા ઘણા બીજા, ઘડ્યા છે કાયદા ભારે;
 ખરે ! એ દેશ છોડાવા, હૃદયમાં ધારણા ધારે.
 અભય આપી વચન ખેલાં, ફરે સરકાર ખાયરની;
 હવે તો જુદમ હિંદુપર, કરે સરકાર ખાયરની.
 થઈ તે કાયદા સ્કામે, કર્યો પોકાર હિંદુએ;
 કરીને ઐક્યતા પાડી, તહાં હડતાળ હિંદુએ.
 નથી કો' કામપર જતા, સુકાતા ખાણના ધંધા;
 ખરે ! નિજ ટેકના માટે, લડે છે હિંદુઓ સંધા.
 કરે છે કેદ તેઓને, બની સરકાર અન્યાયી,
 ચલાવે ચાખુકે મારો, નથી કે' ન્યાય ત્યાં ભાઈ !
 ઝળકતો હિંદનો હીરો, ગયો છે કેદમાં “ ગાંધી ”;
 થવા તે કાયદા સ્કામે, બરોબર બાકરી બાંધી.
 સકળ કષ્ટો સહન કરતા, બિરાદર હિંદવાનો ત્યાં;
 નથી ડગ એક પણ ડગતા, બિરાદર હિંદવાનો ત્યાં.

કબુલ ના કાયદો કરતા, અધીરા લેશ ના થાતા;
 ખમે ચાણુકનો મારો, ખુશીથી કેદમાં જતા.
 હજારો હિંદના લોકો, પડ્યા છે કેદમાં હાથે !
 બળી વીરાંગનાઓ કૈં, અરેરે ! જોલમાં જાયે.
 કથા એ કષ્ટની સુણતાં, વડે અશ્રુતણી ધારા;
 ખચાવો દેશ બંધુને, મદદ આપી તમે ખ્યારા.
 સહે છે કષ્ટ તે લોકો, ખિચારા ટેકના માટે;
 હજારો હાડમારી તે, ઉઠાવે હિંદના માટે.
 કુટુંબો તેમનાં રખડે, મદદ તે લોકને કરવા;
 ખનો તત્પર તમે બ્રાતા ! વિપત્તી તેમની હરવા.
 નિરાધારી કુટુંબોને, નિભાવાને મદદ કરજો;
 ઉદર પોષણ તણે અર્થે, રકમ કૈં ફંડમાં ભરજો.
 યથાશક્તિ મદદ આપો, તમે સૌ હિંદના જાયા;
 દયા દેશી પરે લાવો, ખિરાદર આપ છો ડાહ્યા.
 હજારો રૂપિયા ભાઈ ! તમે નાહક ઉઠાવો છો;
 અરે ! એ શેઠ શ્રીમંતો ! તમે કાં તક ગુમાવો છો ?
 સ્થળે સ્થળ ફંડ ખોલ્યાં છે, ભરો તે ફંડમાં નાણું;
 ખચાવા દેશ બંધુને, મળે છે યોગ્ય આ ટાણું.
 વિનંતી ધ્યાનમાં ધારી, તિજોરી આપની ખોલો;
 અહાહા ! હિંદ ભૂમિનો, થજો જયકાર ! સૌ ખોલો !

સ્વભોગ આપનારા બહાદુર સત્યાગ્રહીઓ !

સન ૧૯૧૩-૧૯૧૪.

—ગઝલ—

લડાઈ સત્યની લડવા	થયા તૈયાર શિર સાટે;
ડગીશું એક ના ડગલું	અમારા દેશના માટે !
અતિશે કષ્ટ વેઠીશું	અમારા સુખના સાટે;
અહા ! ના હામ હારીશું	અમારા હિંદના માટે !
બ્રિટિશ રૈયત અમે સાચી	લડીશું હા ! હકો માટે;
અરે ! સરકાર ઝાંચરની	અમારા તે હકો દાટે !
કર્યો ત્રણ પૌંડનો વેરો	સકળ હિંદી તણે માથે;
વળી લે અંગુઠા કેરી	અરેરે ! છાપ તે સાથે !
ભરે ના “કર” અરે !	તેને ઝપાટે કેદમાં નાખે;
ચલાવે ચાબુકે મારો	છતાં સૌ હિંદીઓ સાંખે !
ગુલામો સમ ગણી અમને	અતિ અપમાન આપે છે;
વચન રક્ષણ તણું આપી	હવે તેને ઊંથાપે છે !
કબુલ ના કાયદો કરતા	અમે સૌ કેદમાં જતા;
અમારા દેશના માટે	અરે ચાબુક પણ ખાતા !
અમે હડતાળ પાડી છે	થવા તે કાયદા રહામે;

લડીશું ખંત રાખીને અમારા દેશના નામે !
 નથી ધનમાલની પરવા ! સગું ઠંડાલું તજી દીધું !
 અમારો ટેક સાચવવા અમે આ કાર્ય છે કીધું !
 નથી હર્થોઆરથી લડતા લડીશું ન્યાયના રસ્તે;
 અમારી આખરૂં સર્વે અમારા શાહના હસ્તે !
 અમારા સૈન્યનો “નેતા” શુરો સરદાર છે “ગાંધી”;
 અમોએ ન્યાય મેળવવા કમર મજબૂત છે ખાંધી !
 લડીશું હા ! હકો માટે ! મરીશું ટેકના માટે;
 અમારા દેશની દાએ ! અમારા હિંદના માટે !

ગોખલે અને ગાંધી !

સને ૧૯૧૩-૧૪,

—ગઝલ—

અમે વ્યંજન બધા જોયા,
 નજર ગગ્ગા પરે સાંધી !
 સ્વદેશી કાર્યમાં સ્નેહે,
 શુરા છે-ગોખલે, ગાંધી ! અમે.
 અમારા આલ મંડળમાં,
 સૌતારા બે પ્રકાશે છે !
 સદા પરમાર્થ કરવામાં,
 પુરા છે-ગોખલે, ગાંધી ! અમે.

લડાઈ સત્યની લડતા,
 અમારા લાલ સાચવવા !
 અમારી હિંદ ભૂમિના;
 ઢોરા છે-ગોખલે, ગાંધી ! અમે.
 ડગે ના એક પણ ડગલું,
 નહિં હિંમત કદી હારે !
 સહન સૌ કબૂત કરવામાં,
 ઢોરા છે-ગોખલે, ગાંધી ! અમે.
 ઘણું જીવો અહા ! બન્ને,
 હિતેચ્છુ હિંદના ખ્યારા !
 “ સ્વદેશી ” બહેનના બહાલા,
 ઢોરા છે-ગોખલે, ગાંધી ! અમે.

ખાસ આપના લાભનું !

આપને કોઈ પણ પુસ્તકની જરૂર જણાય ત્યારે
 મહેરબાની કરીને અમોને યાદ કરી ઑર્ડર આપશોજી.
 બહાર ગામના ઑર્ડરો ઉપર પુરતું લક્ષ આપી તાકીદે
 તપાસીને પુસ્તક રવાના કરવામાં આવે છે.

સોજીતરીઆ પ્રધર્સ-ગણેશવાડી મુંબઈ. નં. ૨

(૨૦૯)

પત્નિ પ્રેમ પરિક્ષા !

ભુજંગી તથા ગઝલ

અહો ! નાથ ! આજે દિસો કાં ઉદાસી ?
અરે ! આનને શોક છાયા પ્રકાશી;
વિનંતી કરે આપને દીન દારા,
કહો સત્ય સ્વામી ! પ્રભુ ! પ્રાણ મહારા !
પધારો ગૃહે સાંઝના શાન્ત પેખું,
સદા નાથ ! આનંદમાં મુખ દેખું;
નથી આજ આનંદ કે, શાન્તિ ખ્યારા !
કહો સત્ય સ્વામી ! પ્રભુ ! પ્રાણ મહારા !
નથી ચેન ચિત્તે નહી કૈં ઉપાધિ !
વદો સત્ય બહાલા ! થયો કૈંક બ્યાધિ !
દુઃખી દેખતાં છે દુઃખી આપ દારા,
કહો સત્ય સ્વામી ! પ્રભુ ! પ્રાણ મહારા !
ઉમંગે વધાવા મુકી કામ આવી,
પીંચો નાથ પાણી ! ભરી પાત્ર લાવી;
પતિ ચર્ણુ ચાંપુ વદો ચક્ષુ તારા !
કહો સત્ય સ્વામી ! પ્રભુ ! પ્રાણ મહારા !

* * * * *
પ્રિયા ! શાન્ત થા ! તહને કષ્ટ કે'વું ?
ટળે કષ્ટ તુંથી નથી હાય ! એવું;

નથી વ્યાધિ કેં છે ઉપાધિ અકારી;
 કહી ના વૃથા દૂલવું પ્રાણ પ્યારી !
 ટળે કષ્ટ કે'વા થકી ના કદાપી,
 સુણી હાય ! શાણી ! રહે શોક વ્યાપી;
 થવાનું હશે તે થશે એમ થારી,
 કહી ના વૃથા દૂલવું પ્રાણ પ્યારી !

* * * *

ભલે કષ્ટ એવું હશે તો સહીશું !
 પતિના દુઃખે દુઃખિયાં હા ! રહીશું !
 સુણી શબ્દ સ્વામી ! વહે અશ્રુધારા !
 કહો સત્ય સ્વામી ! પ્રભુ ! પ્રાણ પ્યારા !
 કદી કષ્ટ ટાળી શકાયે ન પ્યારા !
 છતાં હૈ દિલાસો શકું નાથ ! મહારા !
 અરે ! અશ્રુ સાટે દહી રક્ત ધારા,
 કહો સત્ય સ્વામી ! પ્રભુ ! પ્રાણ મહારા !

* * * *

અતિ હઠું તહારી ! હવે હું જણાવું !
 કથા કષ્ટની રે ! સલૂણી ! સુણાવું !
 દિલાસો નહિં તો ભલે દોષ દેજે !
 દુઃખી ધાય તો કંથને કાજ રહેજે !
 કુસંગે ચઢીને કર્યો હાય ! સદો !
 અરે ! આખરૂને લગાડયોજ બદો !

હતી શેઠની ઉધરાણી જ આવી !
 અરે ! હાય ! સદા વિષે સૌ ગુમાવી !
 હતા ખારસો રૂપિયા મુજ પાસે !
 બધા હાય ! હાર્યો હવે કેમ થાશે ?
 નથી ખાર તો ખારસો ક્યાંથી લાવું ?
 અરે ! હાય સુઝયું મહને કેમ આ'વું ?

અરે ! હાથે કરીને મહેં લગાવી પેટમાં પાળી !
 કુહાડાથી અરે ! કાપી હતી જે બેસવા ડાળી !
 અહા ! ફળકૂલ દેનારા બગીચાને દિધો બાળી !
 ખરેરે !! આવતી રોજ પ્રિયા ! સદા કરી ટાળી !
 ખખર જો શેઠને પડશે કદી ના માફ-તે કરશે !
 ખરા ખોટા તણા ખતે અરે ! ઇન્સાફ-તે કરશે !
 કર્યો સદા અરે ! મહેં તે સુણીને કોપ તે કરશે !
 કરાવે કેદ તે મુજને દયા દિલમાં નહિ ધરશે !

*

*

*

*

કથા આ કષ્ટની સુણતાં કલેણું કંથ ! ફાટે છે !
 ઘરેણું ને વળી પડલું પછી તે કોણ માટે છે ?
 મુકી ગીરો અગર વેચી અનામત શેઠની આપો !
 કરો ના નાથ ! કેં ચિંતા ! કથોલું કષ્ટ આ કાપો !

*

*

*

*

ઘરેણું ના ગીરો મૂકું પિયરથી તું પ્રિયા ! લાવી !
 નથી પત્લા પરે સત્તા ! થવાનું તે થશે લાવી !

કરું કંગાલ ના તુજને સુખેથી કેદને સેવું !
જવા દે વાત એ બહાલી ! કરું ના કામ હું એવું !

*

*

*

*

વદો શું નાથ ! આ વાણી ? પરાયું કાં તમે જાણો ?
પિયરની શું હવે સત્તા ? પતિ ! તકરાર કાં તાણો ?
અપાયું દાન કન્યાને પિતાનો ના પછી દાવો !
ઘરેણાંને મુકી ગીરો રૂપેયા રોકડા લાવો !
ભિખારી હા ! ભલે થૈશું તજીશું ટેક-ના પ્યારા !
મજૂરી અન્યની કરતાં ડગીશું છેક-ના પ્યારા !
ગણો ભરથાર ભામાનાં હૃદય શું એક-ના પ્યારા !
તમારો ને અમારો તે નવો છે નેક-ના પ્યારા !
કદાપી કષ્ટ જો પડશે સહીશું-કંથના માટે !
અરે ! વેરાન જંગલમાં રહીશું-કંથના માટે !
ભલે આ દેહને વેચો ! કહીશું-કંથના માટે !
અરે ! અપવાસ જો પડશે ચહીશું-કંથના માટે !

પતિ કાજ તારામતી કષ્ટ પામી,
હરિશ્ચંદ્ર જેવો હતો શિર સ્વામી;
બની અન્ય દાસી પતિ ઋણ વાળ્યું,
મહા કષ્ટ સ્વામી તાણું સઘ ટાળ્યું !
સતી અન્ય કૈંએ કરી સ્વામી લક્ષિ,
મહા માન પામી મળી સઘ મુક્તિ;

સતી કે' બળી ભસ્મ થે નાથ સાથે,
 પતિ ભક્તિ એ'વી હણ્યા પ્રાણ હાથે !
 અરે ! અલ્પજ્ઞાની કરી શું શકું હું ?
 છતાં આપને નિજ આત્મા ગણું હું;
 વૃથા વાદ મેલી ઘરેણું વટાવો,
 અહા ! રોકડા રૂપિયા નાથ ! લાવો !
 નથી યોગ્ય હું આપને શિખ દેવા,
 છતાં થાય ઇચ્છા અરે ! કે'ક કે'વા;
 ક્ષમા આપની હે કૃપાનાથ ! માગું,
 પછી શબ્દ બે નમ્રતા ધારો ભાણું !

મળે મહેનત તણી રોજ ખુશીથી નાથ ! તે ખાવી !
 અવરની ના કરો ઇચ્છા ! વૃથા હા ! લોભ વરસાવી !
 હરામી માલ મેળવવા કરે છે યત્ન જે સ્વામી !
 ગુમાવે ગાંઠનું નાણું અતિશે કષ્ટ તે પામી !
 હવે અફસોસને છોડી સલુણા શ્યામ છો શાણા !
 કહ્યો તે યત્ન અજમાવી ભરોને શેઠનાં નાણાં !
 નહિ શંકા ધરો કાંઈ નથી કે' પારકું ખ્યારા !
 અરે ! આ દેહ છે અર્પણ સદા શિરછત્ર છો મહારા !

*

*

*

*

પ્રતિમા પ્રેમની મહારી ! ભલી આ શિખ તહે' દીધી !
 કસોટી પ્રેમની આજે અહાહા ? પુર્ણ મહે' કીધી !
 તરૂણી ! મહે' તને તાવી ટકી તું તાપની પાસે !
 અહાહા ! ધન્ય છે ! ભામા ! પતિ ભક્તિ ભલી ભાસે !

નથી સદેા કયો મહેં તે ગુમાવ્યું છે નહિં નાણું !
 પરિક્ષા પ્રેમની જોવા ત્રિયા ! મહેં મેળવ્યું ટાણું !
 નથી એવી સકળ નારી ઘરેણું ગાંઠનું આપે !
 સમય કળિયુગનો છે આ હૃદયમાં સ્વાર્થને છાપે !

* * * *

કરે સૌ તે અમે કીધું પરીક્ષા શું તહમે લીધી ?
 કસોટી એ નહિ ખ્યારા ! અહા ! હાંસી તહમે કીધી !
 ભરીને ઝેરની ખ્યાલી ! ઘરો જો નાથ ! તો લઈએ !
 હૃદયમાં નાથને લાવી ખુશીથી ઝેર પી-જઈએ !

હવે નાથ મહારા ! પધારો રસોડે !
 જમાડું રસોઈ અહા ! આજ કોડે !
 ફરી ના કરો આ પ્રમાણેજ હાંસી !
 દુભાયે અતી આપની નાથ ! દાસી !

* * * *

અહા ! પ્રાણુખ્યારી થયો ખેલ પૂરો !
 જુગારી તણો છેજ અન્નમ ખૂરો !
 જુગારે જીતી તું પતિને હરાવી !
 પતિ ભક્તિ તહેં આજ પૂરી જણાવી !

નમું કિરતાર કણ્ણાણુ ! કૃપા તું હિંદ પર કરજે !
 અહા ! સૌ હિંદવાણીમાં પતિ ભક્તિ સદા ભરજે !
 વિનંતી આ કરી મહેં તે દયાણુ ! ધ્યાનમાં ધરજે !
 અમારા હિંદનાં કળેા અહા ! કિરતાર ! તું હરજે !

ટોળક બંધુને સવિનય વિનંતિ !

હરિગીત છંદ.

ઐદીચ ટોળકીયા તણા સંતાન છો શાણા તમે !
 તમ જ્ઞાતિનો સેવક વિનય ને સ્નેહથી તમને નમે !
 દિન અર્જ આ મમ એક છે દિલમાં ધરો તે દિગ્વરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 જે આ સલાના કાયદા તે ક્યાંય પણ પોષાય ના !
 મનને ગમ્યું 'સૌ કો' કરે પ્રતિબંધ તેનો થાય ના !
 દુઃખકર કુધારા છે ઘણા જે બંધ કાં ના તે કરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 હાંસી કરે સૌ હોંશથી ભૂદેવ લેગા થાય છે !
 ભાષણ નકામાં ભરડતા હો ! હા ! કરી વેરાય છે !
 ના ન્યાતનું ઘોળે કશું ડાહ્યા ઘણા છે દિગ્વરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 છે વિપ્ર નેતા વિશ્વના પણ તે અનીતિ આદરે !
 નહિ હીત ઇચ્છે આપનું તે અન્યનું કેવું કરે ?
 અપવાદ એ ઓછો નથી પણ ધ્યાનમાં ના તે ધરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 'સૌ કો' કહે કે વર્ષથી કૉંગ્રેસ લેગી થાય છે !
 ના ફંડ કે લેવું કર્યું રે ! ક્યાં કુધારા જાય છે ?

રે ઉન્નતિ જ્ઞાતિ તનોને કેળવવીને કેં કરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 નવ બંધ થાતાં બાળલગ્નો બહુ બુઝ તે થાય છે !
 બાળા વરસ પદ્ સાતની તે સાસરે સંધાય છે !
 નિપજો પ્રજા નિર્બળ અરે ! તન સુખ તહેનું કાં હરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 કેં તો બિચારી બાળવિધવા અદ્ય વયમાં થાય છે !
 સંસાર સુખ આખ્યા વિના ખૂણા વિષે ખડકાય છે !
 શું દમ્પતીનો ધર્મ છે ? જાણ્યા વિના ના કેં કરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 રે ! દીકરીના દોકડા લેવાય છે નિજ ન્યાતમાં !
 વય ગુણ કેં જોવાય ના નાણાં મળે જ્યાં હાથમાં !
 બસ સુખ સૌ તનયા તાણું હાથે કરીને કાં હરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 હા ! વિત્ત હરવા વૃદ્ધ-રોગી-આંધળો પણ નવ જીવે !
 હોયે અપંગ-અનાથ-નિર્બળ નાંખતા કન્યા કુવે !
 રંડાય કે છંડાય તે દિલમાં દયા કેં ના ધરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 નવ બંધ થાતાં બારમાં લાડુ ઉડાવો દહેરમાં !
 દેવું કરી દા'ડો કરો નવ બાળ બાવા ઘેરમાં !
 ચગદાઈ પરના રણ તળે જીવતર અકાઈ કાં કરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?

જે ઘેર મૃત્યુ હોય ત્યાં રા-પીટ ઝાઝી થાય છે !
 પણ ખારણામાં પ્રેમથી પકવાન તો પૌરસાય છે !
 મૃત્યુ લણે હો ચુલકતું પણ મુખમાં મોદક ધરે !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરે ?
 સીમંતમાં પણ ખર્ચ છે બીજી રૂઢી ના છાજતી !
 નિચ ઢાલો સાથે નારીઓ નખરાં કરીને નાચતી !
 વગડાવો વાળ વહાલથી કાં લોકને લેગા કરે ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને કૉન્ફરન્સો કાં ભરે ?
 વળી લગ્નનાં છે ખર્ચ મહોટાં તે કમી કેં થાય ના !
 ઘર બાળીને તીરથ કરે એ આંખથી જોવાય ના !
 ઘરમાં મળે ના અન્ન ને ખેરી પિતાંમ્બર કાં ફરે ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરે ?
 ગાયે ફટાણું નારીઓ નિજ લાજને નેવે મુકી !
 ખસ સાંભળો છો હોંસથી ચતુરાઈ કાં જાઓ ચુકી ?
 રે ! સાંભળે મા-ખેન પણ ના ધ્યાનમાં તેને ધરે !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને કૉન્ફરન્સો કાં ભરે ?
 “જિંચા અમે” કોઈ કહે “કન્યા બીજે ના આપોએ !”
 “પણ આપનારો હોય તો બે ઉપર ત્રીજી સ્થાપિયે !”
 “કન્યા રહે રખડે લલે ખેરામણી ખેલાં ધરે !”
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરે ?
 એ વણુ બીજા કેં દોષ છે તે ક્યાં જરા જોવાય છે ?
 નિર્ધન અને નિસ્તેજ જ્ઞાતી ભાઈ થાતા જાય છે !

હૈ શિખ યા ભય-દંડથી અટકાવ બસ તેનો કરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 ખોટાં ખરચ અટકાવોને પૈસા ભરાવો ફંડમાં !
 તન કેળવો જ્ઞાતી તથા બસ નામના નવખંડમાં !
 થાયે ઉદય કેં આપણો એવા ઈલાજો આદરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 રે ! એકડાને બેખડાની રીત કેં સારી નહિં !
 વિભાગ પાડો જ્ઞાતિના એ ભૂલ શું ભારી નહિં !
 સૌ સંપસંપીને રહો કન્યા અછત શાને કરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 લ્યો જૈન કેરો દાખલો કૉન્ફરન્સ તેઓની ખરી !
 તારી અહા ! નિજ ન્યાતને કેં કેં સુધારાઓ કરી !
 રે ! કોમ સુધરે અન્ય ને કાં આપ અંધારે ફરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 કૉન્ફરન્સ ભરવાની મના મહારી નથી શાણા સુણો !
 આરંભ છે એ ઉદયનો છે લાભ એ માંહી ધણો !
 પણ ખંત રાખીને ખરી “ચાહોમ” પગ આગળ ધરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?
 અંતર બળે માટે કરી કદુ વચન આ બોલાય છે !
 પણ તે બદલ સૌ સુજની “મણિકાન્ત” માપી ચ્હાય છે !
 રે ! બોલવું બાકી રહ્યું તડભેદને પણ પરહરો !
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્ફરન્સો કાં ભરો ?

કૈંક વર્ષે નિદ્રામાંથી જાગત થએતું ખાળક !

(ઓધવજી સંદેશો કહેજે શ્યામને-એ રાહ.)

નીર ભર્યાં કાં નયન વિષે ઓ માવડી ?
મલાન થયું તુજ મૂળ કહે શ્યા માટજે ?
યૌવન ને ગૌરવ તે ત્હાડું ક્યાં ગયું ?
તેજ વિનાનો આ શું ? ત્હારો ઘાટજે ! નીર૦

કેશ બધા વિખરાઈ પડ્યા પૃથ્વી પરે,
મસ્તિક મુકયો હસ્ત કહે શા કાજજે ?
મહારાણી સમ ઓ માતા ! તું તો હતી,
ક્યાં છે ? ત્હાડું મણિમુક્તામય તાજજે ! નીર૦

લીલી ને સુંદર સાડી તું ઓઢતી,
જીર્ણ વસ્ત્ર તુજ અંગ પરે છે આજજે;
આભૂષણ ત્હારાં માતાજી ક્યાં ગયાં ?
એ વૈભવ શું ? હાય ! થયો તારાજજે ! નીર૦

મંદિર સુંદર ક્યાં છે ? માતા આપણું,
નંદન વન સમ વાડી ના દેખાયજે;
વૃક્ષ નીચે વાસો માતા ત્હેં કાં કર્યો ?
આ જંગલ છે એ દિશ ખાવા ધાયજે ! નીર૦

ઓ માતા ! અત્રે બેઠી તું એકલી,
નોકર, ચાકર, નજરે ના દેખાયને;
શાણા બ્રાતા સર્વે મહારા ક્યાં ગયા ?
અવલોકી અંતરમાં કૈં કૈં થાયને ! નીર૦

સંપરામ સ્નેહી તે ના નજરે પડે,
ભગિની ત્હેની લક્ષ્મી ક્યાં ? હે માતને;
ધર્મરામ મમ તાત તજીને ક્યાં ગયા ?
ક્યાં છે ? ક્યાં છે ? સુખકારક એ સાથને ! નીર૦

આ શું દેખું ? બંધુ મહારા બિંધતા,
રક્ત તણા છાંટા આ ને ! દેખાયને;
દુર્ગંધી દારૂની અત્રે આવતી,
તે સર્વે મુજથી કૈં ના સમજાયને ! નીર૦

માતાજી બોલોને મુગાં કાં રહ્યાં ?
સર્વ કથા સાંભળવા છું તૈયારને;
હિમ્મતવાળી ઓ માતાજી ! તું હતી,
હજી વહે છે આંસુકાં ચોધારને ! નીર૦

x

x

x

x

કબૂત તણી કથનીઓ બેટા ! શું કહું ?
અરે ! હાય ! એ કે'તાં નાવે પારને;
તેમ છતાં સમજવું હું દુઃકાણુમાં,
સમજીને મેળવજે સઘળો સારને ! કબૂત૦

કુસંપરાજ આંચો આ નગરી વિષે,
 સર્વ જણે તેનો કીધો સત્કારજો;
 સંપરામ સ્નેહી સાથે ટંટો કરી,
 હાંકી કાઢ્યા નગ્ર તણી રે! ખડારજો ! ૬૫૮૦

સંપરામની સાથે હા ! લક્ષ્મી ગઈ,
 ધર્મરામ પણ ગયા તજીને ધામજો;
 મદપાન મહેમાન બનીને આવીયો,
 આપ્યું તુજ બ્રાતાએ તહેને ઠામજો ! ૬૫૮૦

મદપાન ને કુસંપરાજએ મળી,
 કરી દશા માઠી મહારી નિરધારજો;
 છું દુઃખણી મહારૂં કોઈ બેલી નથી !
 કેમ વહે ના ? આંસુડાં ચોધારજો ! ૬૫૮૦

હળધરવાસનો ગરબો

(સાડું સાડું રે સુરત શહેર—એ રાહ.)

હુરિયાળું હળધરવાસ, વેત્રવતી તીરે,
 વૈશ્રવ જનનો છે વાસ, વેત્રવતી તીરે.

સુંદર શોભા ગામ તણી છે, મૂખે કહી નવ જાયરે;
 રચના રૂપી અવલોકીને, મુજ મનડું લોભાય. વેત્રવતી તીરે

પ્રથમ પહેલાં દર્શન કરીએ, ભીમનાથ મહાદેવરે;
 જીવરામ આવો હોતે નિત્યે, કરે તેમની સેવ. વેત્રવતી તીરે.
 ભીમનાથના દેવળ પાસે, સોમનાથ સોહાયરે.
 ભાગ કુવાની રચના દેખી, મમ અંતર લોભાય. વેત્રવતી તીરે.
 ધર્મશાળાનું ધામજ મહોદું, વૈશ્રવનું કહેવાયરે;
 જતા આવતા જન ઉતરે છે, વિશ્રાન્તિ લેવાય. વેત્રવતી તીરે.
 દવાખાનું છે દીપતુંરે, દરબારી કહેવાયરે;
 દરદીને આશ્વ ત્યાં મળતું, દુઃખ તેનું દૂર થાય. વેત્રવતી તીરે.
 ત્યાંથી આવ્યા દૂર જરા કે, હાટ તણી છે હારરે;
 ગાંધી કાપડીઆ ને કણીઆ, દરજીને સોનાર. વેત્રવતી તીરે.
 ઘાંચી મોચી ને પરજાપત, રંગરેચ સુથારરે;
 ધમધોકારે ધંધો કરતા, ડરતા નહિ તલભાર. વેત્રવતી તીરે.
 આસપાસના ગામ વિષે તો, શહેર સમું પંકાયરે;
 માલ મળે છે મનનો માન્યો, જે તે, લેવા જાય. વેત્રવતી તીરે.
 અડખોલી ને હાથરોલી છે, ખારસું વાડું રૂડુંરે;
 સરસવણી ને છીંપીઆલ છે, લલું ગામભરકુંડું. વેત્રવતી તીરે.
 એ સહુ ગામતણીવચ્ચે છે, હળધરવાસ આખાદરે;
 ગામડીઆ જન કેરું તે તો, નાનું અમદાવાદ. વેત્રવતી તીરે.
 ખજાર મુકી આગળ આવ્યા, મંદીર આવે મો'દુંરે;
 રાધા ને ધનશ્યામ ખિરાજે, દર્શન વિષુ સહુ ખોદું. વેત્રવતી તીરે.

દરબાર આબ્યો દીપતોરે, ઠાઠજ તેનો ભારીરે;
 મુખી તલાટી તેમાં બેસે, ઉતરે છે અધીકારી. વેત્રવતી તીરે.
 મંદીરનાથી પૂર્વ દિશાએ, વૈશ્ય તણું છે ધામરે;
 ઉત્તરમાં પણ વૈશ્ય વસે છે, બ્રાહ્મણનો મુકામ. વેત્રવતી તીરે.
 મંદીર સ્વામીનારાયણનું, તે પાસે હનુમાનરે;
 વલ્લભ કુળની બેઠકમાં, જન કરતા હરિનું ગાન. વેત્રવતી તીરે.
 બેઠકની શોભા સુંદીર છે, મૂળે કહી નવ જાયરે;
 નવરાત્રીના નવા દિવસમાં, માંડવડી મુકાય. વેત્રવતી તીરે.
 ત્યાંથી આગળ ચૌરામાં છે, અંબાજીનું ધામરે;
 બળવંતો હનુમાન બિરાજે, જોવા જેવું કામ. વેત્રવતી તીરે.
 ચૌરાની સ્કામે શેરીમાં, બ્રાહ્મણનો મુકામરે;
 અંબાલાલે બંધાવેલું ધર્મશાળાનું ધામ. વેત્રવતી તીરે.
 વેત્રવતીના ઢાળ ઉપર છે, ગુજરાતી નિશાળરે;
 ભણતાં ગણતાં પાઠ શિખતાં, નાનાં મોટાં બાળ. વેત્રવતી તીરે.
 દક્ષિણ ઉત્તર લીંબડી બહુચર, માત તણું છે ધામરે;
 વેત્રવતી ગંગા ઉતરીને, લગીં ભૃગુઋષિનું નામ. વેત્રવતી તીરે.
 ધન્ય ધન્ય છે ભૃગુઋષિને, જંગલના છે રસીયારે;
 આગળ પાછળ ઝાડ ઝુંડ છે, વચમાં પોતે વસીયા. વેત્રવતી તીરે.
 ભૃગુઋષીની સ્કામી પાળે, પારાસુર બિરાજેરે;
 દેવળની રચના રઠીઆળી, મનડું માફ રાચે. વેત્રવતી તીરે.

વ્યતિપાત જે દિવસે હોયે, મહા પૂજા અહીં થાતીરે;
 લેગા થઈ પ્રાદ્ધણુ આવે છે, ભક્તિ ત્યાં હરખાતી. વેત્રવતી તીરે.
 ઘણા દાકતરોનો મત એ છે, હવા અહીંની લેશેરે;
 શરીર સંપતિનું સુખ પામે, દેહ નિરોગી રે'શે. વેત્રવતી તીરે.
 બે શંકરની વચમાં વાત્રક, પૂર્વ દિશાએ વહે છેરે;
 અહીં ન્હાવાથી પુણ્ય ઘણું છે, શાસ્ત્ર પુરાણો કહે છે. વેત્રવતી તીરે.
 ગામતણી ઉત્તર બાજુમાં, કોટ કુવો વિખ્યાતરે;
 પ્રાદ્ધણુ કેરો વાસ હતો ત્યાં, પ્રદ્ધણુ પુરી પ્રખ્યાત. વેત્રવતી તીરે.
 એ વીણુ રચના અન્ય ઘણી છે, કહેતાં ના'વે પારરે;
 સર્વ મળીને જન્મભૂમિનો, બોલો જય! જયકાર! વેત્રવતી તીરે.
 સંવત ઓગણી પાંસઠ કેરા, કાગણુ સુદી બીજરે;
 ગરબો ગાયો 'શંકરલાલે,' હરિની ઇચ્છાથીજ. વેત્રવતી તીરે.

નામદાર શહેનશાહ પાંચમા જ્યોર્જનું

હિંદમાં આગમન !

(તા. ૧-૧૨-૧૯૧૧).

(કામણુ દીસે છે અલબેલા તહારી આંખમાં રે-એશહ.)

રાજા જ્યોર્જ પાંચમા ભરત ભૂમિમાં આવશેરે. રાજા.

ઠામ ઠામ તૈયારી થઈ છે. ગામે ગામ વધાઈ ગઈ છે;

હીંદ તનૂબે માટે કે' કે' લાવશેરે. રાજા.

રાજા રાણી હિંદ પધારે, ભરત ભૂમિનાં માન વધારે;
 મહારાણી સહ દીલ્હી તખ્ત દિપાવશેરે. રાજા.
 ધામધૂમ મુંબઈમાં થાયે, ઈંદ્રપુરી સમ સૌ દેખાયે;
 દ્વળ વાવટાથી રસ્તા સોહાવશેરે. રાજા.
 દરવાજા જ્યાં ત્યાં દેખાયે, દીવાનાં તોરણ બંધાયે;
 કુલ લાઈટથી ખલ્દીંગો શોભાવશેરે. રાજા.
 રાજાજીનાં દર્શન કરવા, અંતરની આશીષ ઉચરવા;
 ખડાર ગામથી રૈયત આઝી આવશેરે. રાજા.
 મંડપ ઑપોલોપર કીધો, અસંખ્ય ખેડકથી ભરી દીધો;
 રાજા રાણી માનપત્ર સ્વીકારશેરે. રાજા.
 તારીખ બીજીને શનિવારે, ડીસેમ્બરની સાયંકાળે;
 હિંદ ભૂમિને નિજ પદથી દિપાવશેરે. રાજા.
 મુંબઈથી દીલ્હી ઉપડશે, તારીખ બારે તખ્તે ચડશે;
 હિંદ તનૂજે કુલ વૃષ્ટિ વરસાવશેરે. રાજા.
 ભલે પધારો રાજા રાણી, ખરો સ્નેહ અંતરમાં આણી
 જુગ જુગ જીવી સદ્કીર્તિ ઝળકાવશેરે. રાજા.

નામદાર શહેનશાહ પાંચમા જયોર્જ
 ભલે પધારો !

(તા. ૨-૧૨-૧૯૧૧.)

—ગઝલ—

અહા આનંદ છે આજે, પધારો જયોર્જ મહારાજ;
 તખ્તપર બેસવા કાળે, પધારો જયોર્જ મહારાજ !

સુરજ સોના તણો ઉગ્યો, દિવસ દેખું દૌંવાળીનો;
 મધુર વાળાં અહા ! વાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 સ્ટીમર સ્વારી લઈ આવી, કુટે તોપો વધાઈની;
 ઘડાકાથી ગગન ગાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 ભલે આવ્યાં મહારાણી, રહમ રૈયત પરે આણી;
 કદમ તમ હિંદમાં છાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 અહા ! રૈયત ઉમંગી છે, તમારું મુખ જોવાને;
 અમારા દેશની દાઝે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 અમારી એ વફાદારી, તમારું શુભ ચાહીશું;
 અમે આનંદમાં આળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 તમે જે કારણે આવ્યા, સફળ તે કાજ તમ થાળે;
 સુયશ સૌ દેશમાં ગાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 હિતેચ્છુ હિંદના પ્યારા, પ્રજાને ભેટવા આવ્યા;
 અચળ હો ! તપ્તને તાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 ફરીથી હિંદમાં આવી, અમોને દર્શ દેવાની;
 કરી છે મહેર મહારાજે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 સફળ હોજો સફર સરવે, દુવા દિલની અમારી એ;
 પ્રભુજી સહાય તું થાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !

(૨૨૭)

રાજ્યાભિષેકનો શુભ દિવસ !

(તા. ૧૨-૧૨-૧૯૧૧.)

—સોરઠો—

આજ ખુશી હૃદયાર, હિંદ ભૂમિના પડ પરે;
છે દીલ્લી દરબાર, તખ્ત ખિરાજે રાજવી !

ગઝલ-સોરઠી.

છે ધન્ય ! ઘડો પગ આજની, છે મહેર શ્રી જગરાજની;
જય ! શહેનશાહી તાજની, જય ! જ્યોર્જ શ્રી મહારાજની ! છે.

ધન્ય ! આજનો શુભ વાર છે, દીલ્લી રૂડો દરબાર છે;
ત્યાં તખ્ત પર ચઢનાર છે, જય હિંદના શિરતાજની ! છે.

દીલ્લી દોસે અલકાપુરી, જયમ સ્વર્ગની શોભે હુરી;
હિંદી પ્રજા હર્ષાતુરી, જય ! આજના શુભ કાજની ! છે.

રાજા અને રાણી તણું, આયૂ વધો વિભૂજી ઘણું;
સદ્ભાવથી આશીષ લાણું, છે પ્રીત ! હોંદ સમાજની ! છે.

ખડુ રાજ્ય હિંદ પરે કરો ! અમ માગણી ઉરમાં ધરો !
અમ દેશનાં દુઃખને હરો ! જય ! જય ! તમારા રાજ્યની ! છે.

માફી અને સલામ !

—ગઝલ—

અમારી કો' કવિતાથી, અરે ! માફ હશે લાગ્યું;
મુરખી માફ તો કરજો, વચનનું બાણુ જો વાગ્યું.
કવિતાની કસુર કે' ના, કલમને કોપથી કાપો;
લખે છે લોકની નીંદા, લલે બદલો તમે આપો.

x x x x
વિવેકે જો વિચારો તો, કલમની પણ કસુર છે ના;
કલમ ધરનાર એ કરને, કરો શિક્ષા હવે તો હા !

x x x x
કરે શું ? કર બિચારો એ, રહ્યા આધિન અંતરને;
કહે જો તે મુજબ કરતો, કરો બસ કેદ એ મનને.
પરાયાં છીદ્ર જોવાની, પુરી આદત-પડી એને;
પછી પોગળ પકડવામાં, પુરી લહજત-પડી એને.

x x x x
મહા મસ્તાન એ મન છે, કદી કબજે નહિં થાયે;
પ્રવેશે સદા પાતાળે, ઉડી આકાશમાં જાયે.
જવા દો નામ ઝલિમનું, તમારું જોર ના ચાલે;
ગુન્હો તેનો ગણાયે ના, વિચારો ! રાસ્ત મત ચાલે.

x x x x
ખિરાદર દરગુજર કરજો, પધારો ! આવજો ખ્યારા !
જુગરની સો સલામો છે, કબુલ તે રાખજો ખ્યારા !
“ મણિકાન્ત ”

શ્રી હરિ. શુભાશિષ !

—ગઝલ—

હિમાચળની સુતા તેનો કરી આનન તનય છે જે;
 સુખુદ્ધિ સર્વને દે છે, “ કરે રક્ષા તમારી તે ” !
 જગતને જાળવે છે જે દધી જામાત્ર દૈવી એ;
 પન્નંગે આપ પોઢે છે, “ કરે રક્ષા તમારી તે ” !
 સુતા જે શૈલની શાણી ગ્રહો છે તેહનો પાણી;
 વૃષભપર બહાલથી બેસે “ કરે રક્ષા તમારી તે ” !
 કમળમાં વાસ કરનારો જગતમાં જીવ ભરનારો;
 ચતુરાનન કહાવે છે “ કરે રક્ષા તમારી તે ” !
 હણાબ્યો તાતને જેણે ગુમાબ્યો દેહનિજ-યજ્ઞે;
 ત્રિનયની પાસ જે રહે છે “ કરે રક્ષા તમારી તે ! ”
 અકળ બળ છે ગદાધારી રહ્યો જે બાળ બ્રહ્મચારી;
 પનોતી પાય દાબી છે “ કરે રક્ષા તમારી તે ” !
 તિમીરને ટાળનારો જે, સદા આકાશમાં રહે છે;
 બિરાજે સપ્તમુખ અશ્વે “ કરે રક્ષા તમારી તે ” !
 સકળ દેવો દયા કરજો તમારાં વિદ્ય સૌ હરજો;
 સુઆશિષ એ અમારી છે “ કરે રક્ષા તમારી તે ” !

“ મણિકાન્ત ”

નૂતન વર્ષે હિંદ દેવીની શુભાશિષ !

—ગઝલ—

મધુરાં બાળકો મહારાં ! મુખારક સાલ આ નવલી;
અહાહા!! આપને પ્યારાં ! મુખારક સાલ આ નવલી !
રહો સૌ કષ્ટથી ન્યારા, સકળ સુખ લોગવો સારાં;
થજો આનંદની ધારા, મુખારક સાલ આ નવલી !
વધો ભંડારમાં રિદ્ધિ, વચનની પામજો સિદ્ધિ;
થજો સંતાનની વૃદ્ધિ, મુખારક સાલ આ નવલી !
મુયશ સર્વે સ્થળે સ્થાપો, દયા હરદમ હૃદય બ્યાપો;
અનાથોને મદદ આપો, મુખારક સાલ આ નવલી !
વધો આયુષ્યની દોરી, ભરો સત્કર્મની ઝોળી;
જીવન પરમાર્થમાં જોડી, મુખારક સાલ આ નવલી !
મુખારક સાલ વિક્રમની, પ્રભુ આશા પૂરે મનની;
ફળો આશીષ અંતરની મુખારક સાલ આ નવલી !

“ મધિકાન્ત ”

“સાલ મુબારક!”

સાલ મુબારક! સાલ મુબારક!
 સાલ મુબારક! સાલ મુબારક!
 સાલ મુબારક! સાલ મુબારક!
 સાલ મુબારક! સાલ મુબારક!

“મધુરાં બાળકો મહારાં! મુબારક! સાલ આ નવલી!
 અહાહા!! આપને ખ્યારાં! મુબારક! સાલ આ નવલી!”

“મણિકાન્ત.”

વંદેમાતરમ્.

હિંદબ્રમિ હે માત ! નિર્મળ ત્હારા ઉદર પર ;
ગુણવંતી ગુજરાત ! પાલવ સમ પથરાઈ છે. “મણિકાન્ત.”

ગુજરાત-સ્તોત્ર.

જય ! ગરવી ગુજરાત !

હરિગીત.

દુનિયા તણા સૌ દેશમાં ભારત સકળથી શ્રેષ્ઠ છે !
જન જીવન અર્થે નિપજતું અતિ અન્ન માટે જ્યેષ્ઠ છે !
તેમાં વળી પ્રખ્યાત ! હે ! ગુજરાત ! તું ઝરતી અમી !
જય ! જય ! જગતવિખ્યાત ! ગરવી માત ! જય ! ગુજર્જર ભૂમિ !

જય ભગવતી ! રસકસવતી ! તું છે ભૂમિ મનરંજની !
દુહિતા દયાળુ હિંદની હે ! પૂજ્ય ! પરદુઃખલંજની !
જોડી જડે ત્હારી ન કે' જોતાં જગત આણુ ભમી !
જય ! જય ! જગત વિખ્યાત ! ગરવી માત ! જય ! ગુજર્જર ભૂમિ !

નિપજે અનાજ અપાર તુજમાં કે'ક ચીજો પાકતી !
ફળફૂલ પદ્મલલ ઘાસ ખારે માસ અઢળક આપતી !
દહીં દૂધ માખણુ ઘૃત તણી તુજ રાજ્યમાં ના કે' કમી !
જય ! જય ! જગત વિખ્યાત ! ગરવી માત ! જય ! ગુજર્જર ભૂમિ !

નિર્મળ નદી નાળાં નવાણો નીરથી ભરચક રહે !
 જંગલ અને ખેતર લીલાં તેમાં મધુર વાયુ વહે !
 નિર્ભય બની પક્ષી પશુ આનંદમાં રહેતાં રમી !
 જય ! જય ! જગત વિખ્યાત ! ગરવી માત ! જય ! ગુર્જર ભૂમિ !
 બળવંત ને રણધીર કેં શૂરવીર પાક્યા તુજ કુખે !
 હે માત ! ત્હારા માટ કેં રણમાં પડ્યા રહ્યા મુખે !
 રાજા મહારાજ થયા કેં દેશ ભૂત્યા ઘા ખમી !
 જય ! જય ! જગત વિખ્યાત ! ગરવી માત ! જય ! ગુર્જર ભૂમિ !
 કેં શિયળવંતી નારોઓ નિજ શિયળને સંભાળવા !
 ના પ્રાણની પરવા કરી ખ્યાડું પતિવ્રત પાળવા !
 કેં તો સતી થઈ નાથ સાથે દેહને અનહદ દમી !
 જય ! જય ! જગત વિખ્યાત ! ગરવી માત ! જય ! ગુર્જર ભૂમિ !
 પ્રખ્યાત ને આબાદ સુંદર ગામ ત્હારા પડપરે !
 તેમાં વસી તુજ બાળકો કદલોલમાં કીડા કરે !
 છે પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધર્મમાં નિજ દેવ મૂર્તિ દિલ રમી !
 જય ! જય ! જગત વિખ્યાત ! ગરવી માત ! જય ! ગુર્જર ભૂમિ !
 માતા પ્રશંસા શું કરું ? તુજ ગુણ ગણના થાય ના !
 ઉપકાર છે અગણિત અમો પર આ ભવે ભૂલાય ના !
 જય ! જય ! થભો ત્હારો કથે મણિકાન્ત તુજ ચરણો ચૂમી !
 જય ! જય ! જગત વિખ્યાત ! ગરવી માત ! જય ! ગુર્જર ભૂમિ !
 જય ! જન્મભૂમિ ! વંદેમાતરમ્ ! “ મણિકાન્ત ”

(ગુજર્જર રાજ્યના ટુંક ઇતિહાસ સાથે.)

❧

સોરઠા.

❧

હિંદભૂમિ હે માત ! નિર્મળ તારા ઉદર પર ;
ગુણવંતી ગુજરાત, પાલવ સમ પથરાઈ છે.

* * * * *

જય ! જય ! ગુજરાત ! માતૃભૂમિ ભારત સુતા !
જય ! જય ! જગ વિખ્યાત ! વખાણુ તારાં શું કહું ?

ગણાય હિંદુસ્થાન, વાડી વિશ્વંભર તણી !
તેમાં તું ગુજરાત ! મિષ્ટ દ્રાક્ષનો માંડવો !

અસંખ્યનો આધાર, પોષક હે પરમેશ્વરી !
અન્નપૂર્ણા અવતાર ! તું દેવી સૌન્દર્યની !

❧

❧

ખેતર રમ્ય રસાળ ! નિર્મળ કૈં નહોયો વહે !
લીલાં વૃક્ષ વિશાળ ! નંદન વન સમ વાડીઓ !

માતા ખારે માસ, લીલી સાડી તું સજે !
ફળફૂલ પદ્મલવ ઘાસ, અનાજ અઢળક આપતી !

બળદ ભેંસ ને ગાય, પળાય છે બહુ પ્રેમથી !
ઘૂત માખણ દહીં થાય, જળ સમ પય વપરાય છે !

ગામ ઘણાં પ્રખ્યાત, દેવાલય જ્યાં દીપતાં !
“ ધર્મ ઘેલી ગુજરાત, ” શ્રદ્ધાથી સેવા કરે !

કુવા તળાવ અપાર, જંગલ મંગલમય દોસે !
નિર્ભય થઈ તે ઠાર, પશુ પક્ષી કીડા કરે !

અનાથ અને અપંગ, સાધુ સંત ભીખારીઓ !
નિર્મળ પ્રાર્થી અસંખ્ય, પોષે તું પરમેશ્વરી !

કરે વિદેશી વાત, હિંદ તણો હીરો ખરો !
છે ગરવી ગુજરાત, કાચું સોનું સાંપડે !

પોષે તું નિજ બાળ, ને પોષે પરદેશનાં !
જય! જય! જય! જીવપાળ! પરદુઃખ ભંજન હો! ભૂમિ !

પૃથ્વી અક્ષયપાત્ર, કદપવૃક્ષ સમ આડ સૌ !
કામધેનુ ગૌ માત્ર, ગણાય છે ગુજરાતની !

જય ! ગરવી ગુજરાત ! ગરવાં ત્હારાં બાળકો !
ભોળાં ને નિર્ભ્રાન્ત, આત્મ તત્વને ઓળખે !

પર દુઃખ દેખી આપ, આંખ વિષે અશ્રુ ભરે !
જીવ હીંસા એ પાપ, જાણે જન ગુજરાતના !

મહેમાનોને માન, દિલભર દેવાને સદા !
પાથરતા નિજ પ્રાણ, પ્રેમ થકી ગુજરાતીઓ !

વિદ્યાનું રહેઠાણ, સાહિત્યે તું શોભતી !
કવિ લેખકની ખાણ, ગુણવંતી ગુર્જર ભૂમિ !

જય ! જનુની ગુજરાત ! શૂરવીર પાક્યા તુજ કુખે !
માતા ત્હારા માટ, પ્રાણ સમર્પણ કેં થયા !

જયશીખર, વનરાજ, સિદ્ધરાજ, મૂળરાજ સૌ !
લઢ્યા રાખવા લાજ, કરણે મર્ણુ ગણ્યું મોઢું !

જન્મભૂમિ ! જય ! માતા ! ગુણ ગણના તુજ થાયના !
હશે કોણ કમજાત ? માતૃભૂમિનું માન નહિં !

માતા ત્હારું માન, સાચવવા સંતાન સૌ !
કરે શિર કુરબાન ! તો પણ ખદલો ના વળે !

અગણિત મા ઉપકાર ! બાળક ત્હારાં શું ખૂંજે ?
ધન્ય ! ધન્ય ! અવતાર જે ત્હારા માટે મુખ્યા !

x x x x x x

પ્રથમ વલ્લીપુર, રાજ્યધાનો ગુજરાતની;
અઢાર રાજા શર, બસો વર્ષમાં થઈ ગયા.

શિવમાર્ગી રાજન, શિલાદિત્ય છેલ્લો થયો;
ત્હેના સમયે અંત, આવ્યો વલ્લીપુરનો.

પછી ચાવડા વંશ, પંચાસર ગાદી ગઈ;
જયશીખરનો ધ્વંશ, કરી ભૂવડ રાજા થયો.

નિજ જનુનીની કુખ, શોભાવી જયશિખરે;
રાખી રહામું મુખ, રણથેલો રણમાં પડ્યો !

સાળો વૌર સુરપાળ, જયશિખર રાજા તણો;
તેણે લીધી લાળ, ગર્ભવંતી નિજ ખડેનની.

પ્રગટયો પૂરે માસ, દીપ ચાવડા વંશનો;
વનમાં જનમ્યો ખાસ, નામ વનૂ ધારણ કર્યું.

ખાળાકુંવર વનરાજ, જયશિખરનો ઉછર્યો;
તેણે ગુજર્જર તાજ, વન વેઠી ધારણ કર્યું.

પવિત્ર સરસ્વતી તીર, પાટણ શેર વસાવીને;
હેને સ્થાપ્યું સ્થીર, પાટનગર ગુજરાતનું.

સુંદર અનુપમ શહેર, અણહિલપુર પાટણ હતું !
લક્ષ્મીની ત્યાં દહેર, હતી અહા ! અલકાપુરી !

વણીક ચાંપો ખાસ, મંત્રીશ્વર વનરાજનો;
પાવાગઢની પાસ, ચાંપાનેર વસાવીયું.

માતા ! હાડું તેજ ! વનરાજે વિકસિત કર્યું;
પ્રથમ કરી તેણેજ, ગુજર્જર રાજ્યનો સ્થાપના !

વર્ષ શાન્તિથી સાઠ, વનરાજે વહિવટ કર્યો;
એકંદર નૃપ સાત, થયા આવડા વંશમાં.

છેલ્લો નૃપ સામંત, નખળો ને વ્યસની હતો;
તેથી આવ્યો અંત, જયશિખરના વંશનો.

મુકી શિર પર તાજ, રાજ ગુજર્જર દેશનો;
સોલંકી મૂળરાજ, મામાને મારી થયો !

પરાક્રમી મૂળરાજ, બળવતો બહાદુર હતો !
તાબે કીધા તાજ, કચ્છ અને સોરઠ તણા !

સોલાંકી કુળ ભાણુ, રાજ્ય વધાર્યું શોર્યથી;
ફરતી તહેની આણુ, આઠીથી રેવા સુધી.

રૂદ્રમાળ વિખ્યાત ! બંધાવ્યો સિંધપુરમાં;
સ્થળે સ્થળે ગુજરાત, શિવાલયો સ્થાપિત કર્યા.

મહારાજ મૂળરાજ, પછી ચાર રાજ થયા;
હાલ્યું ગુર્જર તાજ, ભીમદેવના વખતમાં.

ગોઝનીનો સુલતાન, મહમદ તે ગુજરાત પર;
કરવાને તોફાન, ઓગિંતો આવ્યો ચઢી !

ભીમદેવ બહાદુર, હુલું તેહલું સૈન્ય લઈ !
અટકાવા તે પૂર, પ્રભાસપાટણ પર ગયો !

યુદ્ધ થયું તે ઠાર, રજપૂતો શૂરથી લડ્યા;
ગુર્જરપતિની હાર, થતાં યવન ઉન્મત્ત બન્યા.

દેવળ લૂટ્યું ખ્યાત ! સોમનાથ મહાદેવનું !
ધર્મઝનુની જાત, શિવલિંગના કડકા કર્યા !

કરી ઘણું નુકસાન, અખૂટ દૌલત લઈને;
ગોંઝનીનો સુલતાન, મહમદ ગયો સ્વદેશમાં.

સંભાળ્યું નિજ રાજ્ય, આવી પાટણમાં ભોંમે;
પછી કર્યું એ કાજ સીંધ દેશને સર કર્યો.

વણિક વિમળશા એક, થયો ભીમના સમયમાં;
દેરાં કર્યા અનેક, આરાસુર, આઝુ પરે.

ભીમ પછીથી કરણ, બેઠો રાજ્યાસન પરે;
તેણે કીધાં શરણ, ધંધુકા, મહેવાસને.

મોઢેરા છે ગામ, ત્યાં તેણે ઉત્સાહથી;
કરણસાગર નામ, તળાવ બંધાવ્યું રૂડ.

સોલંકી સિદ્ધરાજ, કરણ પછી રાજ થયો;
રૂદ્રમાળનું કાજ, અપૂર્ણ તે પૂરું કર્યું.

કેંક કુવાને વાવ, સિદ્ધરાજે બંધાવીને;
સહસ્રલિંગ તળાવ, બોદાવ્યું પાટણપુરે.

સુનસર અને મલાવ, વિરમગામ, વિરાટમાં;
બે પ્રખ્યાત તળાવ, બંધાવ્યાં માતુશ્રીએ.

નિજ કબુલેલી નાર, રંભા રાણકદેવડી !
તેને રા'ખેંગાર, જુનાગઢનો લઈ ગયો !

શિક્ષા કરવા કાજ, અને પદ્મિની આણવા;
સોલંકી સિદ્ધરાજ, સૈન્ય લઈ ગઢ પર ગયો.

ગઢનાં દીધાં દ્વાર, ખેંગારે ખૂળી કરી !
ઘેરો વર્ષજ ખાર, જુનાગઢ પાછળ રહ્યો !

અંતે આપી હાર, યુધ્ધ કરીને રાહને !
રણે પડ્યો ખેંગાર, જુનાગઢ કબજે કર્યો !

પદ્મિનીને લઈ સાથ, પાછા પાટણ આવતાં;
રાણક નાર અનાથ, સતી થઈ વઢવાણમાં !

પરાક્રમી સિદ્ધરાજ, કબજે કીધો માળવો;
સત્તા નીચે રાજ્ય, અચળેશ્વર, ચંદ્રાવતી.

ત્યાર પછી નૃપ પાંચ, એ વંશે આવી ગયા;
ના'વી ઉન્હી આંચ, ત્યાં સુધી ગુજરાતને.

સિદ્ધરાજ નિરવંશ, મરણ તણે શરણે થયો;
ભાયાતોને વંશ, ગાદી ગઈ ગુજરાતની.

શૂરો કુમારપાળ, સામંતોની રહાયથી;
ખટપટ કરી અપાર, પાટણનો રાજા થયો.

જૈન ધર્મ ધરનાર, સાધુ હેમાચાર્યનો;
હતો અતિ ઉપકાર, તેથી નૃપ શ્રાવક થયો !

ખંડખોરનું જોર, કુમારપાળે તોડીને;
કોકણને નાગોર, જીતીને તાબે કર્યો !

ખંધાબ્યા બહુ ઠાર, દેરાં અને શિવાલયો;
કીધો જીર્ણોદ્ધાર, પ્રભાસના દેવળ તણ્યો.

અજોપાળ, મૃગરાજ, એ બે ત્યાર પછી થયા;
તહેના અમલે રાજ્ય, સંભાળ્યું ભોળા ભીમે.

ઘોરી મહામદશાહ, ચઢી આવ્યો ગુજરાત પર;
ભીમે રોકી રાહ, પાછો વાળ્યો તેહને !

ભડવાંર ભોળો ભીમ, સોમેશ્વર સાથે લઢ્યો !
પ્રાકમ કર્યું અસિમ ! આણુ ફરી અજમેરમાં !

આવ્યું બે ત્રણ વાર, યવન સૈન્ય ગુજરાત પર;
પ્રથમ ભીમની હાર, પુનરપિ પાટણ મેળવ્યું.

બધા મળીને બાર, સોલંકી રાજ થયા;
પછી રાજ્ય તલવાર, ગઈ વાઘેલા વંશમાં.

વિશળદેવ સરદાર, વાઘેલો વિરાટનો !
તેણે ત્રિભુવનપાળ, પાસેથી પાટણ લીધું !

વાઘેલાનો વંશ, ઘેલાની ઘેલાધથી !
માધવ નાગે ડંશ, ઓ દેવી ! તુજને દોષો !

ઉર્વશિનો અવતાર ! પ્રધાનપતિ નિરખતાં !
ગુજર્જરનો સરદાર, વાઘેલો ઘેલો બન્યો !

પ્રધાનને પરગામ, પ્રપંચ સાધી પાઠવ્યો !
પધરાવી નિજધામ, હરણ કરી હરિણાક્ષીને !

લાભી રક્ષણ કાજ, કેશરી સમ કેશવ લઢ્યો !
છતાં રહી ના લાજ, કેશવ કિર્તિ સહ મુઓ !

કેશવ નાર અનાથ, આપ્યો આપ સતી થતાં !
યવન અરિને હાથ, રાજ્ય જાળે ગુજરાતનું !

થતાં પૂર્ણ નિજ કામ, માધવ આપ્યો ગામમાં !
ઉજ્જડ જોયું ધામ ! વાત સુણી વિપરીત થયો !

ભીમદેવનું પ્રભાસના રક્ષણ અર્થે પ્રયાણ.

ભીમદેવ બહાદુર, હવે તેટલું સૈન્ય લઈ!
અટકાવા તે પૂર, પ્રભાસ પાટણ પર ગયો!

“ મણિકાન્ત.”

સતીનો શ્રાપ.

કેશવ નાર અનાથ, આપ્યા શ્રાપ સતી થતાં!
યવન અરીને હાથ, રાજ્ય જળે ગુજરાતનું!

“મણિકાન્ત.”

દિલ્હીનો સુલતાન, અલ્લાઉદ્દીન ખૂની હતો !
માધવ મૂકી માન, શાહ તણે શરણે ગયો !

ઉત્તમ નાગર ન્યાત, છતાં વૈરને વશ થઈ !
ગર્વ ધરી ગુજરાત, યવન અતિથિ નોતર્યા !

અલ્લખાન મિજખાન, આળ્યો સૈન્ય સુંઢાડીને !
શત્રુનું સન્માન, શૌર્ય સહિત કર્ણે કર્યું !

બ્રહ્મી હાથ હથિયાર શૂરવીર તુજ પુત્રો લડ્યા !
યવન કર્યા કેં ઠાર, રક્તે ત્રમ કરી તહને !

બરછી ને તલવાર, ભાલા ભારે ઉછળતા !
બાંદૂકોના બાર, તીર તણી વૃષ્ટિ થતી !

દુશ્મન સૈન્ય અપાર, તથા સતીના શ્રાપથી !
કર્ણ તણી થઈ હાર, રજપૂતો રણમાં પડ્યા !

નિજ કુળ લજ્જા કાજ, નાઠો બે કન્યા લઈ !
છતાં રહી ના લાજ, રવડી વાઘેલો મુઓ !

ધરી રાજ્યનો પાઘ, મહેમાનો માલિક બન્યા !
દેશદ્રોહીનો ડાઘ, માધવ નામ પરે રહ્યો !

કરણે કીધો કે'ર, કરણુ થકી લડવું હતું !
જન્મભૂમિને ઝેર, ઘટે ન માધવ આપવું !

યવને કીધો કે'ર, આવીને ગુજરાત પર !
લૂંટી ખેતર શે'ર, ખાળીને ઉજ્જડ કર્યો !

દે'રાં તોડ્યાં ખ્યાત ! ભાગી અદ્ભુત મૂર્તિઓ !
સૌ દેવળનો તાત, રૂદ્રમાળ ખંડિત કર્યો !

જેર જુદમથી માત ! વટલાવ્યાં તુજ ખાળકો !
કે' નો કીધો ઘાત ! રક્ત તણી સરિતા વહી !

કુળવંતી કે' નાર, શિયળવત સંભાળવા !
દેહ તજ્યો તત્કાળ, કન્યાઓ કૂવે પડી !

ઉણુ અશ્રુ હે માત ! તહારી આંખ થકી ખર્ચો !
ગયાં વહી-ખંભાત ! અખાતને ખારો કર્યો !

પડી પરાયે હાથ ! પવિત્ર માતા હાય ! તું !
પુનરપિ પૃથ્વીનાથ ! નિપજ્યો ના ગુજરાતમાં !

વાવેલું વનરાજ, મૂળરાજે મહોદું કર્યું !
સંભાળ્યું સિદ્ધરાજ, કર્ણે કાર્યું વૃક્ષ એ !

સ્થાપન ગુજર્જર રાજ્ય, સૈદ્ધ સાત વિષે થયું;
અને થયું તારાજ, સને તેરસો ચારમાં.

ત્યાર પછીનો કાળ, અંધાધૂધીમાં ગયો !
માતા ! ત્હારાં બાળ, પડ્યાં પરાધિન પીંજરે !

ટોળાં વાર અનેક, પરદેશી તીડો તણાં !
આબ્યાં ગુજર્જર ક્ષેત્ર, ચણુ ચુંણી આલ્યાં ગયા !

મારકાડ ને ત્રાસ, હુંટ થકી લક્ષ્મી લઇ !
જનમાલનો નાશ, કરી કૈંક રાજી થયા !

* * * * *
ઓ બાપુ ! વનરાજ ! સૂતો તાણી સોડ તું !
પાટણુ ત્હાડુ આજ ! પરદેશી હસ્તે ગયું !

રણુધીરા મૂળરાજ ! સિદ્ધરાજ ! વિજયી સુણો !
ગુજર્યું ગુજર્જર રાજ્ય ! પુનરપિ જન્મો આ ભૂમિ !

ક્યાં આ પાટણુ ગામ ? ક્યાં એ પાટનગર રૂડું ?
ક્યાં છે ? દોર દમામ ! સ્વતંત્ર ગુજર્જર રાજ્યનો !

ક્યાં છે ? વૌર રજપૂત ! વૌરાંગનાઓ પણ નથી !
ધન ભંડાર અખૂટ ! હતો હવે તે ક્યાં ગયો ?

રૂદ્રમાળનું રૂપ ! જોતાં ભૂપ જશો ભૂલી !
હાડ ઉભાં છે ચૂપ ! આત્મા તો ઉડી ગયો !

સહસ્રલિંગ તળાવ ! “ક્યાં છે ?” પંથી પૂછતો !
“આ અંખો દેખાવ ! આ ઠેકાણે તે હતું !”

નથી ! નથી ! કેં હાય ! હતું પ્રથમ તે કંઈ નથી !
યવન તણો અન્યાય ! નાશ કર્યો સૌન્દર્યનો !

કુદરત સેવા કાજ, ચક્ર ફરે : જે કાળનું !
તેણે ગુજર્જર રાજ્ય, ભાગીને ભૂકો કર્યું !

* * * * *

પ્રથમ રાજ્ય રજપૂત, પછી મુસલમાની થયું;
તેનો આણી અંત, મોગલ સત્તાધિશ થયા.

મહાન મોગલ રાજ્ય, અંતે તે નિર્જળ થયું;
તેથી ગુજર્જર તાજ, ગયું મરાઠા હસ્તમાં.

કેંક વર્ષ શિરતાજ, બની રહ્યા ગુજરાતમાં;
અંતે ગુજર્જર રાજ્ય, સાંભાળી તે ના શક્યા.

લૂંટફાટ ને ત્રાસ ! બળવા જાગ્યા બહુ સ્થળે;
કેંક પરગણાં ખાસ, સોંપ્યાં બ્રિટિશ રાજ્યને.

પેશ્વાનો પણ ભાગ, હતો કે'ક ગુજરાતમાં;
તે પણ સાધી ભાગ, અંગ્રેજો જીતી લીધો.

ઘણુંખરું ગુજરાત, બ્રિટિશને તાબે થયું;
શેષ રહ્યો તે ભાગ, સત્તા ગાયકવાડની.

ગયાં ઝેરને વેર, ગયા કે'ર કરનાર સૈા;
પ્રભ કરે છે લહેર ! પ્રતાપ એ અંગ્રેજનો.

* * * * *

ઓ દેવી ગુજરાત ! માતા ત્હારા મધ્યમાં;
સ્વર્ગપુરી સાક્ષાત ! રાજનગર રણિયામાણું !

અદ્ભુત ઉંચો કોટ, દ્વાદશ દરવાજા દિસે;
જડે ન તેની જોડ, સાબર તીરે શોભતું.

પહેલો અહમદશાહ, હતો શાહ ગુજરાતનો;
આવ્યો મન ઉત્સાહ, અમદાવાદ વસાવીયું.

રાજનગર તે એજ, ગાદી સ્થાપન ત્યાં કરી;
વધ્યું પછી તો તેજ, સને ચૌદસો ચૌદમાં.

મહોટું એક તળાવ, કાંકરીયું કહેવાય છે;
ફરતાં ન્હાનાં નાવ, વચમાં વાડી બંગલો.

દાદાહરિની વાવ, માતૃલવાનીની ખીજ;
દિલખુશ સૌ દેખાવ, રોજો શાહઆલમ તણો.

કિલ્લો સાગર તીર, લબ્ય ભદ્રકાળી તણો;
માતાનું મંદીર, છે તેમાં ટાવર તણે.

વચમાં સુંદર હોજ, ત્રણ દરવાજા દીપતા;
શુકવારના રોજ, ભરાય છે ત્યાં ગુજરી.

મનહર માણેકચોક, છે ચૌટાની મધ્યમાં;
ટળી જતા સૌ શોક, રચના અન્ય નિહાળતાં.

વળી શહેરની ખંડાર, ઘણી મીલ કાપડ તણી;
ગરીબનો આધાર, અસંખ્યને રોજ મળે.

રેશમનો અસખાળ, પરદેશે પોષાય છે;
અતલસને કિનખાળ, મશરૂ મોંઘા મૂલ્યનો.

વડોદરા વિખ્યાત ! ગુણીયલ ગાયકવાડનું !
ઠીક કયો છે ઠાઠ ! આંખ ઠરે અવલોકતાં !

દરવાજા છે ચાર, શહેર માંડવી મધ્યમાં;
પરાં ઘણા તે ખંડાર, સુંદર શોભા શહેરની.

મકરપરાનો મહેલ, રાજમહેલ રજીયામણો !
વર્ણવવો મુશ્કેલ, ઇંદ્રભુવન આખાદ છે !

વડે કમાટી બાગ, નજરબાગને નિરખતાં !
ઉપજે હર્ષ અથાગ, ફરનીચર છે ફાંકડું !

સુરસાગરને તીર, રાજમહેલના રોડ પર;
નવું ન્યાયમંદીર, ગાયકવાડી રાજ્યનું,

દેવ તિર્થ ઠાકોર, ગામ વિષે છે ગોમતી !
ખિરાજતા ઠાકોર, ઋણ કાપે રણછોડજી !

પવિત્ર રેવા તીર, કન્યાળી, ચાણોદ છે;
દેવ તણાં મંદીર, અસંખ્ય છે તે સ્થાનમાં.

દરિયા સમ દેખાય, મહાનદી જ્યાં નર્મદા !
ભવ્ય ભરૂચ જણાય, ત્યાં તેના કાંઠા પરે !

મુંઠર સુરત શે'ર, શોભે તાપીની તીરે !
આગ રેલનો કે'ર, એણે અતિશય અનુભવ્યો !

ખંદર એ આખાદ, મુખ્ય મથક વહેપારનું;
આવે વૈભવ યાદ ! એનો ખસ ઇતિહાસથી.

અજબ ચરોતર પ્રાંત ! “તરમાં તર” ગુજરાતમાં !
ઉદોગી પણ શાન્ત, શે’ર, ગામ ને ગામડાં.

ઉત્તમ ભૂમિ રસાળ ! દરેક વસ્તુ પાકતી;
ફળ પુલ થાય અપાર, ધાન્ય તણા ઢગલા વળે !

મશહૂર છે મે’વાસ, દિલહર ખસ દંઢાય છે !
ચૂંવાળ ત્રિની પાસ, ત્યાં બહુચરખાળી વસે.

ભલો પ્રાંત છે ભાલ; ઘઉં પાકે છે ત્યાં ઘણા;
કા’નમ ને વઢિયાળ, રમણિય અને રસાળ છે !

પાવાગઢ પ્રખ્યાત ! ડુંગર છે રણિયામણો !
વસે કાળિકા માત, પાસે ચાંપાનેર છે !

ઉત્તરમાં મશહૂર ! ગિરિરાજ આઘ્રુ દિસે !
અદ્ભુત આરાસુર ! દેવળ ત્યાં અંખા તણું !

ખીજાં પણ પ્રખ્યાત ! સ્થાન ઘણું કહેવાય છે;
માતૃભૂમિ ગુજરાત ! વખાણ તહારાં શું કહું ?

રાજનગરની પાસ, અને ચરોતર ચોટલે;
મનહર હળધરવાસ, શોભે સંથે તાજ સમ !

નિર્મળ આછાં નીર, વેત્રવતીનાં જ્યાં વહે;
તે સરિતાને તીર, તાંબૂ હળધરવાસના.

ગરવાં મેડી ગોખ, દ્રષ્ટે પડતાં દૂરથી
રાખી ઉંચી ડોક, અતિથિને આદર દોયે !

વાડવપુર વિખ્યાત ! પ્રથમ નામ તહેતું હતું;
વિપ્રતણી ઠકરાત, હતી હવે તો કેં નથી !

વૈભવવંતી ખાસ, રમ્ય રૂડી વાડવપુરી;
ભાગી હળધરવાસ, વશ્યું વિધિના લેખથી !

ભરતી પાછળ ઓટ ! એ કુદરતનો કાયદો !
ભવ્ય પડેલો કોટ ! શાખ પૂરે વલવ તણી !

સુંદર હળધરવાસ ! ધર્મે ધંધે ધીકતું !
વર્ણ અઢારે વાસ, કરી રહે કલોલમાં !

વેત્રવતીનાં નીર, પૂર્વ દિશામાં જ્યાં વહે;
તહેને ઉત્તર તીર, અયવન—બ્રગુનાં ધામ છે.

દક્ષિણ તીરે દેવ, રૂપિ પરાશર તપ કરે !
જય! જય! જય! મહાદેવ! ભવ્ય ધામ લેખડ પરે !

પશ્ચિમ પાદર વાસ, લીમનાથ મહાદેવનો;
સોમનાથ તે પાસ, દેવાલય અદ્ભૂત દિસે !

ચાડું, ચૌરો, ચૌક, નિશાળ, સુંદર મંદિરો !
બાર ગામના લોક, માલ બંહોરવા આવતા !

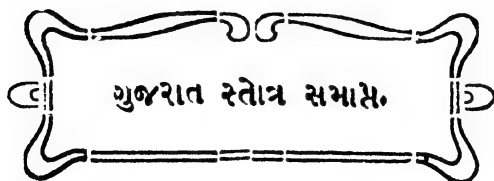
નિશાળ કેરી પાસ, દેવળ જ્યાં અંબાતણું;
વિપ્રતણો છે વાસ, ત્યાં મહુલી મણિકાન્તની.

* * * * *
જય ! અન્નપૂર્ણા વેશ ! જન્મભૂમિ ! ભારતસુતા !
લલે વસું પરદેશ ! તોપણ દ્રષ્ટિ તુજ પરે !

દુઃખમાં આવે યાદ ! દેહ વિષે બ્યાધિ થતાં;
સાંભળતી ફરિયાદ ! આશ્રય ખોળે આપતી !

જય ! જય ! જગવિખ્યાત ! જય ! જય ! જય ! ભારતભૂમિ !
જય ! ગરવી ગુજરાત ! નમન માત મણિકાન્તનું.

વંદે માતરમ્ જય ! જન્મ ભૂમિ !

ગુજરાત સ્તોત્ર સમાપ્ત.

ખાસ વાંચવા લાયક પુસ્તકો !

સચિત્ર મણિકાન્ત કાવ્યમાળા (આવૃત્તિ ૫ મી)	...	૨—૦—૦
,, સંગીત મંગળમય (,, ૮ મી)	...	૦—૫—૦
,, સંગીત સુભોધ બાંદુ (,, ૨ જી)	...	૦—૫—૦
,, નિર્ભાગી નિર્મળા (,, ૫ મી)	...	૦—૫—૦
,, ગુજરાતસ્તોત્ર (ગુજર્જર રાજ્યના ટુંકા ઇતિહાસ સાથે)	...	૦—૩—૦
અક્ષહત્યા યાને અપધાત કે ખૂન ?	...	૦—૨—૦
જ્ઞાન-પ્રવાહ	...	૦—૧—૦
કલાપિનો કેકરાવ	...	૨—૦—૦
કલાપિનો વિરહ...	...	૧—૪—૦
કલાપિનું સાક્ષર જીવન	...	૦—૫—૦
હરિપ્રેમ પંચદશી (મસ્ત કવિ કંથારીઆની)	...	૧—૦—૦
સુરતી લાલ	...	૧—૦—૦
ચાર યોગી (અસરકારક)	...	૦—૧૨—૦
બહારે વસંત (ગઝલો)	...	૦—૪—૦
કીસન બાવની	...	૦—૪—૦
શીવા બાવની	...	૦—૮—૦
ડિટેક્ટીવ દેવેન્દ્ર (ઘટાડેલી કી.)	...	૦—૧૨—૦
નક્ષિત્રી કાન્ત (,, ,,)	...	૦—૧૦—૦
શ્રી ભોજસુભોધ રત્નમાળા	...	૨—૦—૦
અહ્લુતાનંદ-મોક્ષમાર્ગ	...	૧—૦—૦
જ્ઞાનોત્તેજક કાવ્ય (ઘટાડેલી કીમત)	...	૧—૦—૦
દુઃખીઆરી દુઃખતર (,, ,,)	...	૦—૧૨—૦
હોંદુ બેરીસ્ટર યાને સદ્ગુણી સુમન (ઘટાડેલી કી.)	...	૦—૧૨—૦

સોજીતરીયા અધર્સ—બુકસેલર્સ.

ડૉ. ગણેશવાડી—મુંબઈ નં. ૨.

હળધરવાસમાં પવિત્ર વેત્રવતી તીરે
મહર્ષિ પરાશર સ્થાપિત મહાદેવ
પારાશુરના શુભ સ્થાનનું સ્મરણ !

—ભુજંગી—

મહર્ષિ પરાશર તણું ઠામ-આ છે !
સદા સુખકારી અહા ! નામ-આ છે !
જીઓ દેવ ડે'ર મહા ધામ-આ છે !
નહિં માનુષી દેવનું કામ-આ છે ! ૧

મહા પુણ્યશાળી વહે પાસ-ગંગા !
અહાહા !! કરે પાપનો નાશ-ગંગા !
વહે પૂર્વમાં પ્રેમથી ખાસ-ગંગા !
કરાવે જીઓ તીર્થનો ભાસ-ગંગા ! ૨

કરી સ્નાન તેમાં મહાદેવ આવો !
જળે ચંદનેથી કરો સેવ આવો !
ધરી પુષ્પ ને આરતી તો ઊંતારો !
વદો દેવ “ત્રાતા ત્હમે તાત તારો !” ૩

સુગંધી મધુરી હવા મંદ આવે !
મહા રોગ હોયે નિરોગી બનાવે !
અહા ! પશ્ચીઓ શબ્દ મીઠા સૂણાવે !
વિભુની ખુબીનો બળનો બનાવે ! ૪

રક્ષા બંધન! (જીઓ પેજ. ૨૨૯. સુઆશિષ).

સકળ દેવો દયા કરજો ! તમારાં વિદ્ય સૌ હરજો !
સુઆશિષ એ અમારી છે ! “ કરે રક્ષા તમારી તે ! ”

“ મણિકાન્ત. ”

નિર્દોષ નિર્મળા.

Wijayaditya

“અહ! નામ સુંદર “નિર્મળા,” ભૂલાય ના સ્વપ્ને કદી :
કન્યા કનકની પૂતળી, મૃગલોચની મનહર હતી!”
“મણિકાન્ત.”

નિર્ભાગી નિર્મળા !

યાને

એક યુવકની કરુણાજનક પ્રેમકથા !

સૌરઠા.

નિર્મળ આપ્યું નીર, પાજલ ! ત્હેં પીધું નહિં !
ઢોળ્યું રેતી તીર, રે ! પરતાવે કાં કરે ?

* * * *

ખાવા આપી ખીર, ખતે કાં ખાધી નહિં ?
ઢિલ ! થા ના ઢિલગીર, ગયો સમય ના આવશે !

* * * *

મણિમય સુક્રામાળ, મૂર્ખા ! કાં ફેંકી કુવે !
પળ પળ ના સંભાળ યાદ કરીને કાં રૂવે ?

* * * *

મનહર ને પ્રેમાળ, બાળા તરછોડી અરે !
દેહ તજ્યો તત્કાળ, માફ પાપ એ નહિ થશે !

* * * *

ફરશે બની ફકીર, છતાં ફિકર ટળશે નહિં !
કર્મે લખ્યું કથીર, કનક ગુમાવ્યું કર થકી !

“મણિકાન્ત”

“ હવે પસ્તાઈ શું કરવું ? ”

—ગઝલ—

ધરી કર પ્રેમની માળા, સુકન્યા અર્પવા આવી;
 કરમહિણ હાર તહેં તોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 સુધાની છે ભરી ખ્યાલી કરી ઉંધી કરે ઝાલી;
 અલૌકિક લાલ કાં છોડયો ? હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 મનોહર કાચનો ખ્યાલો મુરખના હાથમાં આપ્યો;
 પછાડી પૃથ્વિમાં ફેડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 સુવાસિત પુષ્પ આખ્યાંતે છરીથી તહેં છુંદી નાંખ્યાં;
 કહે શું લાલ તહેં કાઢયો ? હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 હતી સૌ હાથમાં બાળ તથાપી દાવ તું હાર્યો;
 ખરે પાસો નહિં પાડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 હતું પરમાર્થ કરવાનું હતી હા ! સુખની આશા !
 તજી એ રાહ તું દોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 ભરસો તુજ પરે લાવી ગરીબ ગૌ આશરે આવી;
 દયામાં જીવ ના જોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 અરે ! અફસોસ કરવાથી હવે શું હાથમાં આવે ?
 નકામી પાડય ના રા'ડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 “ મહિફાન્ત ”

ૐ

યાને

(એક યુવકની કરુણાજનક પ્રેમકથા.)

—ૐ—

❀ પ્રેમ ❀

—◆—

હરિગીત છંદ.

પ્રિય પાઠકો મમ પ્રેમની કરુણાજનક કથની સુણી,
નયને વહે ના નીર તો છે વજ્ર છાતી તમ તણી;
પણ આ કથા અવલોકતાં દિલમાં દયા કે' જો વસે;
તો “ હૃદયવાળા ” છો ત્હમે જાણી મ્હને શાન્તિ થશે.

મમ દોષ તમ નજરે પડે યા આલ મહારી ના ગમે,
રે ? હું “ દિવાનો ” છું ગણીને દરગુજર કરજો ત્હમે;
અશ્રુ વહે છે આંખથીરે ! આ કથા આલેખતાં,
કંપે કલમ મહારી અરેરે !! દગ્ધ થાઉં દેખતાં.

*

*

*

*

*

કૈં કર્મના સંયોગથી છું બાળપણનો હું દુઃખી,
માતા પિતા સ્વર્ગે ગયાં સંસારમાં મુજને મુકી;
નવ બ્રાત લગિની કે કુટુંબી કોણ મમ સંભાળ લે ?
હું એકલો અવની વિષે રે ! રે ! દિલાસો કોણ દે ?

મમ વય વરસ નવની હતી ભણતો હતો નિશાળમાં,
મમ તાતના કો સ્નેહોએ લીધો મને નિજ ભાળમાં;
પાળે મને તે પ્રેમથી ખસ પુત્ર પોતાનો ગણી,
ઓછું મને આવે નહિ, સંભાળ લેતા તે ઘણી.

પત્નિ અતિ પ્રેમાળ સદ્ગુણ બાણ શાણી શોભતી,
દેવી દયાની દેખતાં મમ ભૂખ પણ લાગી જતી;
કરૂણા હતી મુજ પર ઘણી રે ! સ્નેહ માતા સમ ખરે !
નિજ પુત્ર તુલ્ય ગંણી લડાવે લાડ એ શું વીસરે ?

સૌ સંપસંપીને સદા આનંદમાં વસતા અમે,
પણ એ અલૌકિક સુખ મમ પ્રારબ્ધને ક્યાંથી ગમે ?
છે દિવસની અંતે નિશા સુખની પછી દુઃખ થાય છે,
ઘટમાળ આ સંસારની કમવાર ફરતી જાય છે.

કન્યા વરણ વય પાંચની મેલી પતીને આશ્રયે,
મમ પ્રેમી પોષકની પ્રિયા આલી ગર્ભ પ્રભુના ઘરે;
ઘરભંગ અધવચમાં થયું દુઃખની સીમા કૈં ના દીસે,
સંસાર તારણ તેહ કુખ્યું બહેણુ ભર દરિયા વિષે.

નિજ માત આવે યાદ ત્યાં બાળા બિચારી બહુ રડે,
જનુની તણી આ જગતમાં ના અન્ય કૈં જોડી જડે;
પત્નિ નવી લાબ્યા પિતા બાળા બિચારી પર બળે,
અંતર અદેખું તેહનું દિલમાં દયા કૈં ના મળે.

દરરોજ બાળાને દર્ધ મહેણું અતી સંતાપતી;
કન્યા કઠણ હૈયું કરી ઉત્તર અરે ! ના આપતી;
દેખી હૃદય મહારૂં બળે પણ હું પરાધિન શું કરું ?
મુજને રખે રખડાવશે એ બહીક અંતરમાં ધરું.

રમતાં અમે સાથે અહા ! વઢતાં ઝવડતાં ના કદા,
રે ! રોહ નિર્મળ એ હતો બસ સાંભરે છે હા ! સદા;
એ રીત સુખદુઃખમાં દિવસ ચાલ્યા ગયા કૈં હા ! અરે !
બાળા વયે થઈ બારની હું પણ થયો મોટો બરે !

રે ! નવીન વહુના પ્રેમમાં પોષક પરાધિન મમ થયા,
જૂની પ્રીયાના પ્રેમને રે ! શેઠજી વિસરી ગયા;
મહારી અને કન્યા તણી નીંદા સુણાવે શેઠને,
મુજને બતાવી બોલતી, “ કાઢો હવે આ વેડને. ”

મહોટો થયો માટે હવે આપો રજા તેને સહી,
ધંધો કરીને પેટ ભરશે છેક ન્હાનો છે નહિ; ”
અકળાવતી’ અમને સદા બાવા પુરું ના આપતી,
બાળા બિચારીને નવી માતા બહુ સંતાપતી. ”

ઘરની પુઠે પુષ્પો તણી વાડી સુશોભિત હા ! હતી,
હું પાણી પાતો ઝાડને બાળા સદા ત્યાં આવતી;’
એકાંતમાં મળતાં અમે નિજ કષ્ટ વાત સુણાવતાં.’
રેતાં’ અમે બન્ને બહુ ચોધાર આંસુ આવતાં,’

“ છાની રહે બાળા ” કહીને હું દિલાસો આપતો,’
પણ હું પરાધીન શું કરું ? ના કષ્ટ તેનું કાપતો;’
મમ પ્રેમમય શબ્દો સુણી શાણી હૃદય શાન્તિ ધરે,
હસતું વદન રાખી પછી આનંદથી વાતો કરે,

અહા! સુંદર “નિર્મળા” ભૂલાય ના સ્વપ્ને કદી,
કન્યા કનકની પૂતળી મૃગલોચની મનહર હતી;
નિર્દોષ નાભુક ને દયાળુ દેવકન્યા દીપતી,
એ પ્રેમમય બાળા નિહાળી પૂજ્ય બુદ્ધિ મમ થતી.

પણ એક દિન ગુસ્સે થયા પોષક પ્રીયાના બોધથી,
“ જા ! ત્હારું તું સાંભળી લે! ન્હાનો હવે તું કે નથી;”
લાગ્યું બુઝું મનમાં મને હું તુર્ત આલ્યો નીકળી,
પણ પોળના નાકે જતાં પ્રિય નિર્મળા સ્હામી મળી.

શાળા વિષેથી આવતી’તી ઘેર તે કન્યા ભણી,
નિરખી નયનમાં અશ્રુ મહારા અજળ થઈ પોતે ઘણી !
સુઝને કહ્યું શશિકાન્ત જાશે ક્યાં ? નયનમાં નીર શું ?
શું તાતજી ગુસ્સે થયા ? કે માત બોલ્યાં મમ કશું ?

નિર્દોષ બાળા નિર્મળા ! મુજ પુણ્ય પરવારી ગયું,
 રે ! દોષ કો'નો છે નહિં મહેં જે બન્યું તે સૌ કહ્યું;
 બાળા સુણીને થૈ દુઃખી ! શશિકાન્ત કેં જશો નહિં !
 હું જઈ પિતાને વીનવું મમ અર્જ સાંભળશે સહી ?

હે ! નિર્મળે મમ માટ કેં તમ તાતને કે'શો નહિં !
 પાછો ફરું હું ના કદી તસ્દી તમે લેશો નહિં !
 ત્હારી ભલામણ તાત પાસે લેશ પણ નવ ચાલશે !
 કટુ વચન માત સુણાવશે ગુસ્સે અતીશે તે થશે !

બાળા બિચારી કરગરે “દોન અર્જ આ મમ સાંભળો,
 કટુ વચન સહન કરીશ હું કરૂણા કરી પાછા વળો;
 તમ વણ મને ગમશે નહિં તમ વણ દિલાસો કોણુ દે ?
 દિલનો વિસામો એક છે તે પણ અરે ! જાતો રહે !”

બાળા તજ રોતી કઠણ હૈયું કરી આડ્યો ગયો,
 મમ ઉજડ ઘર ઊઘાડીને રે ! એકલો ત્યાં જૈ રહ્યો;
 સ્નેહાળ એ બાળા મને બસ યાદ આવી ત્યાં બહુ;
 રોતાં ગઈ રજની બધી એ કષ્ટ હું કોને કહું ?

ભણવું હવે મૂકી દોધું જ્યાં પેટ પીડામાં પડ્યો,
 રે ! ચાકરી કંઈ શોધવા આખો દિવસ હું આથડ્યો;
 લાગી નહીં કેં ભાળ તે નીરાશ હું પૂરો થયો,
 વિદ્યાગુરૂ મહારા હતા હું તેમના મંદિર ગયો.

ઉદાર દિલના તે હતા મમપર દયા બહુ લાવતા,'
મહારા સમા દુઃખિયાપરે કરૂણા અતી દર્શાવતા'
મહેં વાત વિસ્તારી કહી ગુરૂજી થયા દોલગીર ખરે!
મુજને કહ્યું “ગભરા નહિં રે’જે હવે મહારે ઘરે.”

મહેં હસ્ત જોડીને કહ્યું કરૂણા તમારી છે ઘણી,
મુજને અપાવે! નોકરી એ યાચના સેવક તણી;
ગુરૂજી કહે આપું લલામણુ હું લખી તે દે જજે,
મમ મિત્ર અમદાવાદના છે શેઠ તેને આપજે.

માલીક છે તે મીલના તુજને પગારે રાખશે,
મહારી લલામણુ માર્નીને કે’ નોકરીએ નાંખશે;”
એ દિવસનો ભૂખ્યો હતો ભોજન કર્યું ગુરૂના ઘરે,
લઈ પત્ર અમદાવાદ જવાનું કર્યું નક્કી ખરે !

ગુરૂપત્નિ પણ ગુણીયલ હતાં મુજપર કરૂણા રાખતાં,
મમ સ્વર્ગવાસી માતનાં સદ્ગુણી તે સહિયર થતાં;
મુજ કર્મની કથની સુણી અંતર બળ્યું તેનું ઘણું,
નિઃશ્વાસ નાંખીને વઘાં “ ધાર્યું ન થાયે આપણું. ”

“એ નિર્મળાની માત ને તુજ માત મમ સહિયર હતી,
બન્ને સખી તમને લઈ મમ ઘેર મળવા આવતી;”
તે સમય તું ને નિર્મળા મમ બારણે રમતાં હતાં,
તે દેખતાં અંતર અમારાં હર્ષમાં ડૂબી જતાં.”

શશિકાન્ત ને કન્યા તણું જોડું રૂડું આ છે ઘણું,
પ્રભુ જીવતાં જો રાખશે તો લગ્ન કરશું તે તણું;
એ નિર્મળાની માત ને તુજ માત આનંદી થતાં,
ઠહેવાણુ થૈશું આપણે એવું પરસ્પર બોલતાં.

રે ! દિવસ તે આલો ગયા સ્વર્ગે ગઈ બન્ને સખી,
આશા ગઈ તે સાથ બનશે વાત જે કર્મે લખી;”
ગુરૂપત્નિના મુખથી મુણી સૌ વાત હું વિસ્મય થયો !
તે દિવસથી બસ રોડે મહારો ખ્યારમાં પલટાઈ ગયો !

જાળી અસર થઈ મમ હૃદયપર શરિરમાં ગરમી વધી !
મસ્તિક બન્યું મરતાન ભૂલી ભાન ના વિસરે કદી !
ઝણઝણ થયા સૌ જિગર કેરા તાર બસ આવેશમાં,
મમ શરિરની સઘળી નસોએ ખૂન ફરતું જોસમાં

ગુરૂપત્નિએ પાયો અલૌકિક પ્રેમનો ખ્યાલો મહને !
નહિ તો હૃદય નિર્દોષ આ શું પલકમાં ઘેલું બને ?
વમળે પડ્યો વિચારના નિદ્રા સુતાં આવી નહીં,
આલેખતો પ્રિય નિર્મળાની આકૃતિ અંતર મહી,

હા ! નિર્મળે ! હા ! નિર્મળે ! તું પ્રેમમય બાળા ખરે !
મમ માટ તુજ અંતર વિષે શું ચાહ કેં હોશે ? અરે !
ના એ બને ! ના એ બને ! બાળા હૃદય લોળું ખરું !
ઉપકાર મુજ ઉપર કર્યો ઉપયોગ ખોટો કાં કર ?

નિર્દોષ કન્યા નિર્મળા પર તું કુદ્રષ્ટિ કાં કરે ?
 રે ! રે હૃદય બસ શાન્ત થા ! કાં પાપના થેલા ભરે ?
 એવા વિચારો ચોજતાં રજની ગર્ભ ઉબગરે,
 તત્કાળ અમદાવાદ હું જાવા થયો તૈયારરે !

* * * * *

એ વાતને બે વર્ષ અમદાવાદમાં વીતી ગયાં,
 પણ નિર્મળાનાં પ્રેમ પુષ્પો હૃદયમાં પ્રકુલિત રહ્યાં;
 કરમાય ના ! દુર થાય ના ! સુગંધ પણ જાતી નથી,
 ખાળા તણી મનહર છબી રે ! દુર રજ થાતી નથી.

સ્વપ્ના વિષે પણ નિર્મળા ! ફરવા જતાં પણ નિર્મળા !
 એકાંતમાં પણ નિર્મળા ! બસ યાદ આવે નિર્મળા.
 જમતો હતો વીશી વિષે હું નોકરી મોલમાં જતો,
 ગુરના પ્રતાપે સર્વ વાતે હાલ તો સુખિયો હતો.

પણ સ્વપ્ન આંખું એક દી લયભીત તેથી હું થયો !
 મમ પાસથી પ્રિય નિર્મળાને સીંહ ઉપાડી ગયો !
 રે ! નિર્મળા પોકારતી “શશિકાન્ત બહારે આવજો !
 જો પ્રેમ સાચો હોય તો આવી મને ઊગારજો ! ”

હું સીંહની પાછળ ગયો ઝટ સ્વાર ઘોડાપર થઈ !
 પણ એટલામાં હા ! અરે ! મમ આંખ તો ઉઘડી ગઈ !
 ના નિર્મળા ! ના સીંહ છે ! ના અશ્વ ને હું કયાં પડયો ?
 રે ! ભેદ શું આ સ્વપ્નનો ? વીચારના વમળે રહડયો.

સંસાર બસ સૂનો બધો જો નિર્મળા દેખુ નહિ,
છે જીવવું આ ઝેર જેવું લાલમાં લેખુ નહિ;
આ નોકરી કરવી નથી તેમાં હૃદય રોકુ નહિ,
જ્યાં “ નિર્મળા ” ત્યાં પ્રાણ મ્હારો અન્ય અવલોકું નહિ

ઉઠ્યો સ્વપ્નારે કામ અટપી નોકરી પર હું ગયો,
પણ સ્વપ્ન ના વિસર્જ્ય અરે ! ઉદ્વેગ એ અંતર રહ્યો;
છે નિર્મળા કેં લય વિષે બસ લાસ મુજને એ થયો,
દિન આઠની લીધી રજા મમ ગામમાં સત્વર ગયો.

* * * * *

‘ગુરૂના ઘરે મળવા ગયો, ગુરૂપત્નીને પાચે પડ્યો.
આબ્યો ભલે શશિકાન્ત તું આનંદ અમ અંતર રહડ્યો;’
ગુરૂ ગયા શાળા વિષે વાતો કરી સુખ દુઃખ તણી,
ગુરૂપત્ની બોલ્યાં “ નિર્મળાપર કષ્ટની વૃદ્ધી ઘણી.

જે દિવસ તું અહીંથી ગયો તે દિવસની બાળા દુઃખી,
મળવા મને તે આવતી’ દીઠી કદી ના હસમુખી;
તુજને સદા સંભાળતી’ ત્હારી બબર તે પૂછતી’,
નિજ કષ્ટ વાત કહી રડે હું અશ્રુ ત્હેનાં લૂછતી’.

પત્નિ નવીના પાશમાં નિજ તાત પણુ પરવશ થયા,
પુત્રી સુખી છે કે દુઃખી ? વાત્સલ્ય સૌ વિસરી ગયા;
માતા નવી જે કષ્ટ દે કન્યા સહન તે સૌ કરે,
અવધી નથી દુઃખની હવે બાળા બિચારી ક્યાં ઠરે !

વર્જી નિર્મળાના લગ્ન કેરી વાત પણ અર્ચાય છે,
મહેં સાંભળ્યું છે કે બહીવા વઠેલ સાથે થાય છે;
રે ! દુર્ગુણી ને છે જુગારી લગ્ન ના કોઈ કરે,
છે એ નવીનો કો સગો તે કાજ ખટપટ આદરે.

છે લગ્ન થોડા દિવસમાં એવું બધે બોલાય છે,
પણ નિર્મળા માને નહિં તે રોજ ટંટો થાય છે;
મુજને કહેતી એ હતી માશી નહિ એને વરૂં,
માખાપ કરશે જુદમ તો બસ ઝેર પીને હું મરૂં,

એ રીત કન્યાના પરે ઘેરાય છે દુઃખ વાદળું,
મુણતાં બળે અંતર અરે ! પણ ના ઇલાજે શું કરૂં ?”
કરૂણાજનક કથની સુણી ગુરૂપત્નિના મુખથી અરે !
અશ્રુ ન માયે આંખમાં શું કષ્ટ આ કન્યા પરે ?

બાળાપણે માતા મરી રે ! બાપ પણ વૈરી થયા ?
મોહાન્ધ શું એવા બન્યા ? કે હૃદયથી ત્યાગી દયા !
કિરતાર જગદાધાર કરૂણાવંત છે કેશવ તમે,
નિર્દોષ આ દંડાય તે ગોવીંદ કાં તમને ગમે ?

* * * * *

નિજ કાર્ય પરવારી પ્રભાકર અસ્ત થાવા પરવરે,
પક્ષી પશુ સૌ પ્રેમથી સ્થાનક ભણી પાછાં ફરે;
સુંદર સરિતા તીર નિર્મળ નીર સૌ નારી ભરે,
ઠંડી પવનની લહેર આવે નિરખતાં નયનો ઠરે.

નહાવા નદીમાં કેં પડે સંધ્યા પૂજા કેં જન કરે,
કપડાં ધુવે છે કેંક ને કેં તો હવા ખાવા ફરે;
સરિતા કિનારે શીવનું મંદીર સુંદર છે જહાં,
સંધ્યા સમય અવલોકતો ઉભો હતો હતો તહાં.

શિરપર ધરી ગાગર સુશોભિત હંસચાલે ચાલતી,
તાડણ્ય વયમાં પેસતી દેખી સુકન્યા આવતી;
બે વર્ષમાં આ શું તફાવત ! જોઈને વિસ્મય થયો,
કન્યા મટી તડણી થઈ રે ! રંગ બદલાઈ ગયો.

નિરખી મને આવી વદી “શશિકાન્ત ક્યારે આવિયા ?
ના સ્મરણમાં આવી કદી હું ના હૃદયમાં લાવિયા ?
જે દિવસથી જૂદા પડ્યા તે દિવસની છું હું દુઃખી !
રે ! યાદ કરતી’ રોજ હું ને ઇચ્છતી’ તમને સુખી.”

એવું વદીને સ્તબ્ધ થૈ આંસુ ભરાયાં આંખમાં,
“નિર્દોષ બાળા શાન્ત થા રે ! રે ! નિસાસા નાંખ-માં;
તુજ કષ્ટની કથની સુણી માશીતણા સુખથી અરે !
અંતર બળે મ્હારૂં અતી, છે જીવન આજો તુજ પરે.

હું ઊતર્યો છું ગામમાં વિદ્યાગુરૂજીના ઘરે,
મેળાપ મ્હારો ત્યાં થશે તું આવજો કુરસદ મળે;”
એવું સુણી બાળા ગઈ જળ કાજ સરિતા પટ ભણી,
હું પણ પછી પુરમાં ગયો અંતર વિષે ચીંતા ઘણી.

* * * * *

વળતે દિવસ આવી સુકન્યા નિર્મળા ગુરુવાસમાં,
ગુરુ હતા શાળા વિષે ગુરુપત્નિ ના અવકાશમાં;
બસ એકલાં બન્ને અમે વાતો કરી સુખદુઃખ તણી,
બાળા કહે “ હું શરણુ છું છે આશ અંતરમાં ઘણી.

મા બાપના ધાર્યા પ્રમાણે લગ્ન કરવાની નથી,
માનીશ મીઠું મ્હોતને રે ! લેશ ઉરવાની નથી. ”
તુજ પ્રેમમય વાણી સુણી બાળા હૃદય ઉલરાય છે,
મુજ શરણુમાં લેવા ખુશી છું દિલ તને બસ ચ્હાય છે.

ત્હારા પિતાજી પાસ આવી ને વિનંતી હું કરું,
અંતર વસે હરિ એમને ઇલાજ છેલ્લો આદરું,
બાળા સુણી શરમાઈ મુખડું લાલ કુન્દન સમ થયું,
આનંદની પળ એ હતી મન કષ્ટ સૌ વિસરી ગયું.

* * * * *

રે ! એ પળો ! રે ! એ પળો ! પાછી ફરી ના આવશે !
ના દગ્ધ થાતા હૃદયને નિર્મળ જળે નહવરાવશે !
હે ! નિર્મળા ! આ નિર્મળા ! તું ટેક ત્હારો તોડજે !
કંગાલ થૈને કરગરું રે ! રે ! સમાધી છોડજે !

* * * * *

ખીજે દિવસ ઉદાર પાલણુહારને મળવા ગયો,
પાયે પડ્યો હું તેમને કરજોડીને ઊભો રહ્યો;
“શું ખબર છે? શશિકાન્ત તહારી! તું હવે સુખિયો થયો!”,
ના પત્ર એકે તહે લખ્યો ઉપકાર સૌ વિસરી ગયો?

તુજ કાજ જે ઠપકો દોધો માહું તને લાગ્યું હશે,
ઘરખંડાર કાઢ્યો એમ જાણી જીવન તહારું સુધરશે;”
મહેં નમ્રતા ધારી કહ્યું ઉપકાર ભૂલું ના કદી,
પાળક પિતા મમ આપ છો શરમાવશો ના કૈં વદી.

સેવક સદા તૈયાર છે તમ હુકમ શીર ચડાવવા,
આ જીંદગી છે આપની માલીક છો વણસાડવા;
ચહારી હકીકત શેઠને મહેં સર્વ વિસ્તારી કહી,
પણ નિર્મળાની માગણી રસના થકીરે! થાય નહિં.

તો પણ ધરી હિમ્મત કહ્યું ઓ! શેઠજી કરૂણા કરો!
હું નિર્મળાનો હસ્ત માગું અર્જ આ ધ્યાને ધરો!
રે! શબ્દ છેલ્લો સાંભળીને શેઠજી ગુસ્સે થયા!
“ઓ! મુર્ખ! તું આ શું બકે? આવે મને તારી દયા!

ના શર્મ કેં મન આવતી આશા નકામી કાં કરે ?
શું ન્યાતમાં વર છે નહિ ? કંગાલને કન્યા વરે ! ”
ઓ ! શેઠજી ! આ શું વદો ? કંગાલ પણ છું સદ્ગુણી,
કટુ વચન ના કેં બોલશે અંતર બળે એવું સુણી.

હું નિર્મળાને મ્હાલું છું છે નિર્મળાની પણ ખુશી,
આશીષ લ્યો અંતર તણી રે ! ના બતાવો નાખુશી;
“શું બોલતાં બહેકી ગયો ? બાળા લમાવી તહે બરે !
પાળ્યો ત્હને મેં પ્રેમથી બદલો મળ્યો તેનો અરે !

રે ! સર્પ કેરા બાળને પય પાઇને જે પાળશે,
મ્હોટો થતાં માલીકને દે કંસ બદલો વાળશે;
પાળક પિતા ત્હારો બન્યો હું નિર્મળા લગિની સમી,
કપટી કુદ્રષ્ટી કાં કરે ? બુદ્ધિ બધી ત્હારી લમી.

જા ! શ્યામ મુખ ત્હારું લઈ ના આવતો અત્રે ફરી,
ઉપકાર હૈયે હોય તો પરદેશ જા ! કંઠણા કરી;
મળતો હવે ના નિર્મળાને વચન મ્હારું માનજે,
માગી લઉં છું એટલું આભારને રજ જાણજે.

વાણી સુણી પોષક તણી રે ! રે ! પરાધિન હું થયો,
અંતર તપ્તું તેથી અરેરે !! પ્રેમ પણ વિસરી ગયો;
રે ઘાત કીધો પ્રેમનો આજે ઘણો પરતાઉ છું,
બળિદાન આપી રક્તનું હરદમ હવે સૂકાઉં છું.

એ પાપની મારી કદાપી આ ભવે મળશે નહિ,
પ્રાયશ્ચિત્ત તેનું છે નહિ રે ! તાપ તે ટળશે નહિ;
મેં હસ્ત જોડીને કહ્યું આ શેઠજી હું જાઉં છું,
રે ! નિર્મળાથી હું જુદો આ જીંદગીમાં થાઉં છું.

પણ છે ભલામણ એજ કે, કન્યા કુવે ના નાંખશો,
રે ! મા વિનાની નિર્મળા પર રે'મ માયા રાખશો;
એવું કહી પાછો ફર્યો ના ત્યાં ઘડી ઊભો રહ્યો,
બાળા તજી હરિ આશ્રયે હું ગામ ત્યાગીને ગયો.

*

*

*

*

હું હાલ અમદાવાદમાં છું આઠ દિન આવે થયા,
પણ નોકરી પર મન નથી દિન શોકમાં જાયે વહ્યા;
ભોજન નથી કેં લાવતું ફરવા જવાનું ના ગમે,
નિદ્રા ન આવે નયનમાં રે નિર્મળામાં મન ભમે.

“શું હાલ બાળાના હશે ?” ઉભો હતો ઉચાટમાં,
ત્યાં પોષ્ટમને પત્ર લાવી એક આપ્યો હાથમાં;
પ્રિય નિર્મળાનો પત્ર આવ્યો દખતાં ખુશ હું થયો,
ફેડયું કવર ઝટ વાંચવા પણ શોક પણ વિસરી ગયો.

વાંચી વિચિત્ર લખાણ એ લખાણ હું વિસ્મય થયો !
સમજી હકીકત હા ! પછી દુઃખ અખંધમાં ડૂબી ગયો !
અશ્રુ ન મારે આંખમાં રે ! પોક મૂકીને રડ્યો !
“રે ! નિર્મળા ! આ ! નિર્મળા !” બેલાન જોને હું પડ્યો !

પત્ર.

“ શશિકાન્ત ! મારા લગ્નની કંકોતરી આ વાંચજો ! ”

“ કંકુ નથી મમ રક્તના છાંટા પડ્યા અવલોકજો ! ”

“ એ લગ્નની ચારી નથી પણ છે ચોંતા તૈયારરે ! ”

“ મમ લગ્ન કરશે કાષ્ઠથી પામીશ દુઃખનો પારરે ! ”

“ વાળાં નહિ ત્યાં વાગશે રે ! ગીત કે ગાશે નહિ ! ”

“ રોશે કકળશે સ્નેહિયો આનંદ વર્તાશે નહિ ! ”

“ મીંઢળ સ્થળે શ્રીફળ અને ઘનશે બહીવાનું બારમું ! ”

“ જ્યુરી મળી મત આપશે મૃત્યુ થયું છે કારમું ! ”

“ સ્નેહી સગાં તેડાવવા કંકોતરી તાતે લખી ! ”

“ આનંદથી સૌ આવશે પણ દેખતાં થાશે દુઃખી ! ”

“ એ લગ્નમાં ના આવશે અંતર દુઃખાશે આપનું ! ”

“ મેળાપ ના મ્હારો થશે દર્શન થશે ત્યાં રાખનું ! ”

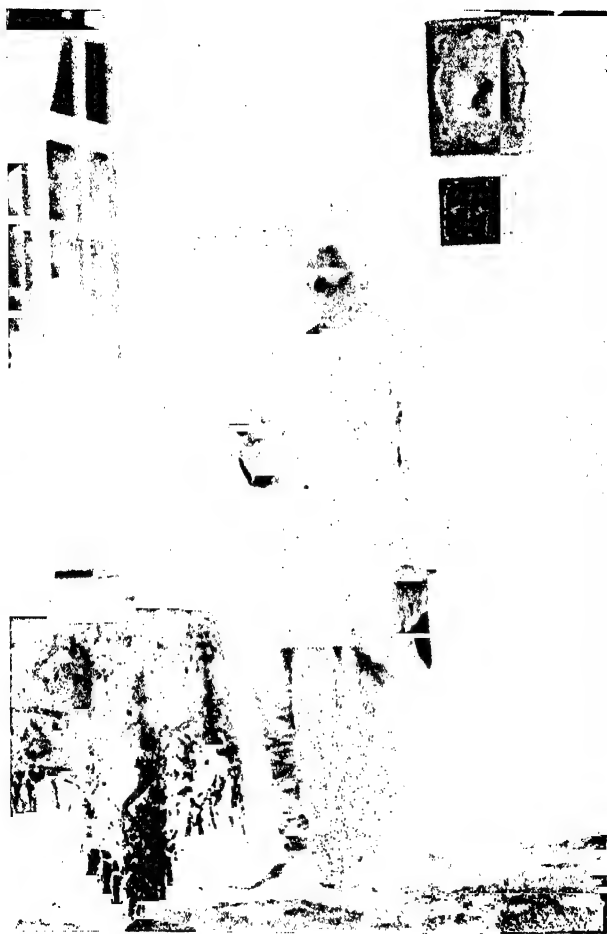
“ જે બહાણમાં બેઠી હતી તે બહાણુ વંટોળે ચડડયું ! ”

“ નાવિક તરી નાસી ગયો ના ફરજનું “નાળું” નડયું ! ”

“ રે ! જૈ કિનારે તે ઉભો હિમ્મત વિના તે શું કરે ! ”

“ દરિયે ડુબૂ છું હાય હું આશા ભરી છું હા ! અરે ! ”

શશિકાન્ત.

પ્રિય નિર્મળાનો પત્ર આવ્યો દેખતાં ખુશ હું થયો!
ફોડયું કવર જટ વાંચવા પણ શોક પણ વિસરી ગયો!

શોકાતુર નિર્મળા.

રે! ઝેરની પ્યાલી પીતાં અટકાવનારૂં કો'નહિ!
જનુની જતાં આ જગતમાં ખસ! હાય! મ્હારૂં કો'નહિ!

“મણિકાન્ત.”

“ આ ઝેરનું પ્યાલું પિતાં અટકાવનારૂં કો' નહિં ! ”

“ જનુની જતાં આ જગતમાં રે! હાય! મહારૂં કો' નહિં ! ”

“ બસ ઝેરથી આરામ છે એ વીણુ પ્યારૂં કો નહિં ! ”

“ છે સ્વાર્થમય સંસાર જીવડા જાણુ ત્હારૂં કો નહિં ! ”

“ દેખી દુઃખી નિજ બાળને મમ માત રોતી સ્વર્ગમાં ! ”

“ ખળખળ ઉન્હાં અશ્રુ થકી મમ પાપ ધોતી સ્વર્ગમાં ! ”

“ મળવા મ્હને જલ્દી જનેતા વાટ જોતી સ્વર્ગમાં ! ”

“ ઝટ ઝેર પી જઈને મળું મમ માત ગોતી સ્વર્ગમાં ! ”

“ બાપા બન્યા દુશ્મન અરે ! રાખ્યો ભરૂંસો તમપરે ! ”

“ ત્યાગી તમે ચાલી ગયા આખું વચન તે શું ફરે ? ”

“ પણ ભૂલ હું મ્હોટી કરૂં કમેં લખેલું ના મટે ! ”

“ ભાવી પ્રબળ છે ” સત્ય કો'ને દોષ દેવો ના ઘટે ! ”

“ દિલગીર ના દિલમાં થશે આશીષ દે બાળા દુઃખી ! ”

“ સદ્ગુણી કો' કન્યા વરી સંસારમાં થાજે સુખી ! ”

“ જો પ્રેમ મુજ પર હોય તો શશિકાન્ત તે વિસરી જશે ! ”

“ નિર્ભાગી કન્યા નિર્મળાને કો' દિવસ સંભારજો ! ”

લી. નિર્ભાગી,

“ નિર્મળા. ”

*   *   *   *

એ રાત્રિને એ દિવસ રે ! બેભાનમાં ચાલી ગયા,
ચક્ષુ ઉઘાડી જોઈ તો ગુરૂદેવનાં દર્શન થયાં;
ગુરૂપત્નિ પણ પાસે હતાં હું તો પથારીમાં હતો,
રે ! નિર્મળા ! રે ! નિર્મળા ! એ શબ્દ હરહમ અંખતો.
કો' સ્નેહોંએ ઝટ તારથી ગુરૂદેવ તેડાવ્યા હતા,
મમ માતસમ ગુરૂપત્નિને નિજ સંગ તે લાવ્યા હતા;
મસ્તિક દવા તે ચોળતાં' ગુરૂપત્નિ છે ગુણિયલ ખરે !
હો ! માત ક્યાં છે નિર્મળા ? એ પ્રશ્ન મેં પૂછ્યો અરે !
ગુરૂપત્નિ ના બોલ્યાં કશું આંસુ ભરાયાં આંખમાં,
“તબિયત બગડશે શાન્ત થા !” ગુરુજી કહે કેં ભાખમાં;
ચેતી ગયો હું નિર્મળાનો પ્રાણ પરલોકે ગયો !
રે ! નિર્મળા ! એવું વદી બેભાન પાછો હું થયો.

*   *   *   *

કેં કેં દવાઓ વાપરી ડોક્ટર અને વૈદો તણી,
દિનરાત ગુરૂ ગુરૂપત્નિએ લીધી મહેનત હા ! ઘણી;
મમ દર્દ તો વાધ્યું હતું રે ! કેસ કબજે ના રહ્યો,
કેં કેં ઇલાજો ચોળતાં છૂટે દિને જાગ્રત થયો.
ડોક્ટર વિના મુજ પાસ ખીજું કોઈએ પણ ના હતું,
ગુરૂપત્નિને જોવા થકી મમ દર્દ તો વધતું જતું;
તેથી અરે મુજ પાસ ખીજું કોઈએ પણ ના રહે,
મમ હૃદય ઘટના રોકવા ડોક્ટર નવિન વાતો કહે.

એ રીત દિન પંદર ગયા સાજો શરિરે હું થયો;
 ગુરૂની રજા પૂરી થતાં ગુરૂસંગ નિજ ગામે ગયો;
 પણ ગામમાં આવી કથા મેં નિર્મળાની સાંભળી,
 હા ! લગ્નના ખેલે દિવસ રે ! ઝેર-પી-કન્યા મરી. ’

છટકેલ સાથે લગ્ન લીધું તાત પણ નિર્દય થયા;
 ના અર્જ બાળાની સુણી રે ! પ્રાણ કન્યાના ગયા;
 ચારિ બદલ ખડકી ચિતા પ્રારબ્ધ પણ બેઠું ફરી !
 આશાભરી ભોળી સુકન્યા હાય ! ભસ્મિભૂત કરી !

જન કેં મહને દેખી બતાવી આંગળી હાંસી કરે !
 • “પ્રેમી તણું આ પૂછડું ! ” એવું વદી આડાં ફરે !
 કન્યા તણા કમલાવ્યની કરૂણાજનક કથની સુણી,
 ધિઃક્ષાર આવ્યો મુજપરે રે ! રે ! સુકન્યા મહેં હણી !

*

*

*

*

(સાંધણ છે).

નવિન ગઝલોના વધારા સુધારા સાથે

સચિત્ર આઠમી આવૃત્તિ તૈયાર છે ! !

સુદિર ત્રણ રંગમાં ચિત્રયુક્ત આર્ટિપરનું પુઠું

સચિત્ર-સંગીત-મંગળમય, કીં. ૦-૫-૦
 (૬) ચિત્રો !

સોજતરીયા-અધર્સ-બુકસેલર્સ.

ડૉ. ગણેશવાડી-મુંબઈ-નં. ૨.

સુધારા વધારા સાથે બીજી આવૃત્તિ થોડા
વખતમાં છપાઈને બહાર પડશે,

પાપી પિતા અને- સદ્ગુણી સીતા.

લેખક, “મણિકાન્ત” હજીરવાસવાળા.

કન્યા વિક્રયની કુરતાનો અસરકારક ચિતાર !
કરે તેવું પામે સોખતે અસર દારૂના દુર્ગુણનું ભયંકર
અને હાનીકારક પરીણામ વીગેરે વિષયોનો સમાવેશ આ
પુસ્તકમાં ઘણીજ સુંદર અને સરળ ભાષામાં કરવામાં આવ્યો
છે માટે તાકીદે નામ નોંધાવો. અગાઉથી ગ્રાહક થનાર પાસેથી
રૂ. ૦-૧૨-૦ પાછળથી રૂ. ૧-૦-૦.

અગાઉથી ગ્રાહક થનાર ગૃહસ્થે ‘પોતાનું’ નામ
હામ નીચેને શીરનામે નોંધાવવું.

પ્રકાશક,
સોજીતરીયા બ્રધર્સ બુકસેલર્સ.

કે. ગણેશવાડી-મુંબઈ નં. ૨.

પ્રાયશ્ચિત !

રે ! રે ! હૃદય ખસ જા બળી ! અંગારમાં તું રાખ થા !
 પ્રાયશ્ચિત એ પુરૂં નથી જા ? જા ! હવે દુર્મૂખ થા !
 બાળા ફસાવી ભોળી તહે એ દુષ્ટ દિલડા દૂર જા !
 એ જીવન કંઈ એછો નથી રે ! ઝેર ખા ખસ ઝેર ખા !

દીધો દિલાસો ને પછી વિશ્વાસઘાતી કાં થયો ?
 કન્યા અરણ્યે એકલી ત્યાગી હું તો નાસી ગયો !
 કન્યા કપાળી વન વિષે ખૂની ખરે તેનો થયો !
 રે ! રે ! ભુસાયે ના કદાપી ડાઘ એ દિલમાં રહ્યો !

શોધું સકળ સંસારમાં પણ નિર્મળા મળશે નહિ !
 રે ! નિર્મળા જો ના મળે ચીંતા કદી ચળશે નહિં !
 રે'વું ફીકરમાં રોજ રે ! શું કષ્ટ એ ટળશે નહિં !
 શશિકાન્ત આ સંસારમાં શાન્તિ તને મળશે નહિ !

ડાંખે હૃદય દરરોજ મ્હારે ડાંખ એ રહેવો નથી !
 આ મોહમય સંસારનો લ્હાવો હવે લેવો નથી !
 સુખ સ્વપ્નમાં દીહું ન કો' દુઃખવંત મમ જેવો નથી !
 કિસ્મત બન્યું કંગાલ કો'ને દોષ કે' દેવો નથી !

ફાટે હૃદય મહારું અરે ! લૈને ફકીરી હું ફફં !
 પણ જીવગી છે એર જેવી તો જીવીને શું કરું ?
 છે પાપમય કાયા બધી તો મર્ણુથી શાને ડરું ?
 ના પાપ જાયે મહોતથી રે ! રે ! મરીને શું કરું ?

કર્મે બનેલો અંધ છું ના રાહ કે બતલાવશો !
 અથડાઉ છો ફૂટાઉ પણ રે ! રે ! દયા ના લાવશો !
 નિર્દય ખુની ખાડે પડે ના ના નહિં અટકાવશો !
 પોકાર કરશે કાઢવા ના પાસ તેની આવશો !

*

*

*

*

*

રે ! ખાર વર્ષ થયાં છતાં પણ ઘા હજી રૂઝતો નથી !
 પ્રાયશ્ચિતનો કીડો હૃદય ત્યાગી જરા ખસતો નથી !
 કોરે કલેજી તે કોડો આનંદ મન વસતો નથી !
 રે ! રે દિવાનો છું જરા પણ કો' દિવસ હસતો નથી !

પાપી જીગર ઝખ્મી થયું પણ ખૂન કાં ટપકે નહિ !
 રોતો સદા પણ અશ્રુ કેરું ખુંદ કાં ટપકે નહિ ?
 ખેંચાય નાડી ને નસો કાં એક પણ છટકે નહિ ?
 આ દેહનું ઘડોઆળ ટકટક ચાલતું અટકે નહિ !

સ્નેહી મથે પરણાવવા પણ લગ્ન તો કરવું નથી !
 દુનિયા દિવાનો છો કહે એ દોષથી ડરવું નથી !
 સંસાર પર પૂજો મૂક્યો ખસ પંથ એ પળવું નથી !
 રે ! મોહમાયાના સમુદ્ર વિષે હવે મળવું નથી !

આ જીંદગીને ત્યાગવા બે વાર મહેં ખટપટ કરી !
 આયૂષ્ય દોરી ના કપાણી રે ! ગયો હું ના મરી !
 રે ! મહોત નાસે દૂર મુજને દેખતાં જાયે ડરી !
 કંગાળ છું ! પાપિષ્ઠ છું ! છુટકો કરોને શ્રી હરિ !

મજનૂ બન્યો છું હાય ! હું લયલી વિના ઘેટો ફરું !
 લયલી વિના હું શું કરું ? લયલી વિયોગે હા ! મરું !
 લયલી ભરૂંસે છે ફસી મજનૂ હૃદય ડરતો નથી !
 લયલી કબરમાં જૈ સુતી મજનૂ હજૂ મરતો નથી !

ફરહાદ તોડે ખડાડ ત્યાં “શીરી મરણ પામી” મુણી !
 માશૂકને મળવા ગયો ! છે રીત એ પ્રેમી તણી !
 પણ હું અભાગી ! નીચ પાપી ! બેકદર થઈને ફરું !
 રે ! નિર્મળા સ્વર્ગે જતાં આ દેહ કાં ધારણ કરું ?

આવે સુકન્યા સ્વપ્નમાં “શશિકાન્ત છે શાણા તમે !”
 “શરણે રહેલાંને તજી સંસારમાં રે’વું ગમે ?”
 “હું તો, સુખી છું સ્વર્ગમાં પણ રીત તમ સારી નહિ !”
 “વિશ્વાસઘાતી કાં થયા ? દિલમાં દયા ધારી નહિ !”

પળમાં હસે ! પળમાં રડે ! પળમાં ઘણી ગુસ્સે થતી !
 પળમાં છુપાવી મૂળ કન્યા નિર્મળા નાસી જતી !
 હું કરગરી પાયે પડું પણ નિર્મળા માંને નહિ !
 મમ હૃદય કેરા કષ્ટને દેવાંગના જાણે નહિ !

નિષ્કુર આ સંસાર આપે ભાળ ના બહાલી તણી,
જંગલ વિષે જઈ વૃક્ષને વળગી બિનવતો કરગરી;
વાતો વિહંગોથી કરૂં પણ કષ્ટ કે' કાપે નહિ,
દેખી મહેને હસતાં બધાં ઉત્તર અરે ! આપે નહિ !

કે'વાર કાળી રાત્રીએ સમશાનમાં હું તો જતો !
ભડભડ ચિતાઓ જ્યાં બળે તે પાસ જૈ રોતો હતો !
લે રાખ તે સમશાનની આખા શરિરે ચોળતો' !
હે નિર્મળા ! તું ક્યાં ગઈ ? પોકાર પાડી બોલતો' !

*

*

*

*

પણ આંખ ઢાંકી ને ઉઘાડું એ વિષે શું થઈ ગયું !
આનંદની મૂર્તિ સનમ સરકારનું દર્શન થયું !
જેવા ફરી એ જ્યોતને ઘેલો બનીને આથડું !
આનંદ ના નજરે પડે હું એકલો છાનો રડું !

તિરછી અને કાતિલ નજરથી આ જીગર અખમી કર્યું !
એ અખમમાંથી ખુન ટપકે ! તે છતાં દિલ ના ડર્યું !
અખો સહન કરવા ફરી ! બસ ખૂન ટપકાવા ફરી !
એ મોજ મેળવવા ફરી ! તલસૂં સનમ જેવા ફરી !

ફરહાદ ! મજનૂ ! હે ! કલાપી ! સ્વર્ગમાંથી આવજો !
તમ માર્ગમાં ભૂલો પડ્યો છું રાસ્ત રાહ બતાવજો !
બસ પ્રેમની મૂર્તિ તહમે છો ઇશક મંત્ર પઢાવજો !
આ અર્ધદગ્ધ હૃદય જલાવી સાફ બાક બનાવજો !

મણિભાઈ ! આવો છો પ્રવાસી આપ પંથ અલેદના ?
 સાકી બની પ્યાલી શરાબેથી ભરી પાને ભલા !
 આકી નહીં કેં રાખશે સાકી ! સખી દિલ આપનું !
 પીપો કરી ખાલી અખંડાનંદનો આશક બનું !

*

*

*

*

*

દુનિયાં દોવાની છે બધી બસ ઇશક ! ઇશક ! પુકારતી !
 પણ ના પિછાને સનમને નાહક ગઝલ લલકારતી !
 રે ! રોગ વણુ દર્દી ઠરે ! વાગ્યા વિના ઝખ્ખી બને !
 સૌ અશ્મ મીચીને ફરે ! લાગે અજાયબ એ મહેને !

ઓ ! ઇશકના અક્ષર પરે આશક બનેલા આવજો !
 શું ઇશક ? ને છે શું સનમ ? છે રંકને રહમજાવજો !
 સાકી શરાબો જામની સાથે પિછાન કરાવજો !
 નહિ તો ગઝલ બેતો તણું દફતર ઉપાડી લાવજો !

હી ! હી ! બિરાદર બસ કરો એ રાહ કેં રહેલો નથી !
 રે ! છે કઠણ ! પ્રેમી સનમનો આહ કેં રહેલો નથી !
 એ રાહ પર જતાં જુઓ ! કુરબાન શિર કેંએ કર્યો !
 દુનિયાં તણા અપવાદ યા ભય દંડથી તે ના ડર્યો !

પાડે બરાડા સોયથી ખંજર ખમી તે શું શકે ?
 પાદર જતાં ડરનાર જે જંગલ ભમી તે શું શકે ?
 દિલમાં હળાહળ ઝેર છે આપી અમી તે શું શકે ?
 રે ! શુદ્ધ પ્રેમ નથી ! સનમ સંગે રમી તે શું શકે ?

અધિકાર ઉત્તમ ઇશ્કનો ! બ્યભિચાર તેને ના ગણો !
 વાંચી શરાબોની સ્તુતિ ખાપુ ! શરાબી ના બનો !
 નારી અનીતિવાનને પ્રેમી સનમ ના બાણુશો !
 મસ્તાન ને ઘેલા બની તેમાં મઝ ના માણુશો !

* * * * *

પ્રિય પાઠકો ! મમ પ્રેમની કૃષ્ણાજનક કથની લખી;
 રે ! છે અધુરી તે હજી ! આગળ લખાઈ ના શકી !
 પુસ્તક લરાયે કૈંક પણ ઉદ્ગાર મહારા ના ખુટે !
 હરિ હાથ લે ! ઝટ મહોત દે ! આ દેહથી આત્મા છુટે !

* * *

* * *

* *

છેવટ

એ રીતે એ શશિકાન્ત ભૂલી ભાન દીવાનો થયો,
 વર્ષો વિત્યાં પણ નિર્મળાની યાદ ના વિસરી ગયો;
 ના દેહનું કૈં ભાન છે સૂકાઈ કાપટ સમો થયો,
 રે ! રક્ત સૌ ઉડી ગયું બસ અસ્થિનો માળો રહ્યો

દિન એક આબુ પૂર સરિતા જોસમાં વહેતી હતી,
 વાદળ છવાયું ગગનમાં વરસાદની વૃષ્ટિ થતી;
 ચમકે વિજળીઓ નલ વિષે ગગડાટ વાદળ ગાજતાં;
 આવે સપાટા પવનના સૌ ઘર વિષે પેસી જતાં.

તે સમય સાધીને દોવાનો તીર સરિતાને ગયો !
 લેખડ હતી ઉંચાણમાં તે સ્થાન જઈ ઉભો રહ્યો !
 “હાલી વિલંબ કરું નહિં આવું હવે મળવા તહને !”
 “પ્રેમાળ આળા સ્નેહથી સ્વીકારજે ! શશિકાન્તને !”

વિદ્યુતના ચમકારથી ચળકાટ જળમાં થઈ રહ્યો !
 “હે ! નિર્મળા !” એવું વદી શશિકાન્ત જળવાસી થયો;
 પત્નો મળ્યો ના તેહનો જળની સમાધી છે કરી,
 શશિકાન્ત આ સંસારમાં શોધ્યો મળ્યો ના કેં કરી.

તે જાણતાં સૌ લોક શોકાતુર અંતરમાં થયું,
 રે ! દિવ્ય પ્રેમી જોડલું સંસારને છોડી ગયું;
 હે ! દેવ ! તું સૌ દમ્પતીમાં પ્રેમ એવો સ્થાપજે,
 એ યુગલ આત્માને સદા શાન્તિ પ્રભુ તું આપજે

*

*

*

*

બે, ચાર પ્રેમીએ મળીને નિર્મળા શશિકાન્તની !
 સમશાનમાં સરિતા તીરે પથર સમાધી છે ચણી !
 તે પર લખ્યું “પ્રેમી યુગલ શશિકાન્ત ! કન્યા નિર્મળા !
 આનંદમાં અત્રે વસે સંસારની છોડી પળા !”

*

*

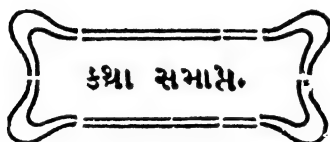
*

*

જે દિવસ પુત્રી નિર્મળાનો પ્રાણ પરલોકે ગયો,
 તે દિવસથી ભોળો પિતા દુઃખથી પથારી વશ થયો;
 “ઓ ખ્યારી પુત્રી ક્યાં ગઈ ? હું મોહમાં અંધો રહ્યો,
 રે ! દિવ્ય મહારો દીવડો ! મુજ પાપથી ગુલ થૈ ગયો.”

ના પાસ કો'ને આવવા દે પત્નિને ગાળો દીયે,
 “તુજ વીણુ ખ્યારી પુત્રીનું રે ! રક્ત પાપી કો પીયે ?
 જા દૂર થા ! જા દૂર થા ઓ રંડા મુજ થકી,
 તુજ ફંદમાં હા ! હું ફંસાયો વાત યૈ કર્મે લખી. ”

એ તીવ્ર પશ્ચાત્તાપથી પ્રેમી પિતા પાગલ થયો,
 ત્રણ માસ સેવી મંદગી સંસારને છોડી ગયો;
 લોકો તણા અપવાદથી પત્નિ પિયરમાં જે રહી,
 એ રીત એક કુટુંબની કણ્ણાજનક કથની કહી.

તૈયાર છે ! રસમય ઉત્તમ ગ્રંથ.

શ્રી ભોજ સુબોધ રત્નમાળા !

ભાગ ૧ લો. કી. ૨-૦-૦

સોજીતરીયા પ્રધર્સ બુકસેલર્સ.

ઠે. ગણેશવાડી. મુંબઈ નં ૨.

દુઃખી પિતા ! (નિર્ભાગી-નિર્મળા).

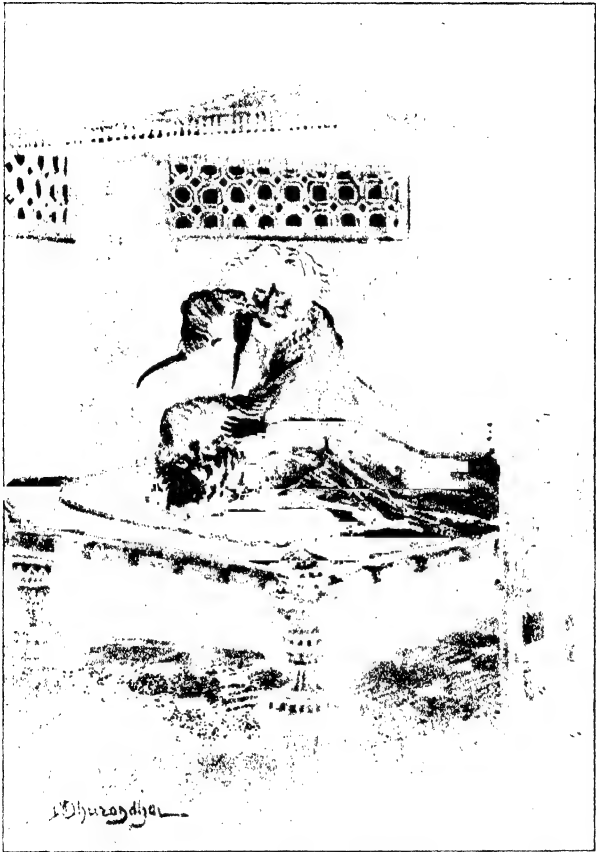

મહાગાથા

“જા! દૂર થા! જા! દૂર થા! ઓ દુષ્ટ રંડા! મુજથી!
તુજ પ્રેમમાં હા! હું પ્રસાદો વાત થઈ કર્મ લખી!”

“ મણિકાન્ત. ”

અહત્યા !

“કર્યો ઉપકાર તે બદલે, ભર્યો અપકાર તહે ભૂંડા!
વયોવૃદ્ધ વિષ્ણુ ગરદન પર, ઘસી તલવાર તહે ભૂંડા!”

“મણિકાન્ત.”

બ્રહ્મહત્યા

યાને

આપઘાત કે ખુન ? !

(એક કરુણાજનક કથા.)

સૌરાઠા.

બ્રહ્મહત્યાનું પાપ, છાપ પડી તહારા શિરે;
ન્યાયી જગનો ખાપ, માફ કરે ના મૂરખા !

* * * *

પડી પટોળે ભાત, ફાટે પજુ ફીટે નહિં;
પાપ તણી છે માત, બ્રહ્મહત્યા નહિ છૂટશે ?

* * * *

આશા! આશા! હાય! કામ કરાવ્યું ત્હેં કુકું;
“લોલે લક્ષણ જાય,” હાય! વિધાતા શું કરે ?

“મણિકાન્ત.”

ભુંડાની ભુંડાઈ !

—ગઝલ—

ક્યો ઉપકાર તે બદલે ભયો અપકાર તહે ભૂંડા !
વયોવૃદ્ધ વિપ્ર ગરદન પર, ધસી તલવાર તહે ભૂંડા !

+ + + +
તપેલો શાન્ત થાવાને, વિસામો વૃક્ષનો લીધો !
કુહાડાથી પછી કાપ્યું, દગો કાં વૃક્ષને દીધો ?

+ + + +
અરે ! પય પાઈને પાળ્યો, વળી મ્હોટો તહને કીધો !
ફળીધર હા ! બનીને તહે, અરેરે ! ! ડંસ કાં દીધો ?

+ + + +
મુસાફર હા તને માની, સુવાડ્યો ગૃહ વિષે જ્યારે !
કરી અંડાળ ! તહે ચોરી ! પડ્યાં સૌ નિંદમાં ત્યારે !

+ + + +
અરે ! જગદીશ જાણે છે, અયે ! અલિમ બુલમ તહારો !
કદી નહિ માફ કરશે તે, અદલ ઇન્સાફ કરનારો !

“મશિકાન્ત.”

॥ શ્રીહરિ ॥

પ્રસિદ્ધિયા !

યાને

આપઘાત કે ખૂન ? !

નોટઃ—સદરહુ કથામાં ટુંકી લાઇનો છે તે ચોપા-
ઇમાં લેવી તથા વચ્ચે મહોટી લાઇનો છે તે ગરબી
(સાંભળજો સજ્જન નરનારો હિતશિખામણ સારી-
છ) ના રાહમાં લેવી.

ધૃષ્ટ	દેવને	પાયે	પડી,
વાત	સુણાવું	સૌને	વડી;
કૈંક	વર્ષની	છે આ	કથા,
દાદા	મહારા	કહેતા	હતા.
નિશાળમાંથી	આવું	ઘેર,	
દાદા	વાત	સુણાવે	પેર;
સુણી	વાત	આંસુડાં	ઢળે,
કુમળું	અંતર	મહારૂ	ખળે.

* * * *

શ્રી સરખાપુર ન્હાનું ગામ,
 ભીલ લોકનું ભારે કામ;
 અન્ય વરણ ત્યાં થોડી ઘણી,
 વધુ વસ્તી ઠાકરડા તણી.
 વેત્રવતીને સુંદર તીર,
 ગામ સદા દીસે ગંભીર;
 ગામ શેઠ છે મોતીલાલ,
 બહેપારે પામ્યો ધનમાલ.

બીજા વણીક વસે દસબાર,
 ગામ શેઠ સૌનો સરદાર;
 શેઠ તણી ઉમ્મર છે ત્રીસ,
 શેઠાણી વધે ત્રેવીસ.

સાત વર્ષનો પુત્રજ એક,
 માત પિતાને બહાલો છેક;
 કૃષ્ણલાલ છે તહેનું નામ,
 નામ પ્રમાણે અંગ તમામ.

મુનિમ શેઠના અંબારામ,
 છે વિશ્વાસુ ચોખ્ખું કામ;
 વયે વૃદ્ધ છે વર્ષે સાઠ,
 વિપ્રતણી ઉત્તમ છે નાત.

ઘણા વર્ષથી વહિવટ કરે,
શેઠ તણું અંતર તો ઠરે.

+ + + +

બાર વર્ષના શેઠજ હતા,
પાટી લઈ લાણુવાને જતા;
પિતા શેઠના ગયા સ્વધામ,
મુનિમને સોંચુંજ તમામ.

સંભાળો સઘળો ઠહેપાર,
મમ બાળકની લ્યો સંભાળ;
તમપર મારો છે વિશ્વાસ,
હવે નથી જીવવાની આશ.

મુવા શેઠ મૂકી જાંજળ,
થયાં વર્ષ તેનેજ અદાર;
પૈસા સારા પેદા કર્યા,
શેઠ તણા લાંડારો ભર્યા.

ગણી પુત્રસમ પાડ્યો બાળ,
ભણાવવા લીધી સંભાળ;
ઠહેપારે પાવરધો કર્યો,
સોળે વર્ષે કન્યા વર્યો.

થયો તરૂણ ત્યાં મોતીલાલ,

ત્રેવીસ વર્ષે પ્રગટયો ખાળ;
 મુનિમને મુરખી ગણે,
 મુનિમની હા, એ હા, લણે.
 પુછ્યા વિણ પાણી નવ પીયે,
 ખપતી વસ્તુ પૂછી લીયે;
 એમ અઢારે પૂરાં થયાં,
 શેઠ મુવે વર્ષો વહી ગયાં.
 વર્ષ ત્રીસનો મોતીલાલ,
 સાત વર્ષનો તહેનો ખાળ;
 હવે મુનિમની કહું છું કથા,
 દેવ સમા ડોસા તે હતા.
 ભોળાને લગવત્ પર ધ્યાન,
 સંતોનું કરતા સન્માન;
 ગામ તેમનું ગંગાવાસ,
 છે સરખાપુર કેરી પાસ.
 ગંગાતીરે મંદિર ગામ,
 યાત્રા કેરું મહોટું ધામ;
 વસે કુટુંબ ત્યાં મુનિમ તણું,
 સુખિયું ને સંતોષી ઘણું.
 ત્રણ પુત્રો ને પુત્રી એક,
 પરણાવ્યાં સૌ કરી વિવેક;

પુત્ર તણે ઘર પુત્રો થયા,
 સૌ નિજ ધંધે વળગી ગયા.
 મૂકી હર બાડી વસ્તાર;
 ગયાં ડોસી હરિને દરબાર.
 સદ્ગુણવાસી મુનિમ તણી,
 ગામ વિષે કીર્તિ છે ઘણી;
 એક વખત પુત્રો ને પિતા,
 નિજ ઘરમાંહી બેઠા હતા.

(ગરબી-સાંભળજો સજ્જન નરનારી-એ રાહ.)

પુત્ર કહે છે તાત અમારા, વાત અમારી માનોજ;
 મહોટા રળતા પુત્ર થયા તો, જગદીશ્વરને નાણો-
 સાચું માનોજ.

શેઠ હવે તો મહોટા થયા છે, સઘળો વહીવટ સોંપોજ;
 મુક્ત થઈને નિજ ઘર આવો, સૌ જંનળો કાપો-સાચું.
 તાત કહે છે પુત્ર તમારી, વાત હૃદયમાં ધારીજ;
 રળ માગતાં શેઠ હુલાયે, એ ચિંતા છે ભારી-સાચું.
 તોપણ 'મોતીને' સમજાવી, મુક્ત થઈને આવુંજ;
 સૌ જંનળો ત્યાગ કરીને, હરગુણ હરનિશ ગાવું-સાચું.

ગયા માસ ખીજા ત્યાં ચાર,
 “ મોતી ” શેઠ થયાજ બિમાર;

ક્ષય વ્યાધી મોતીને થયો,
 દિન પરદિન તે ગળતો ગયો.
 ઔષધ કીધાં અપરંપાર,
 પણ ના સારું થયું લગાર;
 રોગ વધ્યો ને શક્તિ ગઈ,
 મુનિમની હિમ્મત ના રહી.
 છતાં દિલાસો દે છે ઘણો,
 રાખ લડસો લગવત તણો;
 તુજને સારું થશે બિચાર,
 હિમ્મત ત્યાગીશ ના તલભાર.

શેઠ કહે છે કાકા મારા, મૃત્યુ માથે આંબુંજ;
 તાબે થાવું પડશે તેને, જે લગવતને ભાંબું-
 મૃત્યુ આંબુંજ.

આ જગમાં જન્મીને જાવું, તેમાં શાને રોવુંજ;
 પણ અધવચમાં ન્હાવ ડુબે તો ક્યમ આંસુડાં લેહીવું-મૃત્યુ
 જેવો મુજને તાતે સોંખ્યો, તેવો તમને સોંપુજ;
 મમ બાળકની રક્ષા કરજો, હસ્ત હું તેનો આપું-મૃત્યુ
 જેવું મારું જતન કર્યું'તું, તેવું તેનું કરજોજ;
 જગતપિતા એ જગદીશ્વરજી, તમ અંતરમાં ઠરજો-મૃત્યુ
 એમ કહેતાં મોતીલાલે, દેહ તજી ત્યાં દીધોજ;
 મુનિમને આંસુ ના માયે, કોપ પ્રભુ શ્યો કીધો ?-મૃત્યુ

ઘરડાને મૃત્યુ ના આવે, કેમ યુવાનો જાયે ?
અવળી ગંગા કેમ ચલાયો ? આ દુઃખ ના રહેવાયે-મૃત્યુ

ઝાસે સૌને શાન્તજ કર્યા,
કોયા કરી સૌ ઠામે ઠાર્યા;
ઝાસે વહીવટ ચાલુ કર્યો,
કૃષ્ણલાલને હાથે ધર્યો.
ભણાવવા મુક્યો નિશાળ,
પુત્ર તુલ્ય લેતા સંભાળ;
શેઠાણીને આપે આશ,
થાશે નહિં કેં તમે નિરાશ.
પુત્ર કાલ તુજ મહોટો થશે,
કદ તમારાં સર્વે જશે;
વર્ષ વિત્યાં બીજાં ત્યાં આઠ,
ઝાસે ઠીક કર્યો છે ઠાઠ.
આગળથી ખડોળો બંહેપાર,
કરી કમાયા પૈસા ચાર;
શેઠ તણી મિલકત તો વધી,
મુનિમની મહેનત છે બધી.
કૃષ્ણલાલનાં લગ્નજ કર્યા,
ઝાસાએ દિલ સૌનાં હર્યા;

વૃદ્ધ થઈ ડોસાની કાય,
 આંખે આઝું ના દેખાય.
 નામું લખવા માટે એક,
 મહેતો રાખ્યો કરી વિવેક;
 શેઠ તણા સગપણમાં હતો,
 દરિદ્રતાથી દુઃખિયો થતો.
 ચાર હતાં તેને સંતાન,
 પણ પૈસા વણુ દુઃખની ખાણુ;
 ડોસાને દીલ આવી દયા,
 દઈ નોકરી શાન્તજ થયા.
 પાવરઘો ઠહેપારે કર્યો,
 અંદેશો ના અંતર ધર્યો;
 નામ તેહનું કાળીદાસ,
 નામ પ્રમાણે અવગુણ ખાસ.
 લોભીને લુચ્ચો છે ઘણો,
 ડર ના રાખે ઈશ્વર તણો;
 અદેખાઈનું પુરું જોર,
 અંતર તેનું હતું કઠોર.
 પાપ પુણ્ય ના ગણે લગાર,
 ચોરી એ ચોખ્ખો ઠહેપાર;

વળી કુછંદી પૂરો હતો.
 નવ કરવાનું કરવા જતો.
 શરિર પણ લાગે ભયકાર,
 હળસી સમ તેનો આકાર;
 આંખો દેખી બાળક ખીચે,
 ભુલે ચુકે કે નામ ન લીચે.
 પણ ઉજળો તેનો વસ્તાર,
 તેની આવે દયા લગાર;
 બાર માસ નોકરીએ થયા,
 દુઃખના દા'ડા સર્વે ગયા.
 દુકાનમાંથી ચોરી કરે,
 દાણા વસ્તુ હરદમ હરે;
 મુનિમથી ડરતો હદબાર,
 પણ અંતર ઈર્ષા અંગાર.
 લાંચ લઈ ગ્રાહકથી મળે,
 હિસાબમાં ગોટાળો કરે;
 મુનિમજી વિશ્વાસે રહ્યા,
 એમ દિવસ કે' આલ્યા ગયા.

પાપ ઘડો જ્યાં પુર્ણ ભરાયે, તુર્ત પછી છલકાયેજી;
 કે'ક ઈલાજે કામ લગાડે, પણ ના તે ઢંકાયે—સાચું માનોજી.

ચોરી કરશે ચોર સદા પણ, એક દિવસ પકડાશેજી;
 માન લાંગને થાયે દુઃખિયો, ન્યાયવિષે સપડાશે—સાચું મા.
 તે જાણે ના જોતું કોઈ, પણ જોતો જગરાયજી;
 અવધી થતાં અદ્ય સમયમાં, પાપ પ્રગટ સૌ થાયે—સાચું.

મુનિમને તો થઈ છે જાણ,
 કે, મહેતાએ કાઢ્યો ઘાણ;
 ઓ મુરખા ! શું કીધું કામ ?
 નિમકહરામી થયો તમામ.
 તારા વિશ્વાસે હું રહ્યો,
 ઘાતી તું આવો કાં થયો ?
 દન જાણીને રાખ્યો પાસ,
 તેનો બદલો આપ્યો ખાસ.
 રજા તુજને આપુ સહી,
 હવે કદિ ના આવીશ અહીં;
 નિમકહરામી શેઠજી તણો,
 ધમકાવ્યો ડોસાએ ઘણો.
 કરગરતો ત્યાં કાળીદાસ,
 માફ કરો આ સમયે ખાસ;
 બચ્યાં મારાં થાશે દુઃખી,
 શુભ આશિષથી થાશે સુખી.

હવે કડું ના એવું કામ,
 ના કરશે મુજને બદનામ;
 ડોસાને મન આવી દયા,
 શિખ દઈને શાન્તજ થયા.
 કૃષ્ણલાલને ડોસે કહ્યું,
 હવે બાળપણ તારું ગયું;
 મુજને આંખે હવે કચાસ,
 માટે વહીવટ સર્વ તપાસ.
 પુત્રો કહે છે “ આવો ઘેર,
 રામ રોને રૂપી પેર; ”
 તેથી તારું તું સંભાળ,
 મહારો પાસે આવ્યો કાળ.

કૃષ્ણલાલ બોલ્યો દિન થઈને, કાકા કૃષ્ણ રાખોજ;
 આ ઘરબાર ગણો કાં બુદાં? શું મુખથી આ લાખો?—
 કૃષ્ણ રાખોજ.

રામ રો આ ઘરમાં રહીને, પુત્ર મને નિજ ધારોજ;
 પુણ્ય દાન પ્રિતેથી કરજો, સર્વેને સંભાળો—કૃષ્ણ.

એમ દિવસ કેં થયા પસાર,
 કૃષ્ણલાલને પ્રગટયો બાળ;
 આવ્યા હીવાળીના દીન,
 ડોસા આવ્યા નિજ વતન.

દીવાળી કરવા શુભ પેર,
 પુત્રો પણ આવ્યા નિજ ઘેર;
 હશી ખુશીથી દિવસો ગયા,
 તહેવારો ત્યાં પુરા થયા.
 પુત્ર કરી આજીજી કહે,
 હવે જશો ના શેઠજ ગૃહે;
 નિજ ઘરની ના કેં દરકાર,
 તજો હવે ત્યાંની જંનળ.
 નહિં જવા દઈશું ત્યાં અમે,
 સૌ ખટપટને ત્યાગો તમે;
 ડોસા બોલ્યા દિકરા સુણો,
 હવે નથી રહેવાનો ઘણો.
 કૃષ્ણલાલને સોંપી સહી,
 જુજ વખતમાં આવું અહીં;
 દઈ દિલાસો ડોસો ગયા,
 પુત્રો પણ પરદેશે વહ્યા.

યત્ન કરોને કોડ કદાપિ, દેવ પડી ન તનયેજી;
 તેમ સ્વભાવ નહિં બદલાયે, મર્ણુ થતાં દુર થાયે-સાચું.
 ધુવો ડોયલા બહુ સાબુથી, પણ ધોળા નવ થાશેજી;
 હીંગ વિષે સુગંધી લેજો, વાસ નહિં બદલાશે:-સાચું.

બુદ્ધિ બગડી મહેતા તણી,
 અદેખાઈ અંતરમાં ઘણી;
 વિચારતો પોતાને મન,
 ડોસો વચમાં નડે વિધન.
 જીવાન સાસુ મરશે નહિ,
 વહુનો દહાડો વળશે નહિ;
 ડોસાનું જો કાસળ જાય,
 મન ગમતો પૈસો હુંટાય.
 ડોસો દેશ જવાનો નથી,
 પ્રપંચ કેં નભવાનો નથી;
 જ્યાં ત્યાં ડોસો પામે માન,
 મારું ના થાયે સન્માન.
 રકમ એક ઉચાપત કરી,
 જો ડોસાની દ્રષ્ટે પડી;
 તો, તો, થાશે ખૂસ હાલ,
 ફજેત કરશે તે તત્કાળ.
 રસ્તા વચ્ચે આવે આડ,
 કેમ કાપવી ઘટે ન વાડ?
 દુનિયા છે દોરંગી બધી,
 સાર અસાર સમજતી નથી.

મહારે શું બીજાથી કામ ?
 કરવું મહારે કામ તમામ;
 ડોસો ખોંચાડું ચમદાર,
 પડે પછી પાસા પોખાર.
 કૃષ્ણલાલ છે ભોળો છેક,
 નવ સમજે તે બે કે, એક;
 મનમાંહી મનસુબો કરી,
 મહેતાએ મન આગ્રા ભરી.

ડોસા આવ્યા સૌ મન ભાવ્યા, રોજ ગયા અગીયારજી;
 કાર્તિકને સુદ અગીયારસનો, દીન હતો નિરધાર-સાચું.
 પેઢી ને રહેવાનું મંદિર, બન્ને એક મકાનેજી;
 આગળ પેઢી પાછળ ઘર છે, દ્વાર બે રાખ્યાં તેને-સાચું.
 શેઠ શેઠાણી સાત દિવસથી, ગામ ગયાં છે બીજેજી;
 ડોસા વણુ ઘરમાં ના કોઈ, વાત હૃદયમાં લીજે-સાચું.

અગીયારસની શાન્ત રહ્યાર,
 મુનિમજી ઉઠ્યા તત્કાળ;
 તુર્ત ગયા સરિતાને તીર,
 ન્હાયા ડોસા નિર્મળ નીર.
 આજે ડોસાને ઉપવાસ,
 અગિયારસ તે કરતા ખાસ;

સ્નાન ધ્યાન પ્રિતેથી કર્યું,
ધરણીધરનું ધ્યાનજ ધર્યું.

સ્નાન કરીને ગયા મુકામ,
દુકાનનું ઉકેલ્યું કામ;

મહેતાજી પણ હાજર હતા,
અંગે આજ અતી મૂજતા.

સાંઝ પડીને દીવા થયા,
મહેતાજી નિજ મંદીર ગયા;

ઝાસે થોડું કર્યું ફરાળ,
જપવા બેઠા શ્રી ગોપાળ.

જપ તપ કરતાં વાગ્યા આઠ,
ઠીક જમાવ્યો ઝાસે ઠાઠ;

દુકાનને મહોટો છે ચોક,
રાત પડે ત્યાં આવે લોક.

મિત્ર મંડળી ત્યાંજ ભરાય,
ઝાસાનું હેલ્યું હરખાય;

ઝાસો કહેતા મુંદર વાત,
શિખામણની તે સાક્ષાત.

ઝાસે વાત ચલાવી છેક,
ખાર ઉપર ત્યાં વાગ્યો એક;

સૌ સૌને ઘેર ચાલ્યા ગયા,
 ડોસો દાર દઈ સુઈ રહ્યા.

લોક કહે છે યમના હૂતો, જનને લેવા આવેજી;
 પણ ના કો'ની દ્રષ્ટે પડતા, ના કો'ને ગભરાવે-સાચું.
 પણ ડોસાએ નિજ દ્રષ્ટીએ, બે જણ દીઠા પાસજી;
 એક હતો કો પુષ્ટ લીલડો, બીજો કાળીદાસ-સાચું.
 પુષ્ટ લીલડે હુચો દીધો, ડોસાજીના મૂખેજી;
 છાતીપર મહેતાજી બેઠો, ડોસા નિર્બળ ભૂખે-સાચું.
 ભિલ્લ કહે છે આ મહેતાજી, કામ કરોજ અલાસજી;
 પાસ ગળાપર દીધો મહેતે, સુણતાં ઉપજે ત્રાસ-સાચું.

મહેતે કીધું કામ અલાસ,
 ડોસા પામ્યા સ્વર્ગે વાસ;
 ડોસાને ઉપાડ્યા ત્યાંય,
 દુકાનની માળી છે ન્યાંય.
 ગળે દોરડું બાંધી એક,
 લટકાવ્યા નીચાણે છેક;
 ગુઠણ પર બેસાડ્યા ધરા,
 દુષ્ટો ભુલ્યા કરતાં કળા.

* * * *

પાછળ દારે પેઠા હતા,
 ડોસો ન્યારે કહેતા કથા;

તે અવસરમાં કાળીદાસ,
 ઉઠી સાંકળ ખોલી ખાસ.
 ભીલ્લ ઉભોતો પાછળ દ્વાર,
 ત્હેને લીધો અંદર સાર;
 સંતાડ્યો ત્હેને એકાંત,
 કથા સુણવા ખેડો શાન્ત.
 સૌ સૌને ઘેર જ્યારે ગયા,
 મહેતાજી સૌ સાથે વહ્યા;
 સમય થયો અડધો કલાક,
 મહેતાજીએ સાધ્યો લાગ.
 પાછળ દ્વારે ધીમે ગયો,
 ભીલ્લ ખીજે ત્યાં લેગો થયો;
 ભીલ્લ કહે “ક્યાં જાઓ દાસ?”
 નામું છે લખવાનું ખાસ.
 ચઢી ગયું છે નામું છેક,
 માટે લખવું ધરી વિવેક;
 દહાડે ના મળતી નવરાશ,
 માટે જાવું આજે ખાસ.
 સુણી વાત ઠાકરો ગયો,
 મહેતાજી મંદીરમાં વહ્યા;

ત્યાર પછી શું કીધું કામ ?
 તે જાણો છો આપ તમામ.
 કરી કામને નીકળ્યા ખડાર,
 જુજ વખતમાં થયું રહેવાર;
 પ્રભાતમાં ડોસો દે દાન,
 દાણા કેરું રોજ નિદાન.
 ભીખારી સૌ લેગા થયા,
 ચોક ઉપર સૌ બેસી ગયા;
 મુનિમજી ઉઠ્યા નહિં હજી,
 કેમ નહિં બિછાતું તજ્યું ?
 દાણા મોકલવા'તા ખડાર,
 ખર લઈને આવ્યો કુંભાર;
 કાકા કહીને પાડી ખૂમ,
 કમાડ ખખડાવીને ધૂમ.
 ગરખડ કરતાં વાગ્યા આઠ,
 ઠીક જમાવ્યો લોકે ઠાઠ;
 કોટવાલ ત્યાં આવ્યો સાર,
 તેડાવ્યો તત્પર સુતાર.
 કમાડ તોડી અંદર ગયા,
 શય્યા સૂની વિરમય થયા;

તપાસ સૌ ઠેકાણે કરી,
 ખુણે ખાંચરે બેયું ફરી.
 મહેતાજી પણ લેતા ભાગ,
 સાંકળ દીધી સાંધી લાગ;
 ગભરામણની આલે ધડી,
 કોટવાલની દ્રષ્ટે પડી.
 સંશય આવ્યો લેને એમ,
 મહેતે સાંકળ દીધી કેમ ?
 માળ પરે સૌ બેવા ગયા,
 શળ દેખીને વિસ્મય થયા.
 શું દુઃખ દેખી ડોસો ડયો ?
 આપઘાત ભોળાએ કર્યો;
 મહેતાજી ઉભા છે ત્યાંય,
 કોટવાલની દ્રષ્ટિ ત્યાંય.
 થરથર ધ્રુજે કાળીદાસ,
 કોટવાલ સમજ્યો છે ખાસ;
 ત્રાસ પામતા સૌ કો ત્યાંય,
 આંખ વિષે આંસુ ના માય.
 ડોસા દેવ તણા અવતાર,
 શા દુઃખે છોડ્યો સંસાર ?

જે દેખે તે અચરજ થતો,
 પાસ દોરનો ઢીલો હતો.
 ડોસાની ગરદન ચોપાસ,
 ડાઘ ઉઝરડો મળે ન ખાસ;
 પડે સમજ ના કો'ને કશી,
 કોટવાલના હૈયે વરી.
 કોટવાલ રજપૂતજ હતો,
 મુનિમ કેરે મિત્રજ થતો;
 મહેતો બોલાવ્યો એકાંત,
 કોટવાલ તો થયો કૃતાંત.
 ઓ ! કાળા ! પાપી ચંડાળ !
 આણ્યો તહે' પ્રાદ્યણનો કાળ;
 શ્યા સુખ માટે કીધું પાપ,
 ઉત્તર સાચો મુજને આપ.
 ઇર્ષા તું કરતો'તો ઘણી,
 દેવ સમા ડોસાજી તણી;
 સાંકળ દારે દીધી સહી,
 તું બાણે કો દેખે નહિં.
 વળી જગા નીચી છે બધી,
 આપઘાત ના થાયે કદી;

મુજ પાસે પૂરાવો એક,
 નથી છુટવાનો તું છેક.
 જો મણકા મુજ પાસે ઘણા,
 તુજ તુજસીની કંઠી તણા;
 મુનિમની શય્યાની પાસ,
 પડ્યા હતા મેં લીધા ખાસ.
 ક્યાં કંઠી તુજ જૂની અરે !
 નવી પહેરી આવ્યો ખરે !
 રાત્રે ખૂંન કરતાં નિરધાર,
 તુટેલી તુજસીની માળ.
 મુખ ત્હારું છે મ્હાનજ થયું,
 તેજ બધું તુજ જાતું રહ્યું;
 આવ્યો પાસે ત્હારો કાળ,
 આશ્રયની ત્હોં તોડી ડાળ.
 મહેતો ત્યાં ગભરાયો ઘણો,
 ભય પેઠો પકડાવા તણો;
 કોટવાલને પાચે પડ્યો,
 પોકેપોક મુકીને રડ્યો.
 ત્હમે બચાવો મુજને આજ,
 કૃપા કરીને રાખો લાજ;

કોટવાળની પાસે જઈ,
વાત સુણાવી છાની કંઈ.
થયો શાન્ત ત્યાં તે રજપૂત,
મંત્ર સુણી એવો અદ્ભૂત !

લક્ષ્મી દેખી મ્હોટા જન પણ, લાલચમાં લપટાયેલ;
ના ડર રાખે દેવતણો એ, જાળ વિષે ઝપટાયે-સાચું માનોલ.
દોષિત તે નિર્દોષ ગણાયે, નિર્દોષી દંડાયેલ;
બુઠો તે સાચો થઈ બેસે, સાચો જન સપડાયે-સાચું.
પણ સદ્ગુણી ને ન્યાયી જન કર્મ કરે નહિં એવુંલ;
નથી અમર કો આ અવનીમાં, પાપ શિરે શીદ લેવું?—સાચું.

છાની વાત કરી એકાંત,
કોટવાલને કીધો શાન્ત;
રજપૂત શળની પાસે ફર્યો,
આપઘાત ડોસાએ કર્યો.
પંચક્યાસ પ્રપંચે કર્યો,
દેવ થકી-ના દીલથી ડર્યો;
વિપ્રજનોને આજ્ઞા લણી,
અગ્નિદાહજ દેવા તણી.
વિપ્રોએ આટોખ્યું કામ,
ઘણું કંકળતું આખું ગામ;

જ્યાં ત્યાં એવી વાતો થાય,
 મહેતે કીધી બ્રહ્મહત્યાય.
 પાપ કદી ના છાતું રહે,
 વાત વાયરે તુર્તજ વહે;
 સઘળે શોક છવાઈ રહ્યો,
 અરે ! દેવ અવતારજ ગયો.
 મુનિમ પર સૈનો છે ખ્યાર,
 મહેતાને દેતા ફીટકાર !
 મહેતે કીધું કામ તમામ,
 પત્ર લખ્યો ડોસાને ગામ.
 પુત્ર બધા પરદેશે હતા,
 વાત મુણીને વિસ્મય થતા;
 શું દુઃખ આવ્યું ડોસા શિર,
 આપઘાતથી તજ્યું શરિર.
 દુઃખી હૃદય નિજ ગામે ગયા,
 સર્વ સહોદર લેગા થયા;
 સૌ જન બોલે જ્યાં ત્યાં ઘણું,
 થયું ખૂન તમ ડોસા તણું.
 કીયા ખર્ચ પરવારી કરી,
 ગયા પુત્ર સરખાપુર ભણી;

કૃષ્ણલ્લાલ ત્યાં આવ્યો હતો,
 રડી રડીને નળજો થતો.
 શું કીધું હું એ લગવાન !
 દુખ્યાં મહારાં ખારે ંહાણ;
 એ કાકા ! તમને કહું કથી,
 મહારો દોષ જરાયે નથી.
 મુનિમ પુત્ર ત્યાં બોલ્યા વાત,
 હારો વાંક નથી સાક્ષાત;
 જે લગવતને લાવ્યું સહી,
 હારો દીલગીર થાવું નહીં.
 મુનિમના પુત્રોએ ખાસ,
 ચાલુ કીધી ગુપ્ત તપાસ;
 મહેતો પાછળ દારે ગયો,
 બીલ્લ બીજે જે ભેજો થયો.
 તે આવ્યો મળવાને ખાસ,
 મુનિમના પુત્રોની પાસ;
 કહી વિસ્તારી સર્વે કથા,
 સાક્ષી મહારી સાચી સદા.
 મળ્યો પુરાવો માગી દાદ,
 પુત્રોએ માંડી ફરિયાદ.

તપાસ ચાલી માસજ ચાર,
પણ નીકળ્યો કેં એ સાર;
કોટવાલ ને મહેતે મળી,
સાક્ષી ફેડ્યા દ્રવ્યે કરી.

કોટવાલ ના દિલથી ડર્યો,
કૃષ્ણલાલને કળજે કર્યો;
સમજાવ્યો ધમકાવ્યો ઘણું,
ધર લેળાશે રે ! તુજ તાણું.

માટે અમને આપ મદદ,
ખુનનો કેસ કરાવું રદ;
સર્વ પાપમાં લેગા થયા,
મહેતાજી તો છુટી ગયા.

મુનિમ પુત્રો થયા નિરાશ,
ગામ ગયા નિજ છોડી આશ.

*

*

*

પાપીનું ઢંકાયું પાપ,
પણ ના છોડે જગનો બાપ;
પ્રપંચથી ભે છુટી જાય;
પણ કુદરતની શીક્ષા થાય.

વર્ષ ચાર તો વીતી ગયાં,
 પણ મહેતાને ભારે થયાં;
 ગઈ આકરી નિર્ધન થયો,
 પુત્ર એક યમદારે ગયો.
 પુત્રી એક પતિ વિણ થઈ,
 મહેતાની આંખો પણ ગઈ.

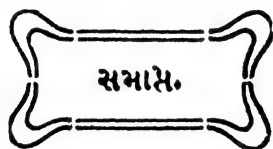
અંધ થઈને પેટજ લરવા, પર ઘરમાં અથડાતોજ;
 પામે છે અપમાન અતિશે, સહન કરી સૂકાતો-સાયું.
 સાં જોલે વાળ્યું તે લણશે, તેમાં કોઈ શું કરશેજ?
 પ્રહ્લહત્યાનું પાપ નહાનું, બહુ દુઃખ પામી મરશે-સાયું.

બહુ દુઃખ પામ્યો કાળીદાસ,
 તે સુણતાં ઉપજે છે ત્રાસ;
 આઠ વર્ષ ખીજાં પણ ગયાં,
 મહેતાનાં દુઃખ પૂરાં થયાં.
 વર્ષ થયાં જ્યાં ખૂનને ખાર,
 કાળીદાસ ગયો યમદાર;
 શીક્ષા અહીંની પૂરી થઈ,
 ત્યાંની શીક્ષા બાકી રહી.
 કૃષ્ણલાલ પણ દુખિયો થયો,
 ધંધો સર્વે તૂટી ગયો;

રહી નહીં પહેલાંની શાખ,
હતા મુનિમ પેઢીનું નાક.

x x x x

હે ! દિનખંધુ ! દેવદયાળુ, કરૂણા કેશવ કરજો;
મુનિમના ભોળા આત્માને, હરદમ શાન્તી મળજો-કરૂણાં
આ જગતમાં જન જેવું વાવે, તેવું ફળ તે પામેજ;
બાવળ વાવી આંખો ધરૂંછે, એ આશા નવ જામે-કરૂણાં
હે ! સદ્ગુણી વાંચક પ્યારા ! છે તુજનેજ સલામજ,
ભુલચુકની હું માગું માફી, જ્ય જ્ય આત્મારામ-કરૂણાં

મણિકાન્ત કાવ્યમાળા મંગાવનારને-ખાસ
લાભ ! તેની સાથે રૂ. ૦-૩-૦ ની. કીંમતનું સચિત્ર
ગુજરાતસ્તોત્ર અડધી કીંમતે મોકલવામાં આવશે.

સોજતરીયા બ્રધર્સ બુકસેલર્સ.

દે. ગણેશવાડી-મુંબઈ નં. ૨.

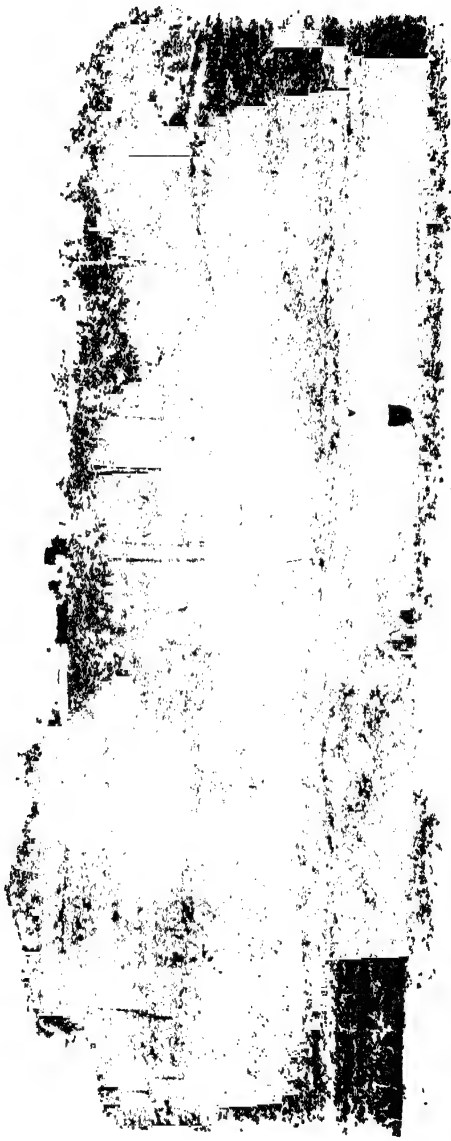
પ્રાર્થના!

—ગઝલ—

નમું કિરતાર કર્ણાણી! કુબુદ્ધિ કાપજો ! ખ્યારા !
 અમારો ધર્મ સાચવવા, સુબુદ્ધિ આપજો ! ખ્યારા !
 ભૂખ્યાને અન્ન દેવાને, પ્રીતે પરમાર્થ કરવાને;
 દયાળુ દેવ અમ દિલમાં, દયાને સ્થાપજો ! ખ્યારા !
 હળાહળ ઝેરના જેવા, ભૂંડાથી જૂજવો રાખી;
 હૃદયમાં સત્યતાની છાપ સત્વર છાપજો ! ખ્યારા !
 તડમારા ગુણ ગાવાને, લજનમાં લીન થાવાને;
 અમારા દેહમાં ભક્તિ રંગે રંગ વ્યાપજો ! ખ્યારા !
 કુડા છે કામ ને ક્રોધ, ખૂરા છે મોહ ને લોભ;
 કહે શંકર અમોને દૂર એથી રાખજો ! ખ્યારા !

“મણિકાન્ત”

શ્રી હળધરવાસમાં મહર્ષિ પરાશરનો આશ્રમ.

બુઝ્યા! દેવ દેવ! મહા ધામ-આ છી! નહિ માન્યો દેવ કામ-આ છી!

“મળિકા-ત.”

પ્રાર્થના.

“ભલે દુશ્મન બને દુનિયા તહમે ના કોપશે બાપુ!
અમામય આંખ ક્યારીમાં અફીણના રોપશે બાપુ!”
“મણિકાન્ત.”

સ્તુતિ-કાવ્ય.

—ગઝલ—

ભલે દુશ્મન બને દુનિયાં, તહમે ના કોપશો ! બાપુ !
અમીમય આંખ ક્યારીમાં, અશીષ ના રોપશો ! બાપુ !
તમારી જ્યાં દયા દ્રષ્ટિ, અહાહા ! ! ત્યાં અમી વૃષ્ટિ;
બને સ્નેહી સકળ સૃષ્ટિ, સદા હૃદયે વસો ! બાપુ !
કરો જો આંખને રાતી, બ્રહ્મો સધળા બને ધાતી;
થશે વૈરી હશે સાથી, નમેરા ના થશો ! બાપુ !
અમારા દોષ ના જોશો, દયાળુ દુર્ગુણો ધોશો;
અમે તો આપનાં છોડ ! સુખુદ્ધિ આપશો ! બાપુ !
નથી શ્રદ્ધા અમોને તે, શિખામણ આપીએ તમને;
સુણી દીન બાળની વાણી, મધુર શું હસો ? બાપુ !
મહા પર્વત તણું કાજળ કરી સાગર વિષે નાંખે;
કલમ વૃક્ષો સકળ કેરી ભૂમિ કાગળ રૂપી રાખે.
સદા જો શારદા લખશે તમારા ગુણ હે ! ત્રાતા !
તથાપિ પાર ના આવે દયાળુ દેવ છો દાતા.
“ મણિકાન્ત. ”

સનમની રત્નુતિ !

—ગઝલ—

દિવાના હાલ આ દેખી ! સનમ ! દરકાર કર મહારી !
 પલકભર પ્યારથી પેખી ! કદર સરકાર ! કર મહારી !
 અહા ! એ વસ્ત્રની રાતે મળી મહબૂબ મયખાને !
 મધુરી એ પજો ! હરદમ મુખારક ! હો ! જીગર માને !
 ઘુંઘટપટમાં નિહાળ્યું મહેં મનોહર મૂખડું તહાડું !
 ઘવાયો અશ્મ ખંજરથી પુકાડુ નામ ખસ ! પ્યાડું !
 અયે ! પી ! પી ! કહી મુજને પીવાડી ઇશકની પ્યાલી !
 મઆ જ્યાં ઠીક જામી ત્યાં છખીલી છેતરી ચાલી !
 ગુમાની ! તું ! ગઈ ત્યાગી દિવાનાને દગો દીધો !
 સનમ ! અય ! બે રહમ ! તહારો કહે મહેં શું ગુન્હો કીધો ?
 બન્યો દર્દી ! જીગર અખમી ! નિરંતર ખૂન ટપકે છે !
 છતાં આ દિલ દિવાનાને સનમ ! જો ! લેશ ખટકે છે ?
 ફરી એ અખમ સહેવાને ખુશી છું ખૂન દેવાને !
 બન્યો આતૂર આ ખંદો સનમ તુજ સંગ રહેવાને !
 સઠસ દુનિયાં તણી દૌલત કરૂં કુરખાન ! તહારા પર !
 છતાં અય ? બે કદર ! દિલખર ! રહમ તહારી ન મહારા પર !
 તજ દરકાર દુનિયાંની દિવાનામાં ગણાયો છું !
 અમોએ આખડું છોડી સનમ ! મૂખે મનાયો છું !
 હજારો લાખ હું જેવા દિવાનાઓ તને આહે !
 મગર તું એક છે મહારે હઠીલી ! આવ અટ રાહે !

“ મણિકાન્ત. ”

ગણપતિની સ્તુતિ !

—ગીતિ—

‘ગુણ નાયક ! ગુણવંતા ! ગજદંતા ! હે ! દયાવંત દેવા !
પ્રથમ નમું હું તમને, કરો સહાય શ્રી ગજનંદ ગરવા !

*

*

*

વસંત તિલકા-છંદ.

આરંભતાં પ્રથમ હું પડું તુજ પાય,
ગૌરી કુમાર ગણરાય થજો સહાય;
મહારી સ્વિકાર કરજો ! મનની સુ-સેવા,
પ્રીતે નમું તમ પદે ગણનાથ દેવા !

સરસ્વતીની સ્તુતિ !

સોરઠા-તાલ-કેરખા. (કામળ દીસે છે અલબેલા તારી આંખ)

હું શરણ ચરણ શીષ નામી વંદુ સરસ્વતીરે ! (૨)

સર્વ જગતની તું છે જનુની,
આશ પુરો છે સહુના મનની;
વૃદ્ધિ કરો છે—ધનની,
તહારી ગહન ગતિરે ! હું.

નામ તમારું મંગલકારી,
કીર્તિ સર્વે વ્યાપી તહારી;
મથૂર ઊપર કરી સ્વારી,
તુજમાં મહા મતિરે ! હું.

શિવ પ્રેક્ષા તહારા ગુણ ગાતા,
સર્વ જગતની તું છે દાતા;
મહેર કરોને માતા !
આપો શુભ મતિરે ! હું.

તુજ ગુણુનો મા પાર ન પામું,
તુજ દર્શનથી સહુ હુઃખ વામું;
દયા કરી જો ! સહામું,
ટાળી આપતિરે ! હું.

(૩૧૯)

દેવી દયાળી ! દયા તું કરજે !
કહે શંકર દુઃખ સૌનાં હરજે !
મમ જીભાએ વસજે !

આપો સુખ અતિરે ! હું.

ઈશ્વર સ્તુતિ !

(સૈયાં પડું મેં તારે પૈયાં-એ રાહ)

વા'રે સ્વામી, રટું હું શીષનામી, માયાજી છે મોસારી-વા'રે.

તમે સદ્યા અહલ્યા કરી દીધી !

વળી રહાય સુધન્વાને કીધી !

કીધી છે રહાય સ્વામી ! દર્શન ઘોને અભિરામી !

રઘુવરજી ! સુંદરજી ! દાન અરજી ! દિલ ધરજી ! વા'રે.

રહાય કરો તહમે રહાય કરોને !

લવમાંથી તરવા મહને રહાય કરોને !

તમે મોહન મુરલીવાળા ! ભક્તિ આપો છોગાળા !

શંકરના, સુખકર્તા ! દુઃખહર્તા ! જગકર્તા ! વા'રે.

મોહનની માયાની સ્તુતિ !

(કામી શું ન કરે ? કુકર્મ રે ! એને મળતો રાહ.)
 મોહન ત્હારી માયા, છે મધુરીરે....મોહન ત્હારી માયા !
 શિવ પ્રદ્ધા તુજ ધ્યાન ધરે છે,
 સરસ્વતી ત્હારું સ્તવન કરે છે;
 ઋષિ મુનિએ જશ ગાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.
 ભવાબ્ધિ તારક ભૂધર સ્વામી,
 પ્રણમું તુજને હું શીષ નામી;
 જસોમતીજના જાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.
 જે દર્દિને દર્શન તું દે,
 દુઃખડાં હેનાં સર્વે છેદે;
 સુખમય હેની કાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.
 પાંડવની પ્રતિજ્ઞા ત્હમે પાળી,
 દ્રુપદ સુતાની કરી રખવાળી;
 ભાજી વિદુર ઘર પાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.
 સુધન્વાને સ્હાયજ કીધી,
 તેણ કઢા શીતળ કરી દીધી;
 બ્હારે ગજની ધાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.
 જે ત્હારી માયા મેળવશે,
 તે જનને ઝટ મુક્તિ મળશે;
 જહનંદન જગ રાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.
 દૌન શંકરની સુણજો વાણી,
 ભક્તિ સદા દો સારંગપાણિ;
 માગું ત્હારી—માયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.

સૂર્યની સ્તુતિ !

શાર્દૂલ વિકિરિત છંદ.

જેના તેજ થકી ત્રિલોક ઝળકે, એવા પ્રતાપી ત્હમે,
ટાળોછોજ તિમિર સૌ જગતનું, સૃષ્ટિ તમોને નમે;
ત્હારો છે ઉપકાર સૌ જગપરે, છે તું દયાનો નિધિ,
વંદુ શ્રી રવિ દેવ નિત્ય તમને, ટાળો દુઃખો ત્રિવિધિ.

સાગરની સ્તુતિ !

શિખરિણી છંદ.

ઘણો ગાજે ધૂકે; અતિ બળ કરી તું ઉછળતો,
નહિ માઝા મુકે, કળિયુગ મહીં દેવ તું છતો;
ઘણાં રત્નો પાકે, ઉદર મહીં ત્હારા સરિ-પતિ,
નમું નિત્યે હોતે, ચરણ તુજમાં સાગર પતિ,
મળી દેવો દૈત્યે, મથન તુજ કીધું શ્રમ કરી,
દીધાં રત્નો ઔદે, વિષ સહુ ગયું દૈત્યજ ભણી;
લોધાં રત્નો દેવે, સકળ સ્થળ આનંદજ અતિ,
નમું નિત્યે હોતે, ચરણ તુજમાં સાગર પતિ.
હરિનો વાસો છે, પરમ પદવાળા તુજપરે,
પ્રતાપી એવો તું, સકળ જગને પાવન કરે;

ગુણો ત્હારા ગાયે, સકળ જગદેવો મુનિ જતી,
 નમું નિત્યે હેતે, ચરણ તુજમાં સાગર પતિ.
 સરિતાઓએ તો, શરીર તુજને અર્પણ કૌંધું,
 થયા શૈલું ત્હને, વિપદ સહુ ટાળી સુખ દૌધું;
 કદી કોપે તો તું, સકળ મહી જાણે નહિ હતી,
 નમું નિત્યે હેતે, ચરણ તુજમાં સાગર પતિ.
 સદા સંભાળું હું; અચળ મનવાળા દધિ તને,
 દયા માગું ત્હારી, સરસ મતિ આપો દધિ મ્હને;
 કરે ભક્તિ ભાવે, અચળ મનથી શંકર અતિ,
 નમું નિત્યે હેતે, ચરણ તુજમાં સાગર પતિ.

પ્રભુ સ્તુતિ !

—ગઝલ—

અરે ! ઓ ! વિશ્વના રચનાર ! ને હરનાર ઓ સ્વામી !
 સકળને સુખના દેનાર, ને લેનાર ઓ સ્વામી !

ગહન ત્હારી ગતિ પ્યારા !

ગણાયે ના ગુણો ત્હારા !

અહો ! આ વિશ્વના આધાર, ને સુખકાર ઓ સ્વામી !

શશિ ને સૂર્ય આ જગમાં,

વળી તારા કીધા ખગમાં;

અમારા સુખને માટે, કીધાં ત્હેં સર્વ ઓ સ્વામી !

પવન પાણીજ ત્હેં કીધાં,

નિરખવા નેત્ર આ દીધાં;

દયાના તો અહા ! લંડાર ! ને ઊદાર ! ઓ સ્વામી !
 પ્રભુ ! તુજ ગુણ છે આઝા,
 કરે તું રંકને રાજા !
 અમીરોને ફકીરો તું, કરે પળમાંહ્ય ઓ સ્વામી !
 સગાં છે સ્વાર્થનાં સ્વામી !
 ખરો છે તું સગો નામી !
 જગે નિઃસ્વાર્થી ને પરમાર્થી છે તું એક ઓ સ્વામી !
 અરે ! ઓ તાત ! ઇન્સાફી !
 બબસ મુજ પાપની માફી !
 અમારી દીનની ફરિયાદના લેનાર ઓ સ્વામી !
 દયાળું તું દયા કરજે !
 કુબુદ્દિ માહરી હરજે !
 કહે શંકર વિમળ આ વાણીના દેનાર ઓ સ્વામી !

સ્તુતિ !

(નાથ કેસે ગજકો બંધ છોડાયો—એ રાહુ)
 ધ્યાન નિરંતર ધરીએ, નાથ ! તમ ધ્યાન નિરંતર ધરીએ.
 કાયા ખોટી માયા જૂઠી, પાપ કર્મ પરહરીએ;
 એક તમારી અમિની નજરથી, લવસાગર આ તરીએ. નાથ.
 માફ કરો સૌ પાપ અમારાં, ભાવે ભજન તુજ કરીએ:
 રહાય કરો ! હે દેવ ! દયાળુ ! ટળવળીએ લખ દરિયે. નાથ.
 અકળ કળા જગદીશ્વર તહારી, નાથ ! મૂખે શું બેચરીએ;
 સંસાર ત્યાગી થશું વૈરાગી, હેતે સ્મરણ તુજ કરીએ. નાથ.

મહાદેવનો ગરબો !

(પુનમ ચાંદનીના-એ રાહ.)

આવો ! ખ્યારી બહેનો ! ગરબો ગાઇએ શિવનોરે,
ઉભાં રહીને ગોળ કુંડાળે સૌ આજ, હળીમળી ગરબો ગાઇએ,
સહીએરો સહુ આપણે રે.

ભોળાનાથ આપે બહેની સાડૂ સાસડું રે;
વળી સ્વામી આપે, ચતુર સુબાણુ. હળીમળી.

સાખી.

અર્ધાગે ઉમીયા ધર્યા, ગણપતિ જમણે પાસ;
સર્પ કંઠમાં શોભતા, છે કૈલાસે વાસ.
સહીઅર બળદ ઉપર કરી સ્વારી શિવે હેતથીરે;
સજની ગંગાજી બિરાજે જટામાંદ્ય. હળીમળી.

સાખી.

ડાક ડમરૂ છે હાથમાં, નંદી ભૂંગી સાથ;
ખાખ શરીરે ચોળીને, બેડા શંભુ નાથ.
સખીયો એવા શિવને લજેથી સુખ સહુને થશેરે;
કાપે કપટ આપણાં ત્રિલોક કેરા નાથ. હળીમળી.

સાખી.

બહેનો ગરબો શિવનો, ગાયે મન ખુશ થાય;
રટણ કરો તે નાથનું, નક્કી કરશે રહાય.
માટે રમરણ કરોને, સજની ઉમિયા ઇશનું રે;
સરવે વદો મુખેથી શિવનો જય ! જયકાર ! હળીમળી

શિવ સ્તુતિ !

માલિની છંદ.

જય ! જય ! જય ! યોગી, શિવ કૈલાસ વાસી,
હર, હર, હર, ભોળા ! ભાંગના છે વિલાસી;
વિભૂતિ સરવ અંગે, નાથ આપે લગાવી,
જળ હળ મય જ્યોતિ ભેગની છે જગાવી.
કર કમળ વિષે તો, ડાક ત્રિશુળ ધાર્યા,
શિરપર સ્વરગેથી, આવી ગંગા પધાર્યા;
ગણપતિ ગજદંતા, આપ અંકે ધિરાજે,
ગણપતિ ગજદંતા, આપ અંકે ધિરાજે,
હિમગિરિ તનયા તો, વામ અંગેજ છાજે.
ત્રિનયન લ્હમને છે, તાપસી ત્રિપુરારી,
વૃષભ પર સવારી, આપની સુખકારી
સકળ જગત દેવો, ધ્યાન લ્હાડું ધરે છે,
રવિ, શશિ, ઋષિઓ સૌ, સ્તુતિ લ્હારી કરે છે.
સ્મરણ તમ કરેથી, પાપ સૌ નાશ થાયે,
સકળ ભય તજાયે, આપને ભે લજાયે.
શરણ તમ તણું છે, પાર્વતી કાન્ત મ્હારે,
તમ વિણ કર અક્ષી, તાતજ કોણ તારે ?

શંકરના ગુણનું ગાન !

ક્રુત વિલંબિત છંદ.

હરધડી હરનામ ઊંચારશો,
સકળ પાપ અને ભય ટાળશો;
ગણપતિ પિતૃ પાર્વતીના પતિ,
સુખકર શિવશંકર દે મર્તિ. ૧.

કર વિષે ડમરૂં વળી ડાક છે,
ત્રિભુવને હરની અર્તિ ડાક છે;
સરપ કંઠ ધરેલ નિહાળીયા,
વિભૂત અંગ ભરેલજ ભાળીયા. ૨.

શિર પરે નહીં ઉત્તમ ગંગ છે,
ગણપતિ ઊભીયા ગણુ સંગ છે;
વૃષભના પર નાથ બિરાજતા,
હિમગિરિ તનયા પતિ છાજતા. ૩.

નપ કરી શિવનું નર કેં તર્યા,
ભજનથી સુખીયા જન કેં કર્યા;
શરણુ દેવ અને મુનિ રહાય છે,
શિવ ગુણો દીન 'શંકર' ગાય છે. ૪.

અંખિકા દેવીની સ્તુતિ !

વસંતતિલકા—છંદ.

અંખા લવાની જગદંબા કરો સહાય,
આરાસુરી મન સદા તમ ભક્તિ રહાય;
હસ્તે ત્રિશુળ ધરીને અમુરો વિદ્યાર્યો,
સંકષ્ટમાંથી નિજ સેવકને ઉગાર્યો. ૧

હનુમાનની સ્તુતિ !

ગઝલ સોરઠી—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

વાયુ તનય લહમને નમું, હનુમંત છો બળવંતજી;
કીધું પરાક્રમ કારમું, કથતાં ન આવે અંતજી. વાયુ.
સાગર કુદી લંકાં ગયા, રાક્ષસ અતિ સંહારીઆ;
લંકા લગાડી લહાય ને રાવણ સુતોને મારીઆ. વાયુ.
લઈ શોધ સીતાજી તણી, રઘુનાથ પાસે આવોઆ;
છે જાનકી અતિ શોકમાં, એવી ખગર તો લાવોઆ. વાયુ.
શ્રી રામની કરૂણા થકી, પથ્થર સમુદ્રે તારોઆ;
સેના ઉતારી સાગરે, સહરામ લંક પધારોઆ. વાયુ.
અતિ યુદ્ધ રાવણથી થયું, મુર્છિત થયા લક્ષ્મણ અરે !
ગિરિ દ્રોણ લાવીને લહમે, મુઝી ઉતારી હા ! ખરે. વાયુ.

રામે દશાનન ભારીઓ, સીતા સતીને લાવોઆ;
 પૂરી મદદ આપે કરી, શ્રી રામને મન લાવોઆ. વાયુ.
 અંગે અતિ બળવંત ને, છો બાળ બ્રહ્મચારી ત્હમે;
 શ્રી રામના બહાલા કહી, સૃષ્ટિ સકળ ત્હમને નમે. વાયુ.
 દાબી પનો'તી પાયથી, દુનિયાં ત્હમોને ચ્હાય છે;
 બજરંગ શ્રી હનુમંતનું, શુભ ગાન 'શંકર' ગાય છે. વાયુ.

ગુરુ સ્તુતિ!

(શિષ્યોને સ્કુલમાં બોલવાની.)

ભુજંગી છંદ.

“મણિકાન્ત.”

નમું હું નમું હું ગુરુજી ત્હમોને,
 ભણાવી ગણાવી સુધાર્યા અમોને;
 હતા ઠોઠ ઠાલા, થયા ગુણવંતા,
 અમારી ત્હમોએ હરી સર્વ ચિન્તા. ૧

નહિં હું પહેલાં જરા કાંઈ જાણું,
 ત્હમારી કૃપાથી હવે સૌ પ્રમાણું;
 નહિં પાડ બૂલું ગુરુ જ્ઞાનવંતા,
 અમારી ત્હમોએ હરી સર્વ ચિન્તા. ૨

શિખી ઇતિહાસો ઘણી વાત જાણી,
 બધા દેશની રીતભાતો પ્રમાણી;
 હતા આકળા તે થયા ધીરવંતા,
 અમારી ત્હમોએ હરી સર્વ ચિન્તા. ૩

આ કવિતા મુંબઈમાં કેટલીક સ્કુલના શિષ્યોની
 રચના છે તે ગદ્યારી લખેલી છે.

ભૂગોળો ખગોળો લાણી લેદ જાણ્યો,
 લાણવી નીતિ દોષનો અંત આણ્યો;
 ન ભૂલું કદીએ ગુરૂ હેતવંતા,
 અમારી તહમોએ હરી સર્વ ચિન્તા. ૪

ગુરૂ ૩૬૦ જ્ઞાન આપ્યું અમોને,
 શિશુઓ સુ-આશિષ આપે તહમોને;
 ઘણા વર્ષ જીવી થજો કૌતિવંતા,
 અમારી તહમોએ હરી સર્વ ચિન્તા. ૫

૨૫૬૭૦૬૭ની સ્તુતિ !

(બલીહારી રસીયાજી ગીરધારી સુંદર શ્યામ-એ.રાહ.)

સુખકારી, દુઃખહારી, મોરારી, શ્રી ધનશ્યામ;
 ઓ અવિનાશી, ડાકોરના વાસી, રહાય કરો રણુછોડ.

ખોડાણા કાજે બહાલા, દ્વારિકાં છોડીરે (૨)
 ડંકપુરીમાં પધારી, શ્રી ધનશ્યામ, ઓ અવિનાશી. ડાકોર.

ગંગાબાઈનું બહાલા, માન વધાર્યું રે (૨)
 વાલે તોળાયા વનમાળી, શ્રી ધનશ્યામ, ઓ અવિનાશી. ડાકોર.

ગોમતી કેરું બહાલા, મહાત્મ વધાર્યું રે (૨)
 કીધું સજીવન વરિ, શ્રી ધનશ્યામ, ઓ અવિનાશી. ડાકોર.

સેવક 'શંકર'ની બહાલા, અરજ સ્વિકારોરે (૨)
 ભક્તિ આપો ગીરધારી, શ્રી ધનશ્યામ, ઓ અવિનાશી. ડાકોર.

સર્વેની સાથે પ્રભુ સ્તુતિ !

લલિત છંદ.

જય વિભૂ વડા વંદીએ અમે,
સકળ વિશ્વના તાત છો તહમે;
તમ દયા થકી આપદા ટળે,
તમ કૃપા થકી રહાય તે મળે.

રવિ શશિ ગ્રહો પ્હાડ ને નદી,
પવન ઝાડ ને સૃષ્ટિ આ બધી;
અજબ એ કૃતિ વિશ્વ બાપનો,
વિસરશે નહિં મહેર આપની.

સ્મરણુ આપનું ના ઘડી કર્યું,
અખૂટ પાપનું ભાથું છે ભર્યું;
કપટ જૂઠાં જીવંતી ગઈ,
લજનની નહિં પ્રેરણા થઈ.

ધન જમાવવા ઢોંગ કેં કર્યા,
છળ પ્રપંચમાં ઠામ ના ઠર્યા;
સકળ દોષની માફો આપજો,
જય દયાનિધિ કદ કાપજો.

ગોવિંદના ગુણનું ગાન !

બહિર્ભાષિકા મનહર છંદ.

શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ, કર ધર્મ કિરતારે,
કમળ વદન જોઈ, હૈયું હરખાય છે;
રક્ષા પાંડવોની કરી, કૌરવોનો કાળ આણ્યો,
લાજ રાખી દ્રૌપદીની, ભારતે ભણાય છે;
લક્ષ્મણને સંગ લેઈ, રામ રૂપે લંકા ગયા,
મહા ગર્વી રાવણને, માર્યાનું મનાય છે;
ગજને સહાય કરી, પ્રહલાદનું દુઃખ હરી,
નખવતી હીણાંકસ્ય, હણ્યો એ વંચાય છે.

૧

લાજ રાખી બીદુરની, ભાણી તો ભૂધર જમ્યા,
લખી વાત શાસ્ત્રમાં તે, ના કો'થી કે'વાય છે?
હણીને રાક્ષસો દુઃખ, દેવતાનું હર્યું બહાલે,
લઈ હરિ નાવ ભવસાગર તરાય છે;
ધર્મના ભંડાર એ, ઉદાર કિરતાર તણું,
રટણ કરે છે તેનું, મહા દુઃખ જાય છે;
વાણી ના પહોંચે મહારી, વખાણુ વિભુનાં કરે,
સત્યનો ખેલી રંગીલો, રણછોડરાય છે.

૨

પ્રભુ સ્તુતિ !

પુષ્પિતાગ્રા છંદ.

જય ! જય ! વિભુજી ! દયાળુ દેવા !
ભયહર ભૂધર ! હું કરું સુ-સેવા;
તમ દરશનથી સદા સુખી છું,
શરણ તજે હરિ હું ઘણો દુઃખી છું !
સકળ જગતને બનાવનારા,
ગુણ ગણી કેમ શકાય નાથ તારા !
અજર અમર છો તહમે કૃપાળું !
કર ધરી શંકર તારજો દયાળું !

ગીતિ.

જય ! જય ! શ્રી જહનંદન, વંદન તહમને કરું વિભૂ ખ્યારા;
ભવ બંધનનું ખંડન, કરી બચાવો ! મુરલીધર ! મહારા.

પ્રભુને વિનંતિ !

એક કામ અમારું કરજોરે, શામળીઆ;
અંતરમાં આવી ઠરજોરે, શામળીઆ.
શામળીઆ મોહન મળીઆરે (૨) એક કામ.

ભજન તહમારૂં ભૂપર ભાવે-લોભ મોહ માયા મુકાવે;
સંકટ સર્વે ભૂલાવેરે-શામળીઆ. એક કામ.

નામ તમારૂં મંગલકારી, શર્ણુ લેજો શ્રી ગિરિધારી;
શંકર અરજ સ્વિકારીરે-શામળીઆ. એક કામ.

બુકસેલરો તથા સામટી નકલ ખરીદનાર
માટે ખાસ ભાવ.

નિર્ભાગી નિર્મળા.		સંગીત સુખોદધિબિંદુ.		સંગીત મંગળમય.	
કૌપી.	રૂ. આ. પા.	કૌપી.	રૂ. આ. પા.	કૌપી.	રૂ. આ. પા.
૧૨	૩-૦-૦	૧૨	૩-૦-૦	૧૨	૩-૦-૦
૨૫	૫-૧૨-૦	૨૫	૫-૧૨-૦	૨૫	૫-૧૨-૦
૫૦	૧૧-૪-૦	૫૦	૧૧-૪-૦	૫૦	૧૧-૪-૦
૧૦૦	૨૨-૦-૦	૧૦૦	૨૨-૦-૦	૧૦૦	૨૨-૦-૦
૨૫૦	૫૧-૦-૦	૨૫૦	૫૧-૦-૦	૨૫૦	૫૧-૦-૦

સોલ એજન્ટ:-સોજીતરીઆ બ્રધર્સ.

કે. ગણેશવાડી મુબંબઈ નં. ૨.

સચિત્ર ગુજરાત સ્તોત્ર.

કી. રૂ. ૦-૩-૦.

સામટી ૧૦૦ કૌપી લેનારને રૂ. ૧૦) લેઈ આપવામાં આવશે.

સોલ એજન્ટ:-સોજીતરીઆ બ્રધર્સ.

કે. ગણેશવાડી મુબંબઈ નં. ૨.

ડાકોરના રણછોડજી વિષે!

મનહર છંદ.

ભાઈ! ભાઈ! ભાળ્યો મહેં તો ડાકોરના ડાકોરને.
જેના દરશન થકી દુઃખ દૂર થાય છે;
પૂનમે પૂનમે સંઘ કાઢી લોક આવે ઘણા,
આસોની પૂનમે મો'ટો મેળો ત્યાં ભરાય છે;
આનંદ ઉત્સવ થાય ગોમતીમાં કૈંક ન્હાય,
સ્થળે સ્થળે ગોવિંદનાં ગીત તો ગવાય છે;
રંગીલો એ રણછોડ સેવકના પૂરે કોડ,
શંકરનું ચિત્ત સદા ડાકોરમાં જાય છે.

(તોરી કલખલ હય પ્યારી—એ રાહ.)

ગુજરાતે છે ગામ, રૂડું ડાકોર ધામ;
ભાઈ! ત્યાંતો જોયા વનમાળી શ્યામ.
લોક આવે છે જંગ, કૈંક કાઢીને સંગ,
દે પાપોને કાપી, દયાધુ ધનશ્યામ. ગુજરાતે.
જાઓ! જાઓ! બ્રાતા! ભૂધરનાં દર્શન કાજ,
રનેહિ શામળીઓ છે, સૌનો શિરતાજ;
કેવો સ્વામી સોહાય? કરે સૌને સહાય, રૂંદો રણછોડરાય,
ઝટ જાઓ! જાઓ! જાઓ! (૩) ગુજરાતે.

(પાતળીઆ પરિશ્રમ દયો શાંતિ-એ રાહ.)

ડંકપુરી દીનખંધુ બિરાજે,
નામ રૂડુ રણછોડ શ્રી રણછોડ છે;
ત્રિકમજી પણ ત્યાંજ બિરાજે,
ખંધવ ખેની જોડ છે, શુભ જોડ છે.

છોગાળા નામની, ધૂન છે કામની, સુખના ધામની,
આ.....આશ ધરો, લક્ષિત કરો.

ડંકપુરી.

(માટે દર્શને ડાકોર જજો, અને હરિ ભજી સુખીઆ થજો)

અલખેસો જગનાથ જોવાના,
અંતરમાં મહને કોડ છે, બહુ કોડ છે;
કામને ખાળવો, લોભને ટાળવો, ક્રોધ પ્રજાળવો,
આ.....સુખ થશે, દુઃખ જશે.

ડંકપુરી.

એક અરજી!

(નાથ કેસે ગજકો ખંધ છુડાયો-એ રાહ.)

નાથ ! ધરી હાથ અધમને ઉગારો !
મહને એક લડસો ત્હારો નાથ ધરી હાથ અધમને ઉગારો !

માયા મોહ વિષે લપટાયો, સુઝયો નહિં પંથ સારો;
પુણ્યનું કામ કર્યું નવ એકે, પાપનો કીધો વધારો ! નાથ ! ધરી.

ધામ ધરા ને ધન મેળવવા, યોજ્યા ઈલાજ હજારો;
 પળ પણ ત્હમને યાદ કર્યા નહિ, નાથ કૃપા કરી તારો! નાથ! ધરી.
 મનુષ્યાદેહ ધરીને ખોયો, હરિ ભજવાનો વારો;
 જન્મ ગુમાવ્યો જગ જન્મજો, ભૂલ્યો સહુ ઉપકારો! નાથ! ધરી.
 જ્ઞાન થયું કોઈ સંત કૃપાથી, લાગે હવે જગ ખારો;
 દોન બંધુ શરણે હું આવ્યો, સેવક અર્જ સ્વીકારો! નાથ! ધરી.
 ભવ દરિયામાં ભૂલો ભટકું, પ્રીતમ પાર ઉતારો;
 ‘શંકર’ ના સ્વામી છે મુજને, ભવ્ય ભરૂસો તારો! નાથ! ધરી.

ભવદરિયેથી ઉગારો !

(દાસ પરે દયા લાવોરે—એ રાહ.)

બહાણુ વિભૂણુ ઉગારો રે !
 ભવ દરિયેથી બહાણુ વિભૂ ઉગારો !
 ભવ અરણ્યમાં અથડાતું, ગમે તેમ ગોથાં ખાતું;
 નથી નાથ એકે આરો આરો રે....ભવદરિયેથી.
 મોહરૂપી મોજાં વાગે, લોભના અપાટા લાગે;
 ત્હમે તાત આવી તારો તારો રે....ભવદરિયેથી.

પ્રાર્થનાષ્ટક !

શિખરિણી-છંદ.

સુધન્વાની સ્હાયે, ઉલટ ધરો ધાયા હરિ ત્હમે,
 પુર્યા પંચાળીને, પટકુળ પ્રભુજી અણિ સમે;
 છતાં છોડી છાયા, ચપળ ચિત્ત આ કેમ ચળતું? ૧
 દયાળું ઓ દાતા ! તમ ભજનમાં તે ન ભળતું!
 કરી સ્હાય સ્વામી, પ્રકટ થઈ પ્રદહાદ તણી ત્હેં,
 થયા ભીરૂ બહાલા, અરજીન તણા પ્રેમ ધરીને;
 છતાં ભક્તિ ત્હારી, હૃદય રસ લાવી નવ કરું,
 ઘણાં ગોથાં ખાઈ, ઉંદર ભરવા કારણ કરું! ૨
 સ્વિકારી ત્હેં હુંડી, અરજ સુણીને નરસિંહ તણી,
 અહલ્યાને તારી, પરમ ઈશ ઓ લાયક ધણી !
 તજી ખીજી આશા, જગત પતિને હું નવ ભળું,
 પડે ઊંઘા પાસા, તદ્દપિ તુચ્છ આશા નવ તળું! ૩
 મળ્યા મીરાંને તો, સરસ જશ પામી જગ વિષે,
 મળ્યા ખાળા ધુને, અચળ પદ પામ્યો દશ દિશે;
 ઘણા ગોદા ખાતું, અધમ મન રહાડું નવ કરે,
 છતાં હે સ્વામીજી ! નજર અમો રાખો દૌન પરે! ૪
 સુદામાની સાથે, વડોલ ગણી વત્યાં વિભૂ ત્હમે,
 ખચાવ્યો હા ! આપે, ગજ જળ વિષે ડુબતો સમે;
 છતાં છોગાળાજી ! ભજન તમ ભાવે નવ કરું,
 ફરે મૃત્યુ માથે, તદ્દપિ દિલ માંહી નવ ડરું! ૫

જમ્યા ભાજી ભાવે, વિદુર તણી દાતા વશ થઈ,
 ખચાબ્યા હેં રનેહે, ધરમ, ભોમ, લાખાગ્રહ મહિં;
 વળી આપી ગાદી, વિજય વરતાવ્યો દશ દિશે,
 ખિરાળેને ખ્યારા ! મુરલોધર મહારા મન વિષે. ૬
 કરે સેવા તહારી, પરમ દુઃખ હેનું ઝટ ટળે,
 તરે આ સંસારે, અચળ સુખ ને વૈભવ મળે;
 ગુણો તહારા ગાતા, સકળ જગ દેવો ઋષિ મુનિ,
 લગાવીને બેઠા, ભજન ધુન તહારી પશુપતિ. ૭
 તહમે ત્રાતા ! દાતા ! શરણુ મુજને લ્યો જગપતિ,
 વિભૂજી વિખ્યાતા ! રહમ દિલ રાખો દોન પ્રતી;
 ભણે વૃત્તો આઠે, મનન કરીને શંકર સદા,
 કડં નિત્યે પાઠે, વય વિષે ન આવે ભય કદા. ૮

ઈશ્વરની અદ્ભુત રચના !

કનરો (ઇસ તન ધન કી કોન ખડાઈ)—એ રાહ.

અજબ ખૂબી અવનિ પતિ તહારી, પાર શું પામું હું સંસારી ? અ.
 કોણ ક્રિયાથી સૂર્ય પ્રકાશે ? કોણ ક્રિયા થકી વરસે વારિ ? અ.
 ગાડ પહાડ કણ કો' નિપજાવે ? કોણ કરે સૌની રખવાળી ? અ.
 પવન વાય છે કોણ કૃપાથી ? શ્રીફળમાં પ્રકટે કેમ વારિ ? અ.
 ગર્ભ વિષે જીવ કોણ જીવાડે ? કોણ કરે ઉત્પન્ન નરનારી ? અ.
 સકળ સૃષ્ટિને કો' નિપજાવે ? કોણ પલકમાં દે સંહારી ? અ.
 પામરનર શંકર શું જાણે ? પહોંચી શકે ના કમી મતિ મહારી ! અ.

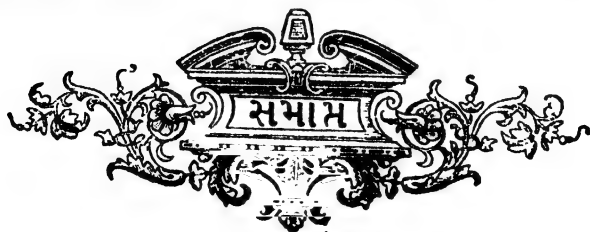
વસંતતિલકા—છંદ.

ત્રાતા તમે સકળના કરૂણા કરો છો !
 દાતા તમે જગતનાં દુઃખને હરો છો !
 આપો સુખુદ્ધિ અમને દરરોજ ખ્યારા !
 રનેહે નમું સુખકરા પ્રભુજી અમારા !

આરતી !

જયદેવ ! જયદેવ !

જય ! જય ! પરમાત્મા ! પ્રભુ જય ! જય ! પરમાત્મા !
 અશરણુ શરણુ વિભૂજી (૨) શ્રીધર ધરમાત્મા ! જયદેવ !
 સુખ કર્તા, દુઃખ હર્તા, દીનબંધુ દેવા-પ્રભુ દીનબંધુ દેવા !
 ભવતારક ભૂધર છો (૨) સદા કરૂં સેવા ! જયદેવ !
 વિશ્વંભર, વનમાળી, સુખકર શામળીઆ-પ્રભુ સુખકર શામળીઆ !
 નરહરિ, નટવર, નાગર (૨) બળદાયક બળીઆ ! જયદેવ !
 જગકર્તા, જગનાયક, જગદીશ્વર સ્વામી-પ્રભુ જગદીશ્વર સ્વામી !
 અકળ કળા કરનારા (૨) નમું હું બહુ નામી ! જયદેવ !
 દૌન શંકરની અરજી, અંતરમાં ધરજો-પ્રભુ અંતરમાં ધરજો !
 સદ્ગુણુ ભક્તિ ભરજો (૨) મમ દુર્ગુણુ હરજો ! જયદેવ !

ધરના ગાંડા અને ખહારના ડાહ્યા !

મનહર—છંદ.

કેળવણી ખાતા વિષે કેળવણી લીધી અમે,
 કેળવણી આપી આખા દેશને સુધારીશું !
 “કન્યાનો વિક્રય બંધ કરો” એવું બોલવાના,
 અમારી કન્યાઓ વેચી મૂડી તો વધારીશું !
 ભાષણ ભરડવાના “બાળ લગ્ન બંધ કરો,”
 અમારી બાળાને નાની વયમાં વરાવીશું !
 સુધારના સાથી અમે પારકું બુઝાવા જૈશું,
 અમારા પોતાના ઘેર હોળી સળગાવીશું !! ૧
 ઉત્તમ પુરુષ અમે નાતરાં નહીં કરીશું,
 અન્ય જો કરે તો ઝટ તેને અટકાવીશું !
 “ગૃહીણીને સુખી રાખો” એવી શીખ આપવાના,
 અમારી પત્નિને ઉંઘે માથે લટકાવીશું !
 હરામનું મેળવણા હિમ્મત અમોને ઘણી,
 પારકું પડાવા માટે પ્રાણ પટકાવીશું !
 અમારા પોતાના દોષ દબાવી રાખીશું અહા !
 બીજાઓના દોષ કાઢી તેને ફટકાવીશું !! ૨
 હાહરો.

દોષ જુએ ના આપનો, દે બીજાને શીખ;
 શીખ દીએ ઝખ મારવા, એ જીવતરને ધીક.

લી:-“ પ્રકાશક ” મોહનલાલ લલ્લુભાઈ, સોજતરીયા.

મણિકાન્ત કાવ્યમાળા માટે મારો અભિપ્રાય.

(ખેડાવર્તમાન, તા. ૬-૬-૧૭.)

ગરબી.

(આધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને.)

મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની,
પ્રેમી જનને અરપે ઉર આનંદજો;
સાદી શાંત સલુણી ભાષા શોભવે,
પદ હુમરી ગઝલોને વિધવિધ છંદજો;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૧

સમજુકને શિખામણુ જોગા શબ્દથી,
સમજાવ્યો બહુ વાણી તણો વ્યવહારજો;
જારી જુગારી છળ કપટોની છોડ્યનાં,
ઉછળતાં મોજાંનો અટવ્યો ભારજો;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૨

ગાફલ ગુરના ગંધાતા ગુર મંત્રમાં,
મોહ ધરીને મરનારા જન માટજો;
લક્ષણ સહીત ગણાવ્યા લાયક ગુણને,
કન્યા વિક્રયનો પણ કાઢ્યો કાટજો;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૩

બેકેએ ખુરાડી જગની ખાવડી,
ઠીક તે પણ ઠેકડીથી માર્યો ઠોકજો;
સટોરીયાંની સત્યાનાશી રાણવી,

લલે ન માને તે જન મેલે પોકળે;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૪

પતિવૃતાના વરણવી પોષક ધર્મને,
ભારતી ગૃહીણીનું શોભાવ્યું ભાળજે;
કંઠણ હૃદયના ધનવાનોને કાળજે,
સાચા શબ્દે સળગાવી પુર આળજે;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૫

સડયો સુધારો, બાળલગ્નની બળતરા,
અને બળાપો નોકરીનો બે દાદ બે;
હૃદયું ચુસે હિંદ તણું તે હાંકવા,
આદિ શબ્દે આપી સુંદર યાદ બે;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૬

પાપ અને પાખંડ તણી પરણાલિકા,
નિર્મૂળ કરવા સમજાવ્યું નિરબ્રાન્તજે;
કડવું ઔષધ સાકર વિંટી સોંપીયું,
ધીરજ તારી ધન્ય ! મણિના કાન્તજે;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૭

માધવજીને માળે તારી મોરલી,
ગાયવાડીથી ધુધવતી ગુણવાનજે;
મુંબઈથી પ્રસરાતી મહાલો હિંદમાં,
ભાઈશંકરની આશિષ એજ નિદાનજે;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૮

મુંબાઈ } કવિ ભાઈશંકરજી વિદ્યારામ પંડિત.
કાલ્યાણેવી રોડ. } પ્રાચુરશ્લોક ઔષધાલય.

જાણીતા સાક્ષર શ્રીયુત ભોગીન્દ્રરાવ-ર-દીવેદીયા બી.
એ. એમનો મણિકાન્ત કાવ્યમાળા માટે અભિપ્રાય.

“ મણિકાન્ત કાવ્યમાળા પ્રસિદ્ધ થઈ તે પહેલાં કંઈક મા-
સિકો, પેપરોમાં મણિકાન્ત સંજ્ઞાથી લખાયેલી ગઝલોએ માફ
ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. અને જ્યારે જ્યારે આ સંજ્ઞાની ગઝલો
આવતી ત્યારે હું વાંચતો અને મને આનંદ પડતો એટલા માટે
કે એમાં દર્શાવેલા ભાવો અને કહેવાનો વસ્તુસચોટ હતો. ગઝલ
કોને કહેવી ? કાવ્ય કોને કહેવું ? એના વાદવિવાદમાં ઉતર્યા
સિવાય જનસમાજમાં તેમાં પણ જનસંઘમાં સાંભળતાં વાંતજ
હૃદયના તારો કેટલીકવાર ઝણઝણે, ઠીક કહ્યું છે ! એમ થાય,
અને લેખકે નિરૂપતાથી લખ્યું હોય એમ સાંભળતાં લાગે એટ-
લુંજ કવિતાથી અને તોપણ એ પ્રયત્નો ઉપયોગી છે એમ માનું
છું. તમારી કેટલીક ગઝલો એટલી વ્યવહારિક દૃષ્ટાન્તરથી અને
અમુક શૈલીથી ભરેલી છે કે સાંભળનાર અને વાંચનારના હૃદ-
યમાં અસર થાય છે. કબૂલ કરવું જોઈએ કે, કેટલીક પ્રસંગો-
પાત લખાયેલી હોવાથી સામાન્ય જરૂરી છે પરંતુ કેટલીક તો
જનસમાજમાં વારંવાર ગવાવા લાયક છે. અને તે લોકપ્રિય
થઈ પડી છે. નવી આવૃત્તિમાં કાંઈક ચાલણ કરી છપાવશે તો
પુસ્તક વધારે લોકપ્રિય થશે એમ માફ માનવું છે. શુદ્ધ હેતુથી
પ્રભુ પ્રીત્યે જનસમાજની સેવા થાય એ દૃષ્ટીથી લખાણોનો
સદા સત્કાર થાય છેજ. ”

તા. ૧૦-૩-૧૭.

વીલરવીલા-સાંતાક્રુઝ. } ભોગીન્દ્રરાવ-ર-દીવેદીયા બી. એ.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
અર્પણ પત્રિકા	૩
પ્રસ્તાવના.	૪
ઉપોદ્ધાત	૫
મંગળકાવ્ય.	૧૪
ગઝલમાં ગુલતાન	૧૫
વિભુ-વાક્ય.	૧૬
નૈતિક-કાવ્ય.	

નીતિ વિષે	૧૭
“અદલ ઇન્સાફ હોશે છે.” ૧૮	
ખુરી આદત યાને દુર્ગુણદર્શક ૧૯	
પરોપકાર	૨૦
ખુશામતથી રાજ થનારને ૨૧	
“યુવાનો તો દિવાની છે.” ૨૨	
“નહિ સાહસ કરો કોઇ.” ૨૩	
સોનેરી શીખામણ.	૨૪
“જનુની જણુ તો જણુ	
જન એવા.”	૨૫
“જનુની ના જણુજે જન	
એવા.”	૨૬
“અમારા કંથના માટે.” ૨૭	
“પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યાર.” ૨૮	
ઇશ્કનો અન્નમ.	૩૧

વિષય.	પૃષ્ઠ.
“શયતાન સદો ? ” ૩૨	
સદા વિષે.	૩૩
નિંદાખોરને અર્પણ.	૩૪
કુટિલ સ્ત્રીનો વિશ્વાસ ન	
કરવા વિષે.	૩૫
વ્યભિચારી વિષે	૩૬
વ્યાભિચારી સ્ત્રી પ્રત્યે....	૩૭
વ્યભિચાર વિષે....	૩૮
યુવાની વિકાર	૪૦.
અદેખા વિષે	૪૨
ઐક્યતા....	૪૩
અપંગોની યાચના	૪૪
મોજશાખમાં મસ્ત રહે-	
નાર ધનવાનોને	૪૫
કઠણ હૃદયવાળા ધનવાન ૪૭	
ધનવાન અભિમાની સ-	
ગાને ઠપકો	૪૭
જેવા દેવ તેવી પૂજા....	૪૯
“એવી દયાને શું કરે ? ” ૫૦	
ઢાંગી ધર્મગુરુનું ધર્તીંગ. ૫૨	
ઢાંગી વૈરાગીને....	૫૪
યોગીને આમંત્રણ.	૫૫
“ઝખ મારવા.”	૫૬

વિષય.	પૃષ્ઠ.
કન્યાવિક્રય વિષે	૫૭
“તું શું કરે?”	૫૯
“તો શું?”	૬૦
ક્રોધ વિષે.	૬૧
“તે દુનિયાના દેવતા.” ૬૧	
બેવડા મંઠળીના મેનેજરની	
આમંત્રણ પત્રિકા.	૬૨
બાળલગ્ન વિષે....	૬૪
તાંબાકુની બીડી વિષે....	૬૫
દારૂના દોષ વિષે.	૬૫
દારૂના દુર્ગુણ વિષે.	૬૬
મધપાન નહિ કરવા વિષે ૬૭	
મિત્રતા ઉપર દૃષ્ટાંત	૬૭
વચન પાળવા વિષે.	૬૮
વિવેકબ્રહ્મ નહિ થવા વિષે. ૬૯	
ગર્વ વિષે....	૭૦
“તો શું થયું?”	૭૦
ચોગી કે ઢોંગી?	૭૨
કન્યાવિક્રયનો--“કબાલો” ૭૩	
શૃંગારિક-કાવ્ય.	
પુણ્યવાનનેજ મળે.	૭૫
“અલબેલું યૌવન આવે છે.” ૭૬	
“મોહક મુરલી.”	૭૭
“મનહર મુરલી.”	૭૭
“વનમાં વાંસલડી વાગે છે.” ૭૮	
કૃષ્ણની બાળલીલા.	૭૯

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગોપીની ક્રિયાદ.	૭૯
રાધા વિયોગી કૃષ્ણ.	૮૦
હોળી વિષે.	૮૦
પ્યારાને આવકાર.	૮૧
“અહાહા! આજ છે હોળી” ૮૨	
પ્રેમચેષ્ટા.	૮૩
“બંસી બજાવેવાલા”	૮૪
પ્રિયાના રૂપની પ્રશંસા ૮૫	
વીરહી વામાનું બટકતુનું	
અવલોકન.	૮૬
અલૌકિક પ્યારમાં મસ્તાન ૮૮	
“વક્ષપર જક્ષ.”	૮૯
સ્ત્રીમાં વશીકરણ છે.	૯૧
“પાનની બીડી.”	૯૨
કનૈયાની-બંસી....	૯૪
વૈરાગ્ય-કાવ્ય.	
વૈરાગ્ય વિચાર....	૯૫
“પીવા દે! જ્ઞાનની પ્યાલી” ૯૬	
મસ્તાન ફકીર	૯૯
વૈરાગી થતાનો સંસારી	
સાથે સંવાદ....	૧૦૦
મનને ઉપદેશ....	૧૦૨
પદ-બ્રહ્મ થયેલો લૌકિક	
પ્યાર....	૧૦૪
જીવ હંસ પ્રત્યે	૧૦૫

વિષય.	પૃષ્ઠ.
“પલકમાં પ્રાણુ જાવાનો.” ૧૦૭	
“બસએકદિને મરવું જાએ” ૧૦૮	
ત્યાગીના વિચાર ૧૦૯	
માયાનો તિરસ્કાર. ૧૧૦	
મન સમજ ! ૧૧૦	
મરણ પથારી પર પશ્ચાતાપ ૧૧૨	
પરતાવો ૧૧૩	
ભ્રમરના દૃષ્ટાંતથી મનને	
શીખામણુ ૧૧૪	
સાથે શું લઈ જઈશ ? ૧૧૫	
ભૂલેલા ભમરાને. ... ૧૧૬	
ઉન્મત્ત થયેલા જીવ-હંસને	
ઠપકો ૧૧૭	
મહારી દુર્બુદ્ધિ કાપો ! ૧૧૮	
હે નાથ મહને તારો ! ૧૧૯	
“મહારી નજર પહોંચે નહિ” ૧૨૦	
જાગ્યો કોણ ? ૧૨૧	
શું ગ્રહણ કરશે ? ૧૨૧	
હુઃખોદ્ગાર ! ૧૨૨	
સંપૂર્ણ સુખી કોઈ નથી ૧૨૩	
“છતાં જગનાથ ના જોયા” ૧૨૪	
“નકામી જીવગી એવી” ૧૨૫	
“અમારું ના સગું કોઈ” ૧૨૭	
ફરિયાદ ૧૨૮	

વિષય.	પૃષ્ઠ.
રામનામ રટવા વિષે. ૧૨૯	
મનને શીખામણુ ૧૩૧	
મન પ્રત્યે ! ૧૩૨	
જીવડા જાગીને જો ! ૧૩૩	
“રે ! રે ! તથાપિ તુજને	
નવ જ્ઞાન આપ્યું.” ૧૩૪	
“ગાડું અધવચ અટક્યું” ૧૩૫	
“ક્યમ ચાલશે.” ૧૩૬	
તહમારો અને અમારો પંથ	
ન્યારો છે. ૧૩૭	
પ્રસ્તાવિક કાવ્ય.	
કર્મની વિચિત્રતા ૧૩૯	
કુદરતને ! ૧૪૦	
દાનો કે દિવાનો ? ૧૪૧	
મહારી મીઠી કોયલનું મોહાત ! ૧૪૩	
“બળી એ નોકરી કરવી” ૧૪૪	
કિસ્મતનો આંક ! ૧૪૬	
ચાલૂ જમાનાનો સુધારો. ૧૪૭	
સુધરેલાનો સંતાપ ૧૪૯	
પરપોટા પેઢીના મેનેજરની	
મનોભાવના ૧૫૧	
પરપોટા પેંકના મેનેજરનો	
લવિષ્યમાં ભૂસ્કો. ૧૫૩	
“કુંકાયો વા દેવાળાનો” ૧૫૬	

વિષય.	પૃષ્ઠ.
વાંઠાની વિનંતી.	૧૫૮
“મમ કર્મ કાં આ’વુંઘડયું” ૧૬૦	
ખેવકા ભરથારને ! ...	૧૬૨
પરીક્ષા વિના નકામું....	૧૬૩
પેટ વિષે.	૧૬૫
અંતરનો દાહ.	૧૬૬
નિદ્રાને વિનંતી.	૧૬૭
ગરજ વિષે.	૧૬૮
ગુપ્તી ગૃહસ્થાશ્રમ.	૧૬૯
દ્વિજ દુર્દશા	૧૭૦
‘મનહરણ માતાનવમશે’ ૧૭૨	
“અમત્કારે નમસ્કાર !” ૧૭૩	
“ભુંગળવિનાની લવાઈ!” ૧૭૪	
કર્કશાનો કંથ !	૧૭૬
મુંબઈનીઈમીટેશનશેઠાણી! ૧૭૮	
એકઅદેખાકવિનુંકલ્પાંત! ૧૮૦	
ખુશામત ! ...	૧૮૧
“યુવાની શું ગઈ ચાલી?” ૧૮૩	
એ નિશ્ચય નર્કે જશે. ૧૮૪	
સહુથી સરસ કોણ ?....	૧૮૭
હું આજસુ કે, તું ?....	૧૮૯
ખેમાં જૂઠો કોણ ?	૧૯૦
દલાલી વિષે	૧૯૧

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ચોપાટીની લહેર !	૧૯૨
ગાયોનો પોકાર !	૧૯૩
ગૌરક્ષા કરો !....	૧૯૪
“ઘનરાજ સવારી આવેછે” ૧૯૫	
વર્ષાઋતુનું વર્ણન.	૧૯૬
ગ્રીષ્મઋતુની પીડા !....	૧૯૭
‘ક્ષયરાજ સવારી આવે છે’ ૧૯૮	
પારસી ભાઈઓને સાલ	
મુખારક.	૨૦૦
પારસી ધિરાદરને લગ્નની	
મુખારકબાદી	૨૦૧
પારસી ખુઆને નવજોતની	
ભલી દુઆ !	૨૦૧
પારસી ખુઆને નવજોતની	
ભલી દુઆ....	૨૦૨
દક્ષિણ આફ્રિકામાં સત્યા-	
ગ્રહની લડત !	૨૦૩
સ્વભોગ આપનારા સત્યા-	
ગ્રહીઓ !	૨૦૬
ગોખલે અને ગાંધી.....	૨૦૭
પત્નિ પ્રેમ પરીક્ષા.....	૨૦૯
ટોળક બંધુને સવિનય	
વિનંતિ.	૨૧૫

વિષય.	પૃષ્ઠ.
કેંક વર્ષે નિદ્રામાંથી જાગત	
થયેલું બાળક	૨૧૬
હળધરવાસનો ગરબો.	૨૨૧
શહેનશાહ જ્યોર્જનું હીં-	
દમાં આગમન.	૨૨૪
નામદાર શહેનશાહ જ્યોર્જ	
ભલે પધારો !	૨૨૫
રાજ્યાભિષેકનો શુભદિવસ	૨૨૭
માફી અને સલામ !....	૨૨૮
શુભાશિષ !	૨૨૯
નૂતન વર્ષે-હીંદદેવીની શુ-	
ભાશિષ	૨૩૦
કથા-કાવ્ય,	
ગુજરાત સ્તોત્ર	૨૩૧
નિર્ભાગી નિર્મળા	૨૫૫
બ્રહ્મહત્યા ! યાને આપ-	
ધાત કે ખૂન ?	૨૮૫
સ્તુતિ-કાવ્ય.	
પ્રાર્થના.	૩૧૪
સનમની સ્તુતિ.	૩૧૬
ગણપતિની સ્તુતિ	૩૧૭
સરસ્વતિની સ્તુતિ.	૩૧૮
ઈશ્વરની સ્તુતિ....	૩૧૯
મોહનની માયાની સ્તુતિ !	૩૨૦

વિષય.	પૃષ્ઠ.
સૂર્યની સ્તુતિ !	૩૨૧
સાગરની સ્તુતિ !	૩૨૧
પ્રભુ સ્તુતિ !	૩૨૨
સ્તુતિ !	૩૨૩
મહાદેવનો ગરબો !	૩૨૪
શિવ સ્તુતિ !	૩૨૫
શંકરના ગુણનું ગાન !	૩૨૬
અંબિકા સ્તુતિ.	૩૨૭
હનુમાનની સ્તુતિ !	૩૨૭
ગુરૂ સ્તુતિ !	૩૨૮
રણછોડજીની સ્તુતિ !	૩૨૯
સર્વનો સાથે પ્રભુસ્તુતિ !	૩૩૦
ગોવિંદના ગુણનું જ્ઞાન !	૩૩૧
પ્રભુ સ્તુતિ !	૩૩૨
પ્રભુને વિનંતી !	૩૩૨
પ્રાતઃકાળમાં પ્રભુની પ્રાર્થના !	૩૩૩
હાકોરના રણછોડજી વિષે !	૩૩૪
એક અરજી !	૩૩૫
ભવ દરિયેથી ઉગારો !	૩૩૬
પ્રાર્થનાષ્ટક !	૩૩૭
ઈશ્વરની અદ્ભુત રચના !	૩૩૮
આરતી !	૩૩૯
ધરના ગાંડા અને બહારના	
હાથા !	૩૪૦

જુના જમાનામાં—

એક વખણાએલ કવી કહી ગયેલ છે કે,
શક હો અગર તો કરકર દેખ

તેમ ઓટોમોહીનીની ખુશખો ચાર દીવસ ટકે છે
કે કેમ તે ખાખત જો તમોને કાંઈ શક હોય તો આ-
જેજ એક નાની ખાટલી

ઓટોમોહીની

ખરીદો અને તમારો શક દુર કરો. જો તમો એમ
સાખીત કરી આપશો કે ઓટોમોહીનીની ખુશખો ચાર
દીવસ ટકતી નથી તો અમો તમોને

ઈનામ રૂ. ૧૦૦ રોકડા આપીશું.

ઓટોમોહીની બજારમાં દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

સોલ એજન્ટ-મોહીની એજન્સી.

જુમામસીદ—મુંબઈ.

નિરાશ થવાની જરૂર નથી

પરંતુ જો અન્ય વીશીઓમાં, ભોજનગૃહોમાં, કે ભપકાદાર લોન્ડોમાં, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ જો અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ ચાને ટેસ્ટફૂલ રસોઈ જમવાના આશા રાખશે તો અવશ્ય નિરાશ થવું પડશે.

પ્રધારો અને ખાત્રી કરો.

૬૦ મુખ્યાદેવી ચાટ્રની પાછળ મુંબઈ નં. ૨.

સુખ કેને ન જોઈએ ?

નોચેની બાબત લક્ષમાં લેશો.

મનુષ્ય માત્ર સદા સુખની પાછળ દોડ્યા કરે છે. કેટલાક તો સુખને બદલે તેનો પડછાયોજ મેળવી સુખ સંપાદિત કર્યું સમજે છે.

સુખ એ આનંદનો કાયમ રહે એવો સમુદાય છે. જે પુસ્તક વાંચ્યાથી આનંદ ઉપજે એટલુંજ નહીં પણ સંસાર વ્યવહારમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવી સૂચનાઓ મળે તથા કष्ट દાપવાનો ઉપાય જડે તેનું મનન કર્યાથી અને તે પ્રમાણે વર્તન રાખ્યાથી સાચું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકે.

હીરાકણી (કष्ट દાપનાર) કી. ૩. ૦૧૧- (શોભિતું પૂઠું)

૦૧૧- (સાદું ”)

આનંદેશ્વર રા. બ. રમણભાઈ લખે છે કે—

“ The book contains maxims and stories of good advice as well as instructions for preserving health. It is readable and useful. ”

જામે જમશેદ, જ્ઞાનવર્ધક, પ્રજામિત્ર, અંગલિ દત્તાદિ પત્રોએ પણ એ લઘુ ગ્રંથની પ્રશંસા કરી છે.

વિદ્યારૂપી વાંડી કી. ૩. ૦૧૧ શોભિતું પૂઠું ૩. ૧)

રવ. દીવાન બહાદુર અંબાલાલ લખે છે કે—

મનને બોધ તેમજ આનંદ આપી ઉચ્ચતર સ્થાને આણે છે.

ગુજરાતના ઇતિહાસની વાર્તાઓ ૩. ૦૧૩

એજ દીવાન બહાદુરનો અભિપ્રાય. “I was much pleased with the charm of your pen which can command idiomatic Gujarati so readily. ”

ત્રણ ભાષાનો ભોમિયો. ૩. ૦૧૧

આ જમાનામાં અંગ્રેજ વિના એક જતનો અંધાપો છે એમ કહી શકાય ઉપલું પુસ્તક વાંચ્યાથી ખડુ થોડા વખતમાં અંગ્રેજ શીખી શકાય.

કચ્છના પોલીટીકલ મે. પૉટિનજર સાહેબ લખે છે કે—

“ It is very well got up and clearly printed on good paper. I think it ought to prove of considerable value towards making a good start.

સરનામું.—

રચનાર:—કરમચંદી રહીમભાઈ નાનજીઆણી ખી. એ.

બ્લુ અંગ્રેજી, કચ્છ કેરા.

તથા

સોજતરીયા બ્રધર્સ, બુકસેલર્સ.

ટે. ગણેશવાડી, મુંબઈ નં. ૨.

છપાય છે !

છપાય છે !!

પ્રેમ અને વિરહની ભાવમય ગઝલોનો સંગ્રહ.

કી. ૦-૮-૦.

ગઝલો રંગુર.

(સચિત્ર.)

અગાઉથી ગ્રાહક થનારને પોસ્ટેજ માફ.

સોલ એજન્ટ—સોજતરીયા બ્રધર્સ—બુકસેલર્સ.

ટે. ગણેશવાડી, મુંબઈ નં. ૨.

